
**STRATEGIA ROZWOJU
OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA
WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO**

Opracowanie merytoryczne:

Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Kalsku

Zespół autorski:

Marcin Cyganiak, Tomasz Czajkowski, Roman Fedak, Jan Gembara, Andrzej Greinert, Roman Jabłoński, Joanna Kokot-Ciszewska, Zbigniew Kołodziej, Jan Kosiński, Józef Kruczkowski, Daniela Milczarczyk, Stanisław Myśliwiec, Karol Nauman, Krzysztof Nowakowski, Wojciech Szadel, Zbigniew Szumski, Jan Wardecki, Anna Woćko, Ilona Wojciechowska, Stanisław Zawadzki

Prace redakcyjne:

Jan Gembara

Opracowanie wydawniczo-poligraficzne:

Urząd Statystyczny w Zielonej Górze

SPIS TREŚCI

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH.....	5	
1. Ogólne informacje na temat województwa lubuskiego	5	
2. Środowisko	9	
Warunki meteorologiczne.....	9	10
Powierzchnia.....		
Warunki klimatyczne	12	
Zużycie wody.....	15	
Działalność państwowego gospodarstwa wodnego „Wody Polskie”	17	
Zanieczyszczenie i ochrona powietrza	30	
Ochrona przyrody. Lasy	31	
3. Społeczeństwo	35	
Demografia	35	
Zasoby pracy	43	
4. Główne dziedziny aktywności gospodarczej na OW	47	
Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na OW.....	48	
Bezrobocie ukryte, przyczyny i nastawienie społeczne do wychodzenia z bezrobocia ukrytego lub długotrwałego na obszarach wiejskich	48	
Warunki mieszkaniowe.....	49	
Transport	54	
Energia	57	
Wykorzystanie OZE i potencjał dotyczący OZE	59	
Funkcjonujące odnawialne źródła energii w województwie lubuskim	60	60
Energia wiatrowa		
Biogazownie rolnicze	62	
Energia słoneczna	63	
Energia wodna	65	
5. Diagnoza sytuacji w rolnictwie.....	70	
Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania.....	70	
Rolnictwo lubuskie w świetle Powszechnego Spisu Rolnego 2020	71	
Rolnictwo ekologiczne	89	
6. Wartość produkcji rolniczej	93	
Opłacalność produkcji rolniczej w regionie.....	93	
Grupy producenckie.....	95	
II. ANALIZY SWOT	97	
1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa.....	97	
2. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa	98	
3. Analiza SWOT wybranych obszarów funkcjonalnych terenów wiejskich.....	100	
4. Analiza SWOT w obszarze zwalczania ASF na terenie województwa		106
5. Analiza SWO w obszarze zwalczania HPAI na terenie województwa		107
6. Analiza SWOT w obszarze zwalczania IBR/IPV, BVD, gorączka Q na terenie województwa.....		108
7. Zasoby dziedzictwa kultury na OW	108	
Partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe	111	
Współpraca zagraniczna województwa lubuskiego w ramach partnerstwa wschodniego	113	
Turystyka	114	
III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	118	
1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich w układzie powiatowym	114	
Dominujące typy obszarów wiejskich	118	
Zróżnicowanie obszarów wiejskich	125	
2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	126	
Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	126	

Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	131
Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	132
IV. PROGNOZA TRENDÓW ROZWOJOWYCH DLA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO	134

I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA, WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH

1. Ogólne informacje na temat województwa lubuskiego

Województwo lubuskie, zajmuje powierzchnię blisko 14,0 tys. km² (stan w dniu 1 stycznia 2021 r.), tj. 4,5% powierzchni kraju. Na jego obszarze (według stanu w dniu 31 grudnia 2021 r.) mieszkało ok. 999,2 tys. ludności, tj. 2,6% ogółu ludności Polski. Gęstość zaludnienia na 1 km² wynosiła 71 osoby (czternasta lokata w kraju). W miastach mieszkało 64,5% ludności województwa.

Połowę areału gruntów w województwie (51,0%) stanowiły grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione, a użytki rolne stanowiły 40,5% powierzchni ogólnej województwa. W porównaniu z 2010 r. odnotowano spadek powierzchni gruntów rolnych oraz gruntów leśnych wyłączonych z produkcji. Wyłączenia dotyczyły głównie powierzchni przeznaczonej na tereny osiedlowe. Wzrostowi uległa powierzchnia gruntów zdegradowanych i zdewastowanych wymagających rekultywacji. Więcej gruntów zagospodarowano, natomiast mniej zrehabilitowano.

W 2020 r. odnotowano po raz kolejny spadek zużycia wody ogółem w województwie lubuskim w porównaniu z 2010 r. Największy udział w zużyciu wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności miała eksploatacja sieci wodociągowej. Woda zużywana przez przemysł pochodziła głównie z poboru wód podziemnych i powierzchniowych. Więcej wody zużyły gospodarstwa domowe w przeliczeniu na 1 mieszkańca gospodarstwa domowego.

W 2020 r. wytworzono więcej ścieków ogółem niż w 2010 r., jednocześnie więcej ścieków odprowadzono do wód lub do ziemi. Odnotowano wzrost ilości ogółem ścieków oczyszczanych w ilości ścieków wymagających oczyszczania. Główną metodą oczyszczania ścieków w województwie lubuskim była metoda z podwyższonym usuwaniem biogenów.

W stosunku do 2010 r. zmniejszyła się liczba oczyszczalni ścieków ogółem, przy zwiększeniu liczby oczyszczalni komunalnych. W latach 2010-2020 odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków systematycznie wzrastał.

W stosunku do 2010 r. liczba zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza województwa lubuskiego nieznacznie zmniejszyła się. W okresie 2010-2020 znacząco zmniejszyła się emisja zanieczyszczeń pyłowych, a gazowych pozostała na podobnym poziomie. Emisja pyłów pochodziła głównie ze spalania paliw. Wśród zanieczyszczeń gazowych dominował dwutlenek węgla. W tym samym czasie zwiększył się wskaźnik zanieczyszczeń zatrzymanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych.

W porównaniu do stanu z 2010 r. powierzchnia obszarów prawnie chronionych w województwie lubuskim zmniejszyła się. Na terenie województwa lubuskiego znajdują się dwa parki narodowe: największy w województwie Park Narodowy „Ujście Warty” którego powierzchnia zwiększyła się o 25 ha oraz „Drawieński Park Narodowy”. Wzrosła również powierzchnia stanowisk dokumentacyjnych (blisko dziesięciokrotnie), zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, użytków ekologicznych i rezerwatów przyrody, a zmniejszyła powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu i parków krajobrazowych. Przybyły nowe pomniki przyrody, wśród których dominowały pojedyncze drzewa. Wśród zwierząt chronionych dominował wilk, którego populacja zwiększyła się ponad dwudziestokrotnie oraz bóbr europejski. Pod względem wskaźnika lesistości w 2020 r. województwo lubuskie ponownie zajmowało 1. lokatę w Polsce.

W 2020 r. wytworzono mniej odpadów przemysłowych niż w 2010 r. Głównym źródłem odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) było przetwórstwo przemysłowe. Duża część odpadów pochodzących z działalności gospodarczej była składowana i zwiększyła się w porównaniu ze stanem z końca 2010 r. Ilość odpadów komunalnych stałych zebranych w 2020 r. wzrosła w ciągu ostatnich 10 lat o ponad 30%, stanowiąc 3,0% odpadów zebranych w Polsce. Składowanie na wysypiskach było podstawowym sposobem postępowania

z odpadami komunalnymi. Zwiększyła się ilość odpadów zebranych selektywnie. W 2020 r. zlikwidowano 231 nielegalnych wysypisk, zbierając podczas ich likwidacji niemal 578 ton odpadów komunalnych. W województwie lubuskim w końcu 2020 r. odnotowano o 77 „dzikich” wysypisk więcej niż w roku poprzednim.

W 2020 r. nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska wzrosły w porównaniu z 2010 r. Najwięcej środków wydawkowano na gospodarkę ściekową i ochronę wód, w tym na oczyszczanie ścieków komunalnych. W finansowaniu nakładów na ochronę środowiska zwiększył się udział środków własnych inwestorów.

Nakłady na środki trwałe służące gospodarce wodnej były niższe niż w 2010 r. Najwięcej środków przeznaczono na ujęcia i doprowadzenia wody oraz na stacje uzdatniania wody. Środki na inwestycje służące gospodarce wodnej pochodziły głównie od inwestorów. W latach 2010-2020 przekazano do użytku wiele inwestycji rzeczowych w zakresie ochrony środowiska jak i gospodarki wodnej.

Systematycznie od 2010 r. w województwie lubuskim notuje się spadek liczby ludności. W 2021 r. liczba zgonów była wyższa od liczby urodzeń żywych, a współczynnik przyrostu naturalnego osiągnął najniższy poziom w ostatnim dwudziestoleciu. Niemałe znaczenie dla procesów demograficznych miała pandemia koronawirusa SARS-CoV-2. Utrzymała się też niekorzystna tendencja w zakresie odpływu migracyjnego ludności. W wyniku niekorzystnych procesów demograficznych intensyfikują się procesy starzenia się społeczeństwa.

W roku szkolnym 2020/21 w województwie lubuskim funkcjonowało łącznie 496 placówek wychowania przedszkolnego. W ramach systemu oświaty wychowaniem przedszkolnym objęto 35,8 tys. dzieci. Wśród wszystkich placówek wychowania przedszkolnego dominowały przedszkola, które stanowiły blisko 62% ogółu placówek wychowania przedszkolnego. Średnio na 1 przedszkole w województwie lubuskim przypadało 117 dzieci.

W roku szkolnym 2020/21 w województwie lubuskim funkcjonowało 357 szkół podstawowych dla dzieci i młodzieży, w tym 183 szkoły na wsi. Uczyło się w nich 82,4 tys. uczniów, tj. o 0,9% więcej niż przed rokiem. Naukę w szkołach podstawowych zakończyło ponad 9,0 tys. absolwentów.

Do szkół ponadpodstawowych uczęszczało 38,6 tys. uczniów, tj. o 1,0% więcej niż w poprzednim roku szkolnym. Największą liczbę uczniów skupiały technika, do których uczęszczało 47% młodzieży uczącej się oraz licea ogólnokształcące – 34%, natomiast szkoły branżowe – 16%.

W województwie funkcjonowało również 30 szkół policealnych, w których naukę po ukończeniu liceum kontynuowało 5,2 tys. osób. Liczba osób uczących się zwiększyła się o 46,2% w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym.

Na lubuskich uczelniach kształciło się 11,9 tys. studentów, o 0,9% mniej niż w poprzednim roku akademickim. Liczba absolwentów zmniejszyła się o 4,8%, wyniosła 2,9 tys. osób.

Na rynku pracy zanotowano w relacji do 2010 r. spadek aktywności zawodowej, jednak odnotowano wzrost wskaźnika zatrudnienia. Wskaźnik zatrudnienia był zdecydowanie wyższy wśród mężczyzn niż wśród kobiet. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych wyraźnie zmniejszyła się.

Po raz kolejny przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw w województwie lubuskim wzrosło, a wzrost był bardziej dynamiczny niż w poprzednim roku. W 2021 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto kształtowało się na poziomie odpowiadającym ponad 87% średniego wynagrodzenia w kraju.

W ostatnich latach nastąpiła poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych. W 2020 r. przeciętny miesięczny dochód na 1 osobę w gospodarstwie domowym był wyższy niż w poprzednim roku, przy jednoczesnym zmniejszeniu wydatków. W województwie zmniejszył się zasięg ubóstwa ekonomicznego. W 2020 r. 57% gospodarstw domowych oceniało swoją sytuację materialną jako dobrą i raczej dobrą.

W 2020 r. świadczenie wychowawcze w wysokości 500 zł miesięcznie otrzymało w województwie więcej dzieci niż rok wcześniej. Wzrosła także liczba rodzin, którym przyznano Kartę Dużej Rodziny. W porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Utrzymała się również tendencja spadku liczby beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej i liczby ich gospodarstw domowych.

W porównaniu z 2011 r. po raz kolejny znacząco poprawiła się sytuacja w zakresie opieki instytucjonalnej nad dziećmi do lat 3. Wzrosła liczba żłobków i klubów dziecięcych (ponad sześciokrotnie), jak również liczba miejsc oraz dzieci przebywających w tych placówkach (ponad trzykrotnie).

Warunki mieszkaniowe ludności województwa lubuskiego systematycznie poprawiają się. Wielkość zasobów mieszkaniowych wzrosła w relacji do 2010 r. o ok. 10%. Wyższa była liczba mieszkań na 1000 ludności. Wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkań, przy nieznacznym spadku liczby osób przypadających na 1 mieszkanie. Ponadto wzrósł odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej.

W 2020 r. w województwie działały 564 przychodnie, to o 28 więcej niż w 2012 r. Liczba praktyk lekarskich (łącznie ze stomatologicznymi) zmniejszyła się w tym czasie o 90 i wyniosła 158.

W porównaniu do roku ubiegłego w 2020 r. nieznacznie zmniejszyła się dostępność do lekarzy w województwie lubuskim. Liczba lekarzy w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców była niższa niż średnio w kraju. Jednocześnie zmniejszyła się także liczba pielęgniarek pracujących bezpośrednio z pacjentem. Grupą pracowników medycznych, których liczba sukcesywnie rosła, byli fizjoterapeuci. Liczba diagnostów laboratoryjnych znacząco się nie zmieniła, zwiększył się natomiast wskaźnik farmaceutów.

W 2021 r. w województwie lubuskim wzrosła liczba odnotowanych przestępstw stwierdzonych przez Policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych, zarówno w stosunku do 2015 r., jak i do roku poprzedniego. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez Policję ogółem był wyższy od wskaźnika z roku poprzedniego i od notowanego w 2015 r.

Liczba wypadków drogowych na lubuskich drogach w 2021 r. zmniejszyła się w porównaniu z rokiem poprzednim oraz w porównaniu z 2015 r. Zmniejszyła się także liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych oraz liczba osób rannych w wypadkach drogowych.

W 2021 r. ponownie zanotowano poprawę podstawowych wskaźników charakteryzujących społeczeństwo informacyjne, m.in. dostęp gospodarstw domowych do Internetu. Rozwój społeczeństwa informacyjnego w województwie lubuskim przebiega jednak wolniej niż średnio w kraju – prezentowane wskaźniki nadal były mniejsze w stosunku do ich wartości średnich w kraju.

Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON w województwie lubuskim wyraźnie zwiększyła się w relacji do 2010 r.

Według wstępnego szacunku w 2020 r. PKB województwa było wyższe w porównaniu z rokiem poprzednim o 1,6% (w cenach bieżących), a jego wartość stanowiła 2,1% wartości w kraju. W 2020 r. PKB na 1 mieszkańca stanowił 81,4% średniej krajowej, relacja ta była nieco wyższa niż w poprzednim roku, jednak mniejsza niż w latach poprzednich. W strukturze wartości dodanej brutto najwyższy udział w jego tworzeniu ma przemysł, w 2019 r. wyniósł niemal 33%.

Sytuacja społeczno-gospodarcza w 2021 r. kształtowała się nadal pod wpływem obostrzeń wdrażanych od marca 2020 r. w celu przeciwdziałania pandemii Covid-19, które z różnym nasileniem oddziaływały na działalność we wszystkich obszarach gospodarki. Trudna sytuacja znalazła również odzwierciedlenie w ocenach koniunktury w województwie lubuskim wyrażanych przez przedsiębiorców. W kwietniu 2022 r. w większości badanych obszarów gospodarki przedsiębiorcy oceniali koniunkturę lepiej niż przed rokiem. Największa poprawa ocen nastąpiła w zakwaterowaniu i gastronomii. Pomimo sygnalizowanej poprawy, w większości obszarów, wskaźniki oceny były nadal negatywne.

W 2021 r. w województwie lubuskim w relacji do poprzedniego roku wzrosła liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, a także liczba podmiotów w przeliczeniu na 1000 ludności. Wyższa w skali roku była liczba nowo zarejestrowanych, jak i wyrejestrowanych podmiotów z rejestru (o odpowiednio 7,3% oraz 7,8%).

W 2020 r. zanotowano spadek nakładów na działalność badawczą i rozwojową w porównaniu z poprzednim rokiem, jak były one wyższe w relacji do notowanych w 2010 r. W przeliczeniu na 1 mieszkańca nakłady były o ok. 75% mniejsze od średnich nakładów na działalność B+R na 1 mieszkańca w kraju. Mniejsza od średniej krajowej była również liczba pracujących w działalności B+R na 1000 osób aktywnych zawodowo. Zwiększył się odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych, jednak wielkość nakładów na innowacje w porównaniu z poprzednim rokiem była mniejsza zarówno w przedsiębiorstwach przemysłowych jak i usługowych.

Podstawowe wskaźniki charakteryzujące województwo ze względu na wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w przedsiębiorstwach były nieznacznie mniejsze od przeciętnych wartości w kraju. Przedsiębiorstwa w województwie lubuskim były nieco bardziej niż przeciętnie w kraju zaawansowane m.in. w zakresie wykorzystywania Internetu rzeczy. Co czwarte przedsiębiorstwo deklarowało, że wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych był spowodowany sytuacją pandemiczną.

W 2021 r. w przedsiębiorstwach w województwie lubuskim większość wyników finansowych i podstawowych wskaźników ekonomicznych uległa poprawie w porównaniu z notowanymi w roku ubiegłym. W porównaniu z 2020 r. zarówno udział przedsiębiorstw wykazujących zysk netto w ogólnej liczbie przedsiębiorstw, jak i udział przychodów tych przedsiębiorstw w przychodach z całokształtu działalności ogółu badanych podmiotów był wyższy.

W 2021 r. w województwie lubuskim nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw o liczbie pracujących 49 osób i więcej wzrosły w porównaniu z poprzednim rokiem. Zwiększenie nakładów zanotowano zarówno w nakładach przeznaczonych na zakupy, jak i na budynki i budowle. Wzrosła liczba inwestycji nowo rozpoczętych i ich łączna wartość kosztorysowa.

W województwie lubuskim zbiory oraz plony wybranych ziemiopłodów rolnych w 2020 r. były wyższe w odniesieniu do poprzedniego roku. Zmniejszyła się wielkość pogłównia trzody chlewnej, owiec oraz bydła, natomiast wzrosło pogłównie drobiu, w tym najbardziej znacząco indyków. Województwo lubuskie zajmuje drugą lokatę w kraju jako producent indyków.

Skup roślinnych produktów rolnych kształtował się na niższym poziomie niż w poprzednim roku, natomiast skup produktów zwierzęcych, za wyjątkiem żywca wołowego, zwiększył się.

W produkcji globalnej i towarowej zanotowano wartość wyższą w odniesieniu do poprzedniego roku, natomiast wartość produkcji końcowej była niższa niż rok wcześniej.

W 2021 r. produkcja sprzedana przemysłu w województwie lubuskim wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem, kiedy zanotowano jej spadek w ujęciu rocznym. Zwiększyła się również wydajność pracy mierzona wartością produkcji sprzedanej na 1 zatrudnionego, przy niewielkim spadku przeciętnego zatrudnienia i wzroście przeciętnego wynagrodzenia brutto w przemyśle.

Wartość produkcji sprzedanej budownictwa ogółem była wyższa niż w poprzednim roku. Niemal 45% produkcji sprzedanej budownictwa stanowiła produkcja budowlano-montażowa, która zmniejszyła się w skali roku. Wydajność pracy w budownictwie, mierzona wartością sprzedaży budownictwa na 1 zatrudnionego wzrosła w skali roku.

Oddano do użytkowania mniej mieszkań niż w poprzednim roku. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do użytkowania była większa o prawie 2 m² niż w 2020 r. Wzrosła liczba mieszkań, których budowę rozpoczęto, jednak zmniejszyła się liczba mieszkań, na budowę których wydano pozwolenia lub dokonano zgłoszenia z projektem budowlanym.

W 2021 r. sprzedaż detaliczna w województwie lubuskim wzrosła w relacji do 2020 r. W stosunku do poprzedniego roku zwiększyła się także sprzedaż hurtowa zrealizowana w przedsiębiorstwach handlowych, w tym w jednostkach hurtowych.

W 2020 r. w województwie wskaźnik długości dróg publicznych na 100 km² zwiększył się w porównaniu z notowanym w 2010 r., jednak był mniejszy niż przeciętnie w kraju. Po latach wzrostu ruch samolotów i ruch pasażerów w porcie lotniczym województwa zmniejszył się, co w dużej mierze wpływ miała pandemia Covid-19.

W 2020 r. w województwie lubuskim produkcja energii elektrycznej nieznacznie wzrosła w stosunku do poprzedniego roku. Wyższy był także udział produkcji energii ze źródeł odnawialnych w ogólnej produkcji energii elektrycznej. W stosunku do 2019 r. wzrosła liczba gospodarstw domowych będących odbiorcami energii elektrycznej i zużycie energii elektrycznej w przeliczeniu na 1 odbiorcę.

W 2020 r. dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego (JST) w województwie lubuskim na 1 mieszkańca stanowiły około 96% średnich dochodów JST na 1 mieszkańca w kraju. W strukturze dochodów JST ogółem, w porównaniu z 2010 r., wzrósł udział dochodów własnych, dotacji, a zmniejszył się subwencji ogólnej w dochodach JST.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego w województwie lubuskim na 1 mieszkańca stanowiły 95% średnich wydatków JST na 1 mieszkańca w kraju. W strukturze wydatków JST około 84% stanowiły wydatki bieżące, tj. więcej niż w 2010 r. Wydatki inwestycyjne JST na 1 mieszkańca w województwie lubuskim w 2020 r. były niższe.

W 2020 r. zanotowano nadwyżkę budżetów JST ogółem. W stosunku do 2019 r. wzrosła liczba JST, które zamknęły rok budżetowy nadwyżką. Wzrosło zadłużenie JST w województwie lubuskim wynikające ze wzrostu zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek. W rezultacie zobowiązania stanowiły 27% dochodów JST, tj. o 2,4 p. proc. mniej niż średnio w kraju.

W 2021 r. odnotowano wzrost całkowitej wartości umów o dofinansowanie projektów realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 na terenie województwa lubuskiego. Wzrost ten wyniósł 6,7% w porównaniu z poprzednim rokiem. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wartość ta była o 12,7% mniejsza niż przeciętnie w kraju.

2. Środowisko

WARUNKI METEOROLOGICZNE

Średnie roczne temperatury powietrza w 2021 r. w stacjach pomiarowych w województwie lubuskim były wyższe niż wartości średnie wyznaczone dla poprzednich okresów wieloletnich, począwszy od 1971 r. Wyższą średnią roczną temperaturę powietrza odnotowano w 2021 r. w stacji meteorologicznej Gorzów Wlkp. (9,5°C), nieco niższą natomiast w stacji Zielona Góra (9,3°C).

Maksymalną temperaturę powietrza w 2021 r. odnotowano w czerwcu w stacji w Gorzowie Wlkp. (34,4°C). Minimalną temperaturę powietrza (-13,5°C) odnotowano również w Gorzowie Wlkp. w grudniu.

Największą amplitudę temperatur skrajnych zanotowano w stacji Zielona Góra w lutym badanego roku (amplituda 33,5°C), kiedy zarejestrowano maksymalną temperaturę 20,4°C, natomiast minimalną -13,1°C. Najmniejszą amplitudę temperatur skrajnych odnotowano w Gorzowie Wlkp. w listopadzie 2021 r. (amplituda 14,5°C), z maksymalną temperaturą 13,0°C, a minimalną -1,5°C.

W 2021 r. w obu stacjach pomiarowych najwyższe średnie miesięczne temperatury powietrza, przekraczające 20,0°C, odnotowano w czerwcu i lipcu. W Gorzowie Wlkp. średnia miesięczna temperatura w lipcu wyniosła 20,9°C (z maksymalną temperaturą 30,0°C), natomiast w Zielonej Górze w czerwcu 20,4°C (z maksymalną temperaturą 34,2°C). Najniższe średnie miesięczne temperatury powietrza zanotowano w styczniu 2021 r. W Zielonej Górze średnia miesięczna temperatura w styczniu wyniosła -0,5°C (z minimalną temperaturą -12,8°C), natomiast w Gorzowie Wlkp. -0,1°C (z minimalną temperaturą -12,8°C).

Średnie miesięczne temperatury powietrza w obu stacjach pomiarowych IMGW w województwie lubuskim odnotowane w kwietniu, maju i sierpniu 2021 r. były o co najmniej 1,3°C niższe niż wartości średnich temperatur z okresu 1981-2010. Ciepleszy był natomiast czerwiec, lipiec i wrzesień 2021 r. – w Zielonej Górze odnotowano średnią miesięczną temperaturę powietrza wyższą (o 3,1°C) niż dla czerwca w okresie 1981-2010, w Gorzowie Wlkp. wyższą o 2,9°C.

W 2021 r. w stacji meteorologicznej w Zielonej Górze odnotowano wzrost rocznej sumy opadów atmosferycznych (702 mm) w stosunku do wartości średnich dla poprzednich okresów wieloletnich. Przyczyniły się do tego gwałtowne i obfite opady w czerwcu i sierpniu. W Gorzowie Wlkp. roczna suma opadów atmosferycznych w 2021 r. (491 mm) spadła w odniesieniu do wartości średnich dla poprzednich okresów wieloletnich.

W 2021 r. najwyższe średnie miesięczne sumy opadów atmosferycznych odnotowano w stacji meteorologicznej w Zielonej Górze w czerwcu i sierpniu (130,1 mm i 128,9 mm). Opady w tych miesiącach przekroczyły odpowiednio 234% i 197% normy z lat 1981-2010. Najwyższe wartości opadów w stacji meteorologicznej w Gorzowie Wlkp. odnotowano w sierpniu i w lipcu (odpowiednio 70,8 mm i 59,9 mm). W tych miesiącach opady osiągnęły odpowiednio 125% i 80% normy z lat 1981-2010.

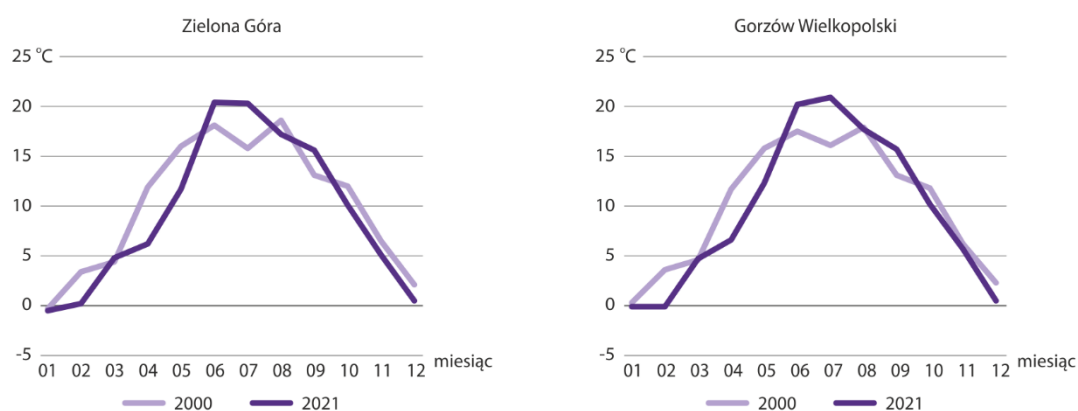
Miesiącem o najmniejszej ilości opadów atmosferycznych w Zielonej Górze był wrzesień 2021 r. kiedy zanotowano 19,0 mm opadu, co stanowiło 39% normy z lat 1981-2010. W Gorzowie Wlkp. najmniej deszczu (19,7 mm) spadło w październiku (49% normy z lat 1981-2010).

TABL. 1. Warunki meteorologiczne

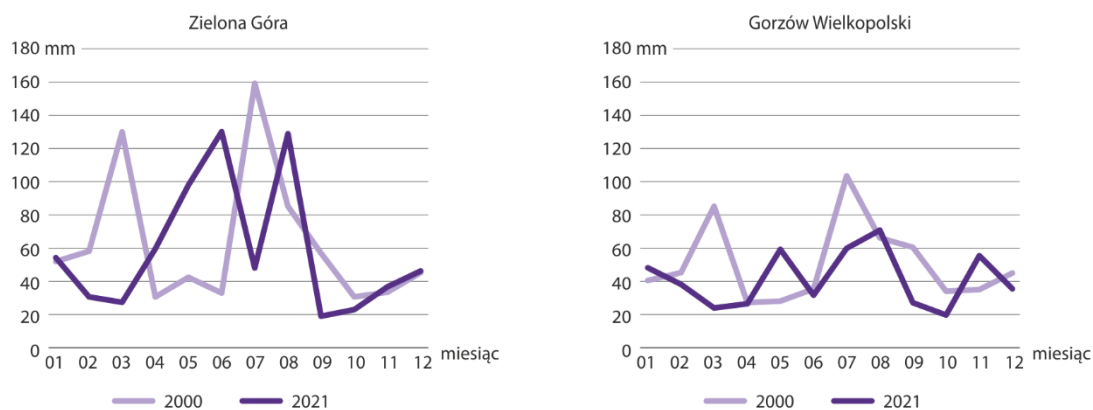
Stacja meteorologiczna	1971–2000	1991–2000	2001–2005	2001–2010	2021
	średnie ^a				
Temperatury w °C					
Zielona Góra	8,5	8,8	9,1	9,2	9,3
Gorzów Wlkp.	8,6	9,0	9,2	9,3	9,5
Roczne sumy opadów w mm					
Zielona Góra	572	598	553	591	702
Gorzów Wlkp.	531	541	553	572	491

a Dane za okresy wieloletnie dotyczą średnich rocznych z tych okresów.

Wykres 1. Temperatury powietrza

Wykres 2. Opady atmosferyczne

POWIERZCHNIA

Województwo lubuskie zajmuje środkowozachodnią część Polski – od północy graniczy z województwem zachodniopomorskim, od wschodu z wielkopolskim, od południa z dolnośląskim, a granica zachodnia jest granicą państwową z Niemcami.

Ogólna powierzchnia geodezyjna województwa lubuskiego w dniu 01.01.2021 r. wyniosła 1398,8 tys. ha i stanowiła 4,5% powierzchni kraju. W porównaniu ze stanem w dniu 01.01.2010 r. powierzchnia województwa wzrosła o 13 ha. Na 1 mieszkańca województwa przypadało 13,9 tys. m² powierzchni.

W strukturze gruntów ponad połowę areału (51,0%) stanowiły grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione, których powierzchnia ukształtowała się na poziomie 714,0 tys. ha. Użytki rolne zajmowały 567,1 tys. ha (40,5%), grunty zabudowane i zurbanizowane – 66,9 tys. ha (4,8%), grunty pod wodami – 24,8 tys. ha (1,8%), nieużytki – 16,8 tys. ha (1,2%), a tereny różne – 5,8 tys. ha (0,4%).

W okresie od 01.01.2010 r. do 01.01.2021 r. wzrosła znacząco powierzchnia użytków ekologicznych (o 25,3%) oraz gruntów zabudowanych i zurbanizowanych (o 11,5%).

W omawianym okresie o 3,9 tys. ha (o 0,7%) zmniejszyła się powierzchnia użytków rolnych, a o 0,8 tys. ha zmalała powierzchnia nieużytków.

Z uwagi na fakt wyłączenia od 2017 r. z pozycji „grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione” gruntów zadrzewionych i zakrzewionych występujących na użytkach rolnych, zmniejszyła się powierzchnia tych gruntów (o 1,6 tys. ha, tj. o 0,2% w porównaniu z 2010 r.).

TABL. 2. Powierzchnia geodezyjna według kierunków wykorzystania. Stan w dniu 1 stycznia

Wyszczególnienie	2010	2015	2020	2021	
	w ha				w odsetkach (Polska=100)
Powierzchnia ogólna	1398788	1398789	1398793	1398801	4,5
Użytki rolne	571053	565086	567545	567129	3,0
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	715518	718783	713928	713965	7,5
Grunty pod wodami powierzchniowymi	24727	24899	24752	24790	3,8
Grunty zabudowane i zurbanizowane	60038	63966	66505	66946	3,8
Użytki ekologiczne	2743	2969	3437	3437	8,5
Nieużytki	17576	16975	16797	16761	3,7
Tereny różne	7133	6111	5829	5773	7,3

a Od 2017 r. łącznie z gruntami zadrzewionymi i zakrzewionymi na użytkach rolnych, ujmowanymi wcześniej w pozycji „grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione”.

Źródło: dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii.

W latach 2010–2020 w trybie przepisów prawnych o ochronie gruntów rolnych i leśnych, na cele nierolnicze wyłączono łącznie 1739 ha gruntów rolnych, natomiast na cele nieleśne – 268 ha gruntów leśnych. Wyłączone grunty rolne i leśne zostały przeznaczone m.in.: na tereny osiedlowe (53,5%), na tereny przemysłowe (19,6%), pod użytki kopalne (16,4%) oraz pod drogi i szlaki komunikacyjne (3,2%).

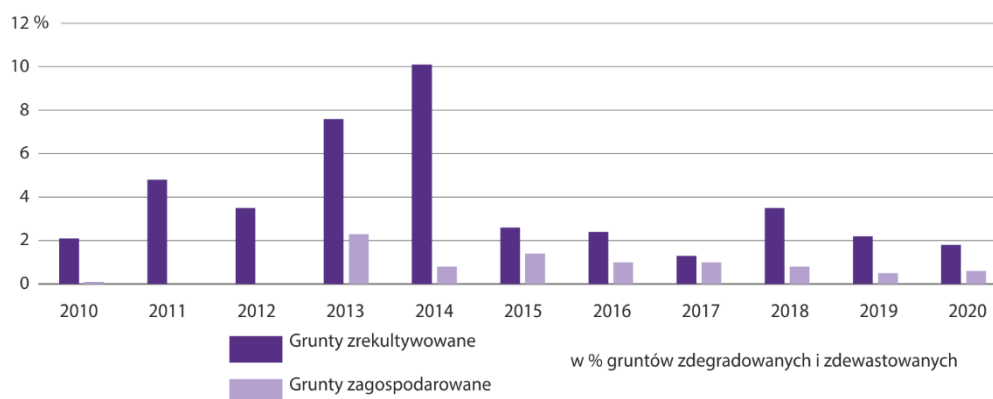
W 2020 r. z produkcji rolniczej i leśnej na cele nierolnicze i nieleśne wyłączono 73 ha gruntów rolnych i leśnych (o 29,1% mniej niż w 2010 r. i o 61,0% mniej niż w roku poprzednim), z tego 61 ha gruntów rolnych (odpowiednio mniej o 16,4% i o 64,7%) oraz 12 ha gruntów leśnych (spadek odpowiednio o: 60,0% i 14,3%).

Grunty wyłączone w 2020 r. z produkcji rolniczej i leśnej zostały przeznaczone m.in.: pod użytki kopalne (41,1%), na tereny osiedlowe (26,0%), na tereny przemysłowe (12,3%) oraz pod drogi i szlaki komunikacyjne (2,7%).

W końcu 2020 r. powierzchnia gruntów, które utraciły całkowicie wartość użytkową (grunty zdewastowane) oraz gruntów, których wartość użytkowa rolnicza lub leśna zmalała (grunty zdegradowane) w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych lub wskutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej wyniosła 1697 ha (wzrost o 10,3% w porównaniu z 2010 r. i spadek o 0,2% w stosunku do 2019 r.) W 2020 r. grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji stanowiły 2,7% tych gruntów ogółem w kraju i 0,1% powierzchni ogólnej województwa.

W ciągu roku zrehabilitowano 30 ha, tj. 2,0% gruntów zrehabilitowanych w kraju (o 6,2% mniej w porównaniu z 2010 r.), a zagospodarowano – 10 ha gruntów (2,0% w wielkości ogólnopolskiej), tj. o 11,1% więcej w porównaniu z rokiem poprzednim i dziewięciokrotnie więcej niż w 2010 r.

Wykres 3. Grunty zrehabilitowane i zagospodarowane w ciągu roku

WARUNKI KLIMATYCZNE

Klimat województwa lubuskiego jest umiarkowany przejściowy, z wyraźną przewagą wpływów oceanicznych. Według Opracowania ekofizjograficznego dla województwa lubuskiego, wyróżnić tutaj można topoklimaty: zbiorników wodnych, obszarów zurbanizowanych, obszarów zalesionych, form wypukłych, form wklęsłych i form płaskich poza dnami dolin.

Warunki meteorologiczne województwa charakteryzują się elementami (stacje meteorologiczne Gorzów Wlkp./Zielona Góra), dane GUS, za IMGW-PIB:

- średnią temperaturę roczną, 1971-2000: 8,6/8,5°C
- średnią temperaturę roczną, 2001-2005: 9,2/9,1°C
- średnią temperaturę roczną, 2006-2010: 9,4/9,3°C
- średnią temperaturę roczną, 2001-2010: 9,3/9,2°C
- średnią temperaturę roczną, 2020: 10,8/10,7°C
- roczną sumą opadów, 1971-2000: 531/572 mm
- roczną sumą opadów, 2001-2005: 553/553 mm
- roczną sumą opadów, 2006-2010: 591/628 mm
- roczną sumą opadów, 2001-2010: 572/591 mm
- roczną sumą opadów, 2020: 552/548 mm
- średnią prędkość wiatru, 2020: 2,7/3,0 m/s
- usłonecznienie, 2020: 1912/2115 h
- średnie zachmurzenie, 2020: 5,3/5,1 oktantów

W okresie 1971-2020 zanotowano skrajne wartości analizowanych elementów klimatu (stacje meteorologiczne Gorzów Wlkp./Zielona Góra), dane GUS, za IMGW-PIB:

- maksimum temperatury: 37,4/36,8°C
- minimum temperatury: -24,6/-22,2°C
- amplituda temperatur skrajnych: 62,0/59,0°C

Łagodny klimat regionu jest korzystny z punktu widzenia realizacji szeregu zadań, w tym uprawy roślin wymagających długiego okresu wegetacji i dużej sumy aktywnego usłonecznienia. Niestety, w ostatniej dekadzie wyraźnie obserwowalne jest zjawisko niedoboru opadów atmosferycznych w regionie, w okresie III-V, to jest w okresie wzmożonej wegetacji roślin. Według danych IUNG-PIG (SMSR – System Monitoringu Suszy Rolniczej), zagrożenie gleb suszą wystąpiło w uprawie zbóż jarych, w okresach:

- 2010: 11.05-20.07
- 2011: 01.04-10.07
- 2012: 01.04-10.06
- 2013: -
- 2014: -
- 2015: 11.04-10.07
- 2016: 01.04-10.07
- 2017: 21.04-20.07

- 2018: 01.04-31.07
- 2019: 21.03-10.08
- 2020: 21.03-10.08
- 2021: 01.04-31.07

natomiast w uprawie zbóż ozimych, w okresach:

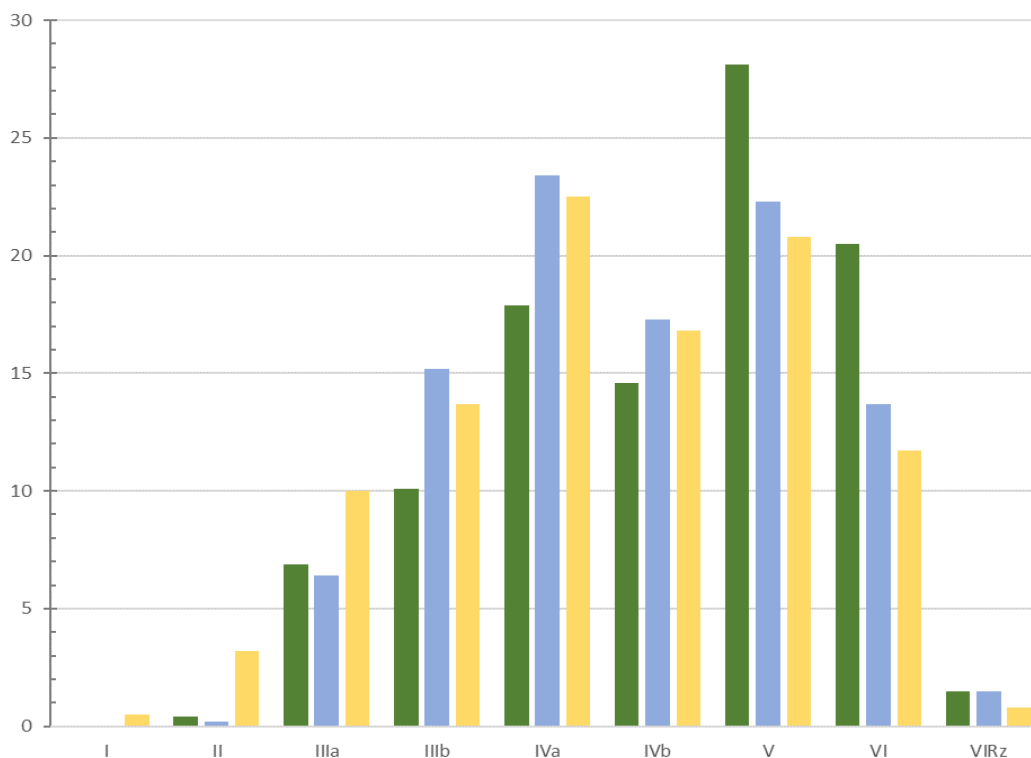
- 2010: 21.05-20.07
- 2011: 01.04-10.07
- 2012: 01.04-10.06
- 2013: -
- 2014: -
- 2015: 11.04-10.06 i 11.05-10.07
- 2016: 11.04-30.06
- 2017: 01.05-10.07
- 2018: 01.04-20.07
- 2019: 21.03-10.08
- 2020: 21.03-10.08
- 2021: 11.04-31.07

Suszy rolniczej towarzyszy pogłębiające się zjawisko ujemnego bilansu hydrologicznego, który to stan pierwszy raz został zdiagnozowany w latach 80. XX w. Stwarza to warunki pogarszającego się dostępu do wód gruntowych i podziemnych.

Warunki glebowe

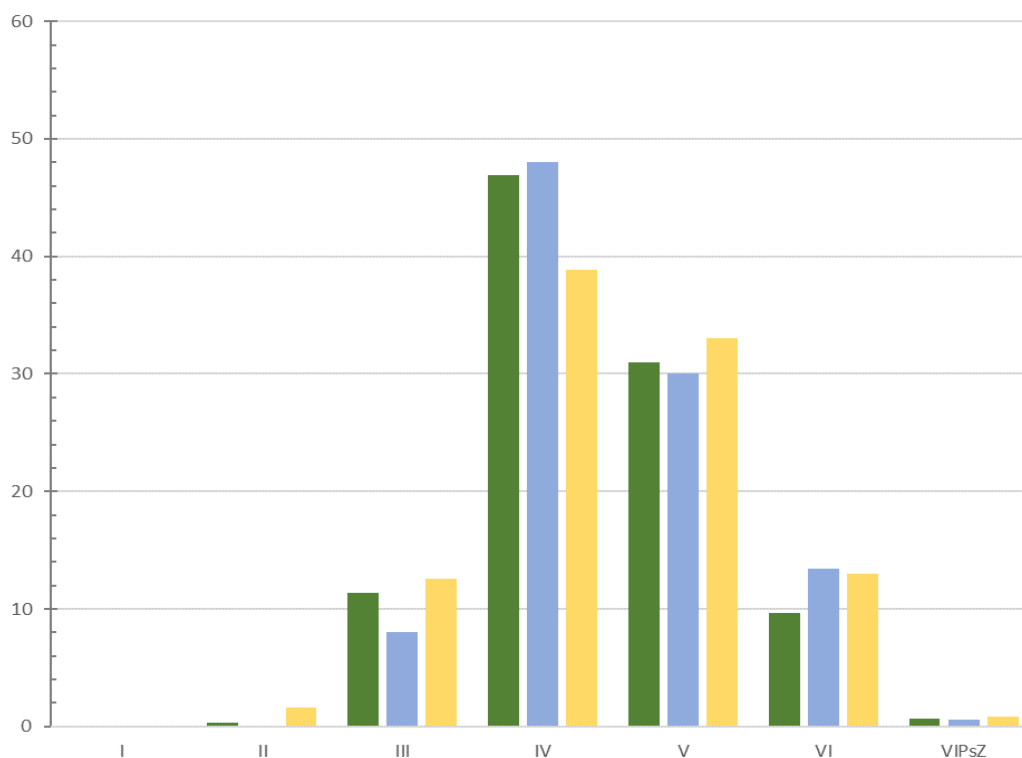
Większość obszaru województwa lubuskiego charakteryzuje się słabymi glebami ukształtowanymi z materiału macierzystego piasków różnego pochodzenia. Z punktu widzenia bonitacji tych gleb, większość gruntów ornych została zaliczona do klas: V i VI, a kolejno IVa, IVb i IIIb w południowym podregionie oraz do klas: IVa i V, a kolejno IVb, IIIb i VI w podregionie północnym. Rozkład wśród trwałych użytków zielonych jest bardziej wyrównany. Większość spośród nich zaliczono do klas: IV, V, III i VI w podregionie południowym i do klas: IV, V, VI i III w podregionie północnym.

Wykres 4. Udział gruntów ornych w poszczególnych klasach bonitacyjnych; kolor zielony – podregion południowy (zielonogórski), niebieski – podregion północny (gorzowski), żółty – Polska (dane IUNG-PIB)

Gleby wykształcone z materiałów piaszczystych charakteryzują się słabymi właściwościami wodnymi (mała zdolność retencjonowania wody), sorpcyjnymi (mała zdolność do zatrzymywania jonów), a także są ubogie w składniki pokarmowe roślin (łatwość wymywania). Gleby te są w dużej mierze słabe, ubogie, z tendencjami do przesuszania, jedynie piaski gliniaste są stosunkowo dobrymi utworami, wymagającymi jednak nawożenia organicznego. Według VI wydania Systematyki Gleb Polski (2019), większość tych gleb zalicza się do rzędu gleb bielicoziemnych (L), typu gleb bielcowych (LW), a także do rzędu gleb brunatnoziemnych (B), typu gleb rdzawych (BV). Gleby utworzone z mocniejszych materiałów piaszkowych, glin piaszczystych i glin lekkich zazwyczaj tworzą kompleksy gleb zaliczanych do rzędu gleb brunatnoziemnych (B), typu gleb brunatnych (BB) i rzędu gleb płowoziemnych (P), typu gleb płowych (PV). W dolinach rzecznych, w pobliżu jezior i w zagłębieniach terenu, często przy obecności trudnoprzepuszczalnych warstw w podglebiu bądź skale macierzystej kształtują się gleby z rzędu gleb czarnoziemnych (C), typu czarnych ziem (CZ) i gleb szarych (CS). W podobnych lokalizacjach powstają depozyty torfów, zazwyczaj niskich lub przejściowych - rząd gleb organicznych (O), typ gleb torfowych (OT). Z osadów dennych tworzą się też gleby tego samego rzędu, w typie gleb limnowych (OL), a z mięjszych depozytów ściółki - w typie gleb ściółkowych (OE). Z uwagi na wyraźny niedostatek opadów atmosferycznych, który to stan trwa już w województwie lubuskim kilka dekad, przy wyraźnie rosnącej średniej temperaturze, a więc zdolności parowania wody z powierzchni, gleby bogate w materię organiczną ulegają murszeniu (mineralizacja materii organicznej), co doprowadza do powstania gleb z rzędu gleb organicznych (O), typu gleb murszowych (OM) i z rzędu gleb czarnoziemnych (C), typu gleb murszowatych (CU).

Wykres 5. Udział gruntów trwałych użytków zielonych w poszczególnych klasach bonitacyjnych; kolor zielony – podregion południowy (zielenogórski), niebieski – podregion północny (gorzowski), żółty – Polska (dane IUNG-PIB)

Należy także zauważyć wszechobecne przemiany w glebach, będące efektem działalności człowieka. Polegają one na przekształceniu mechanicznym, chemicznym i biologicznym gleb. Gleby te – klasyfikowane w rzędzie gleb antropogenicznych (A), mogą być użytkowane rolniczo – zwłaszcza gleby typu gleb kulturoziemnych (AK). W różny sposób użytkowane, aczkolwiek najczęściej w nawiązaniu do form zabudowy, są też gleby antropogeniczne z typu gleb technogenicznych (AX).

Stan ilościowy urządzeń melioracji wodnych szczegółowych na dzień 31.12.2016 r. :

- 176 518,88 ha obszaru zmeliorowanego urządzeniami melioracji wodnych szczegółowych, w tym:
  - grunty orne – 105 251,48 ha
  - trwałe użytki zielone – 71 267,40 ha
- 12 861,147 km rowów

ZUŻYCIE WODY

W 2020 r. w województwie lubuskim zużyto 76,2 hm³ wody, tj. 0,9% wielkości krajowej. Było to mniej w porównaniu z 2010 r. (o 14,9%), natomiast nieco więcej w odniesieniu do roku poprzedniego (o 1,0%). Największy udział w zużyciu wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności miała eksploatacja sieci wodociągowej – 54,1% (41,2 hm³), zużycie wody do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz do napełniania i uzupełniania stawów rybnych wyniosło 23,9 hm³ (31,4% ogółu).

Woda jest niezbędnym czynnikiem produkcji przemysłowej. Zakłady gospodarujące wodą w przemyśle zużyły 11,0 hm³ (14,5% ogólnego zużycia wody w województwie), w tym 89,7% wody przeznaczono na cele produkcyjne. Woda używana przez przemysł pochodziła głównie z poboru wód podziemnych i powierzchniowych (11,2 hm³).

W 2020 r. najwięcej wody według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007) zużyto w przetwórstwie przemysłowym – 8,6 hm³ (77,7% zużycia ogółem), w tym 54,9% zużyły zakłady zajmujące się produkcją papieru i wyrobów z papieru. Na działalność związaną z wytwarzaniem i zaopatrywaniem w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę przypadało – 1,1 hm³ wody (9,8% zużycia na potrzeby przemysłu).

Struktura zużycia wody w ostatnich latach ulegała zmianie. W 2020 r. zużycie wody na potrzeby przemysłu stanowiło 14,5% ogółu zużycia (14,1% w roku poprzednim) i było 2,0 p. proc. wyższe niż w 2010 r. W skali roku zmniejszył się udział eksploatacji sieci wodociągowej o 0,8 p. proc. W odniesieniu do 2010 r. struktura zużycia wody z sieci wodociągowej była wyższa o 11,2 p. proc.

W 2020 r. gospodarstwa domowe zużyły 32,1 hm³ wody (2,5% zużycia krajowego), tj. więcej w porównaniu z 2010 r. oraz w odniesieniu do poprzedniego roku odpowiednio o 4,6% i o 2,8%. Przeciętne zużycie wody na 1 mieszkańca w gospodarstwach domowych wyniosło 31,8 m³ (w 2010 r. – 30,0 m³), przy czym w miastach wskaźnik ten osiągnął wielkość 33,3 m³ (więcej o 1,8% w stosunku do 2010 r.), a na wsi 29,1 m³, tj. więcej niż w 2010 r. o 14,6%. Przeciętny mieszkaniec polskiego gospodarstwa domowego zużył w ciągu 2020 r. 33,9 m³, tj. o 6,6% więcej niż przeciętny lubuszanin. Większe przeciętne zużycie wody z wodociągów dotyczyło także Polaków mieszkających w miastach (więcej o 6,9%) i na wsi (więcej o 7,6%).

TABL. 3. Zużycie wody według potrzeb w ciągu roku

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020	
	w hm ³				w odsetkach (Polska=100)
Ogółem ^a	89,5	84,1	75,4	76,2	0,9
w tym:					
Przemysł	11,2	11,3	10,6	11,0	0,2
Rolnictwo i leśnictwo	40,0	34,6	23,4 ^b	23,9 ^b	3,0
Gospodarstwa domowe	30,7	30,1	31,3	32,1	2,5

a Do 2018 r. pozycja obejmuje nawodnienia w rolnictwie i leśnictwie. b Napełnianie i uzupełnianie stawów rybnych.

Woda zużyta przez zakłady produkcyjne oraz na potrzeby ludności wraca do środowiska w postaci ścieków, które są głównym czynnikiem zanieczyszczenia i degradacji zasobów wodnych.

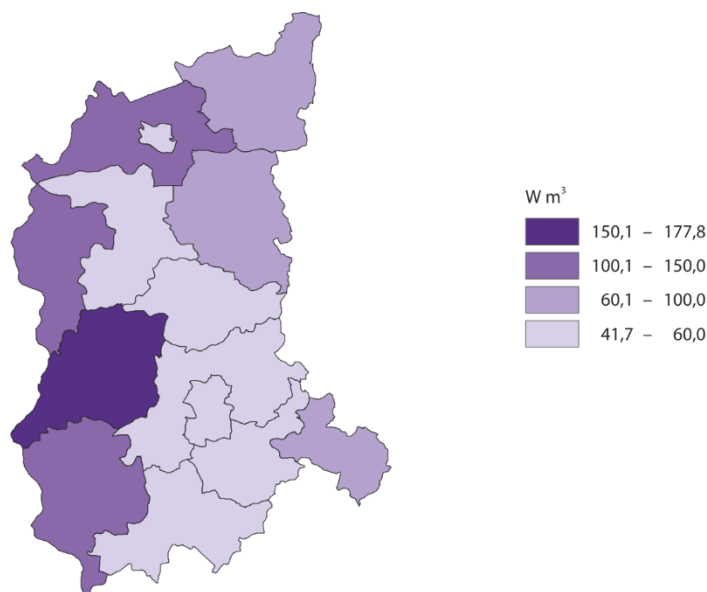
W 2020 r. w województwie lubuskim wytworzono 40,5 hm³ ścieków (tj. o 5,4% więcej niż w 2010 r.), z tego 32,6 hm³ stanowiły ścieki komunalne, a 7,9 hm³ ścieki przemysłowe.

Do wód powierzchniowych lub do ziemi odprowadzono 38,3 hm³ ścieków komunalnych i przemysłowych ogółem (o 8,0% więcej niż w 2010 r.), tj. 0,5% ogółu ścieków odprowadzonych do wód lub do ziemi w Polsce. Na ścieki przemysłowe przypadało 14,9% (5,7 hm³), a pozostałe 85,1% – 32,6 hm³ – na ścieki komunalne. W 2020 r. z ogółu ścieków – 99,4% wymagało oczyszczania, a w 2010 – 98,7%.

W 2020 r. spośród 5,5 hm³ ścieków przemysłowych wymagających oczyszczenia, oczyszczono 97,6% ścieków. Najwięcej ścieków było oczyszczanych biologicznie – 80,0% i mechanicznie – 16,1%, natomiast chemicznie oczyszczono 4,0% ogółu ścieków przemysłowych wymagających oczyszczenia. Na przestrzeni ostatnich lat struktura oczyszczania ścieków przemysłowych uległa zmianie. W porównaniu z 2010 r. zwiększył się odsetek ścieków oczyszczanych biologicznie (o 16,7 p. proc.), natomiast zmniejszył oczyszczanych metodą chemiczną (o 15,7 p. proc.).

W 2020 r. do wód lub do ziemi odprowadzono 32,6 hm³ ścieków komunalnych wymagających oczyszczenia, z tego oczyszczono 99,9% ścieków. Najwięcej ścieków oczyszczono stosując metodę z podwyższonym usuwaniem biogenów – 71,7% i biologicznie – 28,3% ścieków komunalnych wymagających oczyszczenia. Na przestrzeni ostatnich lat struktura oczyszczania ścieków komunalnych uległa niewielkiej zmianie. W porównaniu z 2010 r. zwiększył się odsetek ścieków oczyszczanych z podwyższonym usuwaniem biogenów (o 0,5 p. proc.), kosztem ścieków oczyszczanych biologicznie.

Mapa 1. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca w m³ w 2020 r.

TABL. 4. Ścieki komunalne i przemysłowe wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Oczyszczalnie ścieków	132	131	126	124
Ścieki komunalne odprowadzone w ciągu roku w dam ³	29798	30942	32147	32600
Ścieki przemysłowe odprowadzone w ciągu roku w dam ³	5179	4772	5262	5458
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem ^a	67,5	74,1	77,2	77,5

a Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków – na podstawie szacunków, ludność ogółem – na podstawie bilansów.

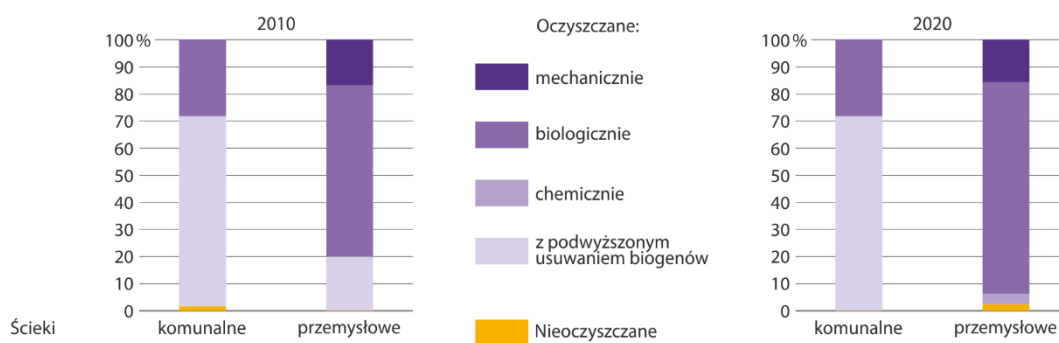
W województwie lubuskim w 2020 r. działało 124 oczyszczalnie ścieków przemysłowych i komunalnych (o 8 mniej niż w 2010 r.), jednak o przepustowości większej o 3,7% i wynoszącej 286,5 tys. m³/dobę.

Wśród nich znajdowały się 103 oczyszczalnie ścieków komunalnych: 80 typu biologicznego i 23 z podwyższonym usuwaniem biogenów. W latach 2010-2020 liczba oczyszczalni komunalnych zwiększyła się o 5, natomiast oczyszczalni przemysłowych – zmniejszyła się – o 13 obiektów. W 2020 r. w stosunku do 2010 r. przybyło 13 oczyszczalni ścieków komunalnych typu biologicznego oraz ubyło 6 oczyszczalni ścieków komunalnych z podwyższonym usuwaniem biogenów.

W omawianym roku ścieki przemysłowe województwa lubuskiego oczyszczane były przez 21 oczyszczalni ścieków, w tym: 15 typu biologicznego (o 7 mniej niż w 2010 r.), 5 typu mechanicznego (spadek o 2 oczyszczalnie w porównaniu z 2010 r.) i 1 chemiczną (spadek o 3 objekty).

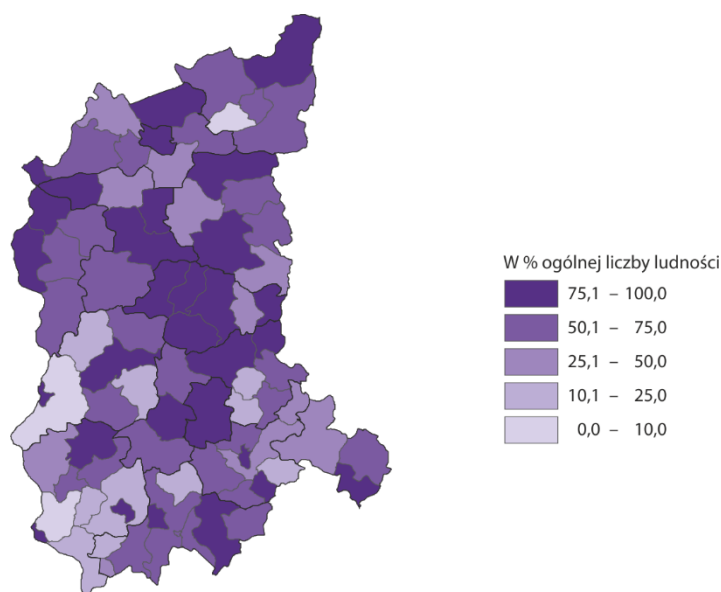
Wykres 6. Ścieki wymagające oczyszczenia odprowadzone do wód lub do ziemi

Według danych szacunkowych w województwie lubuskim 77,5% ogółu ludności korzystało w 2020 r. z oczyszczalni ścieków (95,0% w miastach i 45,6% na wsi). Wskaźnik ten w ciągu ostatnich dziesięciu lat (od 2010 r.) systematycznie wzrastał, dla porównania: w 2010 r. wyniósł 67,5%, a w 2015 r. 74,1%.

Największy odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków odnotowano w gminie miejskiej Żary (100,0%), a w miastach na prawach powiatu – Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze – wyniósł odpowiednio: 96,0% i 95,1%. W gminach wiejskich Trzebiel i Zwierzyn nie odnotowano ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków, a najmniejszy odsetek ww. ludności wystąpił w gminie wiejskiej Gubin (4,8%).

Mapa 2. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w 2020 r.

DZIAŁALNOŚĆ PAŃSTWOWEGO GOSPODARSTWA WODNEGO „WODY POLSKIE”

W Strategii Województwa Lubuskiego ds. Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa Województwa Lubuskiego z 2017 roku planowano inwestycje w zakresie melioracji wodnych podstawowych na lata 2014-2020, które zostały przyjęte uchwałą nr 192/2625/18 Zarządu Województwa Lubuskiego z dnia 13 czerwca 2017 r. natomiast na lata 2024-2030 uchwałą 254/3025/14 Zarządu Województwa Lubuskiego z dn. 30 kwietnia 2014 r.

Planowane inwestycje w zakresie melioracji wodnych podstawowych:

Planowane do realizacji inwestycje w zakresie melioracji wodnych podstawowych na lata 2014-2020 zostały przyjęte uchwałą nr 192/2625/18 Zarządu Województwa Lubuskiego z dn. 13.06.2017 r., natomiast na lata 2024-2030 uchwałą 254/3025/14 Zarządu Województwa Lubuskiego z dn. 30.04.2014 r.

Przyjęte zamierzenia inwestycyjne to przede wszystkim inwestycje, które spowodują radykalną poprawę stanu bezpieczeństwa przeciwpowodziowego w chronionych kompleksach gospodarczych i rejonach zurbanizowanych oraz takie, których celem jest uregulowanie stosunków wodnych na użytkach rolnych w obszarach zlewni lub określonego użytku.

Środki na realizację inwestycji z zakresu melioracji wodnych podstawowych LZMiUW w latach 2014 - 2020 planuje pozyskać ze środków Unii Europejskiej m. in. RPO - Lubuskie 2020 oraz Europejskiej Współpracy Terytorialnej, a także z Kontraktów Regionalnych tj. ze środków Banku Światowego.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020 będą realizowane zadania z Osi nr 4 Środowisko i Kultura - Priorytet 5b, Działanie 4.1. Przeciwdziałanie katastrofom naturalnym i ich skutkom, Typ II Poprawa bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. Natomiast na lata 2024-2030 źródła finansowania są jeszcze nieznanne.

Planowane do realizacji inwestycje są elementami kompleksowych rozwiązań w systemie ochrony p. powodziowej, regulacji i odbudowy rzek i kanałów lub zakładają przywrócenie właściwej funkcji konkretnemu urządzeniu wodnemu.

Wytypowane do realizacji zamierzenia są inwestycjami w priorytetach potrzeb – pilnymi. Potrzebę wykonania tych inwestycji weryfikowały między innymi powodzie, jakie wystąpiły w województwie lubuskim w ubiegłych latach oraz stale pogarszający się stan techniczny urządzeń melioracyjnych, głównie tych zaliczanych do urządzeń podstawowych, które z braku dostatecznej ilości środków finansowych na ich utrzymanie uległy postępującej degradacji technicznej i użytkowej.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020, Oś nr 3 Gospodarka niskoemisyjna, Działanie 3.2 Efektywność energetyczna, Poddziałania 3.2.1 Efektywność energetyczna – projekty realizowane poza formułą ZIT tut. Zarząd zamierza złożyć projekt pn. „Modernizacja Wojewódzkiego Magazynu Przeciwpowodziowego w Sulechowie” w trybie konkursowym.

Województwo Lubuskie wraz z miastem Gubin planuje realizację projektu pn. „Zabezpieczenie przed powodzią miasta Gubin w km 14+900 - 16+000 rz. Nysy Łużyckiej wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy”, w ramach programu Europejska Współpraca Terytorialna (Brandenburgia - Polska. Program Współpracy INTERREG V A).

Plan inwestycji planowanych do realizacji w zakresie melioracji wodnych podstawowych w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2014 – 2020 dotyczy inwestycji, które będą realizowane w momencie pozyskania na nie środków finansowych.

TABL. 5. Planowane inwestycje w zakresie melioracji wodnych w latach 2014-2020

Plan inwestycji planowanych do realizacji w zakresie melioracji wodnych podstawowych w ramach nowej perspektywy finansowej na lata 2014 – 2020					
Lp.	Nazwa zadania	Lokalizacja / gmina	Rozmiar rzeczowy		Wartość zadania ogółem w. zł
1	Odbudowa i modernizacja rzeki Żarki w km 0+000-6+576	Żary	6,60	km	24 050
2	Zabezpieczenie przed powodzią miasta Krosno Odrzańskie	Krosno Odrzańskie, Dąbie	5,92	km	74 528
3	Odbudowa Rzeki Kanał Kożuszna w km 0+000 - 14+600	Nowa Sól, Kożuchów	14,60	km	30 147
4	Rzeka Sulechówka-odbudowa rzeki	Sulechów	7,27	km	10 333
5	Odbudowa Kanału Opaskowego w km 4+610 - 11+360	Deszczno	6,75	km	2 745
6	Modernizacja Wojewódzkiego Magazynu Przeciwpowodziowego w Sulechowie	Sulechów	1	kpl.	637

(cd.)

Lp.	Nazwa zadania	Lokalizacja / gmina	Rozmiar rzeczowy		Szacunkowa wartość zadania ogółem w tys. zł
7	Zabezpieczenie przed powodzią miasta Gubiny w km 14+900 - 16+000 rz. Nysy Łużyckiej wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy	Gubiny	6,60	km	36 975
8	Ochrona przed powodzią miasta Słubice, 1C.1 Budowa wałów przeciwpowodziowych oraz przebudowa kanału Czarny Kanał i Racza Struga	Słubice, Górzycza	12,79	km	221 524
9	1B.6/1 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie	Nowa Sól, Otyń	18,28 1	km szt.	127 467
10	1B.6/2 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie	Maszewo, Gubiny, Krosno Odrzańskie	5,50	km	107 259
11	5.3 Nadzór projektowo-konstrukcyjny. Zarządzanie Projektem, pomoc techniczna oraz wsparcie jednostek wdrażania projektu w zakresie wdrażania Projektu ochrony przeciwpowodziowej w dorzeczu Odry i Wisły	Nadzór nad realizacją zadań 1C.1, 1B.6/1 i 1B.6/2	1	kpl.	17 712
12	Rozbudowa zbiornika retencyjnego Białków - mała retencja	Lubsko	1	szt.	7 714
13	Budowa zbiornika retencyjnego w Jasieniu	Jasień	1	szt.	7 737
14	Brzeźnica - zbiornik wodny w km 13+960 rz. Brzeźniczanki, gm. Brzeźnica	Brzeźnica	1	szt.	14 000
15	Nietkowice - Będów etap I - odbudowa i modernizacja prawostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry od km 493+300 do km 499+260, gm. Czerwieńsk	Czerwieńsk	6,67	km	35 670
16	Struga Świebodzińska- odbudowa	Świebodzin, Szczaniec	20,30	km	11 420
17	Tarnawa - modernizacja przepompowni melioracyjnej	Zabór	1	szt.	3 863
18	Miłsko - modernizacja przepompowni melioracyjnej	Zabór	1	szt.	3 630
19	Warniki - Witnica II - rozbudowa prawostronnego wału rz. Warty w km wału 16+900 do 11+900	Witnica	5,00	km	45 582
20	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt III Odcinek III c Gorzów Wlkp. - Borek w km rz. Warty 62+500 - 76+500	Deszczno	7,19	km	46 322
21	Poprawa sprawności hydraulicznej rzeki Mała Obra w km 1+150-1+800	Trzciel	0,65	km	1 523
22	Budowa przepompowni Skwierzyńska	Skwierzyńska	1	szt.	6 767
23	Odptyw do rzeki Warty z przepompowni Siedlice	Gorzów Wlkp., Santok	0,4	km	424
24	Rzeka Nysa Łużycka - budowa obwałowań prawostronnych na wysokości miejscowości Łęknica	Łęknica	0,97	km	4 245
25	Będów - modernizacja przepompowni	Czerwieńsk	1	szt.	2 806
26	Chyryzno odbudowa przepompowni	Górzycza	1	szt.	5 694
27	Jasinec - Roszkowice - rozbudowa prawostronnego wału rzeki Warty od km 32+700 do km 39+700	Bogdaniec	7,00	km	50 647
28	Rzeka Czarna Wielka - odbudowa	Żagań	10,00	km	8 338
29	Nietkowice - Będów - etap II - odbudowa prawostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry w km 489+200-493+300	Czerwieńsk	5,16	km	30 000

(cd.)

Lp.	Nazwa zadania	Lokalizacja / gmina	Rozmiar rzeczowy		Szacunkowa wartość zadania ogółem w tys. zł
30	Brody - modernizacja przepompowni	Sulechów	1	szt.	5 280
31	Kanał Borowy w km 0+000-3+000	Nowogród Bobrzański	3,00	km	3 250
32	Kanał Oksza - odbudowa	Witnica	5,36	km	4 590
33	Odbudowa Strugi Wrońskiej w km 0+000 - 13+960	Pszczew	13,96	km	6 800
34	Odbudowa Rzeki Obry w km 85+000-88+950	Trzciel	3,95	km	3 400
35	Centrum monitoringu stacji pomp	woj. lubuskie	1	szt.	1 150
36	Wielobłota - Leśna Góra - odbudowa lewostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry w km 459+500-468+200	Sulechów, Zabór, Zielona Góra	8,70	km	48 750
37	Czarna Struga-Bobrowniki - odbudowa lewostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry w km 432+800-442+800	Otyń	9,32	km	50 800
38	Drogomil - odbudowa lewostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry w km 414+900-413+000	Bytom Odrzański	1,70	km	4 350
39	Janiszowice - Zasieki - odbudowa prawostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Nysy Łużyckiej w km 46+000-53+800	Brody	8,30	km	38 600
40	Lipinki Łużyckie - odbudowa rzeki Lubszy w km 62+900-70+000	Lipinki Łużyckie	7,10	km	18 550
Plan inwestycji w zakresie melioracji wodnych podstawowych w Województwie Lubuskim w latach 2024 – 2030					
1	Kanał Graniczny	Nowe Miasteczko	1,00	km	2 000
2	Pyryk - Klenica - etap II - odbudowa prawostronnego wału p.powodziowego rzeki Odry	Bojadła	5,00	km	25 000
3	Rzeka Złota - odbudowa	Żary	13,00	km	12 000
4	Rzeka Strumień - etap I - odbudowa rzeki	Krosno Odrz., Gubin	15,00	km	13 000
5	Rzeka Strumień - etap II - odbudowa rzeki	Krosno Odrz., Gubin	13,00	km	10 000
6	Kanał Stary Krzycki - odbudowa	Siedlisko	11,00	km	9 000
7	Rzeka Obrzyca - odbudowa	Kolsko	17,00	km	13 000
8	Gorzupia - odbudowa - modernizacja lewostronnego wału p.pow. na rzece Bóbr	Żagań	2,90	km	9 000
9	Osiecznica Wał p.pow. rz. Odra str. P	Krosno Odrz	1,30	km	10 000
10	Wał p.pow. rzeki Odry, str. P Miłów - Krzesin	Maszewo	4,00	km	20 000
11	Rzeka Biała Woda - etap II - regulacja i udrożnienie rzeki w km 11+492 - 18+500	Nowe Miasteczko	7,50	km	11 000
12	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt II Odcinek II a Warniki i Odcinek II b Warniki - Świerkocin	Kostrzyn nad Odrą, Witnica	11,00	km	39 000
13	Wał kan. Postomskiego odc. Zb. Retencyjny Słońsk-Lemierzycze str. Prawa II a	Słońsk	7,60	km	23 000
14	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt II Odcinek II c Świerkocin – Gorzów Wlkp.	Witnica, Bogdaniec, Gorzów Wlkp.	9,00	km	41 000
15	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt VI Odcinek VI a Borek – Trzebiszewo /przepompownia/	Deszczno	2,00	km	6 000
16	Warta VI b Trzebiszewo-Rakowo	Skwierzyna	7,80	km	23 000
17	Wał kan. Postomskiego odc. Lemierzycze-Krzeszyce, str. Lewa I a	Słońsk, Krzeszyce	6,32	km	19 000
18	Wał kan. Postomskiego odc. Krzeszyce-Czartów III a	Krzeszyce	2,90	km	9 000
19	Wał kan. Postomskiego odc. Lemierzycze str. Prawa II b	Słońsk	3,80	km	11 000

(dok.)

Lp.	Nazwa zadania	Lokalizacja / gmina	Rozmiar rzeczowy		Szacunkowa wartość zadania ogółem w tys. zł
20	Ochrona przeciwpowodziowa miasta i gminy Drezdenko	Drezdenko	6,00	km	52 000
21	Wał p.pow rzeki Nysa Łużycka-str. P Żytowań - Budoradz	Gubin	7,00	km	35 000
22	Zbiornik retencyjny - Miocin Górny	Kożuchów	1,70	ha	3 000
23	Zbiornik małej retencji Iłowa	Iłowa	2,00	ha	2 000
24	Rzeka Szprotawa- etap I - odbudowa i rekonstrukcja rzeki w km 0+000-2+000, gm. Szprotawa	Szprotawa	2,00	km	9 000
25	Trzebów-odbudowa (modernizacja) wału p.pow na rzece Kwisie w km 2+500-3+800 oraz w km 5+700-6+200	Żagań	1,80	km	6 000

TABL. 6. Zestawienie wód i urządzeń melioracji wodnych wg powiatów woj. lubuskiego

Powiat	Cieki naturalne w km	Kanały w km	Wały p.pow. w km	Jeziora		Stacje pomp			Zbiorniki wodne		Budowle razem w szt	Rurociągi w km
				ilość w szt.	powierzchnia w ha	ilość w szt	obszar oddziaływania w ha	wydajność w l/s	ilość w szt.	obszar w ha		
Gorzowski	455,687	0,796	119,344	2	207,01	13	18532	64720	2	62,30	335	0,132
Krośnieński	349,201	-	97,215	3	171,08	1	4000	12000	-	-	368	1,306
Międzyrzecki	315,106	-	62,840	28	1931,45	3	4069	6350	1	98,94	282	2,370
Nowosolski	263,519	-	113,013	3	114,92	5	3671	16380	-	-	417	0,962
Słubicki	262,227	-	84,255	4	82,12	5	8360	19380	-	-	255	-
Strzelecko-drezdenecki	286,015	-	61,300	11	417,45	3	11200	10850	-	-	140	-
Sulęciński	414,454	-	42,190	17	747,42	6	7724	16660	-	-	466	-
Świebodziński	159,840	-	-	19	1582,95	-	-	-	1	56,54	75	1,712
Wschowski	84,705	-	7,889	2	935,50	-	-	-	-	-	49	-
Zielonogórski	511,192	-	138,974	2	70,75	9	22010	34505	3	259,42	731	4,265
Żagański	318,959	-	59,076	-	-	-	-	-	2	12,78	484	1,417
Żarski	496,510	-	32,310	-	-	-	-	-	-	-	695	1,298
Ogółem	4017,412	0,796	818,406	91	6260,65	45	79566	180845	9	489,98	4297	13,462

Realizacją zadań w latach 2014-2017 zajmował się Lubuski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w okresie tym zrealizowano i rozpoczęto realizację zadań:

TABL. 7. Zestawienie zadań Zielona Góra

Lp.	Nazwa zadania	Całkowity szacunkowy koszt realizacji inwestycji w tys. zł
1	Zabezpieczenie przed powodzią miasta Gubin w km 14+900 - 16+000 r. Nysy Łużyckiej wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy	36 975
2	Kiełcz - budowa wału p. pow. rzeki Odry w km 424+000-424+500 (budowa wału p. pow. dł. 528 m (dokumentacja)	3 230
3	Rzeka Nysa Łużycka - budowa obwałowań prawostronnych na wysokości miejscowości Przewóz (budowa wału p. pow. dł. 1287 m)	2 390
4	Rzeka Biała Woda - etap I - odbudowa i rekonstrukcja rzeki w km 0+000-11+492	5 463
5	Zbiornik retencyjny "Witków", próg wodny o wys. piętrzenia do 0,9 m w km 12+464 rzeki Itawka	651
6	Zbiornik w Małomicach - mała retencja	3 101
7	Będów - modernizacja przepompowni (dokumentacja)	63
8	Kanał Głuchowski-Borkowski-Klenica-etap II-regulacja wód z odbudowa budowli hydrotechnicznych	2 904
9	Przebudowa Kanału D w km 6+310 do 9+111 (przebudowa i regulacja kanału na dł. 2800 m)	5 123
10	Młynkowo - etap I modernizacja i odbudowa wału rz. Odry	10 474
11	Kanał Głuchowski-Borkowski-Klenica-etap I-przebudowa i odbudowa kanałów	9 476
12	Rzeka Szprotawa - etap II - odbudowa (modernizacja) i rekonstrukcja rzeki w km 2+064-18+670"	2 422
13	Kanał Zimny Potok - etap III - odbudowa kanału w km 19+650-35+200 (odbudowa kanału ok. 15,6 km	3 065
14	"Pyrnik-Klenica-etap I - odbudowa prawostronnego wału p. powodziowego rzeki Odry	26 294
15	Odbudowa Kanału Przeciwpowozarowego na długości 1100 mb w centrum miasta Lubsko	2 389
16	Kanał Zimna Woda-odbudowa i rekonstrukcja kanału w km 4+260-13+240, gm. Dąbie	4 734
17	Miłsko - modernizacja przepompowni melioracyjnej (dokumentacja)	3 631
18	Ochrona przed powodzią miasta Słubice wraz z nadzorem autorskim (5.3 (a) (dokumentacja)	149 881
19	1B.6 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie 1B.6/1 Nowa Sól etap I i II (dokumentacja)	149 669
20	1B.6 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie 1B.6/2Wężyska-Chlebowo (dokumentacja)	101 680
21	1B.8 Zabezpieczenie przed powodzią miasta Krosno Odrzańskie (dokumentacja)	121 508
22	Tarnawa - modernizacja przepompowni melioracyjnej (dokumentacja)	3 865
23	Odbudowa i modernizacja rzeki Żarki w km 0+000-6+576 (dokumentacja)	24 050
24	Odbudowa Rzeki Kanał Kożuszna w km 0+000 - 14+600 (dokumentacja częściowa)	30 148
25	Nietkowice - Będów etap I - odbudowa i modernizacja prawostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry od km 493+300 do km 499+260, gm. Czerwieńsk (dokumentacja)	35 670
26	Struga Świebodzińska- odbudowa (dokumentacja)	11 420
27	Nietkowice - Będów - etap II - odbudowa i modernizacja wału p. pow. rz. Odry w km 488+300 ÷ 493+300 (dokumentacja)	35 500

W roku 2017 rozpoczęto reformę gospodarki wodnej, w celu zapewnienia osiągnięcia fundamentalnego celu Ramowej Dyrektywy Wodnej, jakim jest pełna realizacja zlewowej polityki gospodarowania wodami poprzez wprowadzenie zarządzania na każdym poziomie: zlewni, regionu wodnego i dorzecza dzięki jednemu działającemu podmiotowi. Z dniem wejścia w życie ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. Prawo wodne, tj. w dniu 1 stycznia 2018 r. zostało utworzone Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie (PGW WP). PGW WP są państwową osobą prawną i głównym podmiotem odpowiedzialnym za krajową gospodarkę wodną.

Wody Polskie są państwową osobą prawną (art. 9 pkt 14 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 305, z późn. zm.) w skład której wchodzi następujące jednostki organizacyjne:

- Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej z siedzibą w Warszawie,
- 11 Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej (RZGW) z siedzibami w Białymstoku, Bydgoszczy, Gdańsku, Gliwicach, Krakowie, Lublinie, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie i Wrocławiu,
- 50 Zarządów Zlewni,
- 330 Nadzorów Wodnych.

W ramach statutowej działalności Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie zostały utworzone trzy podstawowe pionery merytoryczne:

- Pion ochrony przed powodzią i suszą, który zajmuje się wszystkimi sprawami związanymi z tymi zjawiskami: planowaniem, przygotowaniem projektów i realizacją inwestycji oraz utrzymaniem i eksploatacją obiektów hydrotechnicznych. Pion prowadzi też sprawy związane z zapewnieniem wody na potrzeby rolnictwa oraz sprawy związane z monitorowaniem sytuacji hydrologiczno-meteorologicznej i sytuacjami kryzysowymi;
- Pion usług wodnych zajmuje się wszystkimi sprawami związanymi z użytkownikami wód, przede wszystkim wydawaniem zgód wodnoprawnych, naliczaniem opłat za usługi wodne, kontrolą gospodarowania wodami, współpracą z różnymi użytkownikami wód, m.in. w sprawach dotyczących żeglugi śródlądowej, energetyki, przemysłu, turystyki i rekreacji;
- Pion zarządzania środowiskiem wodnym zajmuje się sprawami związanymi przede wszystkim z wdrażaniem dyrektyw unijnych, takich jak tzw. Ramowa Dyrektywa Wodna, dyrektywa w zakresie ochrony wód morskich, dyrektywa w zakresie oczyszczania ścieków komunalnych czy Dyrektywa Azotanowa. Ponadto pion prowadzi sprawy związane z obszarami chronionymi, takimi jak NATURA 2000. Również w tym pionie prowadzony jest System Informatyczny Gospodarki Wodnej.

PGW WP w ramach swojej działalności statutowej i ustawowej przejęło m.in. zadania dotychczas realizowane przez Lubuski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Zielonej Górze, poprzez wyodrębnione w strukturze PGW WP i działające na terenie województwa lubuskiego 4 Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej (RZGW w Bydgoszczy, RZGW w Poznaniu, RZGW w Szczecinie i RZGW we Wrocławiu), 8 Zarządów Zlewni (w Gorzowie Wielkopolskim, w Pile, w Szczecinie, w Zielonej Górze, w Zgorzelcu, w Lwówku Śląskim, w Lesznie i we Wrocławiu) oraz 26 Nadzorów Wodnych (w Myśliborzu, w Gorzowie Wielkopolskim, w Kostrzynie nad Odrą, w Sulęcinie, w Strzelcach Krajeńskich, w Drezdenku, w Wieleniu, w Międzychodzie, w Słubicach, w Międzyrzeczu, w Krośnie Odrzańskim, w Świebodzinie, w Sulechowie, w Nowym Tomysłu, w Lubsku, w Zielonej Górze, w Nowej Soli, w Sławie, we Wschowie, w Bytomiu Odrzańskim, w Szprotawie, w Żaganiu, w Polkowicach, w Zgorzelcu, w Lubaniu i w Lesznie).

Dnia 20 grudnia 2021 r. Minister Infrastruktury:

- jako minister właściwy ds. żeglugi śródlądowej uzgodnił PPI w zakresie śródlądowych dróg wodnych zgodnie z art. 240 ust. 11 ustawy Prawo wodne,
- jako minister właściwy ds. żeglugi śródlądowej pozytywnie zaopiniował PPI zgodnie z art. 240 ust. 12 ustawy Prawo wodne,
- jako minister właściwy ds. gospodarki wodnej zatwierdził PPI zgodnie z art. 356 ust. 2 pkt 4 ustawy Prawo wodne.

W ramach zadań inwestycyjnych objętych Programem planowanych inwestycji w gospodarce wodnej PGW Wody Polskie, na terenie województwa lubuskiego, w obszarze podległym RZGW w Poznaniu ujęte są następujące zadania inwestycyjne:

TABL. 8. Zestawienia zadań RZGW w Poznaniu

Lp.	Nazwa zadania	Całkowity szacunkowy koszt realizacji inwestycji w tys. zł
1	Rozbiórka istniejącego i budowa nowego jazu na rzece Obrze w km 78+820 w m. Rybojady	6 416
2	Odbudowa budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od km 0,0 (m. Kostrzyzna n/Odrą) do km 68,2 (m. Santok)	70 000
3	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt III Odcinek III c Gorzów Wlkp. - Borek w km rz. Warty 62+500 - 76+500	51 488
4	Warniki - Witnica II - rozbudowa prawostronnego wału rzeki Warty w km wału 16+900 do 11+900	61 392
5	Budowa przepompowni Skwierzynka	8 846
6	Chyrzyno – odbudowa przepompowni	7 450
7	Odbudowa budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od km 68,2 (m. Santok) do 97+000	45 000
8	Odbudowa budowli regulacyjnych i roboty regulacyjne na Warcie od km 97+000 do 147+000	80 000
9	Zwiększenie zdolności retencyjnej zlewni Kanału Krępińskiego poprzez odbudowę budowli piętrzących	1 100
10	Rozbudowa prawostronnego wału rz. Warty w km 32+700 - 39+700 odcinek Jasiniec – Roszkowice	68 700
11	Rozbiórka istniejącego oraz budowa nowego jazu na rzece Męcinka (Struga Lubikowska) w km 12+525	650
12	Odbudowa jazu piętrzącego na Kanale Kamienieckim w km 3+070	1 100
13	Budowa jazu na Kanale Racza Struga	4 600
14	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt II Odcinek II a Warniki - Gorzów i odcinek II b Warniki - Świerkocin na długości 11 km	100 000
15	Rozbudowa wału przeciwpowodziowego rzeki Warty Obiekt II Odcinek II c Świerkocin - Gorzów Wlkp. na długości 9 km	85 500
16	Rozbudowa wału Kanału Postomskiego Odcinek Lemierzyce - Krzeszyce, strona lewa Ia, na długości 6,32 km	19 000
17	Rozbudowa wału Kanału Postomskiego Odcinek Krzeszyce - Czartów IIIa, na długości 2,9 km	9 000
18	Rozbudowa wał Kanału Postomskiego Odcinek Lemierzyce, strona prawa II b, na długości 3,8 km	11 000
19	Rozbudowa wału Kanału Postomskiego Odcinek Zbiornik Retencyjny Słońsk - Lemierzyce strona prawa II a, na długości 7,6 km	23 000
20	Odbudowa Kanału Opaskowego w km 4+610 - 11+360	3 850

W ramach zadań inwestycyjnych objętych Programem planowanych inwestycji w gospodarce wodnej PGW Wody Polskie, na terenie województwa lubuskiego, w obszarze podległym RZGW we Wrocławiu ujęte są następujące zadania inwestycyjne:

TABL. 9. Zestawienia zadań RZGW we Wrocławiu

Lp.	Nazwa zadania	Całkowity szacunkowy koszt realizacji inwestycji w tys. zł
1	Kiełcz - budowa wału p. pow. Rzeki Odry w km 424+000-424+500	3 230
2	Rzeka Nysa Łużycka - budowa obwałowań prawostronnych na wysokości miejscowości Przewóz	2 390
3	Budowa jazów na Kanale Południowym Obry w m. Ciosaniec w gminie Sława oraz w m. Perkowo i w m. Siekowo w gminie Przemęt	7 781
4	Miłsko - modernizacja przepompowni melioracyjnej	3 631
5	Ochrona przed powodzią miasta Słubice wraz z nadzorem autorskim (5.3 (a))	149 881
6	Odbudowa zabudowy regulacyjnej rzeki Odry - przystosowanie do III klasy drogi wodnej, na odcinku od miejscowości Ścinawa do ujścia Nysy Łużyckiej – ETAP II	117 369
7	1B.1/1(b) Przebudowa mostu drogowego w Krośnie Odrzańskim wraz z dojazdami	73 687
8	1B.6 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie 1B.6/1 Nowa Sól etap I i II	149 669
10	1B.6 Ochrona przeciwpowodziowa miasta Nowa Sól i obszarów poniżej miasta Krosno Odrzańskie 1B.6/2 Wężyska-Chlebowo	101 680
11	5.3 Nadzór projektowo-konstrukcyjny. Zarządzanie Projektem, pomoc techniczna oraz wsparcie jednostek wdrażania projektu w zakresie wdrażania Projektu Ochrony Przeciwpowodziowej Dorzecza Odry i Wisły	20 656
12	4B Centra Operacyjne 4B.1/1 Modernizacja i wdrażanie systemów informatycznych wspierających pracę operacyjną Centrów Operacyjnych w Krakowie i Wrocławiu wraz z dostawami niezbędnego sprzętu i oprogramowania. 4B.1/2 Modernizacja i wdrożenie hydrologicznych, kontrolnych i teletechnicznych systemów pomiarowych w obiektach hydrotechnicznych RZGW Kraków i RZGW Wrocław. 4B.1/3 Centra operacyjne w Krakowie i Wrocławiu – łącza telekomunikacyjne do obiektów hydrotechnicznych 4B.1/4 Centra operacyjne w Krakowie i Wrocławiu - Cyfrowy system komunikacji dyspozytorskiej dla obiektów hydrotechnicznych	228 052
13	1B.8 Zabezpieczenie przed powodzią miasta Krosno Odrzańskie	121 508
14	Tarnawa - modernizacja przepompowni melioracyjnej	3 865
15	Odbudowa i modernizacja rzeki Żarki w km 0+000-6+576	24 050
16	Odbudowa Rzeki Kanał Kożuszna w km 0+000 - 14+600	30 148
17	Nietkowice - Będów etap I - odbudowa i modernizacja prawostronnego wału przeciwpowodziowego rzeki Odry od km 493+300 do km 499+260, gm. Czerwieńsk	35 670
18	Struga Świebodzińska- odbudowa	11 420
19	Nietkowice - Będów - etap II - odbudowa i modernizacja wału p. pow. rz. Odry w km 488+300 ÷ 493+300	35 500
20	Zwiększenie zdolności retencyjnej zlewni rzeki Młynna poprzez odbudowę budowli piętrzących w km: 0+236, 5+060, 7+632, 8+919, 12+105, 12+840, 14+648, 18+896 oraz budowę dodatkowych budowli piętrzących w km: 3+900, 11+000, 13+700, 17+000	2 630
21	Zabezpieczenie przed powodzią miasta Gubin w km 14+900 - 16+000 r. Nysy Łużyckiej wraz z ujściowym odcinkiem rz. Lubszy	36 975
22	Budowa stopnia wodnego Bytom Odrzański na rz. Odrze	700 000
23	Budowa stopnia wodnego Nowa Sól na rz. Odrze	700 000
24	Budowa stopnia wodnego Młynkowo na rz. Odrze	700 000
25	Budowa stopnia wodnego Klenica na rz. Odrze	700 000
26	Budowa stopnia wodnego Głuchów na rz. Odrze	700 000
27	Budowa stopnia wodnego Cigacice na rz. Odrze	700 000

(dok.)

Lp.	Nazwa zadania	Całkowity szacunkowy koszt realizacji inwestycji w tys. zł
28	Budowa stopnia wodnego Brody na rz. Odrze	700 000
29	Budowa stopnia wodnego Będów na rz. Odrze	700 000
30	Budowa stopnia wodnego Krosno Odrzańskie na rz. Odrze	700 000
31	Budowa stopnia wodnego Osiecznica na rz. Odrze	700 000
32	Budowa stopnia wodnego Krzesin na rz. Odrze	700 000
33	Budowa stopnia wodnego Tawęcín na rz. Odrze	700 000
34	Budowa stopnia wodnego Urad na rz. Odrze	700 000
35	Budowa stopnia wodnego Świecko na rz. Odrze	700 000
36	Budowa stopnia wodnego Lubusz na rz. Odrze	700 000
37	Budowa stopnia wodnego Owczary na rz. Odrze	700 000
38	Budowa stopnia wodnego Kostrzyn na rz. Odrze	700 000
39	Korekta łuków na Odrze skanalizowanej na odcinku RZGW we Wrocławiu od stopnia wodnego Malczyce w km 300,00 do ujścia Warty w km 617,60	1 000 000
40	Zwiększenie retencji poprzez przebudowę rurociągu hydrotechnicznego cieków naturalnego rzeki Garbarnia na koryto otwarte i budowa zastawki	2 500

Realizacja części ww. zadań jest zgodna z założeniami strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 r., przyjętą Uchwałą nr 123 Rady Ministrów z dnia 15 października 2019 r. w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 r.”, w szczególności dwóch zadań określonych dla PGW WP do realizacji, tj.:

- a. Działanie 2.1.13 – wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych oraz powiększenia retencji wodnej (w ramach tego działania planuje się m.in. przebudowę systemów melioracji w taki sposób, aby umożliwiały również zatrzymywanie wody w gruncie oraz nawadnianie gruntów),
- b. Działanie 2.5.9 – opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań w zakresie zapobiegania skutkom utrzymywania się długotrwałych wysokich temperatur lub małej ilości opadów i w ich następstwie susz rolniczych.

W zakresie plac utrzymaniowych na ciekach i urządzeniach wodnych w Planie Utrzymania na rok 2022 w Zarządzie Zlewni w Zielonej Górze zaplanowane zadania na kwotę 5 mln. zł. Natomiast na lata 2023-2030 planuje się wydatki na zadania utrzymaniowe:

2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
7 850 000	9 100 000	10 115 000	11 130 000	12 243 000	13 467 300	14 814 030	16 295 433

Na terenie działania Zarządu Zlewni w Lwówku Śląskim w roku 2018 zostało wykonane zadanie pn.: "Przywrócenie przepustowości koryta rzeki Żarka w km 0+000-4+250" (koszt ok. 74 tys. zł). W roku 2019 wykonano zadanie pn.: "Utrzymanie cieków na terenie Zarządu Zlewni w Lwówku Śląskim, część 8: utrzymanie cieków Złota na długości 8610 mb. w miejscowości Kadłubia, Żary gm. Żary" (koszt ok. 73 tys. zł). W roku 2020 wycięto drzewa z granicy rzeki Żarka na dz. nr 259, 149, 48 obr. 0003 Żary (koszt ok. 12 tys. zł). W 2022 r. zaplanowano dalszy etap prac utrzymaniowych rzeki Złota w km 6+100-8+900 w miejscowości Marszów gm. Żary (szacunkowy koszt ok. 42 tys. zł).

PGW Wody Polskie realizuje corocznie zadania utrzymaniowe wód i urządzeń wodnych w celu ograniczenia zagrożenia podtopień, powodzi i suszy. Należy nadmienić, że przyznawane corocznie środki finansowe nie zabezpieczają należytego kompleksowego utrzymania wód i urządzeń wodnych oraz potrzeb przeciwpowodziowych. Brak kompleksowej realizacji zadań utrzymaniowych może skutkować zalaniem terenów, podtopieniami, degradacją obiektów i środowiska, bądź przy niesprzyjających warunkach atmosferycznych może zagrażać bezpieczeństwu ludzi i powodować szkody w ich mieniu oraz ewentualnymi odszkodowaniami.

Na terenie Zarządu Zlewni w Lesznie w 2022 r. na terenie województwa lubuskiego nie przewiduje się realizacji prac utrzymaniowych. Ze względu na brak wiedzy o zakresie przyznanego środków na lata 2023 – 2030 nie można zaplanować utrzymania na ciekach z ww. terenu. W razie pilnej potrzeby przedmiotowe prace będą realizowane.

W celu przeciwdziałania skutkom skrajnych zjawisk hydrometeorologicznych oraz zwiększania retencji i odbudowy potencjału systemów melioracyjnych na terenach rolniczych, Wody Polskie w 2020 roku opracowały i rozpoczęły wdrażanie w całym kraju założeń do Programu Kształtowania Zasobów Wodnych (zPKZW) na lata 2020-2025, finansowanego ze środków własnych.

Budżet przedsięwzięcia to ponad 160 mln zł, w ramach którego zaplanowano realizację zadań o charakterze utrzymaniowym i inwestycyjnym. W zależności od pojawiających się potrzeb, działania zapobiegające skutkom suszy w zlewniach rolniczych są stale aktualizowane i wprowadzane do zPKZW.

Celem zPKZW jest zwiększanie retencji korytowej oraz odtworzenie dwufunkcyjności obiektów melioracyjnych, czyli możliwości odprowadzenia nadmiaru wody w czasie wezbrań i nawodnienia w okresie suszy. Program jest realizowany przede wszystkim na terenach rolniczych najbardziej narażonych na suszę i prowadzony tak, aby maksymalnie wykorzystać wody z opadów atmosferycznych. Retencja korytowa polega na czasowym podpiętrzeniu wody w rzekach i kanałach oraz skierowaniu jej do rowów melioracyjnych, gdzie jest zatrzymywana. Aby poprawić zdolności retencyjną rzek, kanałów i rowów wykorzystuje się takie urządzenia jak m.in. jazy, zastawki i przepusto-zastawki, które pozwalają na regulowanie przepływu wód i optymalne nawadnianie pól. W okresie niżówek woda jest zatrzymywana w sieci rowów melioracyjnych, z kolei w czasie wezbrań, może odpłynąć swobodnie z powrotem do cieku głównego.

Wdrażanie zPKZW jest również możliwe dzięki ściślejszej współpracy z lokalnymi samorządami oraz spółkami wodnymi zrzeszającymi rolników, będących właścicielami urządzeń melioracyjnych. Celem Lokalnych Partnerstw do spraw Wody jest stworzenie pola współpracy między istotnymi podmiotami mającymi wpływ na gospodarkę wodną. Przy stosunkowo niskich nakładach finansowych, zastosowanie działań punktowych i rozproszonych wywiera korzystny wpływ na bilans wodny na danym terenie. Zwiększanie retencji korytowej jest możliwe dzięki modernizacji jazów, zastawek, czy przepustów oraz utrzymywaniu w dobrym stanie koryta rzek. W ramach prowadzonych prac utrzymaniowych, wykonywane są i będą prace konserwacyjne i remonty stopni, progów, zapór przeciwrumowiskowych i jazów. Tego rodzaju działania powodują ustabilizowanie dna koryt cieków i utrzymanie dotychczasowego lub podniesienie poziomu wód gruntowych. W zależności od konstrukcji poszczególnych budowli poprzecznych możliwe jest także gromadzenie wody w basenach i nieckach wypadowych. Ta rezerwa wody jest wykorzystywana przez rolników w celu nawadniania upraw w małych gospodarstwach położonych w pobliżu. Korzystny wpływ wywiera także realizacja inwestycji wprost dedykowanych kształtowaniu zasobów wodnych, jak również przedsięwzięcia inwestycyjne, za sprawą których wzrasta poziom retencji, choć główne cele tych zadań służą innym celom w gospodarowaniu wodami, np. ochronie przeciwpowodziowej czy rozwojowi żeglugi śródlądowej. Modernizacja urządzeń melioracyjnych, przy wykorzystaniu systemów piętrzących oraz zatrzymujących wodę, przynosi wymierny, niemal natychmiastowy efekt w postaci poprawy bilansu wodnego, w tym wzrostu poziomu wód gruntowych i zwiększenia retencji glebowej. Finalnie zapobiega to nadmiernemu spływowi wód z gruntów rolniczych i leśnych, a także ogranicza pobór wód podziemnych do nawodnień upraw rolnych. Optymalne wykorzystanie systemów melioracyjnych pozwala na zwiększenie plonów w obszarach zagrożonych suszą rolniczą nawet o 40%.

Działania propagowane przez PGW Wody Polskie w odniesieniu do działań, które wpisują się w działanie w ramach celu szczegółowego „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030” tj.:

II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska

II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej

Działania :

2.1.13. wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych oraz powiększenia retencji wodnej.

II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska

Działania:

2.4.4. zarządzanie wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych przez różne formy retencji i rozwój infrastruktury zieleni;

2.4.7. identyfikacja gleb zanieczyszczonych na terenach wiejskich;

2.4.9. właściwe planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich oraz racjonalna gospodarka gruntami zachowujące unikalne formy krajobrazu rolniczego i służące ochronie bioróżnorodności;

2.4.16. ochrona jakości wód, w tym m.in. przez racjonalną gospodarkę nawozami i środkami ochrony roślin, oraz promowanie korzystnych dla ochrony jakości wód zabiegów agrotechnicznych i równoczesnego prowadzenia produkcji roślinnej przy produkcji zwierzęcej;

2.4.17. programy racjonalnego korzystania z zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa, zachowanie właściwych stosunków wodnych oraz zwiększanie retencji wodnej, w tym glebowej.

II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom

Działania:

2.5.10. proekologiczne zarządzanie lokalnymi zasobami wodnymi, obejmujące także kształtowanie krajobrazów sprzyjających zatrzymywaniu wody.

Postępujące zmiany klimatu mają duży wpływ na stan zasobów wodnych naszego kraju. Zarówno coraz dłużej utrzymujące się okresy bezdeszczowe, w połączeniu z bezśnieżnymi zimami oraz wysoką średnioroczną temperaturą, jak i punktowe opady nawalne negatywnie wpływają na poziom retencji wód. Z jednej strony powoduje to problemy z suszą, kiedy obserwujemy niżówki hydrologiczne w korytach rzek, czy obniżenie poziomu wód gruntowych poniżej warstwy korzeniowej roślin uprawnych. Z drugiej strony krótkie, intensywne opady deszczu w zetknięciu ze spękaną ziemią nie nawadniają jej, lecz spływają po jej powierzchni, co prowadzi do podtopień. Taka sytuacja stanowi wyzwanie zwłaszcza w rolniczych zlewniach rzek, na terenie gdzie zapotrzebowanie wody jest znaczące, a uprawy potrzebują odpowiednich warunków do wegetacji. Ważnym aspektem jest przywrócenie pierwotnych funkcji sieci melioracyjnych.

Przez ograniczanie zużycia wody w rolnictwie należy rozumieć racjonalne jej zużycie, czyli takie, które całkowicie zaspokaja potrzeby, ale nie powoduje niepotrzebnych strat. Rolnictwo użytkuje ok. 60% powierzchni zlewni (łącznie z uprawami leśnymi - 90%), a gospodarowanie nią ma kluczowe znaczenie dla ochrony wód. Gospodarstwo rolne w systemie rolnictwa zrównoważonego jest traktowane nie tylko jako przedsiębiorstwo produkcyjne, ale również jako część otaczającego go ekosystemu, z którym jest ściśle związane. Produkcja w gospodarstwie rolnym odbywa się w oparciu o naturalne zasoby środowiska, na które składają się woda, gleba, powietrze i krajobraz z jego bioróżnorodnością.

W ostatnich latach zmienił się wygląd wsi, zniknęły miedze, zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne, rowy, niewielkie lasy, które niegdyś pomagały kumulować wilgoć. Obecnie w krajobrazie rolniczym przeważa monokultura, nad polami bez przeszkód wieje wiatr, powodując erozję i wysuszenie gleby. Sektor rolniczy jako główny użytkownik obszaru zlewni jest współodpowiedzialny za stan wód w adekwatnej do korzystania z nich jak proporcji. Rolnicy zarówno w interesie własnym i pozostałej części społeczeństwa zobowiązani są chronić środowisko, a stopień oddziaływania produkcji rolnej na jego jakość nie powinien być większy niż jest to konieczne.

Proponowane działania zwiększające ilość wody zretencjonowanej w profilu glebowym oraz chroniące glebę przed erozją, a wody powierzchniowe przed eutrofizacją to najprostszy sposób na łagodzenie dotkliwości suszy, możliwy do wdrożenia przez samych rolników. Ilość opadów nie zmieniła się znacząco w ostatnich latach, zmienił się ich rozkład i intensywność. Na te elementy nie mamy wpływu, ale zapobiegając parowaniu i spływowi powierzchniowo-wemu oraz zatrzymując wodę w miejscu, gdzie ona spadła i gospodarując jej zasobami możemy oddziaływać na tempo odpływu wód opadowych. W kontekście adaptacji gospodarki wodnej w rolnictwie do zmieniającego się klimatu, warto zrozumieć, że obieg wody ma charakter szerszy niż system melioracyjny i to co robimy lokalnie w kwestii gospodarki wodnej ma wpływ na całą zlewnię rzeczną. Dotychczas melioracje kojarzyły się głównie z odwadnianiem terenów uprawnych. Na skutek takich działań uległa zmniejszeniu naturalna zdolność retencyjna zlewni, a jednocześnie usprawnione zostały drogi odpływu, co powoduje, że wody opadowe i roztopowe odprowadzane są szybko do rzeki. Dlatego też celowe jest retencjonowanie i spowalnianie odpływu wód, zarówno z punktu widzenia ochrony przed powodzią, jak i przed suszą. Dzięki takim działaniom zaczniemy skutecznie chronić nasze środowisko i ekosystemy od wody zależne. W czasach, kiedy grozi nam kryzys wodny warto zadbać o melioracje, które mogą być wykorzystywane także do retencjonowania wód za pomocą piętrzenia, zatrzymywania wody w rowach, hamowania odpływu wody z obiektów drenarskich i przechwytywania wód opadowych lub roztopowych. To zadanie trudne dla pojedynczego właściciela gruntów, dlatego też warto aby rolnicy dołączali do istniejących spółek wodnych oraz związku spółek wodnych, a w przypadku ich braku utworzyli je. Należy dostosować także dobór uprawy roślin o odpowiednich potrzebach wodnych do dostępnych zasobów w danym regionie. Ważne jest aby rolnicy potrafili się porozumieć w tych kwestiach, aby sąsiednie pola mogły być nawadniane i uprawiane efektywnie oraz aby poziom piętrzenia nie stanowił kwestii spornej między rolnikami uprawiającymi różne rośliny. Istotne jest zachowanie odpowiedniej struktury użytkowania zlewni, która polepszałaby bilans wodny. Nie będzie to możliwe bez udziału Ośrodków Doradztwa Rolniczego i odpowiedniej edukacji na temat gospodarki wodnej.

Cele do osiągnięcia i możliwe rozwiązania:

1) Zwiększenie ilości i czasu retencji wód na gruntach rolnych m.in. przez działania:

- a) tworzenie zadrzewień śródpolnych, pasów buforowych;
- b) zachowanie oraz wykorzystanie morfologii terenów rolniczych dla odtworzenia śródpolnych oczek wodnych, mokradeł, bagien, torfowisk, stref przybrzeżnych rzek oraz zbiorników wodnych w celu spełniania właściwych funkcji ekologicznych, do których zalicza się: stabilizację, poprawę, regulację retencji wodnej oraz stwarzanie sprzyjającego środowiska życiowego dla różnorodnej flory i fauny (mikroretencja);
- c) utrzymywanie lub odtwarzanie zadarnionych skarp, stoków o znacznym nachyleniu (zadarnionych stref buforowych) w celu ochrony przed erozją, spowolnienia lub rozproszenia spływu wód powierzchniowych oraz wzmacniania retencji wodnej gleb;

- d) zrównoważone nawożenie - prawidłowe gospodarowanie nawozami naturalnymi bezpośrednio wpływa na poprawę dostępności wody;
  - e) wzbogacanie gleby w próchnicę - najbardziej istotną cechą gleb z wysoką zawartością próchnicy jest ich znaczący wpływ na zwiększenie odporności na stres suszy rolniczej roślin bytujących na takim stanowisku;
  - f) uprawa bezorkowa - brak orki, oznacza brak odwracania warstwy powierzchniowej gleby, co powoduje, że taki sposób uprawy zmniejsza parowanie wody z gleby. Nie zachodzi zjawisko przesuszania, jak i wietrzenia gleby, powstaje lepszy podsiąk wód gruntowych do wierzchnich warstw. Pozostawione resztki poźniwne są częściowo mieszane z glebą, a ich pozostała część chroni przed erozją i wymywaniem składników pokarmowych oraz zatrzymuje znaczne ilości wody. Dzięki uprawie bezorkowej rośliny w czasie wzrostu mają lepszy rezerwuuar składników mineralnych oraz wody niezbędnej dla ich rozwoju;
  - g) zastosowanie gatunków i odmian o zwiększonej odporności na suszę oraz na zmienne warunki klimatyczne;
  - h) odpowiednie zaopatrzenie roślin w składniki nawozowe oraz optymalizacja odczynu gleby. Takie działanie umożliwia mniejsze zużycie wody na jednostkę wytworzonego plonu;
  - i) przywracanie łączności funkcjonalnej koryta i doliny rzecznej - spowalniając odpływ wody ze zlewni, umożliwia się gromadzenie wody w glebie oraz na użytkach wzdłuż cieków;
  - j) zwiększenie udziału Trwałych Użytków Zielonych (TUZ) w ogólnym areale terenów rolniczych;
  - k) odejście od rozległych monokultur (największy pobór wody), czyli systemów rolniczych lub leśnych polegających na wieloletnim uprawianiu roślin jednego gatunku na tym samym obszarze, na rzecz wzbogaconych płodozmianów w połączeniu z utrzymywaniem stałej okrywy roślin i pozostawieniem resztek poźniwnych.
- 2) Uprawa gatunków i odmian o zmniejszonym zapotrzebowaniu na wodę.
- 3) Wykorzystanie wód z systemów drenarskich do nawożenia i nawadniania upraw polowych poprzez:
- a) ograniczanie strat wody z systemów grawitacyjnych może odbywać się poprzez ograniczenie bezużytecznego odpływu wody po okresie zimowym i po dużych opadach, np. poprzez pod - piętrzenie jej w rowach i małych ciekach. Pozwala to na zretencjonowanie wody w okresach wzmożonych opadów oraz wykorzystywanie w czasie suszy;
  - b) nawadnianie kropelkowe;
  - c) ponowne wykorzystanie wody w rolnictwie- w walce z suszą konieczne jest również efektywniejsze zarządzanie zasobami wodnymi. Oczyszczone ścieki są skutecznym alternatywnym źródłem zaopatrzenia w wodę. Poprzez wydłużenie cyklu życia wody, mogą one pomóc w rozwiązaniu problemu jej niedoboru.
- 4) Zwiększenie retencji naturalnej i sztucznej na gruntach leśnych poprzez:
- a) zwiększenie retencji wód powierzchniowych na terenach leśnych poprzez ograniczenie i spowolnienie ich odpływu, a także zatrzymywanie okresowych nadmiarów wód w zbiornikach przykorytowych regulowanych za pomocą jazów czy mniczków;
  - b) zachowanie krajobrazu jak najbardziej zbliżonego do naturalnego, w którym zachowane są wszystkie usługi ekosystemowe;
  - c) spowolnienie lub zatrzymywanie odpływu wód na gruntach leśnych;
  - d) wykorzystywanie małej retencji;
  - e) ochrona i odtwarzanie obszarów wodno-błotnych;
  - f) utrzymanie infrastruktury leśnej w dobrym stanie - przebudowa lub odbudowa małych urządzeń piętrzących (zastawki, małe progi, przetamowania) na kanałach i rowach, które posłużą spowolnieniu odpływu wód powierzchniowych.

- 5) W związku z postępującym brakiem wody należy zwrócić baczniejszą uwagę na wykorzystanie wód oczyszczonych z Oczyszczalni Ścieków, odprowadzanych obecnie bezpowrotnie do cieków. Można je wykorzystać np. do podlewania użytków zielonych, upraw leśnych oraz do recyrkulacji w procesie oczyszczania ścieków co w dużym zakresie wyeliminuje zużycie wody wodociągowej.

Dla mieszkańców województwa lubuskiego- proponowana rozwiązania umożliwiające retencjonowanie wody .

Najważniejsze, aby utrzymać możliwie jak największy udział terenów biologicznie czynnych w granicach nieruchomości, za pomocą wprowadzenia m.in. rozwiązań z zakresu zielono - błękitnej infrastruktury, do których zaliczane są:

- korytka spływowe,
- stawy hydrofitowe,
- powierzchnie przepuszczalne,
- roślinność,
- zielone dachy, niebieskie dachy, zielone ściany, zielone ogrody wertykalne, zielone tarasy,
- powierzchniowe zbiorniki retencyjne o szczelnym dnie i skarpach,
- łąki kwietne,
- gromadzenie i wykorzystanie wody deszczowej,
- skrzynki rozsączające,
- parki kieszonkowe,
- odbetonowywanie przestrzeni, budowanie wodoprzepuszczalnych chodników, deptaków, parkingów lub utwardzonych nawierzchni z podłożem infiltracyjnym oraz systemów, które służą do zbierania wód spływających z powierzchni nieprzepuszczalnych i magazynowania ich w podziemnych zbiornikach retencyjno-infiltracyjnych,
- systemy infiltracyjne stosowane pod powierzchnią terenu,
- place wodne, stawy rekreacyjne,
- pasy roślinności buforowe,
- lokalne obniżenia z bioretencją (sadzawki deszczowe, muldy chłonne, rowy chłonne, niecki retencyjne),
- rewitalizacja cieków miejskich.

Z dodatkowych możliwych mocnych stron (wskazanych w Strategii Rozwoju Województwa Lubuskiego 2030”), można rozważyć:

- Potencjał transportowy Odrzańskiej Drogi Wodnej i MDW E70 (Warta - Noteć),
- Cenne walory przyrodnicze regionu: wysoka lesistość, duża liczba jezior, liczne obszary chronione oraz unikatowe na skalę europejską osobliwości przyrodnicze.
- I analogicznie jako słabe strony:
- Zdegradowane drogi wodne (rzeka Odra, Warta, Noteć), brak żeglowności,

Niezadawalający stan czystości rzek.

ZANIECZYSZCZENIE I OCHRONA POWIETRZA

O skali i strukturze zanieczyszczeń powietrza decyduje przede wszystkim sektor energetyczno-przemysłowy. Dla zbiorowości tego sektora przyjęto określenie zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza. W końcu 2020 r. w województwie lubuskim odnotowano 68 takich zakładów (o 2 zakłady mniej niż w 2010 r.). Wśród nich 45,6% posiadało urządzenia do redukcji zanieczyszczeń pyłowych, a 8,8% gazowych.

W odniesieniu do 2010 r. znacząco zmniejszyła się emisja zanieczyszczeń pyłowych, natomiast emisja zanieczyszczeń gazowych pozostawała na podobnym poziomie (pyłowe spadek o 0,8 tys. ton, tj. o 59,8%, gazowe spadek o 18,5 tys.

ton, tj. o 0,9%). W Polsce w omawianym okresie nastąpił spadek emisji zanieczyszczeń pyłowych o 64,0% i gazowych o 14,0%.

W 2020 r. wyemitowano 0,6 tys. t zanieczyszczeń pyłowych, co stanowiło 2,5% ogólnopolskiej emisji pyłów. Na 1 km² powierzchni województwa przypadało 39,9 kg wyemitowanych pyłów, a Polski średnio 72,2 kg.

W skali roku nastąpił spadek emisji pyłów o 24,8%, które pochodziły głównie ze spalania paliw (64,9% ogólnej emisji pyłów).

Wśród zanieczyszczeń gazowych dominował dwutlenek węgla (CO₂), stanowiąc łącznie 99,6% ogólnej emisji gazów (98,6% w 2010 r.). Ponadto w skład zanieczyszczeń wchodziły także m.in.: tlenki azotu, tlenek węgla oraz dwutlenek siarki.

W 2020 r. emisja zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) wyniosła 7,3 tys. ton (521,7 kg na 1 km²), tj. 0,6% wielkości krajowej. W porównaniu z 2010 r. odnotowano spadek emisji gazów (bez CO₂) o 74,1%.

W strukturze gazowych zanieczyszczeń powietrza (bez dwutlenku węgla) największy udział miały tlenki azotu (37,5%), udział tlenku węgla wyniósł 25,1%, a dwutlenek siarki stanowił 20,4%.

TABL. 10. Emisja zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020	
	tys. ton/rok				w odsetkach (Polska=100)
Emisja zanieczyszczeń gazowych					
Ogółem	2080,9	2000,1	3320,0	2062,4	1,1
w tym:					
Dwutlenek siarki	3,0	2,6	1,7	1,5	0,8
Tlenki azotu	2,7	6,1	4,1	2,7	1,6
Tlenek węgla	21,6	8,8	2,5	1,8	0,7
Dwutlenek węgla	2052,8	1981,3	3310,5	2055,2	1,1
Emisja zanieczyszczeń pyłowych					
Ogółem	1,4	0,9	0,7	0,6	2,5
w tym ze spalania paliw	1,1	0,7	0,5	0,4	2,9

Wskaźnik zanieczyszczeń zatrzymanych i zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń pyłowych w zakładach szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza zwiększył się z 98,8% w 2010 r. do 99,4% w 2020 r. W tym samym czasie wzrósł także wskaźnik zanieczyszczeń zatrzymanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) z 0,8% do 70,6%.

Spośród zneutralizowanych zanieczyszczeń gazowych (bez CO₂) tlenek węgla stanowił 90,4, węglowodory – 1,3, a pozostałe gazy (głównie amoniak, dwusiarczek węgla, siarkowodór i związki chloroorganiczne) – 44,5% zanieczyszczeń wytworzonych.

OCHRONA PRZYRODY. LASY

Podstawowym celem ochrony przyrody jest utrzymanie na chronionym obszarze naturalnych procesów przyrodniczych i stabilności ekosystemów, a także zachowanie różnorodności biologicznej i dziedzictwa geologicznego. Ochrona przyrody zapewnia ciągłość istnienia gatunków i ekosystemów, kształtuje właściwą postawę wobec jej zasobów, jak również pozwala na przywrócenie ich do właściwego stanu.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionej przyrody (bez obszarów sieci „Natura 2000”) w końcu 2020 r. wyniosła 522,7 tys. ha, co stanowiło 37,4% powierzchni ogólnej województwa i 5,2% powierzchni chronionej w Polsce. W odniesieniu do stanu z 2010 r. powierzchnia obszarów prawnie chronionych obniżyła się o 21,2 tys. ha, tj. o 3,9%. Na 1 mieszkańca województwa przypadało 5175 m² powierzchni prawnie chronionej.

W strukturze obszarów objętych ochroną prawną dominują obszary chronionego krajobrazu (79,7% areалу chronionego oraz 29,8% powierzchni ogólnej) oraz parki krajobrazowe (14,8% powierzchni chronionej i 5,5% powierzchni województwa). Większość powierzchni obszarów chronionych w województwie koncentruje się w powiatach podregionu gorzowskiego tj. w północnej części województwa lubuskiego.

Najwyższą formę ochrony przyrody stanowią parki narodowe, których powierzchnia zwiększyła się o 24,9 ha i w 2020 r. wyniosła 13,7 tys. ha.

Na terenie województwa lubuskiego znajdują się dwa parki narodowe: największy w województwie Park Narodowy „Ujście Warty” oraz „Drawieński Park Narodowy”, który prawie w połowie swojej powierzchni leży w województwie lubuskim (pozostała część należy do województw zachodniopomorskiego i wielkopolskiego). Niewielka, blisko ośmioprocentowa część powierzchni parków narodowych objęta była ochroną ścisłą, gdzie chroniona jest cała przyroda i jest całkowicie zaniechana bezpośrednia ingerencja człowieka.

W porównaniu z 2010 r. wzrosła powierzchnia stanowisk dokumentacyjnych (blisko dziesięciokrotnie), zespołów przyrodniczo-krajobrazowych (o 52,7%), użytków ekologicznych (o 14,5%) i rezerwatów przyrody (o 10,6%). Zmniejszyła się powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu (o 5,0%) i parków krajobrazowych (o 0,2%).

W końcu 2020 r. ochroną rezerwatową objętych było 67 obiektów o łącznej powierzchni 4,1 tys. ha. Rezerваты województwa lubuskiego charakteryzuje duża różnorodność biologiczna. Najliczniejsze w województwie były rezerваты chroniące ekosystemy leśne (33 obiekty) o łącznej powierzchni 1,8 tys. ha oraz torfowiskowe (17 obiektów) o powierzchni 0,7 tys. ha. Występowało także 7 rezerwatów faunistycznych, 6 wodnych, 2 florystyczne i 2 stepowe.

Parki krajobrazowe są terenami chronionymi ze względu na walory przyrodniczo-krajobrazowe, a jednocześnie pełnią funkcję rekreacyjno-wypoczynkową. Powierzchnia parków krajobrazowych (łącznie z powierzchnią rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody) w 2020 r. w województwie lubuskim wyniosła 77,3 tys. ha, tj. 5,5% powierzchni ogólnej województwa. Największym pod względem powierzchni był park krajobrazowy „Łuk Mużakowa” (18,7 tys. ha).

Pozostałe osobliwości przyrodnicze chronione były w innych formach. Na terenie województwa zarejestrowano 1401 pomników przyrody, wśród których dominowały obiekty chroniące przyrodę żywą (pojedyncze drzewa) – stanowiąc 77,9% ogółu pomników. Od 2010 r. przybyło 165 pomników, a w odniesieniu do poprzedniego roku liczba pomników wzrosła o 5 obiektów.

Ponadto na terenie województwa odnotowano indywidualne formy ochrony przyrody: 417 użytków ekologicznych, 17 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz dwa stanowiska dokumentacyjne. Istniejące od 2006 r. stanowisko dokumentacyjne o nazwie „Żebra” będące skupiskiem skałek piaszkowych położonych w gminie Sulęcín oraz powstałe w 2015 r. stanowisko dokumentacyjne „Wydma nad Dużym Stawem” ulokowane w gminie Brody.

Obszary „Natura 2000” są formą ochrony przyrody, która uzupełnia dotychczasowy system obszarów i obiektów chronionych w celu zachowania zagrożonych lub bardzo rzadkich gatunków roślin, zwierząt lub siedlisk przyrodniczych w Europie. W ramach „Natura 2000” na obszarze województwa lubuskiego w 2020 r., położonych w całości lub częściowo, znajdowało się 13 obszarów specjalnej ochrony ptaków – OSO (o łącznej powierzchni 294,2 tys. ha) i 66 specjalnych obszarów ochrony siedlisk – SOO (209,2 tys. ha).

W Polsce występują trzy duże drapieżniki: niedźwiedź brunatny, ryś i wilk. Wszystkie są gatunkami chronionymi przez polskie prawo (niedźwiedź od 1952 r., ryś od 1995 r., wilk od 1998 r.).

W Polsce w 2020 r. w stanie dzikim żyło 381 niedźwiedzi, 580 rysiów, zaś jedna z największych w Europie populacji wilka liczyła 3530 osobników. W lubuskich lasach odnotowano 330 wilków, co stanowiło 9,3% populacji krajowej. W latach 2010-2020 liczebność tego gatunku zwiększyła się w województwie lubuskim niemal dwudziestokrotnie.

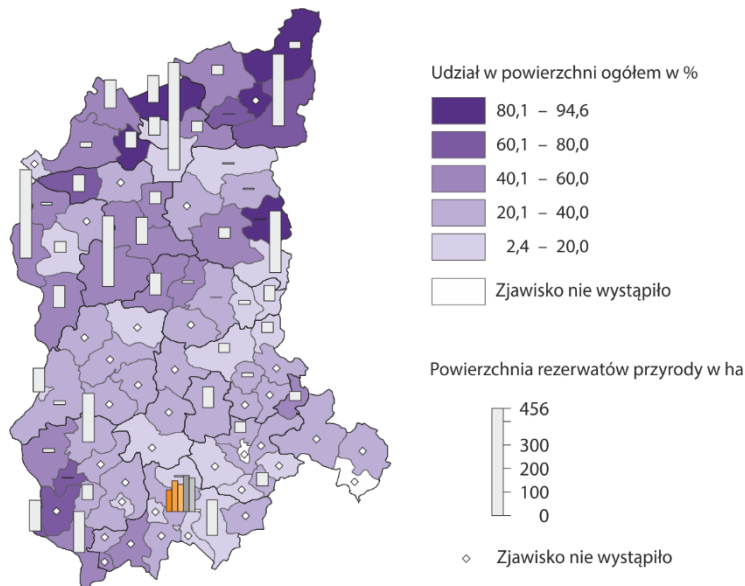
W lasach województwa lubuskiego zaobserwowano występowanie żubra: w 2015 r. 2 osobników, w 2018 r. – 10, jednak w 2020 r. populacja zmniejszyła się do 7 sztuk. W Polsce w 2020 r. populacja tego największego europejskiego roślinożercy liczyła 2316 osobników, co stanowiło wzrost o 89,2% w porównaniu z 2010 r.

Gatunkiem chronionym licznie występującym w województwie lubuskim jest bóbr europejski. Populacja tego gatunku stanowiła 6,2% populacji krajowej i wyniosła 8,8 tys. szt., przyrastając od 2010 r. o 120,3%.

W 2020 r. powierzchnia parków spacerowo-wypoczynkowych, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej wyniosła 2639,6 ha, zajmując 0,2% powierzchni województwa i stanowiła 4,3% krajowych terenów zielonych. Większość terenów zieleni znajdowało się w miastach (1991,4 ha), pokrywając 2,3% ich powierzchni. Na jednego mieszkańca przypadało 26,2 m² terenów zieleni, w tym w miastach – 30,6 m².

Mapa 3. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w 2020 r. Stan w dniu 31 grudnia

Grunty leśne w 2020 r. zajmowały w województwie lubuskim obszar 710,3 tys. ha, tj. 50,8% powierzchni ogólnej województwa i 7,5% powierzchni gruntów leśnych kraju. Lasy lubuskie, stanowiąc w końcu 2020 r. 97,1% obszaru gruntów leśnych, zajmowały powierzchnię 690,0 tys. ha. Pozostałe grunty leśne (2,9%) związane były z gospodarką leśną. Lasy publiczne stanowiły 98,1% powierzchni lasów, a wśród nich przeważały lasy Skarbu Państwa – zarządzane i użytkowane przez Państwowe Gospodarstwo Leśne "Lasy Państwowe" (98,7%). Nieznacznie zwiększył się udział lasów prywatnych i wyniósł 1,9% (wobec 1,4% w 2010 r.).

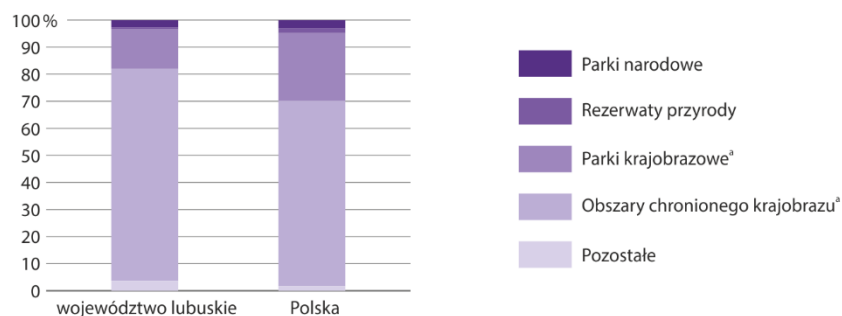
Lesistość, wyrażająca procentowy stosunek powierzchni lasów do ogólnej powierzchni geograficznej województwa, w 2020 r. wyniosła, analogicznie jak w roku poprzednim, 49,3%. W 2010 r. wskaźnik lesistości dla województwa lubuskiego wynosił 49,0%. Pod względem wskaźnika lesistości województwo lubuskie zajmuje 1. lokatę w Polsce.

Niekorzystną cechą polskich lasów z punktu widzenia różnorodności biologicznej jest małe zróżnicowanie składu gatunkowego drzewostanów. W województwie lubuskim, w lasach będących w zarządzie Lasów Państwowych, podobnie jak w kraju, przeważały drzewostany iglaste, a ich udział ulegał zmianom, korzystnym zwłaszcza z tytułu pełnionych funkcji ekologicznych i ochronnych. Zwiększał się udział gatunków liściastych, wśród których przeważał dąb (6,9% powierzchni lasów), brzoza (4,3%), olsza (2,2%) i buk (2,1%).

Panowanie drzewostanów iglastych w lasach jest przyczyną przewagi siedlisk borowych, dlatego bory i bory mieszane porastały 69,3% powierzchni lasów.

W strukturze wiekowej lasów dominują drzewostany w wieku od 41 do 60 lat, które zajmują 27,1% powierzchni zalesionej będącej w zarządzie Lasów Państwowych.

Wykres 7. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w 2020 r.
Stan w dniu 31 grudnia

a Bez powierzchni rezerwatów przyrody i innych form ochrony przyrody położonych na ich terenie.

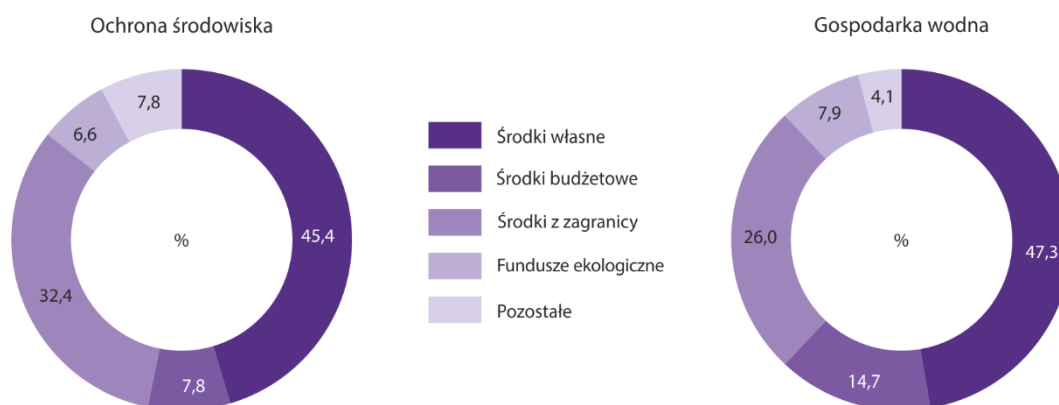
W ramach gospodarki leśnej prowadzone są prace hodowlane i pielęgnacyjne mające na celu utrzymanie jakości oraz zdrowotności drzewostanu i gleby, a także kształtowanie lasu w sposób zapewniający uzyskanie najlepszych wyników produkcyjnych (wytwarzanie największych ilości masy drzewnej, możliwie najlepszej jakości).

Ważną rolę w hodowli lasu spełniają odnowienia i zalesienia zmierzające do powstania młodego drzewostanu lub przebudowy istniejącego, poprzez zmianę składu gatunkowego. W 2020 r. odnowiono i zalesiono 5,0 tys. ha gruntów, tj. o 14,6% mniej niż w roku poprzednim i o 2,5% więcej niż w 2010 r.

Ponad 286 tys. ha, tj. 42,9% powierzchni lasów będących w zarządzie Lasów Państwowych, zostało uznanych za lasy ochronne. Obszary te podlegają ochronie ze względu na spełniane funkcje. Lasy, które miały szczególne znaczenie przyrodniczo-naukowe lub ważne dla obronności i bezpieczeństwa państwa zajmowały powierzchnię 37,0%, te które chroniły zasoby wód powierzchniowych i podziemnych, regulowały stosunki hydrologiczne w zlewni oraz na obszarach wododziałów – stanowiły 31,6% powierzchni lasów ochronnych, a położone w granicach administracyjnych miast i w odległości do 10 km od granic administracyjnych miast liczących ponad 50 tys. mieszkańców – 19,9%.

Dużym zagrożeniem dla drzewostanów są pożary lasów. W 2020 r. odnotowano 568 pożarów, tj. 8,6% liczby krajowej (wzrost o 17,4% w porównaniu z 2010 r.), podczas których spaleni uległo blisko 53 ha lasów (mniej o 28,1% niż w 2010 r.). Główną przyczyną pożarów były podpalenia, zdarzenia nieustalone i nieostrożność dorosłych.

Wykres 8. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej według źródeł finansowania w latach 2010–2020

Efekty rzeczowe uzyskane w zakresie ochrony środowiska w latach 2010-2020 to, m.in.:

- przekazanie do eksploatacji urządzeń o zdolności do redukcji zanieczyszczeń:
  - pyłowych – 1,6 tys. ton na rok,
  - gazowych – 7,8 tys. ton na rok,

- wybudowanie 1,6 tys. km sieci kanalizacyjnej odprowadzającej ścieki oraz 0,2 tys. km sieci odprowadzającej wody opadowe,
- przekazanie do użytku 12 nowych biologicznych oczyszczalni ścieków komunalnych o przepustowości 10,8 dam³ na dobę,
- realizacja 2,6 tys. indywidualnych (przydomowych) oczyszczalni ścieków,
- przekazanie do użytkowania składowiska dla odpadów komunalnych o powierzchni 4 ha i wydajności 20 tys. ton na rok oraz zwiększenie powierzchni i wydajności istniejących składowisk odpowiednio o: 4,7 ha i 100 tys. ton na rok,
- rekultywacja 23,3 ha hałd, wysypisk i stawów osadowych oraz innych terenów zdewastowanych i zdegradowanych,
- wykonanie 17,4 km barier przeciw hałasowi drogowemu.

Efektami uzyskanymi w gospodarce wodnej w latach 2010-2020 było:

- oddanie do użytku:
  - ujęć wodnych o wydajności 21,1 tys. m³ na dobę,
  - stacji uzdatniania wody o wydajności 23,8 tys. m³ na dobę,
  - 1,0 tys. km sieci wodociągowej,
- wykonanie:
  - regulacji i zabudowy 150,6 km rzek,
  - 74,6 km obwałowań przeciwpowodziowych,
  - 7 stacji pomp na zawałach i obszarach depresyjnych.

3. Społeczeństwo

DEMOGRAFIA

Sytuacja demograficzna województwa lubuskiego kształtowała się w 2021 r. pod wpływem pandemii wywołanej wirusem SARS-CoV-2. W końcu 2021 r. liczba ludności województwa wyniosła 999,2 tys., tj. o 7,9 tys. mniej w porównaniu z końcem 2020 r. Zmniejszenie to było wynikiem znacznego ubytku naturalnego ludności – liczba urodzeń żywych była mniejsza od liczby zgonów o 5,9 tys. Zwiększyło się także ujemne saldo migracji ludności na pobyt stały.

TABL. 11. Ludność

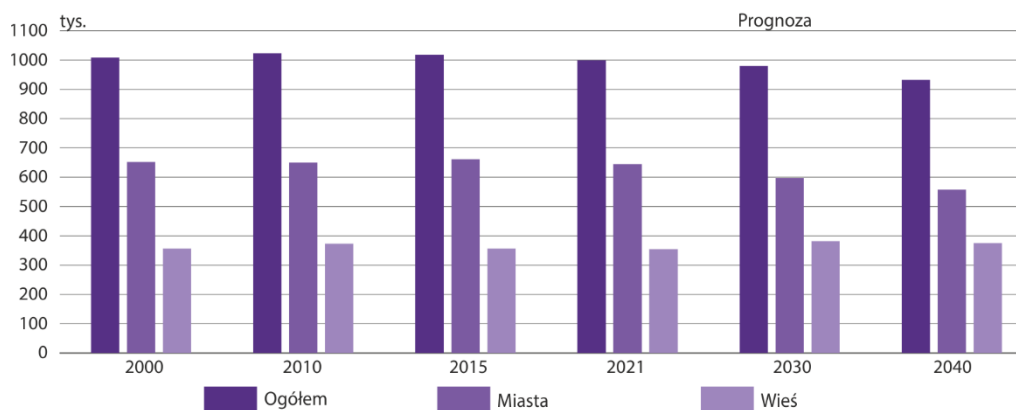
Wyszczególnienie	2010	2015	2020	2021
Ogółem (stan w dniu 31 grudnia)				
w tys.	1023,2	1018,1	1007,1	999,2
w odsetkach (Polska=100)	2,7	2,6	2,6	2,6
Kobiety na 100 mężczyzn	105	105	106	106
Miasta - w % ogółu ludności	63,5	65,0	64,7	64,5
Wieś - w % ogółu ludności	36,5	35,0	35,3	35,5
Ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej	73	73	72	71

Ludność województwa stanowiła 2,6% ludności Polski. Średnio 1 km² zamieszkiwało 71 osób, przed rokiem 72 osoby (w kraju – 122 osoby). Ponad połowę populacji stanowiły kobiety (51,4%). Współczynnik feminizacji (liczba kobiet na 100 mężczyzn) wyniósł 106 i był nieznacznie niższy od średniej krajowej (107). Najwyższe wartości tego wskaźnika odnotowano w miastach na prawach powiatu: Gorzowie Wlkp. i Zielonej Górze (po 111), najniższe zaś w powiecie sulęciński (101) oraz gorzowskim (102).

Z ogółu ludności województwa 64,5% mieszkało w miastach, tj. o 0,2 p. proc. mniej niż przed rokiem (w kraju – 59,7%). Wartość wskaźnika urbanizacji lokuje województwo lubuskie wśród województw o najwyższym odsetku ludności miejskiej w społeczeństwie (4. lokata). Analizując udział mieszkańców wsi, widać, że w okresie 2010-2014 r. zwiększył się z 36,5% do 36,9%, następnie w 2015 r. wyniósł 35,0% (nastąpiło połączenie miasta Zielona Góra z gminą wiejską Zielona Góra). Do 2019 r. wskaźnik kształtował się na poziomie 35,1%, a w 2021 r. w skali roku wzrósł o 0,2 p. proc. i osiągnął poziom 35,5%.

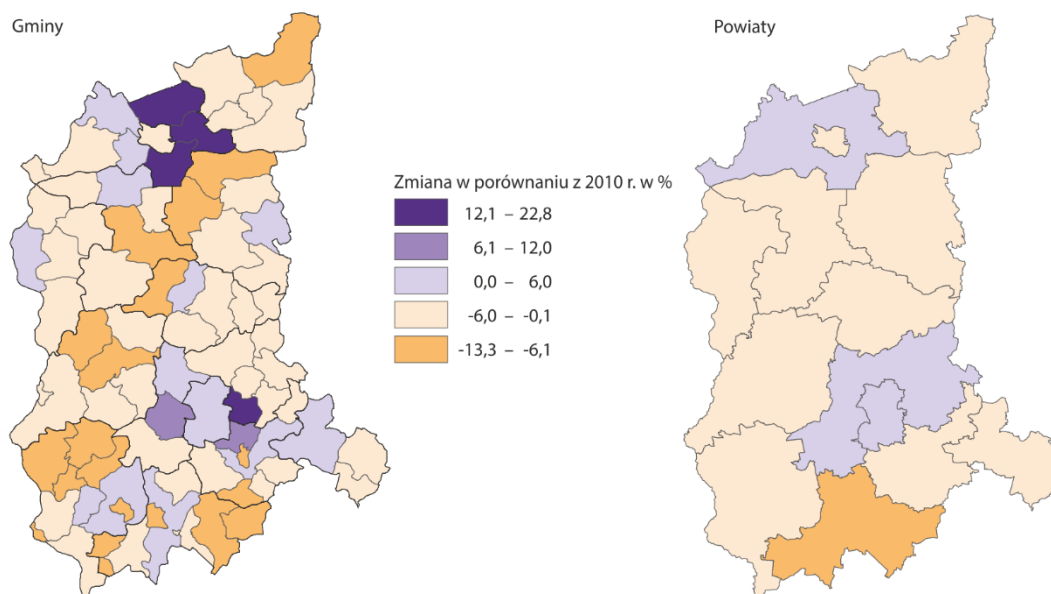
W latach 2010-2021 liczba ludności w województwie zmniejszyła się o 24,0 tys. osób, tj. o 2,3%. Największy spadek obserwowany był w okresie 2013-2015 r. oraz 2018-2021 r. Przy czym ten pierwszy charakteryzował największy ubytek migracyjny ludności, zaś drugi – największy ubytek naturalny.

Wykres 9. Liczba ludności w latach 2000-2021 oraz prognoza do 2040 r. Stan w dniu 31 grudnia

Zmniejszenie liczby ludności w 2021 r. w porównaniu z 2010 r. odnotowano w 11 z 14 powiatów, a największy był w powiecie żagańskim (o 6,7%), podobnie jak przed rokiem. Jedynie trzy powiaty odnotowały wzrost stanu populacji, były to: gorzowski (o 5,7%), miasto na prawach powiatu Zielona Góra (o 2,2%) i zielonogórski (o 0,7%). Wśród gmin, spadek liczby ludności zanotowano w 63 z 82 gmin, a największy był w gminie miejskiej Gozdnicza (o 13,3%), gminie wiejskiej Wymiarki (o 11,9%) i gminie miejskiej Łęknica (o 10,5%). Gminy te leżą na terenie powiatu żagańskiego i żarskiego. W pozostałych 19 gminach odnotowano wzrost, przy czym największy był na terenach wiejskich w gminach: Deszczno (o 22,8%), Kłodawa (o 20,1%), Zabór (o 18,0%) i Santok (o 14,8%). Gminy te znajdują się na obszarze powiatu gorzowskiego i zielonogórskiego.

Mapa 4. Zmiana liczby ludności w latach 2010-2021. Stan w dniu 31 grudnia

W wyniku trwającej depresji urodzeniowej spowodowanej spadkiem płodności kobiet, miało miejsce – obserwowane w latach 2010-2015 – zmniejszenie się liczby i odsetka dzieci (0–14 lat). W kolejnych latach

(2016-2018) liczba dzieci wzrosła, również udział grupy 0-14 lat w ludności województwa zwiększył się z 15,1% do 15,3%. Natomiast od 2019 r. ponownie obserwowany jest spadek liczebności najmłodszej grupy ludności. W 2021 r. liczba dzieci w wieku poniżej 15 lat wyniosła prawie 151,0 tys., tj. o 7,5 tys. mniej niż w 2010 r. oraz o 3,0 tys. mniej niż w 2020 r. Dzieci stanowiły 15,1% populacji.

Za to nieprzerwanie rośnie grupa osób w starszym wieku (65 lat i więcej). W 2021 r. zwiększyła się ona w skali roku o 4,4 tys. i liczyła 187,9 tys. osób, co stanowiło 18,8% ludności województwa (w 2010 r. osoby starsze stanowiły 11,7% ludności, a w 2020 r. – 18,2%). Wzrost ten wynika z przesuwania do populacji w starszym wieku coraz liczniejszych roczników osób urodzonych w latach 50. ub. wieku. Z tego powodu od kilku lat zmniejsza się liczba osób w tzw. wieku dorosłym (15–64 lata).

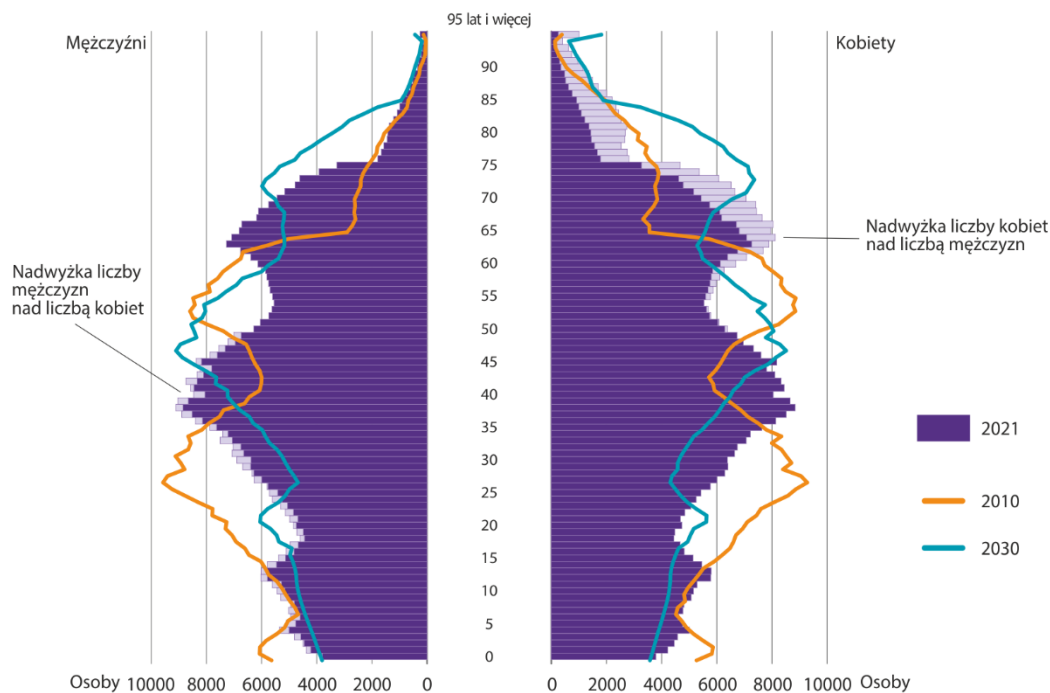
Przewiduje się, że populacja województwa zmniejszy się do ponad 979 tys. osób w 2030 r., przy czym większe zmiany obserwowane będą w miastach. Największe ubytki ludności odnotują powiaty: żagański (o 9,8% w odniesieniu do 2013 r.), krośnieński (o 8,7%) i międzyrzecki (o 8,4%). Wzrost prognozuje się jedynie w powiecie gorzowskim (o 9,1%) i zielonogórskim (o 4,5%), w efekcie zasiedlania stref podmiejskich Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry. Również w większości (80,5%) gmin nastąpi ubytek liczby ludności, a w pięciu z nich o co najmniej 10% (w odniesieniu do 2016 r.). Są to gminy miejskie: Gozdnicza, Łęknica, Nowa Sól, miejsko-wiejska Dobiegniew oraz wiejska Wymiarki.

Obserwowane przemiany demograficzne wskazują, że obecna sytuacja ludnościowa województwa nie gwarantuje stabilnego rozwoju demograficznego. Zmniejszająca się liczba urodzeń i wzrastająca liczba zgonów manifestują się stopniowym spadkiem liczby mieszkańców. Zdecydowanie mniejsza w przyszłości liczba kobiet w wieku rozrodczym będzie miała negatywny wpływ także na przyszłą liczbę urodzeń. W województwie przez cały okres prognozy przewidywany jest ujemny przyrost naturalny, a wskaźnik przyrostu naturalnego od 2025 r. będzie niższy niż przeciętnie w kraju. Populacja województwa szybko się starzeje, co odzwierciedla przede wszystkim wzrost jej liczby i udziału w najstarszych rocznikach wieku.

Analizując strukturę ludności województwa w podziale na ekonomiczne grupy wieku zauważa się, że udział osób w wieku przedprodukcyjnym utrzymuje się od 2015 r. na tym samym poziomie – 18,1%. W 2021 r., w porównaniu z 2010 r., spadł o 1 p. proc. Odsetek osób w wieku produkcyjnym zmniejszył się o 6,5 p. proc., tj. z 65,8% do 59,3%. Natomiast udział osób w wieku poprodukcyjnym zwiększył się o 7,5 p. proc. i wyniósł 22,6%. Tym samym wzrost odsetka osób w starszym wieku był wyraźnie większy niż spadek odsetka ludzi młodych.

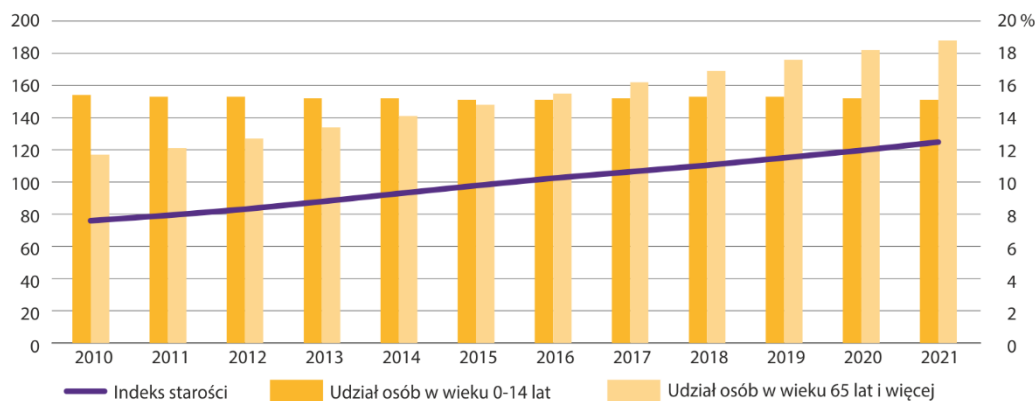
Od początku dekady 2010-2020 liczba osób w wieku produkcyjnym maleje sukcesywnie. W 2021 r. w tym wieku było 593,2 tys. osób., tj. o 79,6 tys. mniej niż w 2010 r. Na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 68 osób w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy w 2010 r. były to 52 osoby.

Wykres 10. Ludność według płci i wieku w latach 2010, 2021 i 2030. Stan w dniu 31 grudnia

Na szybkie tempo starzenia się ludności w województwie wskazuje wzrost wartości miar starzenia się. Wskaźnik starości demograficznej, czyli udział osób w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności w 2021 r. wyniósł 18,8% i był o 7,1 p. proc. wyższy niż w 2010 r. Indeks starości wyrażający liczbę osób w wieku 65 lat i więcej na 100 osób w wieku 0-14 lat (liczba dziadków przypadających na stu wnuków) zwiększył się z 75,9 w 2010 r. do 124,8 w 2021 r. Przy tym pogorszył się wskaźnik wsparcia międzypokoleniowego, czyli relacja liczby osób w wieku 15-64 lata do 100 osób w wieku 65 lat i więcej. Wskaźnik ten zmniejszył się w analizowanym okresie o 43,3%, z 621 do 352.

Wykres 11. Indeks starości w latach 2010-2021

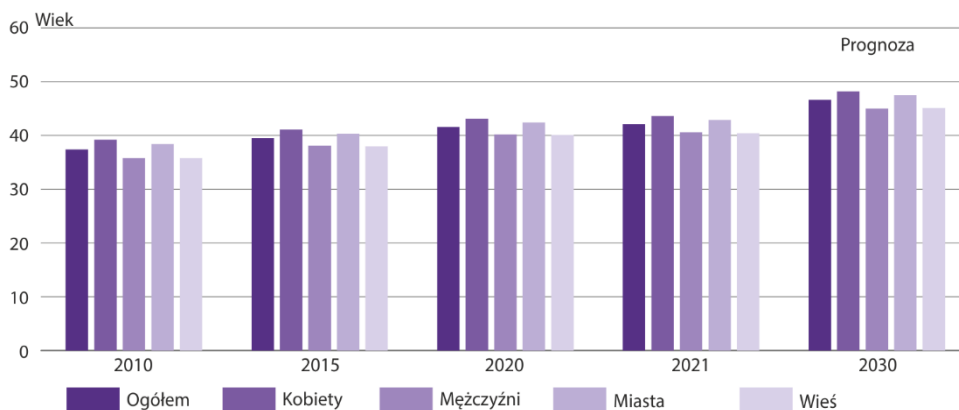

W wyniku procesów w zakresie ruchu naturalnego, migracji oraz wydłużania się trwania życia ludności mają miejsce istotne przekształcenia w strukturze ludności według wieku. Mediana wieku mieszkańców województwa wyniosła w 2021 r. nieco ponad 42 lata, tj. o prawie 5 lat więcej niż w 2010 r. Wiek środkowy dla mężczyzn to ok. 41 lat, a dla kobiet – ok. 44 lata (w 2010 r. odpowiednio: ok. 36 i 39 lat). Mieszkańcy wsi są młodszy o 2,5 roku od mieszkających w miastach, gdzie mediana wynosi prawie 43 lata. Przewiduje się, że proces starzenia się ludności w województwie będzie przebiegał ze znacznie większą intensywnością niż dotychczas. W 2030 r. mediana wieku wyniesie ponad 46 lat, przy czym dla kobiet nieco ponad 48 lat, a dla mężczyzn 45 lat.

Proces starzenia się ludności jest zróżnicowany wśród powiatów – obecnie przedstawicielami najmłodszej struktury wieku są powiaty: gorzowski, sulęciński i wschowski. Mediana wieku mieszkańców w tych powiatach wynosi prawie 41 lat i jest mniejsza niż średnia dla województwa o ponad 1 rok. Natomiast najstarsza populacja, gdzie wiek środkowy wynosi 43,5 roku, charakteryzuje miasto na prawach powiatu Gorzów Wlkp. W grupie

powiatów o medianie wieku wyższej niż przeciętnie w województwie były także: miasto na prawach powiatu Zielona Góra, żagański, krośnieński, międzyrzecki i żarski.

Wykres 12. Mediana wieku ludności

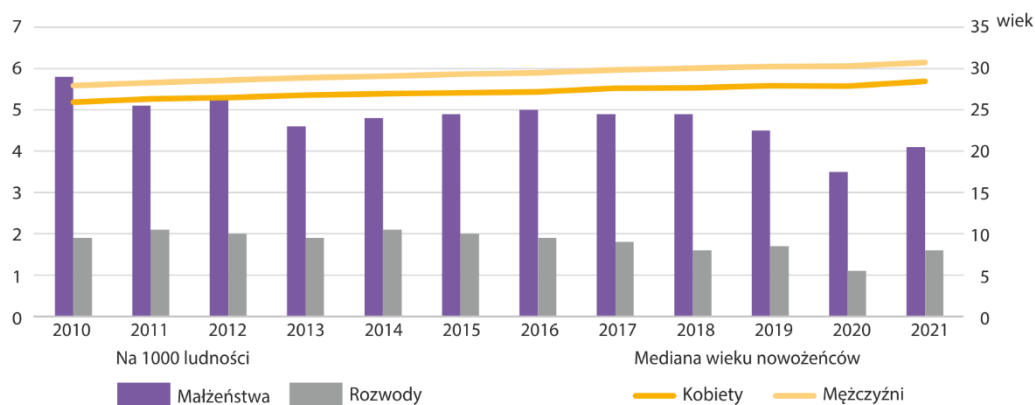
W województwie obserwuje się niekorzystny trend w zakresie formowania rodzin. Po latach względnej stabilizacji – ok. 5 tys. małżeństw rocznie w okresie 2015-2018 r., w kolejnych latach ich liczba widocznie się zmniejszyła. W 2021 r. zawarto 4,1 tys. małżeństw, tj. o 0,6 tys. więcej niż w 2020 r. Dla porównania w 2010 r. liczba nowych związków małżeńskich wyniosła 5,9 tys. Jednocześnie współczynnik małżeństw w przeliczeniu na 1000 mieszkańców obniżył się z 5,8 w 2010 r. do 4,1 w 2021 r. W całym kraju częstość zawierania związków małżeńskich była nieznacznie wyższa (4,4 na 1000 ludności w 2021 r.). Wśród powiatów województwa lubuskiego, najwyższą wartość współczynnika małżeństw licząc na 1000 ludności zanotowano w powiecie ślubickim (5,1), zaś najniższą w powiecie sulęcińskim (3,6).

Konsekwencją wyborów dokonywanych przez młodych ludzi, którzy planując przyszłość zawarcie małżeństwa stawiają na dalszym miejscu, jest zwiększenie się wieku nowożeńców. W 2021 r. mediana wieku mężczyzny zawierającego związek małżeński po raz pierwszy wyniosła 30,8 roku (bez względu na stan cywilny żony), a kobiety 28,5 roku (bez względu na stan cywilny przyszłego męża), tj. odpowiednio o 2,8 i 2,5 roku więcej niż w 2010 r. Małżeństwa wyznaniowe (tj. zawarte w kościołach i jednocześnie zarejestrowane w urzędach stanu cywilnego) stanowiły w 2021 r. 37,0% zawartych prawnie związków (w 2010 r. ok. 60%). Dla porównania w kraju odsetek małżeństw wyznaniowych wyniósł 53,7%.

Korzystniej kształtowała się sytuacja w zakresie rozwodów, których liczba w okresie 2010-2020 r. zmniejszyła się z ponad 1,9 tys. do ok. 1,1 tys. W 2021 r. rozwiązano przez sąd ponad 1,5 tys. małżeństw, tj. o 0,4 tys. więcej w porównaniu z 2020 r.; współczynnik rozwodów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniósł 1,6 (w porównaniu z 1,9 w 2010 r. i 1,1 rok wcześniej). Wielkość tego wskaźnika była zbliżona do przeciętnej w kraju. Spośród powiatów najwyższą wartość współczynnika rozwodów charakteryzowała powiat strzelecko-drezdenecki (2,0), najniższa zaś – powiat sulęciński i świebodziński (po 1,2).

Pomiędzy 2010 r. i 2020 r. liczba orzeczonych sądowo separacji znacznie się zmniejszyła – z 56 do 11. W 2021 r. orzeczono 18 separacji; współczynnik separacji w przeliczeniu na 100 tys. ludności wyniósł 1,8, w porównaniu z 5,5 w 2010 r. i 1,1 w 2020 r. Wskaźnik był niższy niż przeciętnie w kraju (2,0). Najwięcej separacji orzeczono w powiecie krośnieńskim (5,5 na 100 tys. ludności) i Gorzowie Wlkp. (4,9).

Wykres 13. Małżeństwa zawarte i rozwody w latach 2010-2021

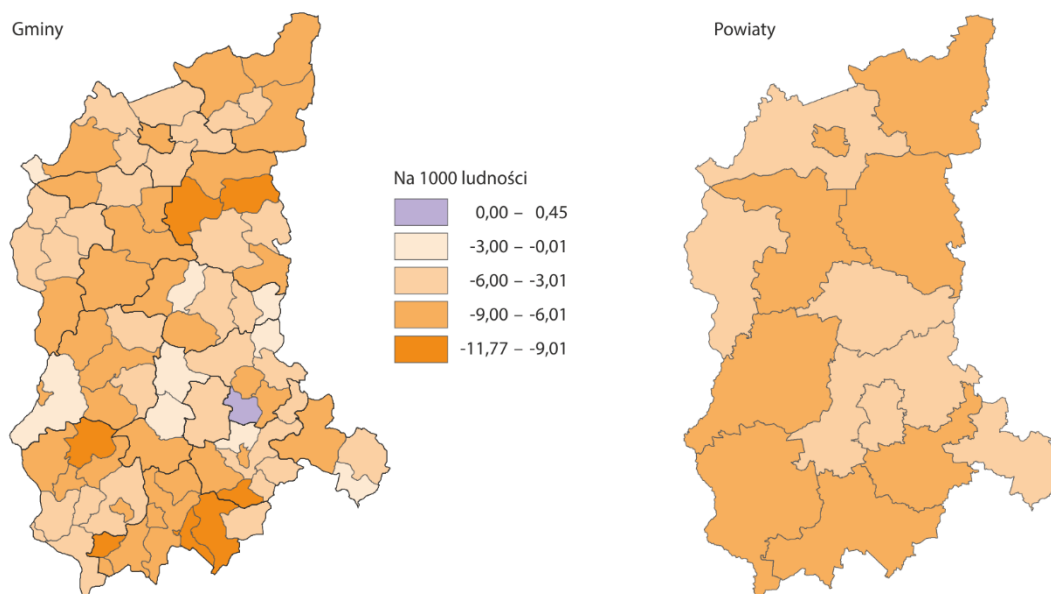

Po wyraźnym wzroście w latach 2016-2017 (do 10,3 tys.), w kolejnych latach urodzeń żywych z roku na rok było coraz mniej. W 2020 r. ich liczba spadła do 8,6 tys., a w 2021 r. – do 7,9 tys. i była mniejsza o 3,0 tys. w porównaniu z 2010 r. Współczynnik urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 ludności osiągnął poziom 7,9 i był niższy o 2,8 p. prom. w porównaniu z 2010 r. oraz o 0,7 p. prom. w porównaniu z 2020 r. Wskaźnik ten był niższy niż średnio dla kraju (8,7). Wśród powiatów województwa lubuskiego, największa wartość współczynnika urodzeń charakteryzowała powiat świebodziński i miasto na prawach powiatu Zieloną Górę, gdzie zanotowano nieco ponad 9 urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, zaś najmniejsza powiat żagański i żarski (po 7,1).

Pomiędzy 2010 r. i 2020 r. liczba zgonów w województwie wzrosła z 9,5 tys. do 12,6 tys. W 2021 r. w skali roku zwiększyła się o 1,2 tys. i wyniosła 13,8 tys. W efekcie, zwiększył się też współczynnik zgonów, w 2021 r. liczba zgonów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wyniosła 13,8 i była wyższa o 4,5 p. prom. w porównaniu z 2010 r. oraz o 1,3 p. prom. w porównaniu z 2020 r. Wskaźnik zgonów był nieznacznie wyższy niż średnio dla kraju (13,6). Natężenie zgonów w powiatach było zróżnicowane, najwyższy poziom – ponad 15 zgonów licząc na 1000 mieszkańców odnotowano w Gorzowie Wlkp. Wysoka umieralność była także w powiatach: żagańskim (14,9), sulęcińskim i żarskim (po 14,7). Natomiast najmniej zgonów zanotowano w powiecie gorzowskim i wschowskim – po 12 zgonów na 1000 ludności.

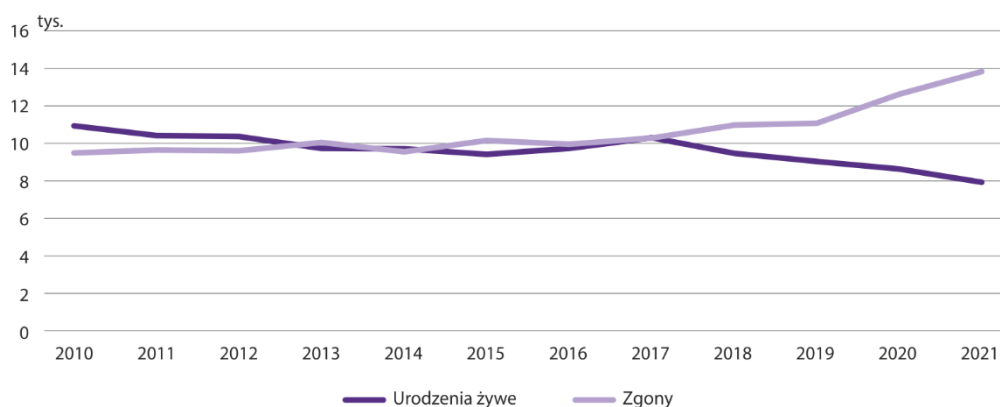
Mapa 5. Przyrost naturalny ludności w 2021 r.

W województwie obserwuje się niekorzystne zmiany w zakresie przyrostu naturalnego, który szybko maleje. Jeszcze w 2010 r. przyrost naturalny kształtował się na poziomie 1,5 tys. osób, podczas gdy w 2017 r. oscylował już wokół zera. Kolejne lata cechuje ubytek naturalny z tendencją wzrostową. W 2021 r. liczba urodzeń żywych była mniejsza od liczby zgonów o 5,9 tys. osób. Współczynnik przyrostu naturalnego ukształtował się na poziomie ok. minus 6 osób na 1000 ludności (w kraju wyniósł minus 4,9). Wszystkie powiaty województwa odnotowały ubytek naturalny ludności, przy czym największy był w Gorzowie Wlkp., powiecie żagańskim i żarskim – po ok. 8 osób na 1000 ludności.

W 2021 r. ujemny przyrost naturalny wystąpił prawie we wszystkich gminach (81). Najniższy współczynnik przyrostu naturalnego odnotowano w gminie wiejskiej Bledzew (prawie minus 12 osób na 1000 ludności), kolejno w gminie wiejskiej Wymiarki (minus 11,4) i gminie miejsko-wiejskiej Małomice (minus 11,1). Jedyna gmina, w której zanotowano niewielki dodatni przyrost naturalny to gmina wiejska Zabór (0,5).

Wykres 14. Ruch naturalny ludności w latach 2010-2021

Od 2011 r. współczynnik dzietności w województwie lubuskim utrzymuje się blisko progu skrajnie niskiej płodności. Aby zapewnić stabilny rozwój demograficzny, w danym roku – na każde 100 kobiet w wieku 15–49 lat – powinno przypadać średnio co najmniej 210–215 urodzonych dzieci, obecnie przypada 123 (w kraju 132).

Niskiej dzietności towarzyszy wzrost płodności kobiet w starszych grupach wieku – 30-34 lata i 35-39 lat. Pomiędzy 2010 r. i 2021 r. wśród kobiet w wieku 30-34 lata liczba urodzeń żywych licząc na 1000 kobiet wzrosła z 68 do 70, a dla kobiet w wieku 35-39 lat – z 27 do 32. Pomimo spadku, nadal najwyższą płodność utrzymuje się wśród kobiet w wieku 25-29 lat – w 2021 r. na 1000 kobiet w tym wieku przypadało 81 urodzeń żywych, podczas gdy w 2010 r. było ich 92.

Zmiany wzorca płodności spowodowały przesunięcie się momentu, w którym kobiety decydują się na dziecko. W 2021 r. mediana wieku matki rodzącej swoje pierwsze dziecko wyniosła 27,8 roku, podczas gdy w 2010 r. było to 26 lat. Wiek środkowy dla matek w całym kraju był o 0,9 roku wyższy niż w województwie (28,7 roku).

Głównymi przyczynami zgonów w województwie pozostają choroby układu krążenia i choroby nowotworowe. W 2020 r. stanowiły one 51,3% wszystkich zgonów. Wskaźnik śmiertelności z powodu chorób układu krążenia w przeliczeniu na 100 tys. ludności wyniósł 356 (w kraju – 455), natomiast dla chorób nowotworowych – 285 (w kraju – 283). Śmiertelność w wyniku chorób układu krążenia była wyższa wśród mężczyzn, w 2020 r. z tej przyczyny zmarło 371 mężczyzn i 342 kobiety, licząc na 100 tys. ludności danej płci. Również w przypadku zgonów spowodowanych nowotworami wskaźnik śmiertelności dla mężczyzn był wyższy – 311, w porównaniu z 260 dla kobiet. W okresie 2010-2020 r. wzrosła śmiertelność mieszkańców z powodu nowotworów (o 45 zgonów w przeliczeniu na 100 tys. ludności), natomiast spadła z powodu chorób układu krążenia (o 64 zgony na 100 tys. ludności).

W 2020 r. z powodu nowotworów najwięcej osób zmarło w powiecie międzyrzeckim i żagańskim (po 321 osób w przeliczeniu na 100 tys. ludności), przy tym w powiecie międzyrzeckim odnotowano znaczący wzrost współczynnika zgonów w porównaniu z 2010 r. (o 111 osób w przeliczeniu na 100 tys. ludności). Był to największy wzrost śmiertelności z powodu nowotworów wśród powiatów. Kolejno najwyższy wzrost zgonów z tej przyczyny zanotowano w Gorzowie Wlkp. (o 89 zgonów licząc na 100 tys. ludności). W drugim mieście wojewódzkim – Zielonej Górze śmiertelność także wzrosła, ale w stopniu mniejszym niż średnio w województwie (o 33 zgony w przeliczeniu na 100 tys. ludności). Z kolei najmniej zgonów z powodu nowotworów zanotowano w powiecie ślubickim (235 zgonów na 100 tys. ludności) oraz wschowskim (237). Wśród powiatów jedynie powiat krośnieński wyróżniał spadek śmiertelności z powodu nowotworów w porównaniu z 2010 r. (o 12 zgonów licząc na 100 tys. ludności).

W przypadku śmiertelności z powodu chorób układu krążenia większość powiatów zanotowała spadek współczynnika zgonów w odniesieniu do 2010 r. Największy spadek wystąpił w powiecie żarskim (o 177 zgonów na 100 tys. ludności), kolejno w gorzowskim (o 162 zgony) i strzelecko-drezdeneckim (o 152 zgony). Poziom zgonów z powodu chorób układu krążenia obniżył się także w Gorzowie Wlkp. – o 62 zgony na 100 tys. ludności, natomiast wzrósł w Zielonej Górze - o 44 zgony. Najwyższą śmiertelność z tej przyczyny odnotowano w powiecie sulęcińskim (521 zgonów w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców) i żagańskim (492 zgony).

W 2020 r. śmiertelność z powodu Covid-19 stanowiła 8,7% wszystkich zgonów w województwie, a 3,8% zgonów – urazy i zatrucia.

W województwie znacząco obniżyła się umieralność niemowląt. W 2021 r. zarejestrowano 25 zgonów niemowląt (dzieci w wieku poniżej 1 roku życia), tj. o 34 mniej niż w 2010 r. Współczynnik zgonów niemowląt liczony na 1000 urodzeń żywych wyniósł 3,2 i był niższy o 2,2 p. prom. w porównaniu z 2010 r. Wskaźnik ten był niższy od średniej umieralności niemowląt w kraju (3,9).

W okresie 2010-2016 r. liczba przemieszczeń – zameldowań na pobyt stały w ruchu wewnętrznym zmniejszyła się, natomiast po 2016 r. ponownie zaczęła wzrastać – aż do 2019 r. W wyniku ograniczenia ruchów wędrowniczych ludności w okresie 2020-2021 r. odnotowano ponownie wyraźny spadek liczby zameldowań i wymeldowań tak w ruchu wewnętrznym, jak i zewnętrznym.

Województwo lubuskie od lat charakteryzuje stały odpływ mieszkańców do innych regionów w kraju – w 2021 r. saldo migracji ogólnej na pobyt stały wyniosło ok. minus 1,0 tys. osób. W porównaniu z 2020 r. liczba migracji wzrosła (o 0,2 tys.), była jednak wyraźnie mniejsza niż w latach poprzednich 2013-2015 (kiedy z województwa migrowało co roku ok. 1,5 tys. osób). Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 1000 ludności wyniosło minus 1,0, tj. o 0,5 więcej niż w 2010 r. i o 0,3 więcej niż w 2020 r.

Największą grupą wśród migrujących (w ruchu wewnętrznym) były osoby młode dorosłe – w wieku 25-29 lat (35,1% salda migracji) oraz 30-34 lata (30,2%) czyli osoby w wieku produkcyjnym. Przy tym ponad połowa to kobiety (56,4%).

Uwzględniając odpływ ludności do innych województw, najczęstszym kierunkiem migracji było wielkopolskie (29,9% migracji międzywojewódzkich) i dolnośląskie (26,5%).

Analizując migracje zagraniczne, w 2021 r. liczba imigracji na pobyt stały wyniosła ponad 0,4 tys., natomiast emigracji ponad 0,3 tys., co dało saldo wielkości nieco ponad 0,1 tys. osób, czyli 0,10 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Dodatkowo saldo migracji zewnętrznych odnotowano trzeci rok z rzędu (wcześniej przez niemal dwie dekady było ujemne).

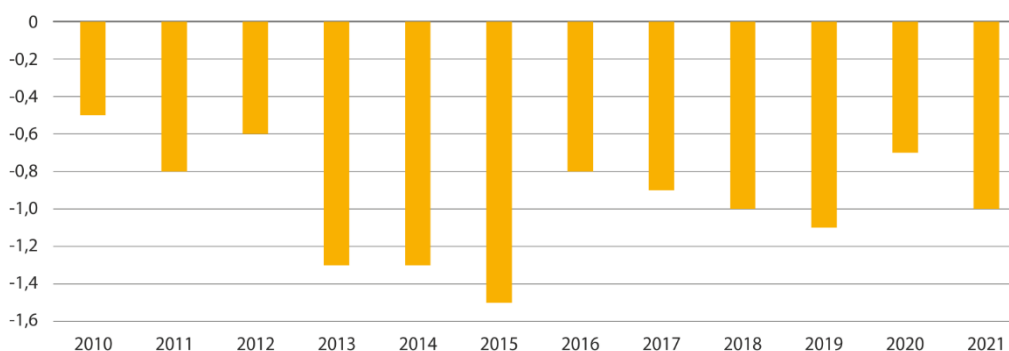
W okresie 2020-2021 r. liczba emigracji na pobyt stały (ok. 0,3 tys.) była znacząco mniejsza niż w okresie 2013-2015 r. (kiedy notowano ok. 1,1 tys. wymeldowań z pobytu stałego w związku z wyjazdem za granicę).

Główne kierunki emigracji na pobyt stały pozostają od wielu lat niezmiennie – są to Niemcy (43,5% ogółu migrujących), Wielka Brytania (13,8%) i Holandia (11,5%). W przypadku imigracji, na pierwszym miejscu w 2021 r. były również Niemcy (32,4%), na drugim Wielka Brytania (17,7%), kolejne miejsca zajęła Ukraina (14,6%).

Wśród emigrantów dominowały osoby, które swój wyjazd za granicę łączyły z podejmowaniem pracy lub jej poszukiwaniem. Były to przeważnie osoby w wieku 30-44 lata: częściej kobiety (54,5%) niż mężczyźni (45,5%). Na uwagę zasługuje natomiast fakt, że z rodzicami wracają dzieci urodzone poza granicami kraju – odsetek dzieci w wieku 0-4 lata w liczbie imigrantów w 2021 r. wyniósł 26,4% oraz w wieku 5-9 lat – 19,1%.

Analiza trendów w migracjach zewnętrznych wskazuje, że obecnie wielkość emigracji nie ma zasadniczego wpływu na rozwój demograficzny w województwie. Pozytywnie natomiast oddziałuje rosnąca liczba imigrantów, przede wszystkim rodzin z dziećmi powracających z zagranicy. Decydującą rolę w kształtowaniu się liczby ludności odgrywają przemieszczenia populacji wewnątrz województwa, jak i między województwami.

Wykres 15. Saldo migracji ludności na pobyt stały na 1000 ludności w latach 2010-2021

a Przy obliczaniu salda migracji uwzględniono: w przypadku migracji wewnętrznych – dane za 2015 r., w przypadku migracji zagranicznych – dane dotyczą 2014 r.

W 2021 r. ujemne saldo migracji ludności na pobyt stały odnotowano w 11 z 14 powiatów, a najwyższe w powiecie strzelecko-dreźnieńskim i Gorzowie Wlkp. (po minus 4 osoby w przeliczeniu na 1000 ludności). Dodatnie saldo migracji, podobnie jak przed rokiem, wystąpiło w powiecie gorzowskim (9,2), w Zielonej Górze (2,0) i powiecie zielonogórskim (0,9). W porównaniu z 2010 r. współczynnik salda migracji najbardziej zmniejszył się w Gorzowie Wlkp. (o 3,0 p. prom.), powiecie zielonogórskim (o 2,4 p. prom.), także strzelecko-dreźnieńskim i wschowskim (po 1,7 p. prom.). Z kolei największy wzrost przewagi napływu ludności nad odpływem zanotowano w powiecie gorzowskim (o 2,8 p. prom.).

Wśród gmin, ujemne migracje zanotowano w 49 z 82 gmin województwa. Największy odpływ ludności w 2021 r. miał miejsce w gminie miejskiej Gozdnicza i Łęknica (po minus 14 osób na 1000 ludności), kolejno w gminie miejskiej Żagań (minus 9 osób), gminie wiejskiej Brzeźnica (minus 8 osób), a także w gminie miejsko-wiejskiej Dobiegniew (minus 7 osób). Są to gminy położone na terenie powiatu żagańskiego, żarskiego i strzelecko-dreźnieńskiego. Z kolei w 31 gminach saldo migracji było dodatnie. Najwyższą jego wartość w przeliczeniu na 1000 ludności odnotowano, podobnie jak przed rokiem, w gminach wiejskich: Zabór (23 osoby na 1000 ludności), Santok (22 osoby), Kłodawa (21 osób) i Deszczno (19 osób). Gminy te należą do powiatu zielonogórskiego i gorzowskiego.

WNIOSKI:

1. Wyrównywanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży.
2. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz ich integracja ze społeczeństwem.
3. Doskonalenie systemu wsparcia społecznego, obejmujący podejmowanie działań w zakresie rozwoju usług środowiskowych wynikających z prognozy demograficznej o starzeniu się społeczeństwa oraz podniesienie jakości świadczonych usług poprzez podnoszenie kwalifikacji kadr pomocy i integracji społecznej.
4. Wspieranie społeczeństwa obywatelskiego.
5. Na dzień dzisiejszy jest korzystny rozkład demograficzny dla rozwoju gospodarki.
6. Najmniejsze zaludnienie na 1 km² w Polsce.

ZASOBY PRACY

Wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) wskazują, że w 4 kwartale 2021 r. współczynnik aktywności zawodowej w województwie lubuskim ukształtował się na poziomie 55,8%, podobnie jak w 4 kwartale 2010 r. Jednocześnie wskaźnik był o 0,7 p. proc. wyższy w porównaniu z 4 kwartałem 2020 r. W kraju współczynnik aktywności zawodowej kształtował się na poziomie wyższym do notowanego w województwie (z wyj. 2010 r.) – w 4 kwartale 2021 r. wyniósł 58,0%, tj. o 2,2 p. proc. więcej w relacji do średniej dla województwa.

TABL. 12. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15-89 lat w 4 kwartale według BAEL

Wyszczególnienie	2010	2015	2020	2021	2021 Polska
Aktywni zawodowo w tys.	486	442	432	434	17278
pracujący	441	413	423	429	16780
bezrobotni ^a	46	28	.	.	497
Bierni zawodowo w tys.	384	368	352	343	12529
Współczynnik aktywności zawodowej w %	55,8	54,6	55,1	55,8	58,0
Wskaźnik zatrudnienia w %	50,6	51,0	54,0	55,1	56,3
Stopa bezrobocia w %	9,5	6,3	.	.	2,9

a Liczby po uogólnieniu wyników z próby wynoszą poniżej 10 tys., znak (".") oznacza, że konkretna wartość nie może być pokazana ze względu na wysoki losowy błąd próby.

W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. wzrost współczynnika aktywności zawodowej odnotowano wśród mężczyzn – o 1,1 p. proc. do 64,3%, natomiast spadek wśród kobiet – o 0,9 p. proc. do 48,0%. Uwzględniając miejsce zamieszkania, wskaźnik zmniejszył się wśród mieszkańców miast – o 2,1 p. proc. do 55,6%, natomiast zwiększył się dla ludności zamieszkałej na wsi – o 4,4 p. proc. do 56,2%.

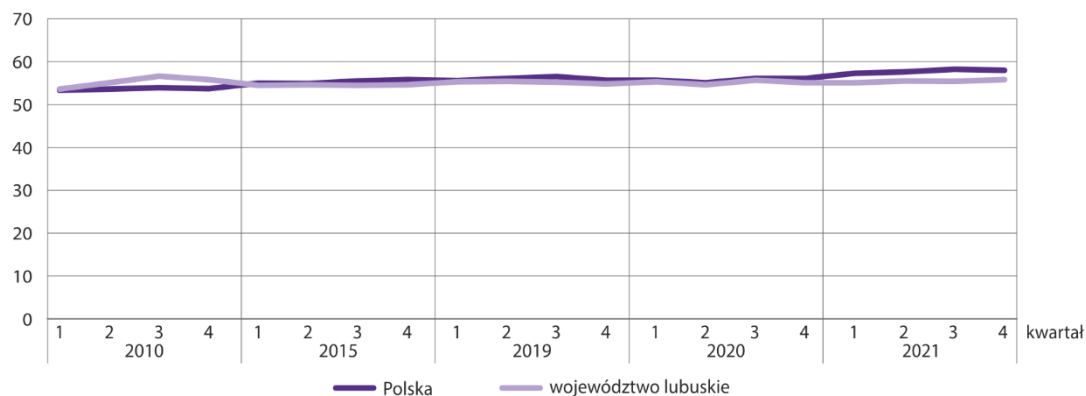
W odniesieniu do 4 kwartału 2020 r. wzrost wskaźnika zanotowano wśród kobiet – o 1,9 p. proc., a także bez względu na miejsce zamieszkania – na wsi o 1,5 p. proc. i w miastach o 0,3 p. proc.

Najwyższy współczynnik aktywności zawodowej był wśród osób w wieku 35-44 lata – 86,7%, następnie w wieku 45-54 lata – 85,4% oraz 25-34 lata – 85,0%. W najmłodszej grupie wieku (15-24 lata) udział aktywnych zawodowo wyniósł 28,1%, a w najstarszej (65-89 lat) – 6,2%. W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. wzrost współczynnika aktywności zawodowej odnotowano wśród osób w grupie wieku 35-44 lata (o 1,3 p. proc.), 45-54 lata (o 7,1 p. proc.) i 55-64 lata (o 20,6%). W dwóch grupach wieku 15-24 lata i 25-34 lata wskaźnik ten się zmniejszył, odpowiednio o 6,5 p. proc. i 1,4 p. proc.

Uwzględniając poziom wykształcenia, najwyższy współczynnik aktywności zawodowej odnotowano wśród osób z wyższym wykształceniem – 82,4%. Wśród osób z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym aktywnych zawodowo było 60,0%, a z zasadniczym zawodowym – 54,5%. Najniższa aktywność zawodowa dotyczyła osób z niskim poziomem wykształcenia – w tej grupie 14,9% osób posiadało pracę lub jej poszukiwało. W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. aktywność zawodowa wzrosła jedynie wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (o 1,2 p. proc.) i wyższym (o 0,8 p. proc.). Spadek zanotowano wśród osób z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym o 8,1 p. proc., i zasadniczym zawodowym o 7,4 p. proc.

Uwzględniając stan cywilny, najwyższy współczynnik aktywności zawodowej w 4 kwartale 2021 r. zanotowano wśród osób rozwiedzionych (43 tys.) – 67,4% oraz wśród żonatych mężczyzn i zamężnych kobiet (457 tys. osób) – 61,1%. W grupie kawalerowie i panny (209 tys.) wskaźnik ten wyniósł 55,0%, a wśród wdów i wdowców (68 tys.) – 16,2%.

Wykres 16. Współczynnik aktywności zawodowej według kwartałów

W 4 kwartale 2021 r. wskaźnik zatrudnienia wyniósł 55,1%, co oznacza, że na każde 100 osób, które ukończyły 15-89 lat przypadało nieco ponad 55 pracujących. W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. wskaźnik zwiększył się o 4,5 p. proc., a w odniesieniu do 4 kwartału 2020 r. o 1,1 p. proc.

W latach 2010-2021 wartość wskaźnika zatrudnienia w województwie lubuskim wyraźnie się zwiększyła, szczególnie wśród osób w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-54 lata i 55-64 lata). W całym kraju wskaźnik ten utrzymywał się na wyższym poziomie w odniesieniu do województwa – w 4 kwartale 2021 r. wyniósł 56,3%, tj. o 1,2 p. proc. więcej niż średnio w województwie.

Wskaźnik zatrudnienia wykazywał istotne zróżnicowanie w zależności od płci – zdecydowanie wyższy był wśród mężczyzn (63,5%) niż wśród kobiet (47,5%).

W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. poziom zatrudnienia zwiększył się zarówno wśród mężczyzn (o 5,5 p. proc.), jak i wśród kobiet (o 3,7 p. proc.). Wzrost zatrudnienia odnotowano także bez względu na miejsce zamieszkania, przy czym większy był na wsi (o 7,6 p. proc. do 55,1%) niż w miastach (o 3,1 p. proc. do 55,2%).

W odniesieniu do 4 kwartału 2020 r. poziom zatrudnienia wzrósł najbardziej wśród kobiet (o 2,2 p. proc.) oraz wśród osób zamieszkałych na wsi (o 1,8 p. proc.).

Wśród osób w wieku produkcyjnym (20-64 lata) wskaźnik zatrudnienia wyniósł 75,0% i był o 11,7 p. proc. większy w porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. W relacji do 4 kwartału 2020 r. wzrost wyniósł 2,4 p. proc.

W 4 kwartale 2021 r. zatrudnionych było 360 tys. osób, tj. 83,9% ogółu pracujących (w tym 68,9% w sektorze prywatnym). Udział pracujących na własny rachunek wyniósł 12,4%, a pracodawców – 3,5%.

Zbiorowość zatrudnionych posiadających umowę na czas określony liczyła 44 tys. osób (12,2% ogółu zatrudnionych). Pracę na czas nieokreślony wykonywało 316 tys. osób (87,8% ogółu zatrudnionych).

Najliczniejszą zbiorowość wśród pracujących stanowiły osoby w grupie wieku 35-44 lata – 31,7%. Ponad 20% ogółu pracujących to osoby w wieku 45-54 lata (24,2%) oraz 25-34 lata (20,7%). Najmniej pracujących było w wieku 15-24 lata (5,6%). W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. wzrósł udział pracujących w wieku 35-44 lata (o 8,8 p. proc.) i 55-89 lat (o 5,7 p. proc.), natomiast spadł w wieku 15-24 lata (o 2,3 p. proc.), 25-34 lata (o 10,8 p. proc.) i 45-54 lata (o 1,6 p. proc.).

Ponad 78% pracujących w badanym tygodniu przepracowało 40 godzin i więcej, przy czym w miastach odsetek ten był większy (79,4%) niż na wsi (75,0%). Udział kobiet pracujących w takim wymiarze godzin był mniejszy niż mężczyzn (odpowiednio: 74,3% i 80,7%).

W 4 kwartale 2021 r. zbiorowość biernych zawodowo liczyła 343 tys., tj. 44,1% ogółu ludności w wieku 15-89 lat (podobnie jak w 4 kwartale 2010 r.). W porównaniu z 4 kwartałem 2020 r. udział biernych zawodowo był mniejszy o 0,8 p. proc. Liczba biernych zawodowo wyraźnie spadła w porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. (o 41 tys., tj. o 10,7%). Zmniejszyła się także w ujęciu rocznym (o 9 tys., tj. o 2,6%).

Wśród biernych zawodowo przeważały kobiety (210 tys., tj. 61,2% ogółu) oraz mieszkańcy miast (222 tys., tj. 64,7%). W porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. liczba biernych zawodowo zmniejszyła się bez względu na płeć i miejsce zamieszkania, przy czym bardziej wśród mężczyzn (o 21 tys., tj. o 13,5%) niż wśród kobiet (o 20 tys., tj. o 8,7%), oraz w miastach (o 28 tys., tj. o 11,2%).

W odniesieniu do 4 kwartału 2020 r. zmniejszyła się liczba kobiet biernych zawodowo (o 8 tys., tj. o 3,7%), a liczba mężczyzn biernych zawodowo utrzymała się na tym samym poziomie. Spadek liczby biernych zawodowo zanotowano tak w miastach (o 5 tys., tj. o 2,2%), jak i na wsi (o 4 tys., tj. o 3,2%).

W wieku produkcyjnym było 35,3% zbiorowości biernych zawodowo. Większość biernych zawodowo stanowiły osoby w wieku 55-89 lat (65,3%). Ich liczba wzrosła w porównaniu z 4 kwartałem 2010 r. o 2 tys., tj. o 0,9%.

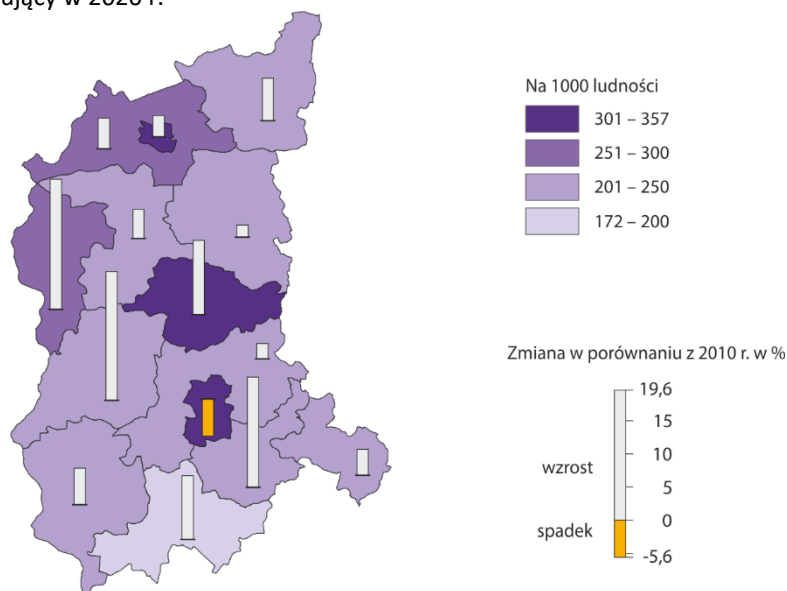
Uwzględniając wykształcenie osób biernych zawodowo, najczęściej – 30,0% zbiorowości deklaroowało co najwyżej gimnazjalne. Prawie co piąta osoba posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe (24,8%), a także policealne i średnie zawodowe (24,2%). Osoby z wyższym wykształceniem stanowiły 8,7%.

Głównym powodem niewykonywania i nieposzukiwania pracy dla ponad połowy (52,0%) biernych zawodowo w wieku 15-74 lata było pobieranie świadczenia emerytalnego. Kobiety stanowiły 63,4% tej grupy. Kolejne najczęstsze przyczyny niepodjęcia pracy to nauka oraz uzupełnianie kwalifikacji (20,1%), także choroba lub niesprawność (11,2%). Blisko 6,8% osób wskazało na powody osobiste lub rodzinne. Liczba osób zniechęconych bezskutecznością poszukiwania pracy spadła poniżej 10 tys. (stąd nie może być prezentowana ze względu na wysoki losowy błąd próby).

W końcu 2020 r. w województwie lubuskim w gospodarce narodowej zanotowano 352,5 tys. osób pracujących (bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego). W porównaniu z poprzednim rokiem ich liczba spadła o 2,2% (w 2019 r. zanotowano wzrost o 0,8%). W Polsce liczba pracujących spadła o 0,6% (wobec wzrostu o 1,1% w poprzednim roku). Pracujący w województwie lubuskim, stanowili 2,2% ogółu pracujących w kraju. W sektorze prywatnym zanotowano 279,3 tys. pracujących, tj. o 2,8% mniej niż przed rokiem. Sektor publiczny podobnie jak przed rokiem skupiał 73,3 tys. Tym samym udział liczby pracujących w sektorze prywatnym w ogóle pracujących w województwie spadł o 0,5 p. proc. do 79,2%.

Najwyższy spadek liczby pracujących, w porównaniu z 2019 r., zanotowano w przemyśle i budownictwie (łącznie o 3,3%), w grupie sekcji: handel; naprawa pojazdów samochodowych, transport i gospodarka magazynowa, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja (łącznie o 2,4%), a także w grupie sekcji tzw. pozostałych (łącznie o 1,3%).

Mapa 6. Pracujący w 2020 r.

Bez pracujących w jednostkach budżetowych działających w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego; według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności.

Od lat najczęściej pracujących w województwie notuje się w przemyśle i budownictwie, w końcu 2020 r. ich łączny udział wyniósł 32,1% (tj. o 0,4 p. proc. mniej niż w poprzednim roku). Kolejną grupą sekcji w strukturze pracujących były tzw. pozostałe usługi (do których zaliczamy m.in. sekcje: edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne) ich łączny udział

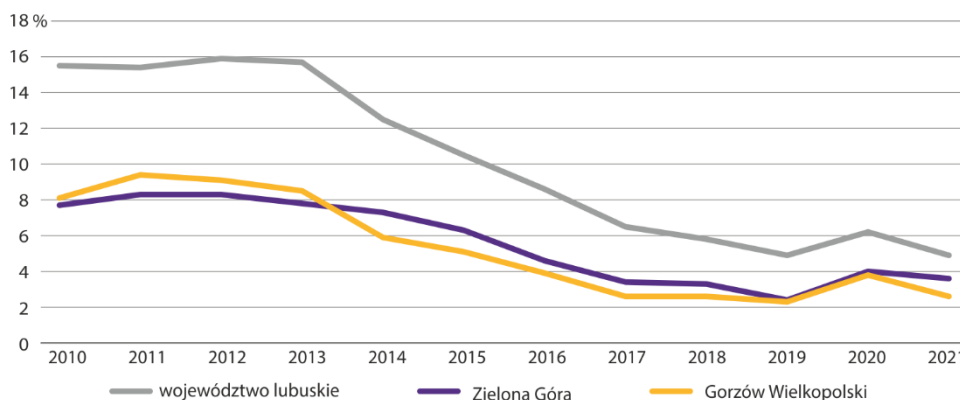
wyniósł, tak jak w poprzednim roku 28,4%. Wysoki odsetek (26,5%) stanowili również pracujący w handlu; naprawie pojazdów samochodowych, transporcie i gospodarce magazynowej, zakwaterowaniu i gastronomii, informacji i komunikacji (o 0,1 p. proc. mniej niż w 2019 r.). W przedsiębiorstwach z sekcji rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo pracowało 10,5% ogółu pracujących (tj. o 0,2 p. proc. więcej niż w roku poprzednim).

W końcu pierwszych czterech miesięcy 2021 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych była większa niż w analogicznych miesiącach 2020 r. (odpowiednio o 23,2%, 23,4%, 20,3% i 6,8%). W kolejnych miesiącach (w relacji do analogicznego miesiąca poprzedniego roku) notowano spadek liczby od 4,2% w maju do 16,9% we wrześniu i 23,3% w grudniu.

W końcu 2021 r. w powiatowych urzędach pracy było zarejestrowanych 18,2 tys. osób bezrobotnych. W porównaniu z końcem 2020 r. liczba ta była niższa o 5,5 tys. osób, tj. o 23,3% (w końcu 2020 r. notowano spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych o 28,0%).

Ponad połowę zarejestrowanych bezrobotnych (57,0% ogółu) stanowili mieszkańcy miast, przy czym ich liczba, w porównaniu z końcem poprzedniego roku spadła o 24,3%. Liczba bezrobotnych mieszkańców wsi spadła o 21,9%, a ich udział w strukturze bezrobotnych wyniósł 43,0%.

Wykres 17. Stopa bezrobocia rejestrowanego. Stan w dniu 31 grudnia

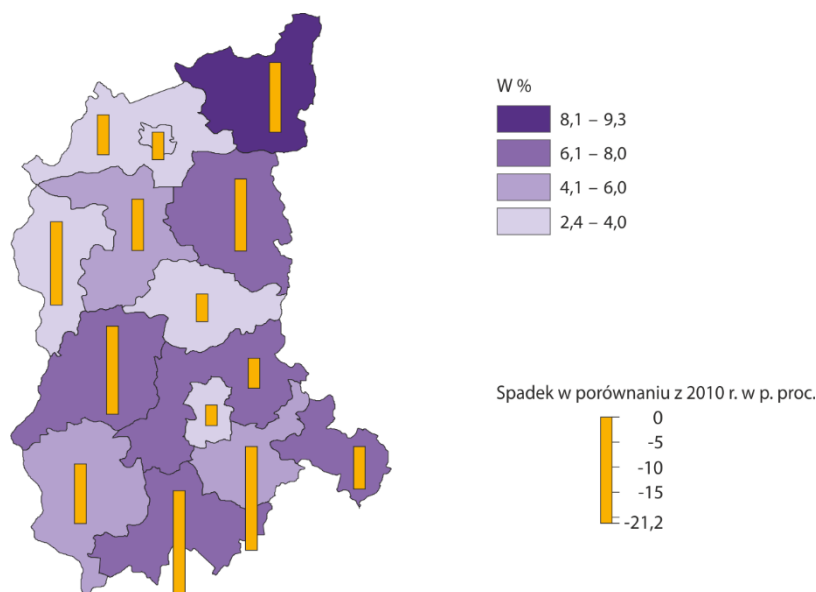
W ciągu ostatnich lat obniżała się również stopa bezrobocia rejestrowanego. W końcu 2021 r. osiągnęła poziom 4,9%, tj. o 1,4 p. proc. mniej niż przed rokiem i o 10,6 p. proc. mniej niż w 2010 r. W końcu 2021 r. wskaźnik ten kształtował się na niższym poziomie niż przeciętnie w kraju (5,4%).

Biorąc pod uwagę wiek bezrobotnych, w końcu 2021 r., największą grupę stanowiły osoby w wieku 35-44 lata, ich udział w strukturze zarejestrowanych bezrobotnych zwiększył się w skali roku o 1,0 p. proc. do 26,4%. Kolejną grupą były osoby w wieku 25-34 lata – 24,9%, tj. o 2,1 p. proc. mniej. Dalsze 19,4% to osoby w wieku 45-54 lata (o 1,0 p. proc. więcej), a 19,0% - w wieku 55 lat i więcej (o 1,6 p. proc. więcej). Osoby najmłodsze, 18-24 lata, stanowiły 10,3% ogółu bezrobotnych (o 1,4 p. proc. mniej).

Podobnie jak w poprzednich latach w końcu grudnia 2021 r. najwięcej osób bezrobotnych legitymowało się wykształceniem gimnazjalnym i niższym. Ich udział w ogóle bezrobotnych zarejestrowanych wyniósł 29,5% i był o 1,5 p. proc. większy niż przed rokiem. Kolejne 27,6% bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (o 0,2 p. proc. mniej niż w końcu 2020 r.). Dalsze 21,0% bezrobotnych posiadało wykształcenie policealne i średnie zawodowe (o 0,6 p. proc. mniej). Osoby z wykształceniem wyższym stanowiły 11,2%, a ze średnim ogólnokształcącym 10,7% ogółu bezrobotnych (tj. po 0,4 p. proc. mniej w porównaniu z 2020 r.).

W województwie lubuskim w końcu 2021 r. absolwenci (tj. osoby w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki) stanowili 2,6% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, tj. mniej o 0,5 p. proc. w relacji do roku poprzedniego. Liczba absolwentów zarejestrowanych jako bezrobotni wyniosła 0,5 tys. osób i w porównaniu z końcem poprzedniego roku liczba ta spadła o 36,1%.

Mapa 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2021 r. Stan w dniu 31 grudnia

Bezrobotni będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy w końcu grudnia 2021 r. stanowili 81,1% ogółu zarejestrowanych. W porównaniu z poprzednim rokiem ich odsetek zwiększył się o 4,0 p. proc. Liczba osób długotrwale bezrobotnych w ciągu roku spadła o 5,9%, a udział w strukturze bezrobotnych zwiększył się o 9,2 p. proc. Wśród ogółu zarejestrowanych osoby długotrwale bezrobotne nadal stanowiły grupę najbardziej liczną (49,3%). W strukturze bezrobotnych osoby w wieku powyżej 50 lat stanowiły 28,3% (o 2,0 p. proc. więcej niż przed rokiem). Odsetek osób w wieku do 30 lat wyniósł 22,2% (o 2,7 p. proc. mniej), w tym do 25 lat – 10,3% (o 1,4 p. proc. mniej). Osoby niepełnosprawne stanowiły 9,4% ogółu bezrobotnych (tj. o 1,6 p. proc. więcej w porównaniu z końcem 2020 r.).

W 2021 r. do urzędów pracy wpłynęło łącznie 49,5 tys. ofert pracy, tj. o 18,8% więcej niż w poprzednim roku. W końcu grudnia 2021 r. na 1 ofertę pracy przypadało 7 bezrobotnych (wobec 16 w grudniu 2020 r.).

4. Główne dziedziny aktywności gospodarczej na OW

Sektor usługowy to najważniejszy sektor na obszarach wiejskich pod względem zatrudnienia i wartości dodanej brutto (WdB), za którym plasują się sektor przemysłowy i sektor rolny. Podczas gdy rolnictwo i leśnictwo zajmują 91% terytorium UE, w rolnictwie, branżach pokrewnych i przemyśle rolno-spożywczym zatrudnionych jest jedynie niecałe 10% obywateli Unii. Zamiast rolnictwa na obszarach wiejskich rozwijają się nowe kierunki działalności gospodarczej w nowych branżach, takich jak: turystyka, usługi dla biznesu, usługi osobiste, produkcja żywności, wyspecjalizowana produkcja przemysłowa i inne rodzaje mikroprzedsiębiorczości. Na obszarach wiejskich na znaczeniu uzyskują także sektory turystyki, rekreacji i kultury. Mieszkańców miast przyciągają na tych terenach te miejsca, gdzie są otwarte przestrzenie, przyroda i spokój, dające możliwość głębszej refleksji, wypoczynku, duchowego doświadczenia i odnowy więzi z naturą. Niektórzy pragną obcować z muzyką, literaturą, sztuką i architekturą, które tworzą część dziedzictwa kulturowego wsi w każdym kraju. Inni z kolei są głodni wrażeń, niekiedy ekstremalnych, jakie daje uprawianie turystyki pieszej, wspinaczka, kajakarstwo, eksploracja jaskiń, polowanie i jazda na nartach. Potencjał gospodarczy kryje się także w parkach przyrody, parkach dziecięcych, obiektach jeździeckich, a także w centrach, gdzie można zorganizować imprezę lub wydarzenie. Wszystkie te możliwości stanowią, zwłaszcza w atrakcyjnych rejonach, podstawę dla wzrostu sektorów turystyki wiejskiej i hotelarstwa.

Na popularności zyskuje także idea agroturystyki – wakacji w gospodarstwie.

Kolejnym dynamicznie rozwijającym się sektorem na obszarach wiejskich jest wyspecjalizowana produkcja przemysłowa na małą skalę.

Także w branży rolnej i przetwórstwa spożywczego wprowadzane są innowacyjne rozwiązania biznesowe, polegające na zastosowaniu nowych modeli produkcji i marketingu. Z takimi nowymi modelami łączą się inicjatywy związane z lokalną żywnością i krótkimi łańcuchami dostaw, budzące coraz większe zainteresowanie wśród producentów żywności, konsumentów i władz publicznych.

BARIERY W ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI NA OW

Największe przeszkody regulacyjne w rozwoju przedsiębiorczości tkwią przede wszystkim w dużej biurokracji w urzędach, skomplikowanych procedurach i przepisach, długości obowiązujących czynności administracyjnych oraz wysokim formalizmie urzędników. Dwa podstawowe uregulowania prawne – z jednej strony najważniejsze w prowadzeniu działalności gospodarczej, a z drugiej sprawiające najwięcej trudności to system podatkowy i pozyskiwanie kapitału zewnętrznego.

Istotną barierą w rozwoju przedsiębiorczości wiejskiej jest oparcie dużej liczby działań pomocowych na zasadzie refinansowania inwestycji. Wymaga to posiadania wysokiego wkładu finansowego w początkowych fazach inwestycji, co jest największą słabością przedsiębiorców wiejskich. Większość z nich nie posiada takich środków, a dostępność do mikropożyczek i funduszy pożyczkowych nie w każdym obszarze jest wystarczająca.

Lokalizacja przedsiębiorstwa na terenie rzadziej zaludnionym, o słabszym wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, zmniejsza jego konkurencyjność w związku z niższą dostępnością potencjalnych kooperantów, instytucji otoczenia biznesu oraz rynku zbytu.

BEZROBOCIE UKRYTE, PRZYCZYNY I NASTAWIENIE SPOŁECZNE DO WYCHODZENIA Z BEZROBOCIA UKRYTEGO LUB DŁUGOTRWALEGO NA OBSZARACH WIEJSKICH

Ukryte bezrobocie na wsi dotyka w szczególności kobiety. Godzenie życia rodzinnego zawodowego to wyzwanie nie tylko dla mieszkańców miast, dużych aglomeracji, ale w szczególności dla mieszkańców gmin wiejskich i mniejszych - miejsko-wiejskich. W wielu rodzinach z terenów wiejskich, szczególnie wielopokoleniowych, mężczyzna to osoba pracująca w gospodarstwie czy zdobywająca pozarolnicze źródła dochodu, a kobieta najczęściej pozostaje w domu. Panie nie zawsze mają zresztą odpowiednie wykształcenie, by gdzieś pracować, niekiedy też przez wieloletnią nieobecność na rynku pracy tracą możliwość wykonywania wyuczonego zawodu. Kobiety nie mają często odwagi zmienić swojego życia, wyjść poza strefę życia domowego i gospodarskiego, skorzystać z kursów umożliwiających np. reorientację zawodową lub umożliwiających zdobycie nowego zawodu. Mężczyźni też nie zawsze są w stanie zrozumieć potrzeby kobiet do zmian w ich życiu.

TABL. 13. Liczna osób pracujących w rolnictwie wg województw

Województwa	2010	2015	2020
POLSKA	2329990	2334918	2320047
Dolnośląskie	83927	84304	82894
Kujawsko-pomorskie	205381	105314	104289
Lubelskie	305873	305778	305164
Lubuskie	32927	33233	32723
Łódzkie	177570	177638	176868
Małopolskie	270680	270722	270338
Mazowieckie	297956	300048	298503
Opolskie	49137	48869	47709
Podkarpackie	255900	255827	255314
Podlaskie	124208	124428	124072
Pomorskie	61747	62178	61869
Śląskie	99647	99343	98718
Świętokrzyskie	148027	148040	147591
Warmińsko-mazurskie	64899	65420	65015
Wielkopolskie	208069	209160	205841
Zachodniopomorskie	44042	44616	43139

Bezrobotnych kobiet jest więcej niż mężczyzn. To właśnie na terenach wiejskich przyczyny niższej aktywności zawodowej kobiet mają uwarunkowania natury kulturowej. To na paniach, mimo równouprawnienia, spoczywa obowiązek łączenia życia zawodowego z rodzinnym. Sytuację pogarszają stereotypy dotyczące kobiet, czyli

przyjmowanie za prawdziwe przekonania, że np. kobiety są „z natury” predestynowane do prac o charakterze opiekuńczym. W Polsce jest ponad 1,3 mln kobiet, które świadomie rezygnują z pracy zawodowej na rzecz prowadzenia domu. Na terenach wiejskich jest także niski poziom wykorzystania elastycznych form zatrudnienia. Istotnym problemem na wsi jest brak rozwiązań systemowych chroniących kobiety. Nie mają one stażu pracy potrzebnego do emerytury, nie dysponują stałymi dochodami, przez co np. nie mogą założyć konta w banku czy uzyskać kredytu. Na dodatek prestiż społeczny takich kobiet jest niższy niż pań łączących życie zawodowe z rodzinnym.

W szczególnej trudnej sytuacji na rynku pracy znajduje się ludność bezrolna. Bezrobocie osób mieszkających w wiejskich gospodarstwach domowych, w których żadna osoba nie jest użytkownikiem gospodarstwa rolnego, jest 2,5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach domowych prowadzących gospodarstwo rolne.

WNIOSKI:

1. Brak planów zagospodarowania przestrzennego gmin.
2. Z uwagi na bliskość Niemiec w regionie występuje bezrobocie ukryte (część ludzi ubezpieczona w Polsce pracuje w krajach UE).
3. Niedopasowanie zawodów do lokalnego rynku pracy.

WARUNKI MIESZKANIOWE

Zasoby mieszkaniowe w województwie systematycznie zwiększają się, osiągając w końcu 2020 r. 385,9 tys. W porównaniu z poprzednim rokiem było to o 1,3% więcej, a w porównaniu z 2010 r. o 10,1%. W kraju wzrost liczby mieszkań w zasobach zwiększył się w omawianych okresach odpowiednio o 1,4% i 11,5%.

W porównaniu z 2019 r. największy wzrost liczby mieszkań zanotowano w Zielonej Górze (o 2,3%) i w powiecie zielonogórskim (o 2,0%). W powiecie gorzowskim i w Gorzowie Wlkp. przyrost mieszkań wyniósł po 1,5%, w powiecie ślubickim i świebodzińskim – 1,3%, a w nowosolskim 1,2%. W pozostałych powiatach wzrost liczby mieszkań w skali roku nie przekroczył 1,0%.

TABL. 26. Zasoby mieszkaniowe. Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Mieszkania	350580	365673	380990	385918
Zasoby mieszkaniowe na 1000 ludności	343	359	377	383
Przeciętna w zasobach:				
liczba izb w mieszkaniu	4	4	4	4
powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m ²	72,3	73,3	73,9	74,1
liczba osób na 1 mieszkanie	2,9	2,8	2,7	2,6

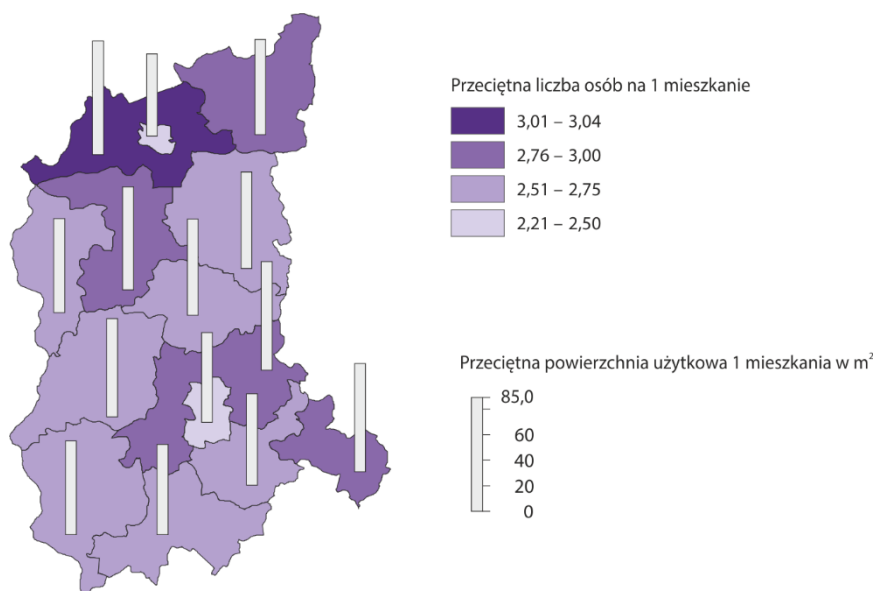
W końcu 2020 r. liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 ludności w województwie wyniosła 383, tj. mniej niż przeciętnie w kraju (392). Najwyższe wartości tego wskaźnika zanotowano w miastach na prawach powiatu: 453 – w Zielonej Górze i 444 – w Gorzowie Wlkp. Wysoką liczbę mieszkań na 1000 ludności zanotowano również w powiatach: żagańskim (382), nowosolskim (369) i ślubickim (368). Najmniejsze wartości wskaźnika wystąpiły w powiecie gorzowskim (330) i wschowskim (336). W stosunku do poprzedniego roku liczba mieszkań w przeliczeniu na 1000 ludności najbardziej wzrosła w Zielonej Górze (o 2,5%) i w Gorzowie Wlkp. (o 2,3%). Najmniejszy wzrost wystąpił w powiecie gorzowskim (o 0,9%), a także w powiecie wschowskim, ślubickim i krośnieńskim (po 1,2 %). W relacji do 2010 r. we wszystkich lubuskich powiatach liczba mieszkań na 1000 ludności wzrosła o niemal 9% i więcej. Najwyższy wzrost zanotowano w Gorzowie Wlkp. (o 13,2%), Zielonej Górze (o 12,9%), w powiecie ślubickim (o 11,8%), strzelecko-drezdeneckim (o 11,7%), nowosolskim (o 11,3%) i sulęcińskim (o 11,0%). Najmniejszy przyrost w tym zakresie zanotowano w powiecie gorzowskim (o 9,1%) i żagańskim (o 9,5%).

W analizowanym okresie wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania z 72,3 m² w 2010 r. do 74,1 m² w 2020 r. Największą przeciętną powierzchnię użytkową miały mieszkania w zasobach powiatu gorzowskiego (89,1 m²) i zielonogórskiego (85,0 m²). Z kolei najmniejsze mieszkania były w Gorzowie Wlkp. (64,3 m²) i w Zielonej Górze (70,2 m²).

Jednocześnie zmniejszyła się średnia liczba osób przypadających na 1 mieszkanie. W 2020 r. wskaźnik ten wyniósł 2,6 wobec 2,9 w 2010 r.

W kolejnych latach systematycznie wzrasta odsetek mieszkań wyposażonych w podstawowe instalacje. W województwie w 2020 r. niemal wszystkie mieszkania w miastach (99,5%) wyposażone były w wodociąg (w kraju 99,1%). Odsetek mieszkań wyposażonych w łazienkę wyniósł 95,8%, tj. o 0,5 p. proc. więcej niż w 2010 r. (wobec 95,7% przeciętnie w kraju), natomiast centralne ogrzewanie posiadało 86,7% mieszkań, tj. o 2,2 p. proc. więcej (wobec 88,0% w kraju). Z kolei na obszarze wiejskim mieszkania wyposażone w wodociąg stanowiły 95,9% ogółu mieszkań na wsi, tj. o 0,5 p. proc. więcej w porównaniu z 2010 r., a mieszkania wyposażone w łazienkę – 88,2%, tj. o 0,9 p. proc. więcej. W obu przypadkach wskaźniki w województwie lubuskim były wyższe niż ich wartości średnie w kraju (odpowiednio 92,5% i 83,5%). Spośród mieszkań na wsi 71,7% było wyposażonych w centralne ogrzewanie, tj. o 1,9 p. proc. więcej niż w 2010 r. i nieco mniej niż średnio w kraju (72,7%).

Mapa 14. Warunki mieszkaniowe ludności w 2020 r. Stan w dniu 31 grudnia

W 2020 r. długość wodociągowej sieci rozdzielczej w województwie lubuskim wyniosła 7,2 tys. km i zwiększyła się w ciągu roku o 1,0% oraz o 11,1% w relacji do 2010 r. (w kraju długość sieci wodociągowej zwiększyła się odpowiednio o 0,8% i o 14,8%).

W województwie lubuskim 66,2% długości sieci wodociągowej zlokalizowanej było na terenach wiejskich. W porównaniu z rokiem poprzednim długość sieci wodociągowej na terenach miejskich wzrosła o 1,3%, a na terenach wiejskich o 0,8%.

W 2020 r. gęstość sieci wodociągowej na 100 km² w województwie wyniosła 51,3 km (w Polsce 100,2 km), tj. wzrosła w skali roku o 1,0% (w kraju o 0,8%), natomiast w porównaniu z rokiem 2010 r. odpowiednio o 11,0% i 14,8%.

TABL. 27. Wodociągi. Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Sieć rozdzielcza w km	6459,8	6962,5	7105,0	7176,1
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych w szt.	122259	132082	140002	143159

Zużycie wody z sieci wodociągowej w gospodarstwach domowych (w ciągu roku) w hm ³	30,7	30,1	31,3	32,1
--	------	------	------	------

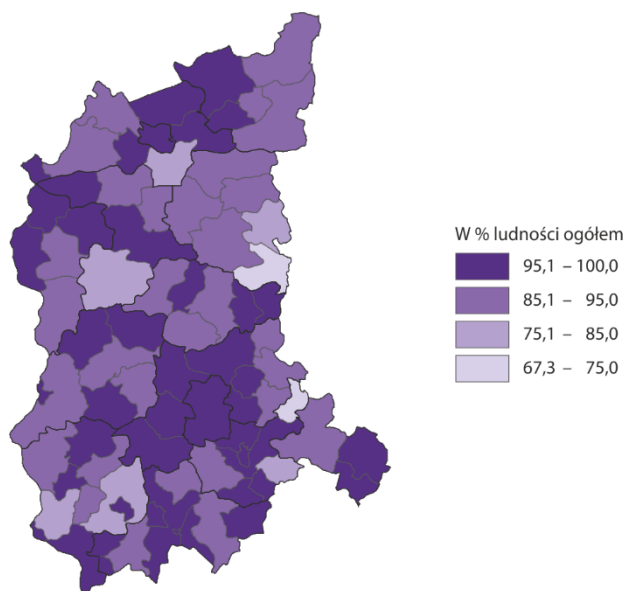
Gęstość sieci na terenie miast w relacji do poprzedniego roku wzrosła (o 1,2%) do poziomu 276,5 km na 100 km², a na terenach wiejskich, wzrosła (o 0,8%) i wyniosła 36,2 km na 100 km².

Liczba ludności korzystającej z sieci wodociągowej w województwie lubuskim nieznacznie zmniejszyła się w skali roku o 0,3% i na koniec 2020 r. wyniosła 954,3 tys. osób. W kraju liczba korzystających z wodociągów spadła o 0,2%. W relacji do 2010 r. liczba osób mających dostęp do sieci wodociągowej wzrosła zarówno w województwie, jak i w Polsce (4,3% i o 4,8%).

W 2020 r. z sieci wodociągowej korzystało 94,8% ogółu mieszkańców województwa lubuskiego (przy średniej w skali kraju 92,2%). Odsetek ten zwiększył się w porównaniu z 2010 r. o 5,4 p. proc. W kraju zanotowano wzrost w tym zakresie o 4,8 p. proc. do 92,2%. W miastach dostęp do wodociągu miało 97,3% ogółu ludności w miastach (tj. o 1,6 p. proc. więcej niż w 2010 r.), przy przeciętnej wartości wskaźnika w kraju 96,7% (o 1,4 p. proc. więcej). Z kolei na wsi z korzystający z wodociągu to 90,1% ogółu ludności na terenach wiejskich (wobec 85,6% w kraju). Omawiana wartość wskaźnika w województwie wzrosła w relacji do 2010 r. o 11,7 p. proc., wobec wzrostu w kraju o 10,5 p. proc.

W ostatnich latach zużycie wody w gospodarstwach domowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca w województwie jest mniejsze od przeciętnego w kraju; w 2020 r. wyniosło 31,8 m³ (wobec 33,9 m³ w kraju).

Mapa 15. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w 2020 r.

W 2020 r. w województwie lubuskim długość sieci kanalizacyjnej wyniosła 4,6 tys. km i w porównaniu z poprzednim rokiem zwiększyła się 100,0 km, tj. o 2,2% (wobec wzrostu w kraju o 2,7%). W relacji do 2010 r. długość sieci w województwie zwiększyła się o 70,2%, natomiast w Polsce o 57,8%.

W omawianym okresie w województwie lubuskim 49,9% długości sieci kanalizacyjnej znajdowało się na obszarach wiejskich. W relacji do poprzedniego roku długość sieci kanalizacyjnej w miastach zwiększyła się o 2,5%, a na wsi o 1,9%. Natomiast w porównaniu z 2010 r. wzrost długości sieci kanalizacyjnej w miastach wyniósł 46,8%, a na wsi 102,7%.

Wskaźnik gęstości sieci kanalizacyjnej w 2020 r. wyniósł 33,0 km na 100 km² powierzchni i wzrósł w relacji do 2010 r. o 70,1%. W lubuskich miastach gęstość sieci kanalizacyjnej wyniosła 263,3 km na 100 km², tj. o 6,9% więcej niż w 2010 r. Natomiast na terenach wiejskich wartość wskaźnika osiągnęła poziom 17,6 km na 100 km², w relacji do 2010 r. wzrosła dwukrotnie (z poziomu 8,5 km na 100 km²).

TABL. 28. Kanalizacja. Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
------------------	------	------	------	------

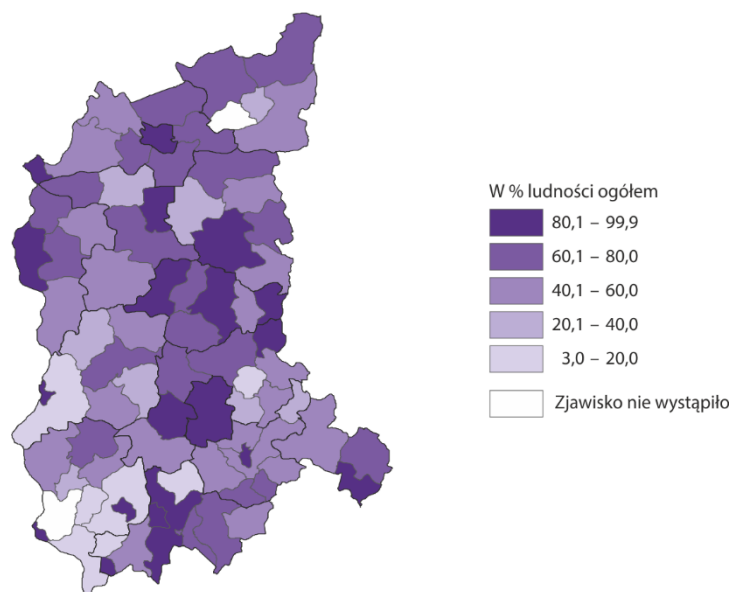
Sieć kanalizacyjna ^a w km	2709,0	4181,4	4511,5	4611,4
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych w szt.	56681	74691	85950	88778
Ścieki odprowadzone siecią kanalizacyjną (w ciągu roku) w hm ³	29,8	30,9	32,1	32,6
w tym oczyszczane	29,3	30,7	32,1	32,6

a łącznie z kolektorami.

W 2020 r. z sieci kanalizacyjnej w województwie lubuskim, podobnie jak przed rokiem, korzystało 752,1 tys. osoba w porównaniu z 2010 r. więcej o 16,1%. W Polsce liczba osób korzystających z kanalizacji zwiększyła się odpowiednio o 0,2% i o 14,5%.

W 2020 r. z sieci kanalizacyjnej korzystało 74,7% ogółu mieszkańców województwa lubuskiego (tj. o 0,4 p. proc. więcej niż w poprzednim roku), w tym w miastach 91,9% (o 0,2 p. proc. więcej). Na terenach wiejskich z sieci kanalizacyjnej korzystało 43,1% mieszkańców (o 0,9 p. proc. więcej). W relacji do 2010 r. odsetek ludności korzystającej z kanalizacji w województwie zwiększył się o 11,4 p. proc. (w miastach o 4,5 p. proc., natomiast na obszarach wiejskich o 21,7 p. proc.). W kraju z sieci kanalizacyjnej korzystało 71,5% ogółu ludności (wobec 71,2% w 2019 r. i 62,0% w 2010 r.). W miastach dostęp do kanalizacji miało 90,6% ogółu ludności (wobec 90,5% w 2019 r. i 86,1% w 2010 r.). Na terenach wiejskich udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej kształtował się na poziomie 43,1% (wobec odpowiednio 42,2% i 24,8%).

Mapa 16. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w 2020 r.

Długość sieci gazowej w 2020 r. wniósł 4,5 tys. km, tj. więcej o 101 km (o 2,3%) niż poprzednim roku i o 920 km (o 25,7%) niż w 2010 r. W kraju długość sieci gazowej wzrosła odpowiednio o 2,7% i o 21,8%.

W 2020 r. w województwie lubuskim 50,7% długości sieci zlokalizowanej było w miastach. W skali roku długość sieci zarówno w miastach jak i na terenach wiejskich wzrosła odpowiednio o 1,4% i 3,2%.

W 2020 r. gęstość sieci gazowej na 100 km² powierzchni województwa wyniosła 24,3 km (wobec 44,9 km średnio w kraju), tj. była wyższa w skali roku o 1,7% (o 1,2% w kraju). W miastach w województwie lubuskim gęstość sieci gazowej wzrosła o 1,3%, do 247,1 km na 100 km², natomiast na obszarach wiejskich wzrost wyniósł 2,2% do 9,4 km na 100 km².

TABL. 29. Sieć gazowa oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych.
Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
------------------	------	------	------	------

Sieć gazowa w km	3573,8	4098,0	4391,9	4493,3
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych w szt.	49498	56423	71729	74893
Odbiorcy gazu z sieci ^a w tys.	191,4	192,9	202,1	221,0
Zużycie gazu z sieci (w ciągu roku):				
w GWh	.	1195,9	1343,1	1371,4
na 1 mieszkańca w kWh	.	1173,0	1325,8	1357,6

a łącznie z odbiorcami korzystającymi z gazomierzy zbiorczych.

W 2020 r. odsetek korzystających z sieci gazowej wyniósł 56,0% ogółu ludności w województwie (wobec 54,2% przeciętnie w kraju). Odsetek zwiększył się w porównaniu z poprzednim rokiem odpowiednio o 2,7 p. proc. i 1,3 p. proc. W relacji do 2010 r. wzrósł o 3,4 p. proc. w województwie i 1,7 p. proc. w kraju.

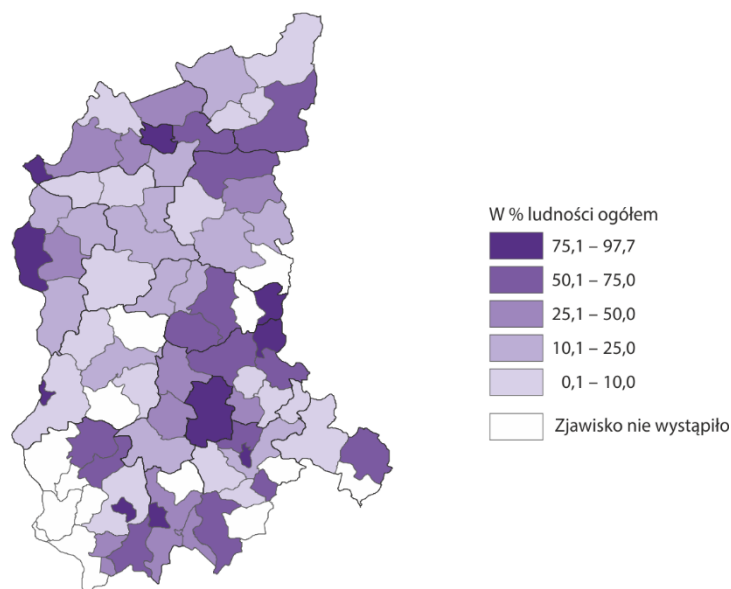
W miastach w województwie lubuskim z sieci gazowej korzystało 77,4% ogółu ludności tj. więcej o 2,4 p. proc. niż w roku poprzednim i o 1,4 p. proc. więcej niż w 2010 r. Na terenach wiejskich odsetek osób korzystających z sieci gazowej wzrósł w skali roku o 3,5 p. proc. oraz o 4,9 p. proc. w porównaniu z 2010 r. i na koniec 2020 r. wyniósł 16,7%.

W 2020 r. w Polsce w miastach z sieci gazowej korzystało 72,2% ludności ogółem (tj. o 0,8 p. proc. więcej niż w roku poprzednim i 0,7 p. proc. mniej w porównaniu z 2010 r.), natomiast na obszarach wiejskich korzystający z sieci gazowej stanowili 27,4% ogółu ludności (więcej odpowiednio o 2,2 p. proc. i o 6,6 p. proc.).

W 2020 r. zużycie gazu z sieci w województwie lubuskim wyniosło 1371,4 GWh i było większe niż w poprzednim roku o 2,1% (w kraju zużycie gazu wzrosło w skali roku o 5,1%).

W omawianym okresie przeciętne zużycie gazu na 1 mieszkańca wzrosło (o 2,4%) w porównaniu z rokiem poprzednim i wyniosło 1358 kWh. W miastach zanotowano wzrost o 0,8% (do 1812 kWh na 1 mieszkańca), a na terenach wiejskich – wzrost o 14,5% (do 519 kWh). W kraju przeciętne zużycie gazu na 1 mieszkańca wzrosło o 5,2%, przy czym w miastach wzrosło o 3,5%, a na obszarach wiejskich o 10,5%.

Mapa 17. Ludność korzystająca z gazu z sieci w 2020 r.

TABL. 30. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych, prawnie chroniona (dane GUS)
Stan w dniu 31 grudnia 2020 r.

Forma ochrony prawnej	Powierzchnia w ha	Udział w pow. województwa w %	Na 1 mieszkańca w m ²
Ogółem	522718,8	37,4	5190
Parki narodowe	13667,7	1,0	136

Rezerwy przyrody	4063,9	0,3	40
Parki krajobrazowe	76176,2	5,4	756
Obszary chronionego krajobrazu	409819,0	29,3	4069
Stanowiska dokumentacyjne	53,8	0,0	1
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	15349,0	1,1	152
Użytki ekologiczne	3589,2	0,3	36

TRANSPORT

W końcu 2020 r. sieć dróg publicznych w województwie lubuskim wyniosła 16,4 tys. km, to o 24,1% więcej niż w 2010 r. Na 100 km² powierzchni przypadało 117,2 km dróg (wobec 137,6 km na 100 km² w kraju).

Z ogółu dróg publicznych w województwie, najczęściej – 9,8 tys. km, tj. 59,5% stanowiły drogi gminne. Długość dróg powiatowych wyniosła 4,1 tys. km, tj. 25,3% ogółu dróg publicznych. Drogi wojewódzkie stanowiły 1,6 tys. km, a krajowe 0,9 tys. km, tj. odpowiednio 9,7% i 5,5% ogółu dróg publicznych w województwie.

Ponad połowę dróg publicznych (59,0%) stanowiły drogi o nawierzchni twardej, w tym 53,0% - drogi o nawierzchni ulepszonej. Drogi o nawierzchni twardej były wszystkie drogi krajowe i wojewódzkie. Z ogółu długości dróg powiatowych 83,8% miało nawierzchnię twardą. Najmniejszy odsetek dróg o nawierzchni twardej notuje się w przypadku dróg gminnych – 38,0%.

Wskaźnik gęstości dróg publicznych o nawierzchni twardej w 2020 r. wyniósł 69,2 km na 100 km² i wzrósł o 4,8 km w stosunku do roku poprzedniego i o 10,8 km w odniesieniu do 2010 r. W przypadku dróg powiatowych na 100 km², podobnie jak w 2019 r. przypadało 24,8 km dróg (wobec 25,0 km w 2010 r.), a gminnych – 26,5 km (wobec 21,7 km w 2019 r. i 16,2 km w 2010 r.). Wartości tych wskaźników były mniejsze od przeciętnych w kraju, które wyniosły 36,8 km na 100 km² dla dróg powiatowych i 47,9 km dla dróg gminnych. Gęstość dróg wojewódzkich i krajowych nie zmieniła się w odniesieniu do 2019 r. i wyniosła odpowiednio 11,4 km i 6,5 km na 100 km². W porównaniu z 2010 r. w obu przypadkach wartość wskaźnika wzrosła, odpowiednio o 0,1 km i 0,7 km na 100 km². Oba wskaźniki w województwie były nieznacznie wyższe od przeciętnych w kraju (odpowiednio 9,3 i 6,2 km na 100 km²).

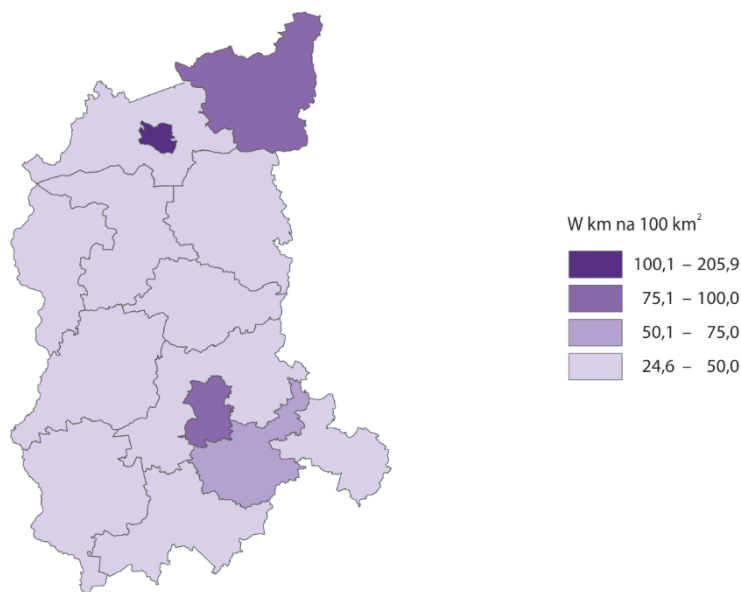
Drogi powiatowe i gminne o nawierzchni gruntowej stanowiły łącznie 48,3% ogólnej długości tych dróg w województwie, tj. o 2,2 p. proc. mniej niż w 2019 r. jednak o 1,6 p. proc. więcej niż w 2010 r. W kraju udział dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni gruntowej w ogólnej długości tych dróg wyniósł 30,6% i zmniejszył się zarówno w stosunku do 2019 r. jak i do 2010 r. (odpowiednio o 0,7 p. proc. i 6,2 p. proc.).

W przeliczeniu na 1000 km² w województwie lubuskim podobnie jak w 2019 r. dostępne było 18,4 km dróg ekspresowych i autostrad. W porównaniu z 2010 r. wskaźnik ten zwiększył się o 14,2 km, w związku z powstaniem w 2011 r. autostrady o długości ponad 89 km i niemal 3-krotnym wzrostem długości dróg ekspresowych (z 59,4 km w 2010 r. do 168,7 km z 2020 r.). W rezultacie od 2011 r. gęstość dróg ekspresowych i autostrad w województwie utrzymuje się na wyższym poziomie niż średnia w kraju.

Wykres 18. Struktura dróg publicznych o twardej nawierzchni. Stan w dniu 31 grudnia

Mapa 8. Drogi gminne i powiatowe o nawierzchni twardej ulepszonej w 2020 r. Stan w dniu 31 grudnia

TABL. 14. Drogi publiczne według rodzajów nawierzchni. Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Ogółem w km	13218,2	14975,7	15646,9	16399,5
o nawierzchni twardej	8166,4	8608,1	9003,5	9681,5
ulepszonej	7269,5	7608,0	8011,3	8688,7
o nawierzchni gruntowej	5042,9	6358,7	6642,1	6716,7

Źródło: dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

TABL. 15. Drogi publiczne o twardej nawierzchni. Stan w dniu 31 grudnia

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Ogółem w km	8166,4	8608,1	9003,5	9681,5
na 100 km ²	58,4	61,5	64,4	69,2
o nawierzchni ulepszonej	7269,5	7608,0	8011,3	8688,7
ekspresowe	59,4	142,4	168,7	168,7
autostrady	-	89,2	89,2	89,2

Źródło: dane Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad.

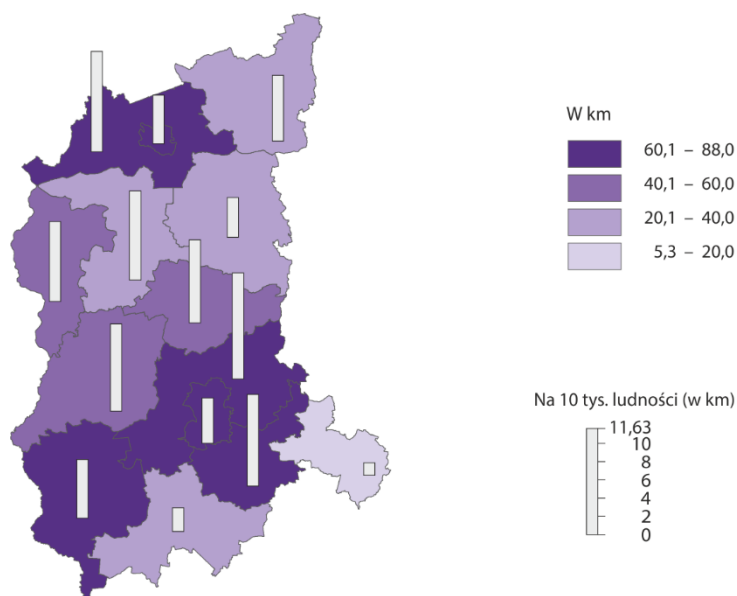
W 2020 r. w województwie lubuskim długość ścieżek rowerowych wyniosła 713,6 km tj. o 10,9% więcej niż w 2019 r. i o 36,2% więcej niż w 2015 r. Spośród powiatów województwa lubuskiego najwięcej ścieżek notowano w powiecie zielonogórskim (88,0 km), nowosolskim (86,1 km) oraz gorzowskim (79,5 km). W porównaniu z 2019 r. wzrost zanotowano w większości powiatów. Najwyższy w powiecie świebodzińskim (o 33,5%), w Gorzowie Wlkp. (o 29,2%), a także w powiecie zielonogórskim i krośnieńskim (po 21,2%). W porównaniu z 2015 r. największy wzrost długości ścieżek rowerowych zanotowano w powiecie nowosolskim (o 98,8%) oraz zielonogórskim (o 83,7%). Najniższy w powiecie sulcińskim (o 0,9%).

W 2020 r. w województwie lubuskim wskaźnik długości ścieżek rowerowych na 100 km² wyniósł 5,1 km tj. wzrost w skali roku o 10,9% oraz w porównaniu z 2015 r. o 36,0%. Spośród powiatów wzrost wskaźnika nastąpił w powiecie świebodzińskim (o 33,3% w porównaniu do 2019 r. i o 53,0% w porównaniu do 2015 r.) oraz w Gorzowie Wlkp. (o 29,2% w 2019 r. i o 52,4% w 2015r.). W porównaniu z 2019 r. spadek omawianego wskaźnika nastąpił w powiecie nowosolskim (o 3,8%), natomiast w porównaniu z 2015 r. wzrost o 98,8%.

Długość ścieżek rowerowych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w województwie lubuskim wyniosła 7,1 km, w kraju 4,5 km. Wartość tego wskaźnika wzrosła w stosunku do poprzedniego roku o 11,5%, a w stosunku do 2015 r. o 37,7%.

Mapa 9. Ścieżki rowerowe w 2020 r.

Regularna komunikacja autobusowa w 2020 r. prowadzona była na 602 liniach krajowych o łącznej długości 19,7 tys. km. Zarówno liczba linii autobusowych jak i ich długość zmniejszyła się w odniesieniu do 2019 r. (odpowiednio o 23 linii i o 2,0 tys. km) i w stosunku do 2010 r. (o 300 linii i 15,4 tys. km).

Wykres 19. Struktura krajowych linii regularnej komunikacji autobusowej w 2020 r. Stan w dniu 31 grudnia

W 2020 r. w województwie lubuskim długość linii komunikacji miejskiej wyniosła 1,8 tys. km, tj. o 36,6% więcej niż w 2010 r. Tabor komunikacji miejskiej zarówno w 2020 r. jak i 2010 r. stanowiły w zdecydowanej większości autobusy (0,2 tys.), w których było łącznie 20,3 tys. miejsc. W omawianym roku przewieziono 32,3 mln pasażerów (to o 28,9% mniej niż w 2010 r.). Wskaźnik przewozów pasażerskich w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosła ok. 32 i jest on prawie 2-krotnie mniejszy niż przeciętnie w kraju.

W końcu 2020 r. długość linii kolejowych eksploatowanych w województwie wyniosła 0,9 tys. km, co stanowiło 4,8% ogółu linii kolejowych w kraju. W 2020 r. długość linii kolejowych eksploatowanych nie zmieniła się w relacji do poprzedniego roku. Gęstość linii kolejowych w województwie była nieco wyższa niż przeciętnie w kraju i wyniosła 6,6 km na 100 km² (6,2 przeciętnie w Polsce).

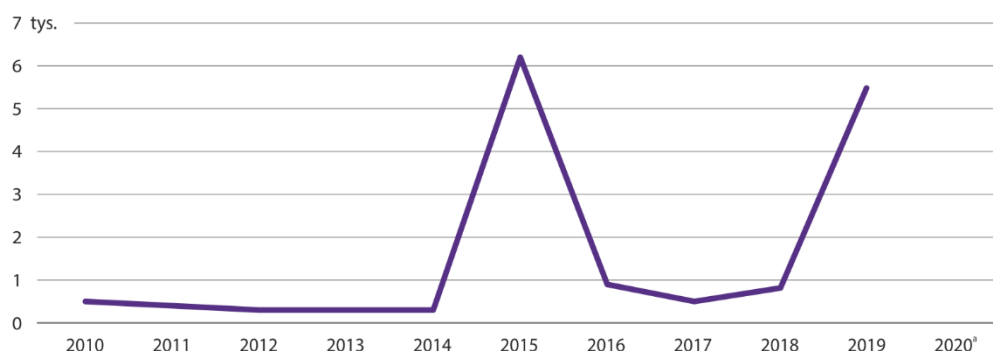
Ruch samolotów w porcie lotniczym województwa lubuskiego w 2020 r. był o 15,2% większy niż w 2019 r. (w porównaniu z 2010 r. zwiększył się o 36,7%). Liczba startów i lądowań w ruchu krajowym wzrosła zarówno w odniesieniu do roku poprzedniego (o 23,6%), jak i 2010 r. (o 111,3%). W ruchu międzynarodowym natomiast liczba ta spadła w porównaniu z rokiem poprzednim o 42,1% i w odniesieniu do 2010 r. o 77,9%. Udział samolotów polskich w krajowym ruchu lotniczym w końcu 2020 r. wyniósł 99,2%, tj. zwiększył się w porównaniu z poprzednim rokiem o 1,1 p. proc. W porównaniu ze stanem w 2010 r. wartość wskaźnika zmniejszyła się o 3,1 p. proc. W komunikacji międzynarodowej liczba startów i lądowań polskich samolotów w omawianym roku zwiększyła się w porównaniu z 2019 r. o 56,3%, i zmniejszyła w porównaniu z 2010 r. o 88,9%.

TABL. 16. Ruch pasażerów w portach lotniczych

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Pasażerowie przybyli z portów ^a :				
krajowych	1782	5281	13261	9363
zagranicznych	233	4630	2804	-
Pasażerowie odprawieni z portów ^a :				
krajowych	1959	5636	14654	9903
zagranicznych	233	1559	2730	-

a W lotach komunikacyjnych.

Wykres 20. Ruch międzynarodowy pasażerów w porcie/portach lotniczych (przyjazdy i wyjazdy)

a Zjawisko nie wystąpiło.

ENERGIA

W omawianym okresie w województwie lubuskim łączna moc elektryczna zainstalowana w elektrowniach wyniosła 926,8 MW, tj. o 9,0% więcej niż w poprzednim roku i o 91,4% więcej w porównaniu z 2010 r. Moc osiągalna elektrowni wzrosła o 9,4% w ciągu roku i o 91,5% w odniesieniu do 2010 r., co oznacza, że na koniec 2020 r. wyniosła 892,7 MW. W kraju, w ciągu roku, zwiększyła się zarówno moc zainstalowana o 9,2% jak i osiągalna o 7,4% i wyniosła odpowiednio 51792,7 MW i 49732,6 MW. W porównaniu ze stanem w 2010 r. wzrost ten wyniósł odpowiednio 43,6% i 37,9%.

W 2020 r. w elektrowniach województwa lubuskiego wyprodukowano 3388 GWh energii elektrycznej tj. 2,1% energii wyprodukowanej w Polsce. W porównaniu z rokiem poprzednim produkcja energii zwiększyła się w województwie (o 0,3%), wobec spadku zanotowanego w kraju (o 3,6%). W 2020 r. w województwie wyprodukowano o 48,3% więcej energii elektrycznej niż w 2010 r., natomiast w Polsce wzrost wyniósł 0,2%.

W 2020 r. wyprodukowano ponad 762 GWh energii z odnawialnych nośników (wobec 28227 GWh w kraju). Było to 22,5% ogólnej produkcji energii elektrycznej w województwie, tj. o 0,9 p. proc. więcej niż przed rokiem i o 13,9 p. proc. więcej niż w 2010 r. W kraju udział ten był mniejszy niż w województwie lubuskim i wyniósł 17,9%, tj. o 2,4 p. proc. więcej niż w 2019 r. i o 11,0 p. proc. więcej w stosunku do 2010 r.

Wykres 21. Struktura zużycia energii elektrycznej według sektorów gospodarki

W końcu 2020 r. w województwie lubuskim było 410 tys. gospodarstw domowych, będących odbiorcami energii elektrycznej, tj. o 0,4% więcej niż w 2019 r. i o 14,1% więcej w porównaniu z 2010 r. Przeciętne zużycie energii elektrycznej przypadającej na 1 gospodarstwo domowe w województwie zwiększyło się o 0,7% w stosunku do 2019 r., a zmniejszyło się o 6,0% w odniesieniu do 2010 r. W kraju liczba gospodarstw domowych korzystających z energii elektrycznej wzrosła w omawianych okresach (odpowiednio o 1,4% i 11,4%), a przeciętne zużycie energii w gospodarstwach domowych zwiększyło się w odniesieniu do 2019 r. (o 1,6%), i zmniejszyło się zarówno w odniesieniu do 2010 r. (o 5,0%).

W 2020 r. zarówno w województwie lubuskim, jak i w kraju blisko $\frac{3}{4}$ odbiorców energii elektrycznej zlokalizowanych było na terenach miejskich; w województwie było to ponad 284 tys. odbiorców. Zużycie energii elektrycznej w przeliczeniu na jednego mieszkańca miasta wyniosło 762 kWh, to o 0,5% więcej niż w 2019 r. (wobec zużycia w kraju, na poziomie 804 kWh).

Na terenach wiejskich województwa lubuskiego było ponad 125 tys. gospodarstw, będących odbiorcami energii elektrycznej. W odniesieniu do 2019 r. liczba ta zwiększyła się zarówno w województwie jak i w kraju, odpowiednio o 1,1% i o 1,6%. Zużycie energii elektrycznej w województwie w przeliczeniu na 1 mieszkańca na terenach wiejskich wyniosło 859 kWh (wobec 849 kWh w kraju).

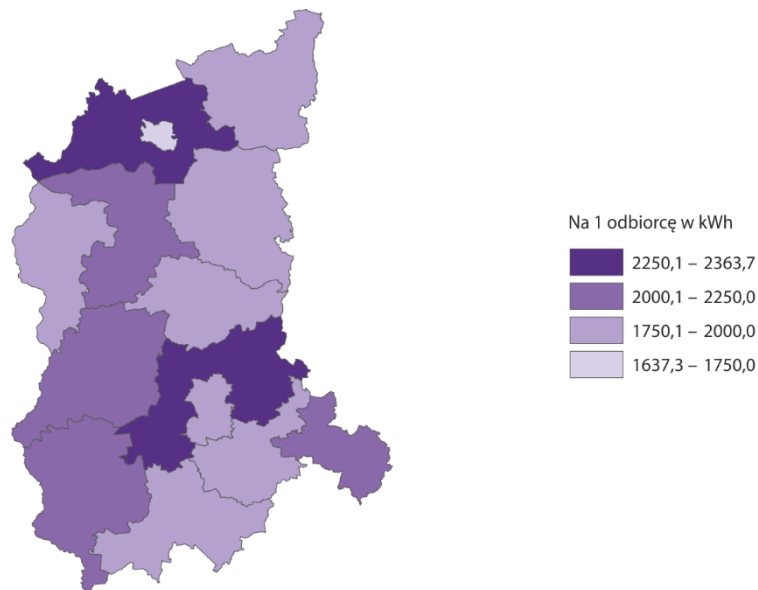
TABL. 17. Odbiorcy i zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych

Wyszczególnienie	2010	2015	2019	2020
Odbiorcy (stan w dniu 31 grudnia) w tys.	359,2	353,9	408,0	410,0
miasta	241,5	242,7	284,5	284,3
wieś	117,7	111,3	123,0	125,5
Zużycie (w ciągu roku):				
w GWh	749,9	695,4	794,7	804,0
miasta	468,0	430,0	498,7	499,1
wieś	281,9	265,3	296,0	304,9
w kWh na odbiorcę ^a	2087,8	1964,8	1948,0	1962,1
miasta	1938,0	1772,2	1753,1	1755,9
wieś	2395,0	2385,0	2396,9	2429,4

^a Do przeliczeń przyjęto liczbę odbiorców według stanu w dniu 31 grudnia.

Źródło: dane Ministerstwa Energii.

Mapa 10. Zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w 2020 r.

WYKORZYSTANIE OZE I POTENCJAŁ DOTYCZĄCY OZE

Kryzys gospodarczy i energetyczny panujący obecnie w Europie sprawia, że udział energetyki odnawialnej nabrał znacznie większego znaczenia strategicznego. Wzrost cen surowców energetycznych, ograniczony dostęp do nich a przede wszystkim konieczność wypełnienia przyjętych zobowiązań klimatycznych, wynikających z członkostwa w UE i planowanych zobowiązań klimatycznych w tej strukturze europejskiej sprawił, że musimy podejmować stanowcze decyzje także w sektorze energii uznawanej jako odnawialnej. Racjonalne działania prowadzące do zwiększenia udziału OZE wpływają na stabilną sytuację oraz niezależność energetyczną naszego kraju. Przyczyniają się także do zmniejszenia wpływu sektora energii na środowisko, dzięki znikomej emisji zanieczyszczeń. Odnawialne źródła energii bazują na naturalnych, ekologicznych i niewyczerpywalnych zasobach. Atutem założeń energetyki odnawialnej jest jej rozproszenie. Jednostki wytwórcze mogą być zlokalizowane blisko odbiorcy wpływając na ograniczenie strat przesyłowych, istotnych w dystrybucji i magazynowaniu energii.

Funkcjonujące na terenie województwa lubuskiego elektrownie OZE dzielą się na 4 grupy, w zależności od wykorzystywanego źródła energii:

- elektrownie wiatrowe,
- biogazownie rolnicze,
- elektrownie słoneczne,
- elektrownie wodne.

Pomimo dużego zróżnicowania i odmiennej charakterystyki poszczególnych gałęzi energetyki odnawialnej, powstawanie nowych inwestycji wytwarzających energię z OZE spotyka się z podobną problematyką na terenie województwa lubuskiego. Do podstawowych, wspólnych czynników, które ograniczają rozwój OZE możemy zaliczyć:

- długotrwały proces inwestycyjno-budowlany;
- regulacje prawne, które wydłużają wydawanie decyzji administracyjnych;
- sprzeciw społeczności lokalnej, wynikający najczęściej z braku umiejscowienia ich w miejscowych planach zagospodarowania terenu, niskiego poziomu wiedzy i edukacji dot. energetyki odnawialnej oraz z powodu braku jednoznacznych przepisów dot. lokalizowania każdego typu inwestycji OZE, w odległości od zabudowań mieszkalnych;
- niekiedy trudności z możliwością przyłączeniową do sieci elektroenergetycznej dla nowych inwestycji spowodowaną przestarzałą infrastrukturą;

- brak audytu krajobrazowego w regionie co utrudnia lokalizowanie dużych i wielkopowierzchniowych instalacji OZE (audyt w trakcie opracowywania).

Dodatkowo wskazać należy, że w przypadku realizacji zdecydowanej większości inwestycji OZE mamy do czynienia z podziałem procesu inwestycyjno-budowlanego na dwa etapy, który jest analogiczny we wszystkich gminach na terenie województwa lubuskiego. Pierwszy etap polega na uzyskaniu wszystkich wymaganych pozwoleń, decyzji administracyjnych, warunków przyłączeniowych u operatora energetycznego przez specjalnie do tego celu utworzone spółki z minimalnym kapitałem zakładowym. Firmy te podpisują też wstępne umowy dzierżawy z rolnikami, zapewniając sobie tym samym „pierwszeństwo” do realizacji inwestycji na tym terenie.

Drugi etap polega na realizacji inwestycji, jednak po uprzednim odsprzedaniu „gotowej dokumentacji” podmiotom, które są docelowymi inwestorami i które finansują powstawanie tych inwestycji. Taka procedura, choć jest uzasadniona z przedsiębiorczego punktu widzenia oraz co raz bardziej „drapieżnego rynku”, to jednak wpływa znacznie na zwiększenie kosztów uzyskania zielonej energii, której cena i tak jest bardzo wysoka, biorąc pod uwagę, że odnawialne źródła energii bazują na niewyczerpywalnych i w pełni darmowych zasobach naturalnych.

Należy podkreślić, że ilość procedowanych projektów dla inwestycji OZE kilkakrotnie przewyższa ilość projektów, które póki co zostają zrealizowane. Głównym powodem jest brak możliwości przyłączeniowych, brak odpowiedniej infrastruktury energetycznej. Liczba odmów przyłączenia instalacji OZE do sieci w całym 2020 roku dotyczyła 5 % złożonych wniosków, a w 2021 roku było to już ok. 25 %.

FUNKCJONUJĄCE ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM

Energia wiatrowa:

Według instytutu Metrologii i Wodnej bardzo korzystne warunki wiatrowe przebiegają w pasie od Słubic w kierunku Poznania o szerokości 40 km. Elementami decydującymi o możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych są również uwarunkowania przyrodnicze, kulturowe, infrastruktura techniczna oraz komunikacja. Są obiektami które stwarzają problemy z zakresu ochrony środowiska, a zwłaszcza w aspekcie ochrony przyrody (głównie ptaków) i krajobrazu oraz emisji hałasu. Szczegółowe warunki lokalizacji takich elektrowni i ich wpływu na środowisko w tym przyrodnicze określane są w raporcie o oddziaływaniu na środowisko i oceniane w postępowaniu środowiskowym, a więc w procesie wydawania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia, przy udziale społeczeństwa.

Nowelizacja ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych otwiera nowe możliwości dla energetyki wiatrowej. Dotychczasowe zapisy z 2016 r. praktycznie całkowicie zablokowały rozwój elektrowni wiatrowych na lądzie ze względu na tzw. zasadę 10H. Zmiana przepisów przewiduje utrzymanie zasady lokowania nowych elektrowni wiatrowych wyłącznie na podstawie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego i zachowuje ogólną regułę 10H, jednak w szczególnych przypadkach to gminy miałyby decydować o wyznaczaniu lokalizacji elektrowni wiatrowych w ramach lokalnej procedury planistycznej. Minimalną odległość turbin wiatrowych od zabudowań określono na 500 m. Nowe przepisy mają też zapewnić właściwy poziom kontroli nad tym procesem przez władze gminne i społeczność lokalną, a także odpowiedni poziom bezpieczeństwa eksploatacji elektrowni wiatrowych przy pełnej informacji o planowanej inwestycji dla mieszkańców gmin, w których lokalizowane będą instalacje wiatrowe. Można się spodziewać że do samorządów zaczną napływać liczne wnioski o lokalizację farm wiatrowych a do RDOŚ w GW, wnioski o wydanie decyzji środowiskowych.

Problemy w zakresie rozwoju energetyki wiatrowej:

- opór i protesty społeczeństwa lokalnego dotyczące lokalizacji farm wiatrowych w pobliżu obszarów mieszkalnych,
- brak rezerw mocy i przepustowości sieci energetycznych,
- mocno rozwinięta w województwie sieć obszarów chronionych (Natura 2000, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu itd.)
- długie procedury administracyjne związane z przygotowaniem pozwolenia na budowę,
- brak szczegółowych badań lokalnych warunków wiatrowych (kilkuletnich), które należy wykonać przed przystąpieniem do inwestycji,
- brak szczegółowych planów przestrzennego zagospodarowania w gminach, które wyznaczały by obszary, na których możliwa będzie lokalizacja takich farm wiatrowych.

W przyszłości nastąpić może rozwój małych elektrowni wiatrowych przeznaczonych do użytku indywidualnego w gospodarstwach domowych, w budynkach użyteczności publicznej czy też w sektorze małych przedsiębiorstw. Tego typu instalacje będą mniej zależne od warunków środowiskowych, a czynnikami decydującymi będą uwarunkowania lokalne i cena energii dla odbiorców finalnych. Małe elektrownie wiatrowe mogą sprawdzić się w gospodarstwach rolnych i tylko tam gdzie jest możliwość instalacji na otwartej przestrzeni ze względu na zakłócenia strugi wiatru.

Mocne strony w zakresie rozwoju energetyki wiatrowej:

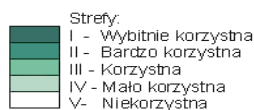
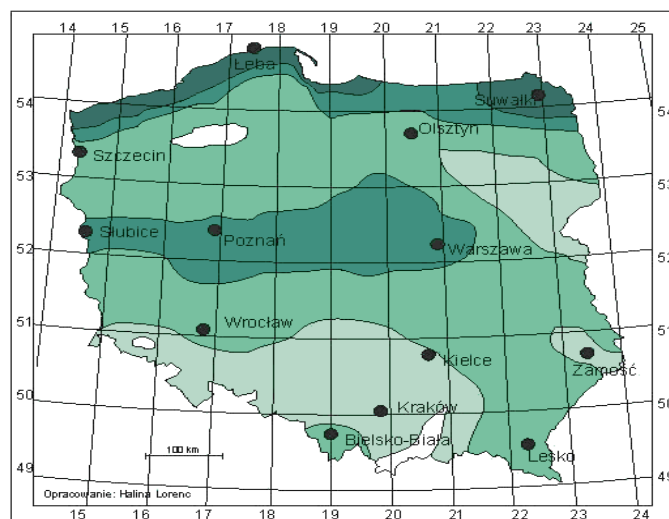
- niewielka powierzchnia zabudowy, powodująca konieczność „punktowego” wyłączenia gruntów z produkcji rolnej;
- wysoka wydajność i moc pojedynczej elektrowni;
- możliwość realizowania na danym terenie wraz z innymi elektrowniami OZE;
- mniejsze nakłady inwestycyjne na jednostkę wyprodukowanej mocy, np. w stosunku do elektrowni fotowoltaicznych.

TABL. 18. Istniejące farmy wiatrowe w województwie lubuskim

Powiat	Gmina	Miejscowość	Inwestor/ właściciel	Ilość	Moc [MW]
Świebodziński	Świebodzin	Glińsk	Elektrownie Wiatrowe Karor Sp. z o.o. w Bydgoszczy	3	6,00
Nowosolski	Kożuchów	Stypułów	ELSETT ELEKTRONIS Sp. J w Lesznie	3	4,50
Żagański	Szprotawa	Kartowice	ELSETT ELEKTRONIS Sp. J w Lesznie	1	2,00
	Niegastowice	Mycielin		24	48,00
Żarski	Żary	Lubanice		2	4,00
	Lubsko	Dłużek		2	4,00
Strzelecko-drezdencki	StrzelceKrajańskie	Czyżewo, Lipie Góry	Zespół Elektrowni Wiatrowych Czyżewo	3	6,00
Słubicki	Słubice	Golice	ACCIONA ENERGY Poland	19	38,00
	Rzepin	Lubiechnia Wielka		29	58,00
Gorzowski	Lubiszyn	Lubno		6	15,00
Krośnieński	Krosno Odrzańskie	Osiecznica		1	0,70
Suma:					186,20

Mapa 11. Korzystność wiatru w poszczególnych regionach w Polsce

Strefy energetyczne wiatru w Polsce Mezokala

Ośrodek
Meteorologii

Aktualizacja mapy na podstawie okresu obserwacyjnego 1971-2000

BIOGAZOWANIE ROLNICZE

W województwie lubuskim występują bardzo dobre warunki do produkcji biogazu rolniczego, gdzie wykorzystywane są produkty odpadowe i uboczne gospodarstw rolnych, a w szczególności płynne i stałe odchody zwierzęce. Natomiast udział biogazu rolniczego w województwie jest bardzo skromny, co podyktowane było tym, że w ubiegłych latach nie zagwarantowano odpowiednich cen na odbiór energii, a koszty inwestycyjne były duże. Obecnie przyjęto nowe uregulowania prawne, gdzie wydzielono pulę certyfikatów na zakup energii tylko z biogazowi, co znacznie wpłynęło na poprawę sytuacji ekonomicznej istniejących już biogazowni. Utrzymanie się wysokiej koniunktury i wsparcie finansowe inwestycji, spowoduje opłacalność realizacji nowych projektów biogazowni rolniczych. Pozyskiwanie energii w biogazowni rolniczych rozwiązuje problem składowania odpadów, ograniczając emisję do atmosfery wysokich stężeń metanu pochodzących z fermentacji odpadów wolnoskładowanych. W województwie lubuskim występuje duży potencjał do produkcji biogazu w oparciu o pomiot drobiowy ze względu na rozwój produkcji drobiarskiej. Teoretyczny potencjał produkcji energii został obliczony na 120 MW co daje możliwość wybudowania ok. 100 biogazowni o mocy 1MW. W oparciu o gnojowicę bydłą ok. 10 takich instalacji, a o gnojowicę świńską 5 instalacji. Województwo lubuskie jest dużym producentem biomasy na obszarach rolniczych i leśnych, które mogą być wykorzystane do produkcji energii cieplnej poprzez spalanie i do produkcji biogazu metodą fermentacji beztlenowej.

Obecnie w województwie lubuskim w trakcie projektowania jest około 10 nowych biogazowni rolniczych.

TABL. 19. Wykaz biogazowni rolniczych na terenie woj. lubuskiego.

Powiat	Gmina	Miejscowość	Inwestor/ właściciel	Moc [MW]
nowosolski	Otyń	Niedoradz	osoba prywatna	0,20
zielonogórski	Sulechów	Kłępsk	osoba prywatna	1,00
		Kalsk	osoba prywatna	1,00
krośnieński	Gubin	Sieńsk	osoba prywatna	0,40
Suma:				2,60

Mocne strony dla budowy biogazowni rolniczych :

- utylizacja odchodów zwierzęcych (wprowadzenie OSN)
- utylizacja odpadów gorzelnianych i browarnianych
- wykorzystanie odpadów przemysłu rolno-przetwórczego
- duża ilość niewykorzystanej biomasy rolniczej w województwie
- możliwość magazynowania energii
- poprawa deficytu energii elektrycznej w województwie
- dostarczanie ciepła produkcyjnego i komunalnego
- zasilanie masą pofermentacyjną gruntów ornych- zwiększenie plonów
- produkcja tańszego prądu i ciepła na lokalne potrzeby
- miejsca pracy na terenach wiejskich

Wobec powyższego celowa jest budowa nowych instalacji biogazowni rolniczych w regionie.

Problemy i zagrożenia dotyczące budowy biogazowni rolniczych:

- duży sprzeciw społeczny, spowodowany głównie przeświadczeniem o uciążliwości zapachowej towarzyszącej funkcjonowaniu biogazowni;
- aktualna sytuacja hydrologiczna regionu i coroczne susze mogą powodować zagrożenie dotyczące dostępności surowca energetycznego w przypadku biogazowni wykorzystujących kiszonki roślin;
- mała efektywność energetyczna w porównaniu z alternatywnymi rozwiązaniami OZE;
- potrzeba stałej obsługi i monitorowania procesu produkcji i spalania biogazu.

ENERGIA SŁONECZNA

Najbardziej dynamiczny rozwój w sektorze energetyki odnawialnej bez wątplenia dotyczy energii słonecznej i branży fotowoltaicznej. Dzięki rządowemu, ogólnopolskiemu programowi „Mój Prąd”, który rekompensował część kosztów wykonania mikroinstalacji do 10 kW przez osoby fizyczne, znacznie wzrosła ilość prosumentów na terenie województwa lubuskiego. Sytuację rozwoju mikroinstalacji nieco spowolniła zmiana zasad rozliczania nowych prosumentów, która weszła w życie od 1 kwietnia 2022 r., jednakże od roku 2017 na terenie województwa lubuskiego corocznie odnotowuje się znaczny wzrost procedowanych oraz realizowanych inwestycji polegających na budowie wielkopowierzchniowych farm fotowoltaicznych. Obecne wymogi w procesie inwestycyjno-budowlanym wymuszają konieczność uzyskania przez inwestora warunków przyłączeniowych po uprzednim uzyskaniu decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach oraz decyzji o warunkach zabudowy dla danej inwestycji. Z tego powodu wiele projektów jest procedowanych i wywołuje duże poruszenie w społeczności lokalnej, a w późniejszym czasie okazuje się, że dana elektrownia fotowoltaiczna powstanie w połowie swojej planowanej początkowo wielkości lub nie powstaje wcale.

Mocne strony w zakresie rozwoju energetyki słonecznej:

- dochodowa alternatywa dla rolników z uwagi na postępujące zmiany klimatyczne i trudną sytuację hydrologiczną na terenie województwa lubuskiego;
- grunty słabych klas bonitacyjnych, zwolnione z podatku rolnego mogą stanowić źródło dochodu dla gmin z tytułu podatku od nieruchomości zabudowanej;
- bezobsługowość instalacji;
- udział powierzchni biologicznie czynnej pomiędzy rzędami paneli.

Problemy i zagrożenia dotyczące budowy elektrowni fotowoltaicznych:

- konieczność wyłączenia z produkcji rolniczej bardzo dużej powierzchni gruntów rolnych;
- brak stabilności w sieci energetycznej (w przypadku zachmurzenia nad dużym obszarem następuje gwałtowny spadek w produkcji energii);

- ogrodzenie wielkopowierzchniowych farm fotowoltaicznych powoduje zakłócenie w migracji dużych zwierząt lądowych co może wpłynąć negatywnie na lokalny ekosystem;
- dynamiczny rozwój technologii w tej branży sprawia, że dzisiejsze rozwiązania mogą okazać się archaiczne w przeciągu kilku lat;
- w trakcie funkcjonowania elektrowni fotowoltaicznej wykluczamy możliwość wykorzystania gruntów rolnych do produkcji żywności – jest to okres około 30 lat;
- atrakcyjne stawki za dzierżawę gruntów mogą skłonić rolników do rezygnacji z prowadzenia gospodarstw rolnych, co może spowodować zagrożenie w produkcji żywności;
- atrakcyjność dzierżawy gruntów pod budowę farm fotowoltaicznych oraz tempo powstawania kolejnych projektów może doprowadzić do konieczności wyłączania z produkcji rolniczej gruntów wysokich klas bonitacyjnych I-III w pobliżu infrastruktury energetycznej;
- zajmowanie słabszych gruntów rolnych klas IV-VI przez farmy fotowoltaiczne zuboży potencjał gruntów dla „użytkowania” gnojowicy lub obornika.

TABL. 20. Farmy fotowoltaiczne

Powiat	Gmina	Miejscowość	Inwestor/ właściciel	Moc [MW]	Uwagi
krośnieński	Gubin	Gubin	PEG Przedsiębiorstwo	1,5	farma fotowoltaiczna

TABL. 21. Małe elektrownie słoneczne

Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Moc [kW]	Uwagi
krośnieński Gubin		Strzegów	Zespół Szkół	3,00	
		Grabice	Zespół Szkół	4,20	
		Czarnowice	Gimnazjum	4,20	
		Bieżyce	Zespół Szkół	6,00	
		Starosiedle	Szkoła Podstawowa	3,00	
		Chlebowo	Zespół Szkół	5,00	
żarski	Brody	Brody	Zespół Szkół	7,00	
Razem:				32,40	

Mikroinstalacje prosumenckie w ramach PROW 2007-2013 :

- Gmina Świebodzin – 45 instalacji o mocy 3 kW każda na obiektach osób fizycznych,
- Gmina Międzyrzecz – 25 instalacji o mocy 3 kW każda na obiektach prywatnych, 3 instalacje o mocy 10 kW na obiektach użyteczności Publicznej (Szkoła Podstawowa w Bukowcu i w Kaławie, baza turystyczna - kulturalna w Pniewie),
- Gmina Przytoczna- 55 instalacji OZE tj. instalacje solarne (28 szt.), systemy fotowoltaiczne (23 szt. Moc każdej 3kW) oraz zestaw fotowoltaiczny z pompą ciepła

Największe nasilenie instalacji fotowoltaicznych występuje w gminie Świebodzin, Przytoczna i Międzyrzecz ze względu na otrzymaną dotację z programu PROW 2007/2013. I to pokazuje że wskazane jest uruchomienie dotacji dla odbiorców indywidualnych w strategii województwa. Ustawa nakłada obowiązek odbioru energii z instalacji prosumenckich, czyli takich które wytwarzają energię elektryczną na pokrycie własnych potrzeb w rozliczeniu rocznym.

Mapa 12. Lokalizacja elektrowni wodnych należących do PGE

ENERGIA WODNA

Hydroelektrownie pozyskują energię elektryczną na skutek zamiany energii potencjalnej wody na energię mechaniczną w turbinie, a następnie poprzez generatory w energię elektryczną. Należy podkreślić, że energetyka wodna jest jednym z najstarszych sektorów OZE. Wybór lokalizacji dla budowy elektrowni wodnej w dużej mierze zależy od warunków klimatycznych, średnich opadów deszczu, jak i ukształtowania terenu. Najdogodniejszymi lokalizacjami są miejsca, gdzie występują duże naturalne spadki terenu lub woda została sztucznie spiętrzona. Ze względu na ukształtowanie terenu województwo lubuskie teoretycznie nie ma największego potencjału hydroenergetycznego, choć funkcjonujących elektrowni jest tu stosunkowo dużo. Zlokalizowane są one przy rzekach w południowej części regionu co potwierdza zestawienie tabelaryczne.

Mocne strony w zakresie rozwoju energetyki wodnej:

- dostęp do źródła energii o stabilnej produkcji (produkcja energii elektrycznej jest niezależna od pogody i pory dnia);
- łatwa i precyzyjna kontrola wytwarzanej energii;
- poprawa bilansu hydrologicznego oraz lepsze warunki do żeglugi;
- elektrownie wodne są zintegrowane z systemem ochrony przeciwpowodziowej;
- budowa elektrowni wodnych pomaga regulować rzeki i wyrównywać przepływy, dzięki czemu zmniejsza się ryzyko powodzi.

Problemy i zagrożenia dotyczące budowy elektrowni wodnych:

- czasochłonny, kosztowny i skomplikowany proces budowy;
- wpływ na przepływy w rzekach (przerywa transport osadów i pogłębia erozję, powodując lokalnie suszę);
- zmiany poziomów wody powodujące zjawiska osuwiskowe;
- praca turbin elektrowni utrudnia migrację ryb;
- możliwość wpływu na lokalne warunki klimatyczne (powstawanie mgieł, zapór lodowych na stopniach wodnych itp.);
- pogłębiający się kryzys hydrologiczny spowodowany suszą w regionie może spowodować przerwy w funkcjonowaniu elektrowni.

WNIOSKI:

1. Energia pozyskiwana ze źródeł odnawialnych zyskuje bardzo poważne znaczenie w kontekście problemów energetycznych kraju.
2. Rozbudowa infrastruktury technicznej jest podstawą do zwiększenia ilości powstających inwestycji OZE.
3. Wcześniejsze wyznaczenie w mpzp odpowiednio zlokalizowanych terenów pod różne typy OZE bądź wskazanie ich w miejscach niekonfliktowych bądź mało konfliktowych pozwoliłoby uniknąć dużej ilości sprzeciwów ze strony mieszkańców.
4. Realizacja inwestycji OZE powinny następować w oparciu o miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, jednak ich opracowanie jest zbyt czasochłonne i kosztowne.
5. Inwestycje OZE powinny powstawać w sposób racjonalny poprzez lokalizowanie na gruntach o najwyższej przydatności rolniczej oraz z miejscach niekonfliktowych bądź mało konfliktowych dla ludzi.
6. Stosowanie „dobrych praktyk” przez inwestorów pozwoli zmniejszyć rzeczywiste oddziaływanie inwestycji na środowisko i ograniczy sprzeciw społeczności lokalnej.
7. Edukacja społeczeństwa dot. tematyki OZE pozwoliłoby uniknąć dużej ilości sprzeciwów ze strony mieszkańców.

TABL. 22. Zestawienie elektrowni wodnych na terenie woj. lubuskiego należących do PGE Energia Odnawialna z siedzibą w Warszawie

Powiat	Gmina	Miejscowość	Rzeka	Właściciel	Moc [MW]
krośnieński	Bobrowice	Dychów	Bóbr	PGE Energia Odnawialna ul. Ogrodowa 59a 00-876 Warszawa	91,30
	Krosno Odrzańskie	Stary Raduszec	Bóbr		2,98
	Gubin	Gubin	Nysa łużycka		1,16
żagański	Żagań	Gorzupia 1	Bóbr		0,89
		Gorzupia 2	Bóbr		1,68
		Gryżyce – elektrownia „Grajówka”	Bóbr		2,93
		Żagań I	Bóbr		0,945
		Żagań II	Bóbr		1,19
	Szprotawa	Szprotawa	Bóbr		0,80
	Małomice	Małomice	Bóbr		0,80
żarski	Przewóz	Bucze „Bukówka”	Nysa łużycka		0,84
		Dąbrowa łużycka elektrownia „Przesieka”	Nysa łużycka		1,38
		Sobolice	Nysa łużycka		0,66
	Brody	Brożek – elektrownia „Zasieki”	Nysa łużycka		0,82
	Trzebiel	Żarki Wielkie	Nysa łużycka		0,64
Suma:				109,015	

TABL. 23. Zestawienie elektrowni wodnych grupy Kapitałowej ENEA

Powiat	Gmina	Miejscowość	Rzeka	Właściciel	Moc [MW]
międzyrzecki	Bledzew	Bledzew	Obra		0,932
strzelecko -drezdenecki	Dobiegniew	Dobiegniew - Głusko	Drawa		0,960
Suma:					1,892

TABL. 24. Zestawienie małych elektrowni wodnych

Powiat	Gmina	Miejscowość/ Nazwa	Właściciel/ użytkownik	Moc kW	Uwagi
strzelecko-drezdenecki	Dobiegniew	MEW Nowy Młyn	Skarb Państwa/ użytkownik - osoba prywatna	51,00	na rzece Mierzęcka Struga

sulęciński	Krzeszyce	MEW Krzeszyce I	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	18,00	Postomia
		MEW Krzeszyce II	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	8,00	Postomia
	Sulęcín	Trzebów	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	6,00	Postomia
	Lubniewice	Rogi	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	2,00	Lubna
międzyrzecki	Międzyrzecz	MEW Szumiąca	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	20,00	Paklica
		MEW Kuźnik	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	20,00	Paklica
		MEW Kęszycza Leśna	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	15,00	Struga Jeziorna
		Gorzyca	osoba prywatna	95,00	
		Skoki		35,00	
krośnieński	Gubin	Starosiedle	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	54,00	Lubsza-Młynówka
		Czarnowice	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	48,00	Lubsza
		Gębice	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	b.d.	Młynówka Gębice- Lubsza
	Bobrowice	Młyniec	Osoba prywatna	12,00	
żarski	Jasień	Świbna	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	50,00	Lubsza
	Lubsko	Mierków	WILAN S.c. z siedzibą w Raculi	35,00	
nowosolski	Nowa Sól	Nowa Sól	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	16,00	Czarna Struga
słubicki	Cybinka	Koziczyn	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	50,00	Pliszka

(dok.)

Powiat	Gmina	Miejscowość/ Nazwa	Właściciel/ użytkownik	Moc kW	Uwagi
słubicki	Cybinka	Maczków	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	b.d.	Ilanka
		Sądów	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	40,00	Pliszka
	Ośno Lubuskie	Ośno Lubuskie	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	4,00	Ośnianka

żagański	Szprotawa	Szprotawa	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	40,00	Szprotawa
		Szprotawa	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	40,00	Szprotawa i Kanał Ulgi
		Leszno Dolne	KAROR Elektrownie Wodne Bydgoszcz	900,00	
		Leszno Górne	MEROL POWER Polska Sp. z o.o. Warszawa	900,00	Bóbr
żagański	Szprotawa	Leszno Górne II	MEROL POWER Polska Sp. z o.o. Warszawa	130,00	Bóbr – kanał energetyczny
		Leszno Górne III	MEROL POWER Polska Sp. z o.o. Warszawa	235,00	
		Dziećmiarowice	osoby prywatne	900,00	nieeksploatowana
		Henryków	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	50,00	Szprotawa
		Wiechlice	Osoba prywatna	55,00	nieeksploatowana
	Żagań	Żagań	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	100,00	Czerna Wielka – Kanał Młynówka
	Iłowa	Żaganiec	Skarb Państwa/ użytkownik – osoba prywatna	31,00	Czerna Wielka
		Iłowa	Osoba prywatna	30,00	
		Klików	Osoba prywatna	37,00	
		Czerna	Osoba prywatna	50,00	
zielonogórski	Czerwieńsk	Radziszyn	Osoba prywatna	27,00	
Suma:				4104,00	

Mapa 13. Elektrownie wiatrowe w lubuskim

TABL. 25. Produkcja energii odnawialnej

Lp.	Typ instalacji	Polska		Województwo lubuskie		
		ilość instalacji	moc instalacji	ilość instalacji	moc instalacji	udział mocy
		szt.	[MW]	szt.	[MW]	[%]
	Elektrownie:	207	136,319	6	3,492	2,56
1	biogazowe	29	876,108	1	1,8	0,21
2	biomasowe	0	0	0	0	0
3	geotermalne	9	1,289	0	0	0
4	wytwarzające z promieniowania słonecznego	743	2644,9	7	56,6	2,14
5	morskie	0	0	0	0	0
6	wodne	771	966,236	56	118,86	12,3
7	w tym MEW do 5 MW	756	238,469	55	27,53	11,54
8	realizujące technologie współspalania	41	0	0	0	0
	Razem:	2550	4862,24	69	208,282	4,28

WNIOSKI:

1. Gminy i miejscowości oddalone od aglomeracji miejskich posiadają gorszą infrastrukturę, komunikację zbiorową, braki w dostępności szerokopasmowego internetu, służby zdrowia, instytucji publicznych itp.
2. Częsty sprzeciw mieszkańców, brak linii przesyłowych ograniczają rozwój OZE na terenach wiejskich
3. Brak odpowiedniej ilości mieszkań komunalnych

5. Diagnoza sytuacji w rolnictwie

ZASOBY ZIEMI ROLNICZEJ I STRUKTURA JEJ UŻYTKOWANIA

Gleby województwa lubuskiego są utworami zróżnicowanej genezy, czego przyczyn należy szukać w różnorodności materiału macierzystego, modyfikacjach związanych z przejściem lodowców, różnicach w pokrywie roślinnej oraz działalności człowieka. Ogólnie, współczesne gleby opisywanego obszaru należą do słabych pod względem możliwości i ich rolniczego użytkowania.

Tereny województwa lubuskiego leżą w zasięgu kilku makroregionów, co ma bezpośrednie przełożenie na zróżnicowanie warunków glebowych. Poszczególne typy gleb występujące to przede wszystkim:

1. Gleby bielicowe i pseudobielicowe - pokrywają największy obszar. Są one wykształcone na najmniej zasobnych, luźnych utworach piaszczystych lub słabogliniastych. Pod względem bonitacyjnym wartość tych gleb mieści się w V i VI klasie. Dla rolnictwa gleby te nie mają większego znaczenia, pokryte są głównie lasami.
2. Gleby brunatne - pokrywają niewielką powierzchnię województwa. Większe ich skupienie występuje na terenie okolic Wschowy, Nowego Miasteczka, Sieniawy i Żagania. Należą one do najlepszych gleb województwa, a ich wartość bonitacyjna odpowiada II, III i IV klasie.
3. Czarne ziemie - występują obok gleb brunatnych w niższych położeniach na terenie całego województwa. Największe powierzchnie tych gleb spotyka się na terenie gmin: Brody, Gubin, Krosno Odrzańskie, Lubsko, Nowe Miasteczko, Strzelce Krajeńskie, Szczaniec, Szlichtyngowa, Świebodzin i Wschowa. Są to gleby wysoko produktywne i odpowiadają II i III klasie bonitacyjnej.
4. Mady - występują w pradolinach i dolinach rzecznych województwa. Charakteryzują się wysoką produktywnością i zaliczane są do II i III klasy bonitacyjnej. Gleby te mają duże znaczenie dla rolnictwa, zwłaszcza dla trwałych użytków zielonych. Mady są trudne w uprawie.
5. Gleby bagienne - wykorzystywane są głównie pod użytki zielone. Największe kompleksy gleb występują w pradolinie Noteci, w dolinie Szprotawy, dolinie Odry i w północnej części powiatu wschowskiego.

Spośród gruntów użytkowanych w gospodarstwach rolnych znakomitą większość stanowią uprawy rolne w dobrej kulturze. Wśród nich największe obszary zajmują powierzchnie pod zasiewami (69,33%) oraz łąki trwałe (20,10%). Kolejne rodzaje: grunty ugorowane (5,27%), pastwiska trwałe (3,41%), sady (1,40%), ogrody przydomowe (1,26%) oraz pozostałe uprawy trwałe (0,24%), stanowią łączny udział nieco powyżej 10,5% w całości użytkowanych gruntów (PSR 2010). Wśród gruntów rolnych na terenie województwa lubuskiego najwięcej jest gleb słabych i najłabszych – klas V i VI - 44,1%. Gleby średnie i średniostabe klas IVa i IVb zajmują ok. 36%, a gleby dobre i średniodobre (klas IIIa i IIIb) – 18,3%. Gleby bardzo dobre, klasy II to tylko 0,4%, natomiast gleby klasy najlepszej - I, nie występują. Wśród gruntów rolnych wydzielonych zostało 14 kompleksów przydatności rolniczej, w województwie lubuskim występuje 9 z nich:

- gleby kompleksu pszennego bardzo dobrego - zaliczane są do II klasy bonitacyjnej, tworzą one niewielkie zespole w gminach: Brody, Kożuchów i Nowe Miasteczko;
- gleby kompleksu pszennego dobrego obejmują gleby klasy IIIa i IIIb, występują głównie w gminach: Brzeźnica, Dobiegniew, Niegosławice, Siedlisko, Szprotawa, Żagań i Żary;
- gleby kompleksu pszennego wadliwego – można spotkać w gminach: Bytom Odrzański, Krosno Odrzańskie, Szczaniec i Świebodzin;
- kompleks żytni bardzo dobry - największe powierzchnie występują w gminach: Santok, Skąpe, Sława, Strzelce Krajeńskie, Sulechów, Szczaniec, Szprotawa, Świebodzin, Zbąszynek, Żagań i Żary;
- kompleks żytni dobry obejmuje gleby o wszechstronnej przydatności rolniczej, większe obszary tego typu gleb występują w gminach: Bogdaniec, Deszczno, Górzycza, Rzepin, Sława, Sulęcín, Szprotawa, Świebodzin, Torzym, Zbąszynek, Żagań i Żary;
- kompleks żytni słaby - największe powierzchnie położone są w gminach: Dobiegniew, Gubin, Kożuchów, Ośno Lubuskie, Pszczew, Sława, Sulechów, Szprotawa, Świebodzin, Trzciel i Żagań;
- kompleks żytni bardzo słaby - występuje na terenie gmin: Gubin, Siedlec, Sława, Torzym i Zielona Góra;
- kompleks zbożowo-pastewny mocny - większe powierzchnie spotykane są w gminach: Cybinka, Czerwieńsk, Górzycza, Gubin, Krzeszyce, Nowogród Bobrzański, Siedlisko, Słońsk, Słubice i Trzebiechów;

- kompleks zbożowo-pastewny słaby - znaczne powierzchnie tych gleb leżą w gminach: Kostrzyn, Lubsko, Nowogród Bobrzański, Siedlec, Sława, Witnica, Zielona Góra i Zwierzyn.

ROLNICTWO LUBUSKIE W ŚWIETLE POWSZECHNEGO SPISU ROLNEGO 2020

Według wyników Powszechnego Spisu Rolnego, w 2020 r. utrzymała się notowana od wielu lat tendencja spadku liczby gospodarstw rolnych, przy wzroście ich średniej powierzchni.

W porównaniu z wynikami uzyskanymi w PSR 2010, zmniejszyła się powierzchnia gruntów ogółem użytkowanych w gospodarstwach rolnych. W analizowanym okresie zwiększyło się pogłowie bydła, wobec spadku pogłowia pozostałych grup zwierząt gospodarskich.

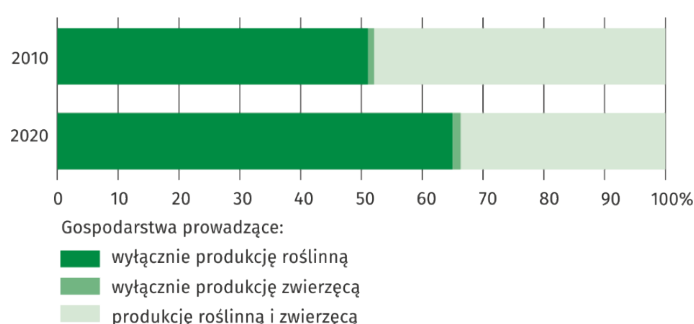
W porównaniu z wynikami uzyskanymi w PSR 2010, zwiększył się odsetek gospodarstw rolnych stosujących obornik oraz nawozy wapniowe, zmniejszył się natomiast odsetek gospodarstw stosujących nawozy mineralne. W 2020 r. 65,0% gospodarstw indywidualnych w województwie lubuskim końcową produkcję rolniczą przeznaczyło na sprzedaż, co w porównaniu z wynikami PSR 2010 dało wzrost tego odsetka o 22,1 p. proc.

Gospodarstwa rolne

W 2020 r. utrzymała się notowana od wielu lat tendencja spadku liczby gospodarstw rolnych przy wzroście ich średniej powierzchni. W porównaniu z 2010 r. liczba gospodarstw rolnych w województwie lubuskim zmniejszyła się o 2,2 tys. (tj. o 9,8%). Zanotowano spadek liczby gospodarstw w grupach obszarowych użytków rolnych do 1 ha włącznie oraz od 1 do 30 ha. Najgłębszy spadek dotyczył grupy obszarowej 1-2 ha (o 32,7%), grupy 10-15 ha (o 17,3%) oraz 15-20 ha (o 17,2%). Wzrosła natomiast liczba gospodarstw w grupie obszarowej powyżej 30 ha, w tym najbardziej gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 100 ha (o 51,3%).

W porównaniu z wynikami PSR 2010 nastąpiły zmiany w strukturze gospodarstw rolnych. Wzrósł odsetek gospodarstw towarowych, tj. do 1 ha użytków rolnych, odsetek gospodarstw o powierzchni użytków rolnych 2-5 ha oraz jednostek o powierzchni powyżej 20 ha użytków rolnych. Odsetek gospodarstw o powierzchni 5-7 ha nie zmienił się w porównaniu z 2010 r., natomiast zmniejszył się odsetek gospodarstw o powierzchni 1-2 ha oraz 7-20 ha.

W 2020 r. w ogóle gospodarstw rolnych w województwie lubuskim dominowały jednostki prowadzące wyłącznie produkcję roślinną, które stanowiły 65,0% ogółu gospodarstw rolnych (wobec 51,1% w 2010 r.). Gospodarstwa prowadzące produkcję mieszaną (uprawa roślin i chów zwierząt) stanowiły 33,6% ogółu gospodarstw rolnych, tj. o 14,3 p. proc. mniej niż w 2010 r. Gospodarstwa prowadzące wyłącznie produkcję zwierzęcą stanowiły 1,3% ogółu gospodarstw rolnych (wobec 1,0% w 2010 r.). W porównaniu z 2010 r. liczba gospodarstw prowadzących produkcję mieszaną zmniejszyła się o 36,6%, przy wzroście liczby gospodarstw prowadzących wyłącznie produkcję roślinną o 14,8%.

Wykres 22. Struktura gospodarstw rolnych według rodzaju prowadzonej produkcji rolniczej

TABL. 31. Struktura gospodarstw rolnych

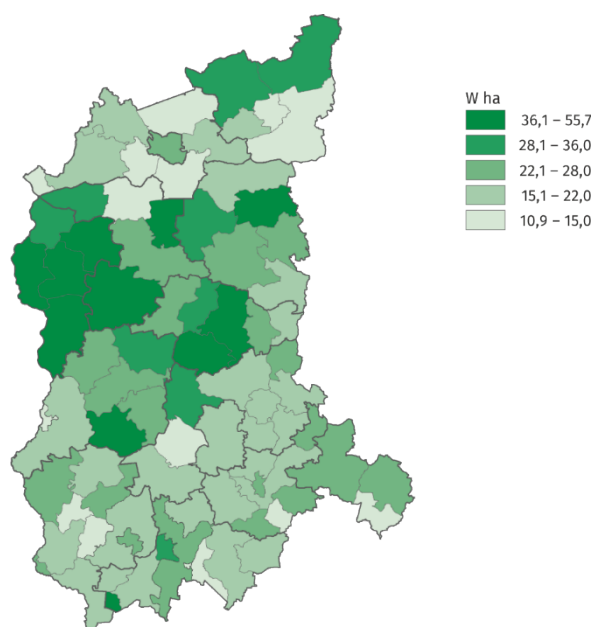
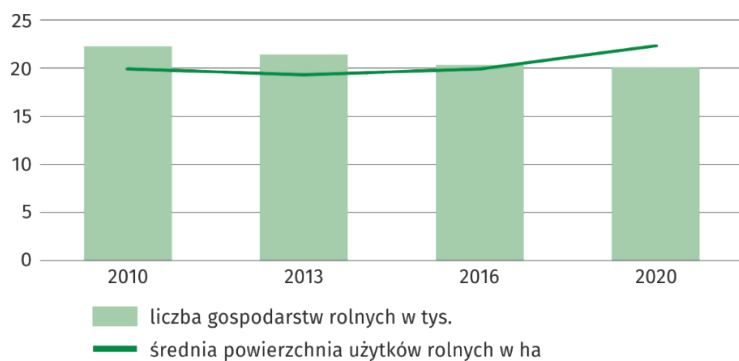
Grupy obszarowe użytków rolnych	2010		2020	
	w tys.	w odsetkach	w tys.	w odsetkach
OGÓŁEM	22,1	100,0	20,0	100,0
Do 1 ha włącznie	0,6	2,5	0,5	2,6
1 - 5 ha	10,7	48,1	8,8	44,1
5 - 10 ha	4,1	18,5	3,6	18,0
10 – 15 ha	2,2	9,9	1,8	9,0
15 – 20 ha	1,2	5,3	1,0	4,9

20 – 50 ha	2,1	9,3	2,3	11,3
50 ha i więcej	1,4	6,4	2,0	10,1

Spadkowi liczby gospodarstw w porównaniu z 2010 r., towarzyszył wzrost średniej powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie rolnym z 19,8 ha do 22,2 ha w 2020 r.

Wykres 23. Gospodarstwa rolne i średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie rolnym

Mapa 18. Średnia powierzchnia użytków rolnych ogółem w gospodarstwie rolnym w 2020 r.

W przekroju terytorialnym widoczne jest zróżnicowanie średniej powierzchni użytków rolnych w gminach województwa lubuskiego. Najwyższa wartość wskaźnika charakteryzuje gminy powiatu słubickiego: Rzepin, Słubice i Ośno Lubuskie. W gminach tych w strukturze gospodarstw rolnych wg grup obszarowych użytków rolnych dominują gospodarstwa duże, o powierzchni 15 ha i więcej. Natomiast gminy: Małomice (powiat żarski) oraz Kłodawa i Kostrzyn nad Odrą (powiat gorzowski) charakteryzują się większym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych, przeważają tam gospodarstwa rolne o powierzchni 1-5 ha. Zjawisko to odzwierciedla mniejsza średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych.

Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów

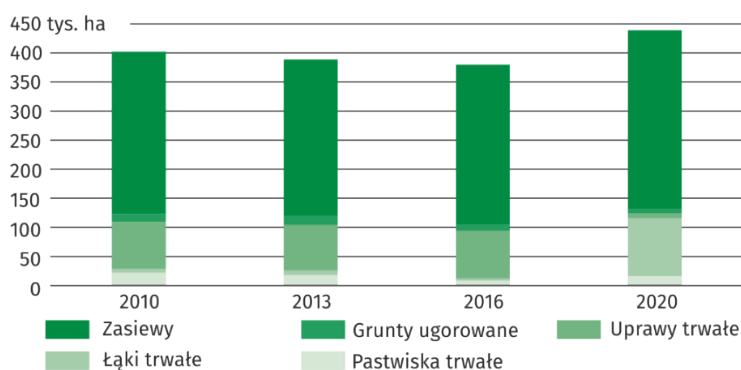
W 2020 r., w porównaniu z wynikami PSR 2010, zmniejszyła się powierzchnia gruntów ogółem użytkowanych w gospodarstwach rolnych w województwie lubuskim, która w wyniosła 470,0 tys. ha, tj. o 4,2% mniej niż w 2010 r. W porównaniu z wynikami poprzedniego spisu w strukturze powierzchni ogólnej gospodarstw rolnych udział powierzchni użytków rolnych zwiększył się o 5,3 p. proc. i wyniósł 94,5%.

TABL. 32. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych					
	ogółem	w tym użytków rolnych w dobrej kulturze				
		razem	w tym			
			pod zasiewami	grunty ugorowane	uprawy trwałe	trwałe użytki zielone
w tys. ha						
2010	437,7	404,9	281,6	21,1	6,5	95,0
2020	444,1	439,5	307,5	8,9	7,3	115,3
2010=100						
2020	101,5	108,5	109,2	42,3	112,1	121,4
w odsetkach powierzchni użytków rolnych ogółem						
2010	100,0	92,5	64,4	4,8	1,5	21,7
2020	100,0	99,0	69,3	2,0	1,6	26,0

Areál użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w województwie lubuskim w 2020 r. wyniósł 444,1 tys. ha i był większy niż w 2010 r. o 1,5%.

Wykres 24. Powierzchnia głównych kategorii użytków rolnych w dobrej kulturze

Udział powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze w ogólnej powierzchni użytków rolnych zwiększył się z 92,5% w 2010 r. do 99,0% w 2020 r.

Powierzchnia zasiewów w gospodarstwach rolnych wyniosła 307,5 tys. ha i w porównaniu z 2010 r. wzrosła o 9,2%. Wzrosła również powierzchnia trwałych użytków zielonych (łąk i pastwisk) o 21,4% oraz upraw trwałych o 12,1%. Jednocześnie zmniejszyła się powierzchnia gruntów ugorowanych (o 57,7%).

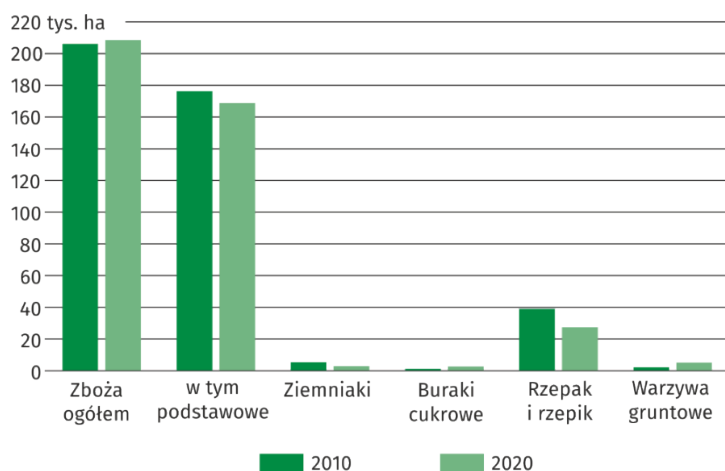
TABL. 33. Powierzchnia zasiewów głównych ziemiopłodów rolnych

Lata	Powierzchnia zasiewów ogółem	W tym					
		zboża		ziemniaki	buraki cukrowe	rzepak i rzepik	warzywa gruntowe
		ogółem	w tym podstawowe				
w tys. ha							
2010	281,6	206,4	176,5	5,2	0,9	38,9	1,9
2020	307,5	209,0	169,0	2,8	2,5	27,2	4,9

W 2020 r. odnotowano zmiany powierzchni i struktury zasiewów. W porównaniu z 2010 r. zwiększyła się powierzchnia upraw buraków cukrowych o 161,9%, a jej udział w ogólnej powierzchni zasiewów zwiększył się o 0,5 p. proc. do 0,8%. Zwiększyła się również powierzchnia zasiewów warzyw gruntowych o 153,2%, a jej udział w ogólnej powierzchni zasiewów wzrósł do 1,6%, tj. o 0,9 p. proc. Powierzchnia upraw zbóż zwiększyła się o 1,2%, a jej udział w ogólnej powierzchni zasiewów wyniósł 68,0%, tj. o 5,3 p. proc. mniej niż w 2010 r.

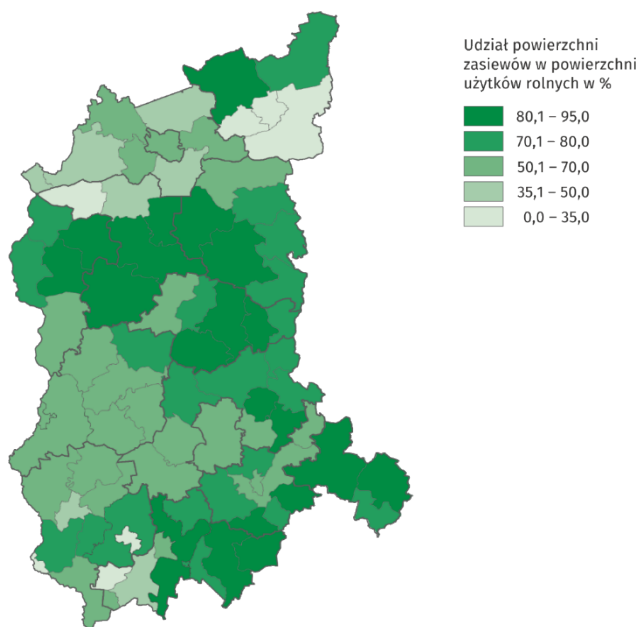
Największy spadek zanotowano w przypadku powierzchni upraw ziemniaków, która była o 45,8% mniejsza niż w 2010 r. Udział powierzchni upraw ziemniaków w ogólnej powierzchni zasiewów zmniejszył się o 0,9 p. proc. do 0,9%. Powierzchnia upraw rzepaku i rzepiku zmniejszyła się o 30,1%, a jej udział w ogólnej powierzchni zasiewów wyniósł 8,8%, tj. o 5,0 p. proc. mniej niż w 2010 r.

Wykres 25. Powierzchnia zasiewów według grup ziemiopłodów

W 2020 r. udział powierzchni zasiewów zbóż w województwie lubuskim w powierzchni krajowych zasiewów zbóż wyniósł 2,8% i był najniższy w kraju. Również najniższy odsetek w krajowej powierzchni zasiewów zanotowano w przypadku powierzchni upraw ziemniaków – 1,2%. Niewielki odsetek w krajowej powierzchni zasiewów stanowiła także powierzchnia upraw: buraków cukrowych – 1,0%, rzepaku i rzepiku – 2,8% oraz warzyw gruntowych – 2,9%.

W przekroju terytorialnym w województwie, największym udziałem powierzchni zasiewów w ogólnej powierzchni użytków rolnych charakteryzowały się gminy: Bledzew (powiat międzyrzecki), Siedlisko (nowosolski) oraz Skąpe (świebodziński). Natomiast najniższy udział powierzchni zasiewów w ogólnej powierzchni użytków rolnych wystąpił w gminie Łęknica (żarski), w której niemal 100% użytków rolnych pokrywały łąki. Gminy powiatu wschowskiego: Wschowa i Sława oraz gminę Świebodzin charakteryzował największy udział w strukturze zasiewów zbóż w województwie. W strukturze zasiewu ziemniaków ponad 1/5 zasiewów charakteryzowała gminy: Dobiegniew (strzelecko-drezdenecki) i Ośno Lubuskie (słubicki). Ponad połowa arealu zasiewu ziemniaków skupiła się w 10 gminach województwa lubuskiego. Jeszcze większą specjalizację zaobserwowano w zasiewach buraków.

Mapa 19. Powierzchnia zasiewów w 2020 r.

Ponad połowa wojewódzkich zasiewów buraków skupiła się w trzech gminach powiatu żagańskiego: Niegosławicach, Szprotawie i Żaganu. Zasiewy buraków w województwie zanotowano w 17 gminach 8 powiatów lubuskiego. Zasiewy rzepaku i rzepiku rozłożyły się bardziej równomiernie, mimo to ponad 1/5 zasiewów skupiła się w gminach: Świebodzin, Strzelce Krajeńskie, Szprotawa (żagański) i Bledzew (międzyrzecki). Natomiast w

kilkunastu gminach województwa nie zaobserwowano zasiewów rzepaku i rzepiku. W zasiewach warzyw gruntowych również widoczna jest duża specjalizacja. Gminy powiatu świebodzińskiego: Skąpe i Świebodzin oraz międzyrzeckiego: Międzyrzecz i Pszczew skupiły 1/3 zasiewów warzyw w województwie. Natomiast ¼ gmin województwa nie posiadała areału zasiewów warzyw gruntowych.

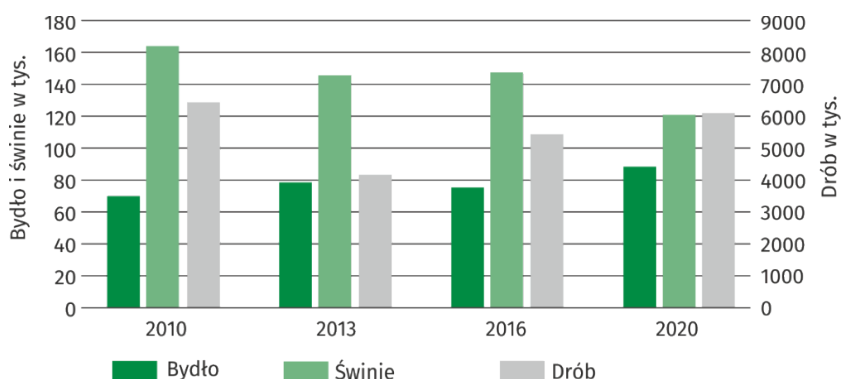
Zwierzęta gospodarskie

W porównaniu z wynikami spisu przeprowadzonego w 2010 r. w województwie lubuskim odnotowano wzrost pogłowia bydła o 26,6%, w tym krów o 25,8%. Znaczny spadek zanotowano w pogłowiu świń (o 26,3%), w tym loch (o 38,0%). Spadek pogłowia świń wynika głównie z niskiej opłacalności tuczu i występowania ognisk afrykańskiego pomoru świń (ASF), natomiast na redukcję pogłowia loch wpływa przede wszystkim popularyzacja systemu nakładczego w chowie świń. W porównaniu z 2010 r. zmniejszyło się także поголовье drobiu (o 5,3%).

TABL. 34. Pogłowia i obsada zwierząt gospodarskich

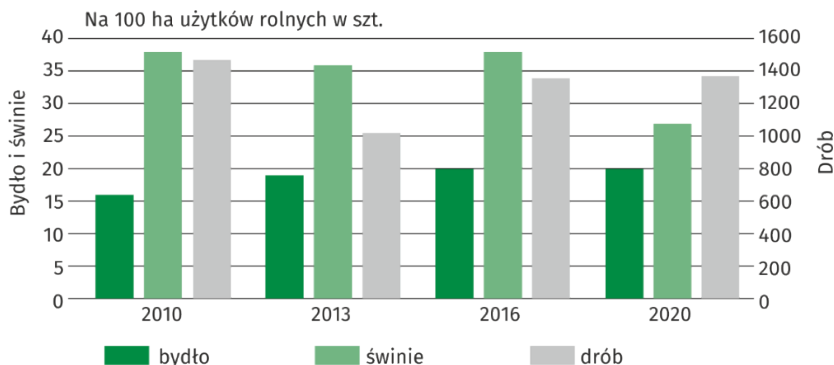
Lata	Bydło		Świnie		Droń	
	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym lochy	ogółem	w tym kury nioski
w tys. szt.						
2010	69,8	28,3	164,2	14,6	6443,7	1293,8
2020	88,4	35,6	121,0	9,1	6100,7	1147,5
2010=100						
2020	126,6	125,8	73,7	62,0	94,7	88,7
na 100 ha użytków rolnych w szt.						
2010	16	6	38	3	1472	296
2020	20	8	27	2	1374	258

Wykres 26. Pogłowia zwierząt gospodarskich

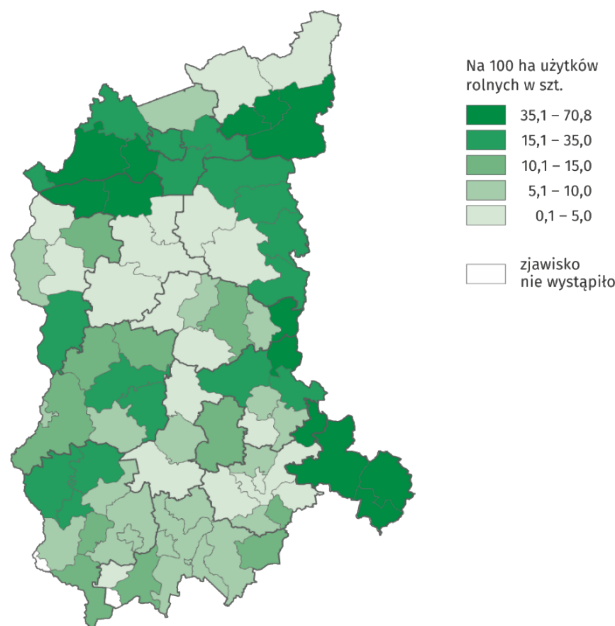
Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w 2020 r. wyniosła 20 sztuk i była o 4 sztuki większa od notowanej w 2010 r. W przypadku drobiu wskaźnik w 2020 r. wyniósł 1374 sztuki, tj. o 98 sztuk mniej niż w 2010 r. Obsada trzody chlewnej zmniejszyła się z 38 sztuk notowanych w 2010 r. do 27 sztuk notowanych w 2020 r.

Wykres 27. Obsada zwierząt gospodarskich

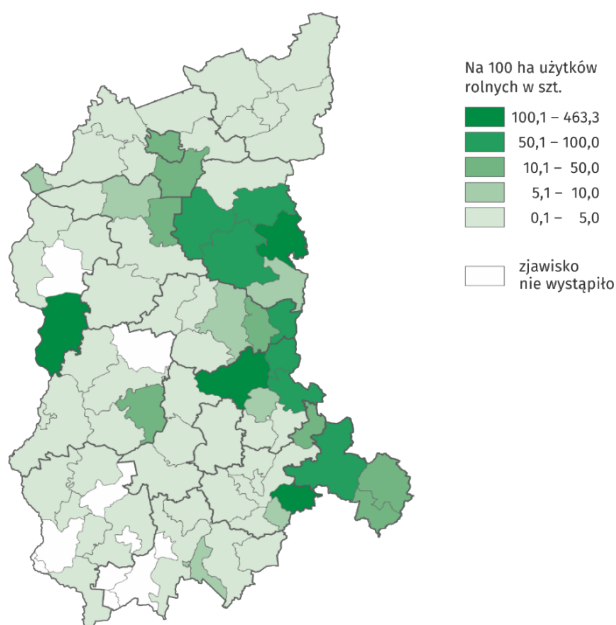
Udział województwa lubuskiego w krajowym pogłowiu wszystkich omawianych gatunków zwierząt gospodarskich był niewielki i wyniósł odpowiednio 1,4% dla bydła, 1,1% dla świń oraz 2,7% dla drobiu.

Mapa 20. Obsada bydła w 2020 r.

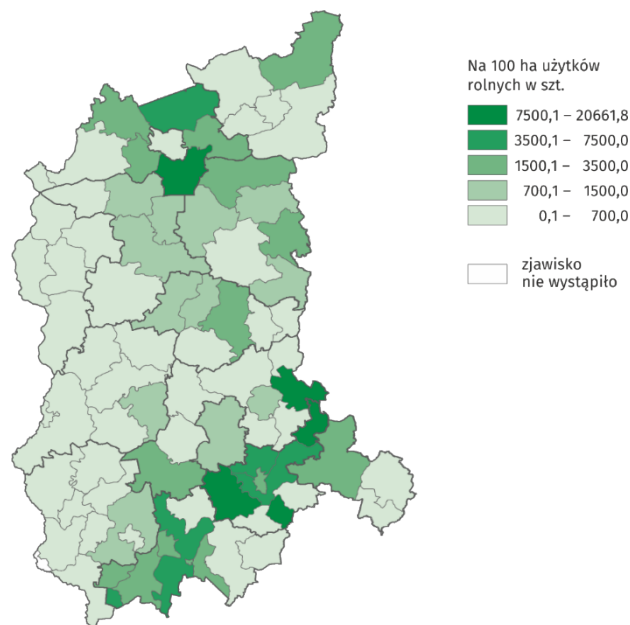
W hodowli bydła widoczna jest specjalizacja w przekroju terytorialnym województwa lubuskiego. W trzech powiatach zaobserwowano niemal połowę pogłowia bydła w województwie, a w gminach: Wschowa (powiat wschowski) i Słońsk (sulęciński) spisano niemal 1/5 wojewódzkiego pogłowia bydła. W gminach powiatów wschowskiego: Szlichtyngowa i Wschowa oraz sulęcińskiego: Krzeszyce i Słońsk zaobserwowano najwyższy w województwie wskaźnik obsady bydła na 100 ha użytków rolnych.

Hodowlę trzody chlewnej w województwie charakteryzuje znaczna specjalizacja. W gminach: Cybinka (ślubicki), Pszczew (międzyrzecki), Sulechów (zielonogórski) i Siedlisko (nowosolski) spisano ponad 55% pogłowia świń w województwie lubuskim. Specjalizację ww. gmin w hodowli świń potwierdza również wskaźnik obsady trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych, który w tych gminach był najwyższy.

Mapa 21. Obsada trzody chlewnej w 2020 r.

W 6 gminach powiatu nowosolskiego spisano niemal ¼ stada drobiu w województwie lubuskim. Obsada drobiu na 100 ha użytków rolnych w gminach: Bytom Odrzański, Kolsko, Koźuchów, Otyń i Nowa Sól przekracza 4 tys. sztuk. W hodowli drobiu specjalizację zaobserwowano ponadto w gminach: Kargowa (zielonogórski) i Deszczno (gorzowski), w których skupiła się ponad 1/5 pogłowia wojewódzkiego drobiu, co odzwierciedla także wskaźnik obsady drobiu na 100 ha użytków rolnych.

Mapa 22. Obsada drobiu w 2020 r.

Ciągniki i maszyny rolnicze

Na przestrzeni 10 lat wskaźniki dotyczące liczby maszyn na 100 gospodarstw, jak i na 100 ha użytków rolnych, w województwie lubuskim nie uległy znaczącym zmianom. Widoczny jest spadek głównie w odniesieniu do liczby kombajnów buraczanych, silosokombajnów oraz opryskiwaczy sadowniczych.

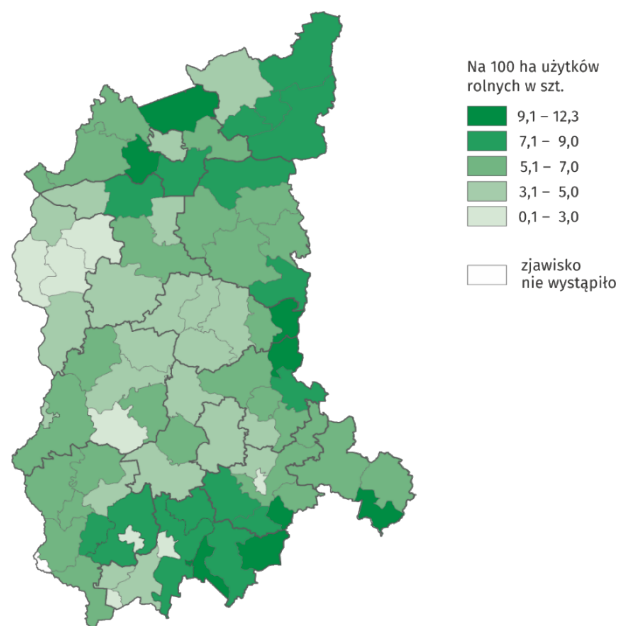
TABL. 35. Ciągniki i maszyny rolnicze

Lata	Ciągniki	Kombajny			Siloso-kombajny	Opryskiwacze	
		zbożowe	buraczane	ziemniaczane		polowe	sadownicze
w tys. szt.							
2010	19,4	2,7	0,1	0,6	0,2	5,2	0,2
2020	19,0	2,8	0,0	0,5	0,0	4,8	0,1
2010=100							
2020	98,0	105,8	25,0	84,6	26,9	92,7	60,5
na 100 gospodarstw rolnych w szt.							
2010	87,4	12,0	0,5	2,7	0,8	23,3	1,1
2020	95,0	14,0	0,1	2,6	0,2	24,0	0,7
na 100 ha użytków rolnych w szt.							
2010	4,6	0,6	0,0	0,1	0,0	1,2	0,1
2020	4,5	0,7	0,0	0,1	0,0	1,1	0,0

W 2020 r. w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne przypadał 1 ciągnik, jednak udział gospodarstw z ciągnikami w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych kształtował się na poziomie 54,9%.

W stosunku do wyników PSR 2010, przy utrzymującej się przewadze zbóż w strukturze powierzchni zasiewów, zwiększyła się liczba kombajnów zbożowych (o 5,8%).

Najwyższy odsetek (powyżej 68%) gospodarstw rolnych posiadających ciągnik w ogólnej liczbie gospodarstw charakteryzował gminy: Nowe Miasteczko (powiat nowosolski) oraz Niegostawice i Żagań (żagański). Liczba gospodarstw posiadających ciągnik w województwie rozkłada się równomiernie. W połowie gmin odsetek gospodarstw rolnych posiadających ciągnik był mniejszy niż średnia w województwie, a w drugiej połowie gmin odsetek jest wyższy. W województwie lubuskim 13,3% gospodarstw posiadało kombajn zbożowy. Najwyższym odsetkiem (powyżej 25%) gospodarstw posiadających kombajn zbożowy charakteryzowały się gminy: Kargowa (zielonogorski), Nowe Miasteczko (nowosolski) oraz Żagań (żagański). Większość gmin województwa lubuskiego posiadała mniejszy niż średnio w województwie odsetek gospodarstw z kombajnem zbożowym.

Mapa 23. Ciągniki i maszyny rolnicze w 2020 r.

a *Kombajny zbożowe, kombajny ziemniaczane, polowe opryskiwacze.*

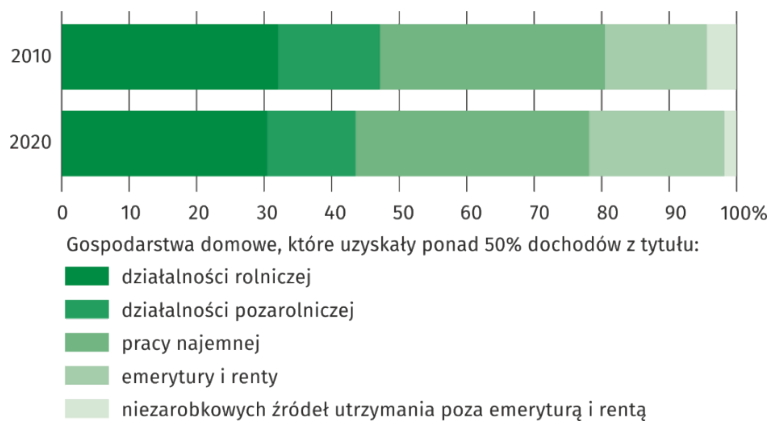
Kombajny ziemniaczane posiadało 2,5% gospodarstw rolnych w województwie lubuskim, a ich rozkład w ujęciu terytorialnym nie był równomierny. Wyższy od wojewódzkiego wskaźnik gospodarstw posiadających kombajny ziemniaczane charakteryzował 1/3 gmin, w tym najwyższy (10-16%) gminy: Babimost (zielonogórski), Dobięgniew (sulęciński) oraz Bytom Odrzański (nowosolski). W lubuskim 23,0% gospodarstw wyposażonych było w opryskiwacz polowy. Większość gmin województwa posiadała mniejszy niż średnio w województwie (23%) odsetek gospodarstw z opryskiwaczem polowym. Najwyższym odsetkiem (powyżej 43%) gospodarstw posiadających opryskiwacz polowy charakteryzowały się gminy: Nowe Miasteczko, Niegosławice i Babimost.

Źródła dochodów gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego

Według ostatecznych wyników PSR 2020 w województwie lubuskim dochody z prowadzonej działalności rolniczej uzyskiwało 19,5 tys. gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego. W przypadku 27,2% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego działalność rolnicza stanowiła główne źródło utrzymania, tj. źródło dochodów przekraczające 50% dochodów ogółem.

W tej grupie gospodarstw, poza działalnością rolniczą, dodatkowym źródłem utrzymania była praca najemna (dla 34,6% gospodarstw, w 2010 r. – dla 33,4%) oraz emerytury i renty (20,0% w 2020 r., w PSR 2010 dla 15,1% gospodarstw).

Wykres 28. Struktura gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego według głównego

źródła dochodów

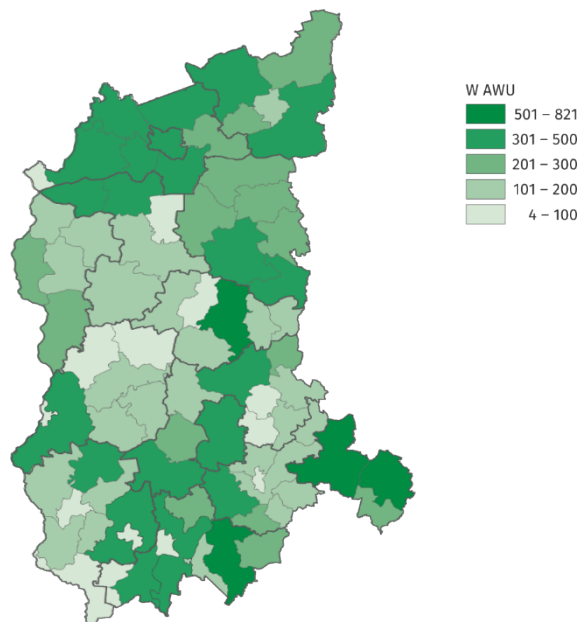

Nakłady pracy i struktura pracujących w gospodarstwach rolnych

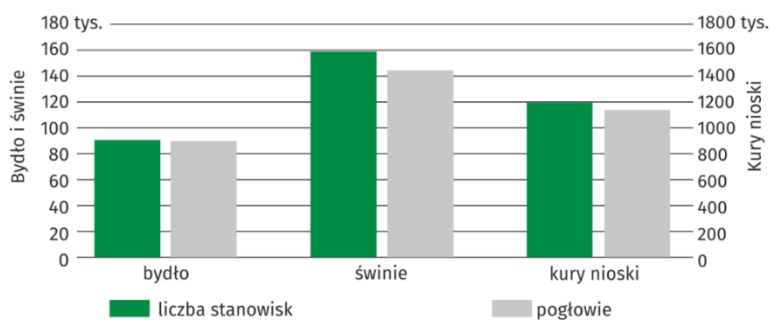
Nakłady pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych w województwie lubuskim ukształtowały się na poziomie 17,5 tys. AWU¹. Rodzinna siła robocza stanowiła 86,0% nakładów pracy (15,1 tys. AWU), natomiast pozostałą część nakładów pracy (14,0%) ponieśli stali pracownicy najemni (1,6%).

Mapa 24. Nakłady pracy w gospodarstwach rolnych ogółem poniesione na produkcję rolniczą w 2020 r.

Stanowiska w budynkach inwentarskich dla bydła, świń i drobiu (kur niosek)

Wyniki PSR 2020 wykazały, że średnia liczba stanowisk dla bydła przypadająca na 1 gospodarstwo posiadające bydło w województwie lubuskim, wyniosła 38 stanowisk, wobec przeciętnie 26 stanowisk w kraju. Na 1 gospodarstwo posiadające świnie notowano 242 stanowiska dla trzody chlewnej, natomiast w kraju 144 stanowiska.

Wykres. 29. Stanowiska w budynkach inwentarskich i pogłowie bydła, świń i kur niosek.

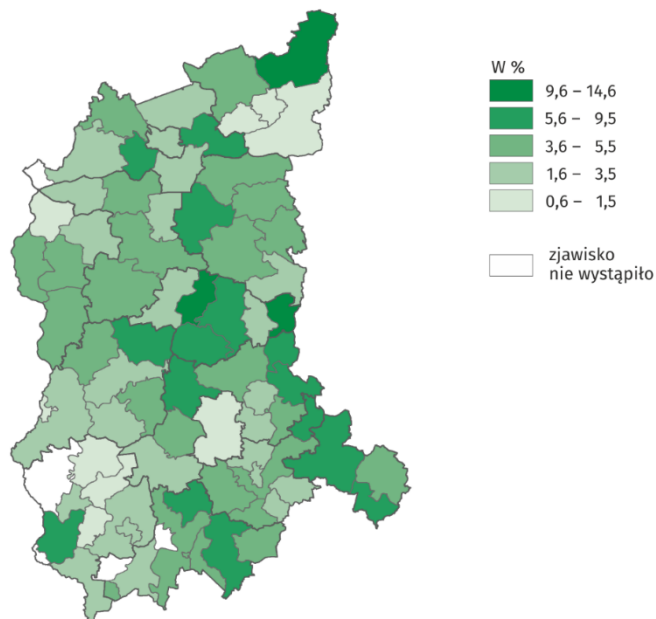
W województwie lubuskim zanotowano 4,0 tys. gospodarstw rolnych z pogłowiem niosek kurzych, które posiadały 1204,3 tys. stanowisk, wobec tego wskaźnik stanowisk na 1 gospodarstwo wyniósł 301. Dla kraju analogiczny wskaźnik notowano na poziomie 174 stanowisk.

Budynki i budowle gospodarcze

W 2020 r. 4,3% gospodarstwach rolnych w województwie lubuskim (tj. 0,9 tys.) wyposażonych było w silosy zbożowe. Udział województwa w ogólnej liczbie silosów zbożowych w kraju wyniósł tym samym 1,4%. Najwyższy 1 Umowna jednostka nakładów pracy (Annual Working Unit – AWU) w rolnictwie, oznaczająca ekwiwalent pełnego etatu. Jest obliczana przez podzielenie liczby godzin przepracowanych w ciągu roku przez roczną liczbę godzin odpowiadającą pełnemu etatowi.

udział gospodarstw wyposażonych w silosy zbożowe odnotowano w gminach: Zbąszynek (14,6%) i Lubrza (11,8%) w powiecie świebodzińskim.

Mapa. 25. Udział gospodarstw rolnych wyposażonych w silosy zbożowe w ogólnej liczbie gospodarstw

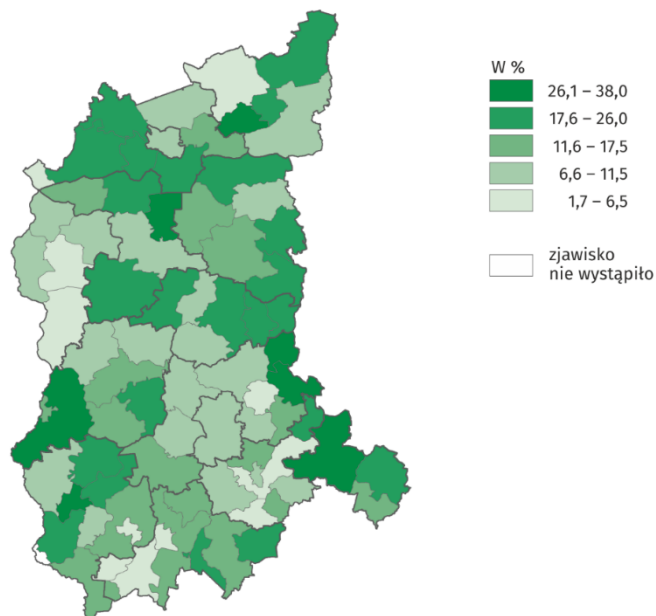

rolnych.

Gospodarstw rolnych z sortowniami, przechowalniami i chłodniami odnotowano w województwie lubuskim 0,6 tys., tj. 3,0% ogólnej liczby gospodarstw rolnych. Udział województwa w ogólnej liczbie tego rodzaju budynków i budowli gospodarczych w kraju wyniósł 1,0%. W województwie lubuskim najczęściej gospodarstw (8,0 tys., tj. 39,7%) posiadało stodołę. Odsetek stodół w kraju wyniósł 1,1%.

Gospodarstw, w których użytkowane były specjalistyczne budynki inwentarskie odnotowano w województwie lubuskim 3,3 tys., tj. 16,5% ogółu gospodarstw rolnych w województwie. Gospodarstw użytkujących kurniki było 1,8 tys., obory 1,6 tys., a chlewnie 0,5 tys. Udział województwa w ogólnej liczbie użytkowanych specjalistycznych budynków inwentarskich w kraju wyniósł 1,2%.

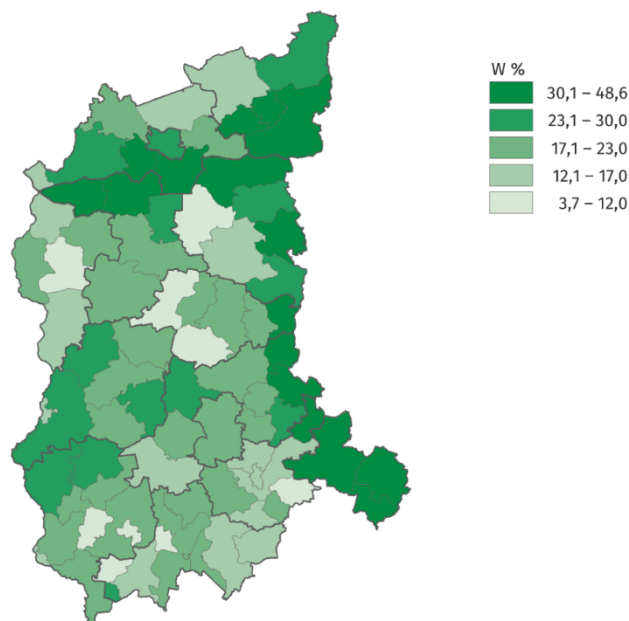
Mapa. 26. Udział gospodarstw rolnych użytkujących specjalistyczne budynki inwentarskie (obory, chlewnie i kurniki) w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych.

Najwyższy udział gospodarstw użytkujących specjalistyczne budynki inwentarskie odnotowano w gminie Zwierzyn (powiat strzelecko-drezdenecki), gdzie 38,0% gospodarstw użytkowało specjalistyczne budynki inwentarskie. Wysoki odsetek gospodarstw użytkujących specjalistyczne budynki inwentarskie odnotowano także w gminach: Babimost i Kargowa (powiat zielonogórski), odpowiednio 37,0% i 30,9% gospodarstw.

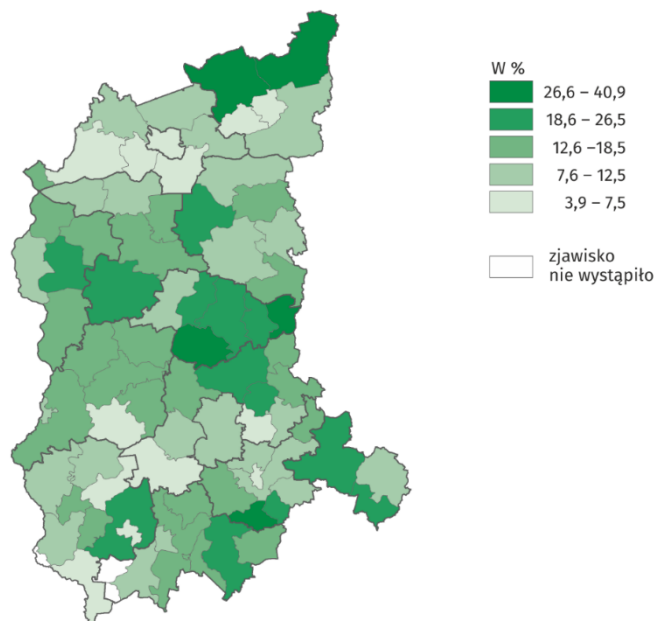
Nawożenie nawozami mineralnymi i naturalnymi

W porównaniu z wynikami spisu przeprowadzonego w 2010 r. w województwie lubuskim odnotowano wzrost odsetka gospodarstw stosujących obornik (z 18,7% w 2010 r. do 23,9% w 2020 r.). Udział gospodarstw stosujących obornik w województwie lubuskim wyniósł 7,0% ogółu gospodarstw stosujących obornik w kraju.

Mapa. 27. Udział gospodarstw stosujących nawożenie obornikiem w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych

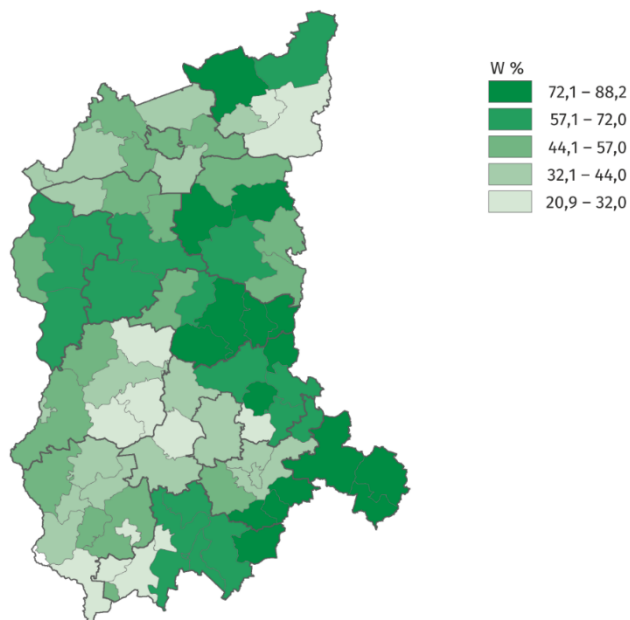
Z ogólnej liczby gospodarstw stosujących nawożenie naturalne 40,5% aplikuje nawozy metodą rozrzutową z przyoraniem po 4 godzinach ale do 24 godzin, 40,1% metodą rozrzutową z przyoraniem w ciągu 4 godzin, natomiast 17,0% metodą rozrzutową bez przyorania lub przyorane po 24 godzinach. Gospodarstwa przechowujące nawozy naturalne na pryzmach bez płyty obornikowej stanowią 27,8% gospodarstw stosujących nawozy naturalne w województwie, a przechowujące nawozy naturalne na pryzmach z płytą obornikową – 25,1%. Gospodarstw przechowujących nawozy naturalne na głębokiej ściółce zanotowano 15,5%, natomiast na pryzmach kompostowych 15,1%.

Mapa. 28. Udział gospodarstw stosujących nawożenie wapniowe w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych

Najwyższy udział gospodarstw stosujących nawożenie obornikiem odnotowano w gminach: Babimost (powiat zielonogórski), 48,6% gospodarstw, Kolsko (nowosolski) – 46,8%, Krzeszyce (sulęciński) – 40,9% oraz Wschowa (wschowski) – 40,8% gospodarstw.

W porównaniu z 2010 r. w województwie lubuskim odnotowano wzrost liczby gospodarstw stosujących nawożenie wapniowe (o 62,2%) oraz wzrost ich odsetka (z 4,1% w 2010 r. do 14,3% w 2020 r.). Zużycie nawozów wapniowych wzrosło z 38,9 kg na 1 hektar użytków rolnych w 2010 r. do 65,8 kg/ha.

Mapa. 29. Udział gospodarstw stosujących nawożenie mineralne (NPK) w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych

Udział gospodarstw stosujących nawozy wapniowe w województwie lubuskim wyniósł 1,0% ogółu gospodarstw stosujących nawożenie wapniowe w kraju. Mimo istotnego wzrostu nawożenia wapniowego, jego poziom pozostaje nadal niewystarczający. Zbyt niskie zużycie nawozów wapniowych negatywnie wpływa na strukturę gleb, powodując ich zakwaszanie, co jest szczególnie niekorzystne przy zwiększonym nawożeniu azotowym, obniżającym zasadowość gleb.

Największy udział gospodarstw stosujących nawozy wapniowe w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych zaobserwowano w gminach: Skąpe (powiat świebodziński) – 40,9%, Dobiegniew i Strzelce Krajeńskie (strzelecko-drezdenecki), odpowiednio 32,6% i 30,8%, Nowe Miasteczko (nowosolski) – 30,2% oraz Zbąszynek (świebodziński) – 30,2%.

Zużycie nawozów mineralnych (azotowych, fosforowych i potasowych - NPK) w 2020 r. spadło do 89,4 kg na 1 hektar użytków rolnych. W 2010 r. ich zużycie notowano na poziomie 98,7 kg/ha. W 2020 r. o 7,6% spadła liczba gospodarstw stosujących nawożenie mineralne. Gospodarstwa stosujące nawożenie mineralne stanowiły 54,8% gospodarstw rolnych ogółem (przeciętnie w kraju – 71,3%). Nawożenie azotowe, stosowało 98,3% gospodarstw rolnych stosujących nawozy mineralne, potasowe – 63,8, a fosforowe 63,7% gospodarstw. Udział gospodarstw stosujących nawozy mineralne w województwie lubuskim wyniósł 1,2% ogółu gospodarstw stosujących nawozy mineralne w kraju.

Najwyższy odsetek liczby gospodarstw stosujących nawożenie mineralne odnotowano w gminach: Szczaniec i Skąpe (powiat świebodziński) – odpowiednio 88,2% i 85,2%, Babimost (zielonogórski) – 85,2% oraz Szlichtyngowa i Wschowa (wschowski) odpowiednio 84,2% i 82,3%.

Przeznaczenie końcowej produkcji rolniczej

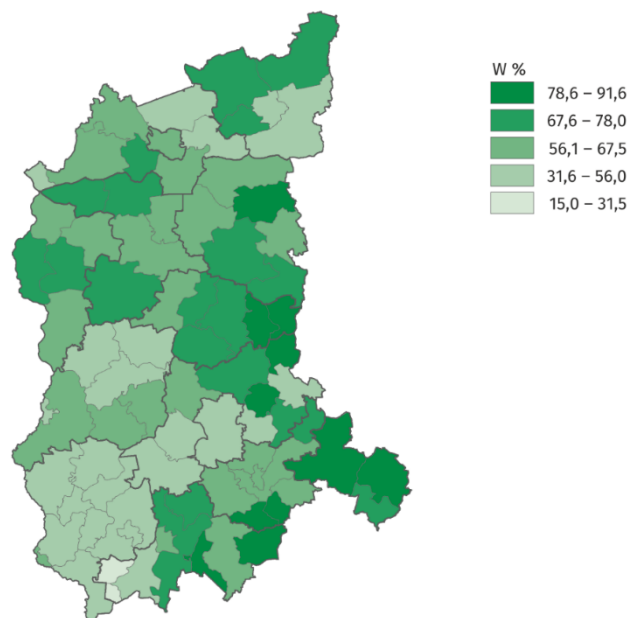
Wyniki PSR 2020 wykazały, że 13,1 tys., tj. 65,0% gospodarstw indywidualnych w województwie lubuskim końcową produkcję rolniczą przeznaczyło na sprzedaż (przeciętnie w kraju – 70,7%), co w porównaniu z wynikami poprzedniego spisu rolnego dało wzrost tego odsetka o 22,1 p. proc.

Najwięcej gospodarstw indywidualnych produkujących na sprzedaż odnotowano w gminach: Szczaniec (powiat świebodziński) - 91,6% ogólnej liczby gospodarstw indywidualnych, Babimost (zielonogórski) - 90,1%, Przytoczna oraz Wschowa (odpowiednio międzyzrzecki i wschowski) - po 85,5%.

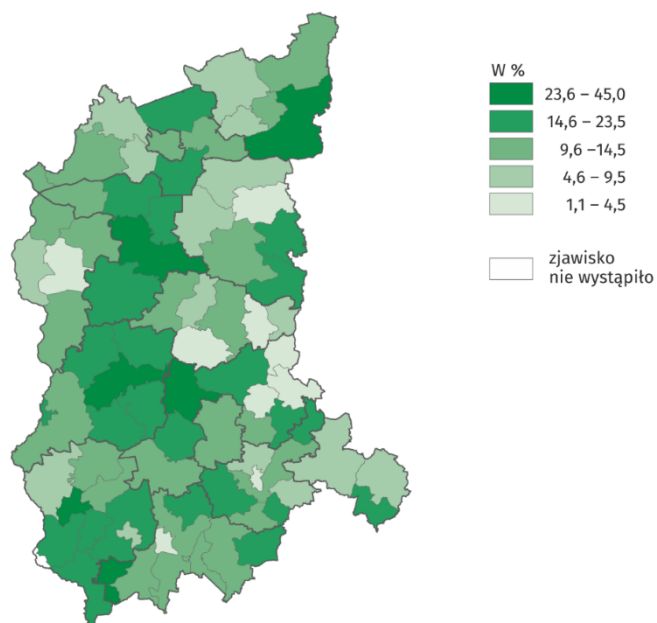
Odsetek gospodarstw, w których końcowa produkcja rolnicza przeznaczona była głównie na samozaopatrzenie wyniósł 13,1% (przeciętnie w kraju – 15,8%) i obniżył się w porównaniu z poprzednim spisem o 2,3 p. proc.

Najwyższy udział gospodarstw indywidualnych produkujących głównie (w tym wyłącznie) na samozaopatrzenie gospodarstwa domowego w gospodarstwach indywidualnych ogółem odnotowano w gminie Gozdnicza (powiat żagański) – 45,0%.

Mapa. 30. Udział gospodarstw indywidualnych produkujących na sprzedaż w gospodarstwach indywidualnych ogółem

Mapa. 31. Udział gospodarstw indywidualnych produkujących głównie (w tym wyłącznie) na samozaopatrzenie gospodarstwa domowego w gospodarstwach indywidualnych ogółem

TABL. 36. Powierzchnia przyjęta do Zasobów SP

od	Powierzchnia przyjęta do Zasobu, w tym:	356 536	356 536	Przyjęto do Zasobu, w tym:	100,0%
	rozdysonowano trwale, w tym:	255 032	255 032	rozdysonowano trwale:	71,5%
101	sprzedaż (w tym w trybie przetargowym)	154 119	215 499	sprzedano (45 644 umowy)	60,4%
102	(od marca 2007) - sprzedaż nieruchomości na zasadzie pierwszeństwa byłemu właścicielowi lub jego spadkobiercom, jeżeli nieruchomość została przejęta na rzecz SP przed dniem 1.01.1992 r.	0,2			
103	sprzedaż gruntu związana ze sprzedażą domów, lokali mieszkalnych, budynków gospodarczych, garaży i ogródków przydomowych	1 207			
104	odpłatne przekazanie gruntów (z urządzeniami, obiektami i sieciami) niezbędnych dla prowadzenia działalności przez określone jednostki na rzecz tych jednostek	3,6			
106	sprzedaż nieruchomości użytkownikowi wieczystemu	23			
107	(od marca 2007) - sprzedaż nieruchomości na zasadzie pierwszeństwa dzierżawcy, jeżeli dzierżawa trwała faktycznie przez okres co najmniej trzech lat	60 036			
109	(od marca 2007) - sprzedaż nieruchomości na zasadzie pierwszeństwa zarządzającemu specjalną strefą ekonomiczną w odniesieniu do nieruchomości położonych w granicach specjalnych stref ekonomicznych	50			
110	odpłatne przekazanie na rzecz samoistnego posiadacza gruntu, który w dobrej wierze wznosił na powierzchni budynek	3,4			
111	sprzedaż i odpłatne przekazanie gruntów odpłatne przekazanie na rzecz jednostek samorządowych	7,1			
112	inna sprzedaż bezprzetargowa	0,1			
113	sprzedaż nieruchomości bez przetargu osobom chcącym nabyć tę nieruchomość lub jej część w celu poprawy warunków zagospodarowania nieruchomości przyległych stanowiących ich własność	1,3			
156	zniesienie współwłasności za odpłatnością	48			
115	nieodpłatne przekazanie jednostkom samorządu terytorialnego w związku z reformą administracji publicznej	1,4			
116	przejście z mocy prawa na własność gminy, powiatu, województwa	528			
117	nieodpłatne przekazanie województwu	483			
118	nieodpłatne przekazanie na rzecz powiatu	183			
120	nieodpłatne przekazanie gminie	3 770			
133	nieodpłatne przekazanie gruntów, w tym zabudowanych obiektami infrastruktury technicznej towarzyszącej budynkom mieszkalnym, na własność gminie	30			
119	nieodpłatne przekazanie Lasom Państwowym w drodze umowy	9 892	12 877	Lasom Państwowym	3,6%
122	nieodpłatne przekazanie Lasom Państwowym w drodze decyzji administracyjnej	2 986			
123	nieodpłatne przekazanie na rzecz kościelnych osób prawnym	3 763	3 763	kościelnym osobom prawnym	1,1%
132	protokolarne przekazanie wód organom właściwym do spraw gospodarowania wodami publicznymi	9 926	9 926	organom właściwym ds. gospodarowania wodami publicznymi	2,8%

(cd.)

114	nieodpłatne przekształcenie prawa użytkowania wieczystego przysługującego osobom fizycznym w prawo własności	0,04	7 971	innym podmiotom	2,2%
121	nieodpłatne przekazanie gruntów zabudowanych obiektami infrastruktury technicznej towarzyszącej budynkom mieszkalnym na własność spółdzielni utworzonej przez nabywców mieszkań	78			
124	nieodpłatne przekazanie Polskiej Akademii Nauk, Izbie Rolniczej, Krajowej Radzie Izb Rolniczych, państwowej szkole wyższej lub państwowej jednostce badawczo-rozwojowej	512			
125	nieodpłatne przekazanie byłym właścicielom (przywrócenie własności nieruchomości)	59			
126	nieodpłatne nadanie na własność na rzecz osób – dożywotnich użytkowników	3 263			
127	nieodpłatne przekazanie gruntów (z urządzeniami, obiektami i sieciami) niezbędnych dla prowadzenia działalności przez określone jednostki na rzecz tych jednostek (obiekty i sieci energetyczne, wodnokanalizacyjne, ciepłownicze telekomunikacyjne)	2,5			
128	nieodpłatne przekazanie na rzecz fundacji oraz organizacji pożytku publicznego	0,5			
129	przekształcenie prawa użytkowania wieczystego przysługującego osobom fizycznym w prawo własności	28			
130	nieodpłatne przekazanie w zarząd parkom narodowym w związku z utworzeniem parku lub zmianą jego granic	3 264			
135	nieodpłatne przekazanie nieruchomości zamiennej na rzecz osób wywłaszczonych	28			
136	nieodpłatne przekazanie bezrobotnym pod zalesienie	12			
141	wniesienie aportem do spółki innej niż jednoosobowa spółka Agencji	1,6			
148	przekształcenie prawa użytkowania wieczystego przysługującego uczelniom publicznym w prawo własności	8			
149	odpłatne przekształcenie prawa użytkowania wieczystego przysługującego osobom fizycznym w prawo własności	20			
151	scalenie i wymiana gruntów	303			
152	zamiana nieruchomości	33			
155	zniesienie współwłasności	8			
173	inwestycje w zakresie budowli przeciwpowodziowych	8			
174	nieodpłatne przekazanie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad	161			
175	nieodpłatne przekazanie Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad gruntów na pasy drogowe autostrad	134			
178	zbycie w wyniku zasiedzenia	22			
199	inne trwałe rozdysponowanie	25			
	Powierzchnia w Zasobie, w tym:	101 503	101 503	Powierzchnia w Zasobie, w tym:	28,5%
	czasowo zagospodarowane, w tym:	79 492	79 492	czasowo zagospodarowane:	22,3%
200	w wieczystym użytkowaniu	1 706	1 706	w wieczystym użytkowaniu	0,5%
205	w dożywotnim użytkowaniu	901	901	w dożywotnim użytkowaniu	0,4%
210	w dzierżawie	66 592	66 592	w dzierżawie (4 783 umowy)	18,7%

(dok.)

240	w trwałym zarządzie	4	872	w zarządzie	0,2%
250	przekazanie w zarząd jednostkom ochrony przyrody określonym w ustawie o ochronie przyrody	31			
251	przekazanie w zarząd Lasom Państwowym, na potrzeby funkcjonowania tej jednostki	754			
252	przekazanie w zarząd pozostałym państwowym jednostkom organizacyjnym nie posiadającym osobowości prawnej (parki krajobrazowe i inne jednostki)	68			
254	przekazanie w zarząd jednostkom organizacyjnym samorządu województwa na zadania związane z melioracjami wodnymi	12,5			
273	inwestycje w zakresie budowy przeciw powodziowych	1,9			
274	nieodpłatne przekazanie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad	217	8 214	gruntu obce w Zasobie (RZGW, GDDKiA)	2,3%
276	grunty obce – inne niż oznaczone kodami 277, 278, 279	25			
279	użytkowane przez podmioty określone w ustawie Prawo wodne	7 971			
295	bezumowne użytkowanie / korzystanie	1 207	1 207	bezumowne użytkowanie	0,3%
	grunty wolne do zagospodarowania	22 012	22 012	grunty wolne do zagospodarowania	6,2%

TABL. 37. Dzierżawa oraz sprzedaż powierzchni rolnych

Wydzierżawiono ha w roku 2015, w tym:	7 297
w przetargach ograniczonych ustnych	4 598
w przetargach ofertowych:	0
w przetargach nieograniczonych:	2 698

Wydzierżawiono - liczba umów - w roku 2015, w tym:	491
w przetargach ograniczonych ustnych	225
w przetargach ofertowych:	0
w przetargach nieograniczonych:	266

Sprzedano ha w roku 2015, w tym:	7 150
w przetargach ograniczonych ustnych	1 947
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy	3 443
Sprzedano - liczba umów - w roku 2015, w tym:	1 224
w przetargach ograniczonych ustnych	172
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy	232

Wydzierżawiono ha w roku 2016, w tym:	9 144
w przetargach ograniczonych ustnych	6 657
w przetargach ofertowych:	1 381
w przetargach nieograniczonych:	1 106

		(dok.)
Wydzierżawiono - liczba umów - w roku 2016, w tym:		1 113
w przetargach ograniczonych ustnych		543
w przetargach ofertowych:		68
w przetargach nieograniczonych:		502
Sprzedano ha w roku 2016, w tym:		2 750
w przetargach ograniczonych ustnych		47
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy		2 533
Sprzedano - liczba umów - w roku 2016, w tym:		142
w przetargach ograniczonych ustnych		9
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy		57
Wydzierżawiono ha w roku 2017, w tym:		3 923
w przetargach ograniczonych ustnych		2 452
w przetargach ofertowych:		1 302
w przetargach nieograniczonych:		169
Wydzierżawiono - liczba umów - w roku 2017, w tym:		351
w przetargach ograniczonych ustnych		240
w przetargach ofertowych:		86
w przetargach nieograniczonych:		25
Sprzedano ha w roku 2017, w tym:		135
w przetargach ograniczonych ustnych		52
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy		17
Sprzedano - liczba umów - w roku 2017, w tym:		252
w przetargach ograniczonych ustnych		56
bez przetargu na zasadzie pierwszeństwa przysługującego dzierżawcy		16

TABL. 38. Średni czynsz dzierżawy gruntów z Zasobu WRSP na 31.12.2012

Powierzchnia w dzierżawie ha			Średni czynsz dt/ha		
os. fizyczne	os. prawne	razem	os. fizyczne	os. prawne	razem
60 312	28 235	88 547	2,84	3,62	3,09

TABL. 39. Zawarte umowy dzierżawy w roku 2012

Powierzchnia wydzierżawiona w 2012 ha			Średni czynsz dt/ha		
os fizyczne	os. prawne	razem	os fizyczne	os. prawne	razem
1 148	154	1 303	7,37	10,30	7,72

1 734 ha	w wieczystym użytkowaniu	0,5%
901 ha	w dożywotnim użytkowaniu	0,4%
75 066 ha	w dzierżawie (6 291 umów)	21,1%
876 ha	w zarządzie	0,2%
9 302 ha	gruntu obce w Zasobie (RZGW, GDDKiA)	2,6%
766 ha	bezumowne użytkowanie	0,2%
37 344 ha	grunty wolne do zagospodarowania	10,5%

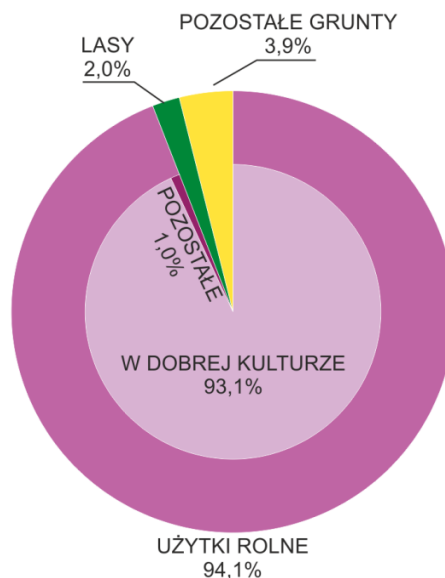
TABL.40. Powierzchnia użytkowania mienia - bezumowna

Stan na:	Powierzchnia w Zasobie WRSP	Powierzchnia wolna	Powierzchnia w BUM	BUM jako % powierzchni w Zasobie	BUM jako % powierzchni wolnej
31.12.2010	166 328	33 799	1 790	1,08%	5,30%
31.12.2011	153 933	37 588	1 213	0,79%	3,23%
31.12.2012	141 790	40 193	1 036	0,73%	2,58%
31.12.2013	125 989	37 347	766	0,61%	2,05%
31.03.2014	123 221	35 843	695	0,56%	1,94%

TABL. 41. Mieszkania w zasobie WRSP

	OT Gorzów	Filia	OT razem
Liczba mieszkań przejętych do Zasobu + powstałych w Zasobie WRSP	12 838	8 697	21 535
Liczba mieszkań trwale rozdysponowanych ogółem	12 832	8 686	21 518
z tego: sprzedanych	11 236	8 014	19 250
przekazanych nieodpłatnie_razem, w tym:	1 416	605	2 268
samorządom	1 107	445	1 552
spółdzielniom mieszk.	309	160	469
inne	0	0	0
zlikwidowanych i połączenie lokali	180	57	237
inne	0	10	10
Stan mieszkań w Zasobie WRSP	6	11	17

Wykres 30. Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w 2016 r.
Stan w czerwcu, według siedziby użytkownika

ROLNICTWO EKOLOGICZNE

W XXI w. rozpoczęto próby godzenia nowoczesnych praktyk uprawy rolnej z potrzebami ochrony środowiska przyrodniczego. Założeniem działania powstających w tym okresie gospodarstw ekologicznych jest takie prowadzenie upraw, aby zachować bioróżnorodność i chronić lokalne zasoby naturalne przy równoczesnej produkcji żywności o wysokiej jakości.

Zgodnie z zapisami rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 2092/91, każdy podmiot gospodarczy, który produkuje, przygotowuje, przechowuje, przywozi z kraju trzecie produkty, lub który takie produkty wprowadza na rynek, przed wprowadzeniem na rynek jakiegokolwiek produktu jako produktu ekologicznego lub wyprodukowanego w okresie konwersji na rolnictwo ekologiczne zgłasza tę działalność właściwym organom państwa członkowskiego, w którym działalność ta jest wykonywana oraz przekazuje zgodę na objęcie jego działań systemem kontroli. W Polsce system kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym stanowią: Minister właściwy do spraw rolnictwa, jako organ upoważniający jednostki certyfikujące do prowadzenia kontroli i wydawania certyfikatów; Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawująca nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi rolnictwo ekologiczne; jednostki certyfikujące upoważnione do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów zgodności w rolnictwie ekologicznym.

Reguły ukazane przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa dla działania "Rolnictwo ekologiczne" wskazują na powinności rolnika w zakresie realizacji zadań:

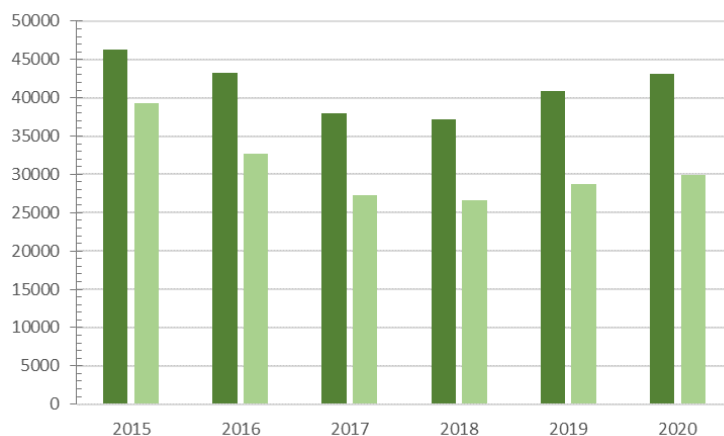
- posiadanie planu działalności ekologicznej, który rolnik sporządza przy udziale doradcy rolnośrodowiskowego,
- brak możliwości realizacji przekształceń występujących w gospodarstwie rolnym trwałych użytków zielonych i pastwisk trwałych,
- zachowanie elementów krajobrazu rolniczego nieużytkowanych rolniczo, tworzących ostoje przyrody, określone w planie działalności ekologicznej,
- prowadzenie rejestru działalności ekologicznej zawierającego wykaz działań agrotechnicznych, zaś w przypadku prowadzenia wypasu – rejestru wypasu zwierząt.

W latach 2015-2021 powierzchnia gospodarstw ekologicznych w województwie lubuskim wykazywała stosunkowo małe fluktuacje, z widocznym jednak zmniejszeniem areалу w latach 2017-2018. Od roku 2017 utrzymuje się mniejsza w stosunku do lat 2015-2016 liczba gospodarstw ekologicznych w województwie.

Wykres 31. Liczba gospodarstw ekologicznych w województwie lubuskim w latach 2015-2020 ogółem (ciemnozielone) i posiadających certyfikat (jasnozielone); dane BDL.

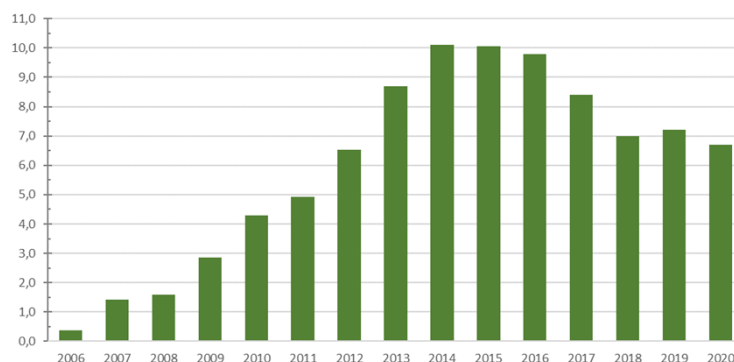

Wykres 32. Powierzchnia gospodarstw ekologicznych w województwie lubuskim w latach 2015-2020 ogółem (ciemnozielone) i posiadających certyfikat (jasnozielone); dane BDL.

W latach 2006-2014 następowało powiększanie udziału gospodarstw ekologicznych z certyfikatem w powierzchni użytków rolnych, w użytkach rolnych ogółem. Kolejne dwa lata (2015-2016) charakteryzowały się zatrzymaniem tego trendu, a w latach 2017-2018 nastąpiło zmniejszenie się analizowanego wskaźnika. Ten z kolei trend został zatrzymany w latach 2019-2020, dla których opisywany udział ukształtował się na poziomie ok. 7%.

Wykres 33. Udział gospodarstw ekologicznych z certyfikatem w powierzchni użytków rolnych, w użytkach rolnych ogółem, w latach 2006-2020; dane BDL

Działania w zakresie wzmocnienia produkcji rolnej w gospodarstwach ekologicznych są wspierane przez mechanizmy finansowania PROW. W działaniu M.11 "Rolnictwo ekologiczne" na dzień 31.05.2022 r. odnotowano złożenie z terenu województwa lubuskiego 7973 wniosków, z czego wydano 6633 pozytywnych decyzji. Liczbę

beneficjentów programu określono na 1871, a kwotę płatności na ok. 210 mln zł. W opisywanych kategoriach województwo plasowało się w środku polskich regionów - 6 pozycja w liczbie składanych wniosków i pozytywnych decyzji oraz liczby beneficjentów, 4 pozycja pod względem kwoty płatności (dane ARiMR).

TABL. 42. Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w Polsce w roku 2015

Województwo	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w okresie konwersji (w ha)	Powierzchnia ekologicznych użytków rolnych po okresie konwersji (w ha)	Łączna powierzchnia ekologicznych użytków rolnych (w ha)
Lubuskie	4 465,58	29 585,84	34 051,42

Dane GIHARS

TABL. 43. Wykaz gospodarstw ekologicznych na terenie województwa lubuskiego (dane Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego).

Lp.	Powiat	Położenie gospodarstwa ekologicznego miejscowość	Powierzchnia uprawy ekologicznej [ha]	Rodzaj produkcji
1.	gorzowski	Zdroisko	3,52	drób, drób ozdobny, jaja, świnie wietnamski
2.	krośniński	Gryżyna	49,00	gryka, owies
3.		Dęby	65,97	borówka wysoka, żyto ozime, owies, gryka, łubin słodki, siano
4.		Strużka	9,85	borówka wysoka, siano, aronia
5.		Osiecznica	76,00	porzeczka czarna, porzeczka czerwona, aronia
6.		Lubiatów	16,94	borówka wysoka
7.		Bobrowice	5,05	borówka wysoka
8.		Granice, Dęby	18,60	gryka, zielonka
9.		Janiszowice	7,05	borówka wysoka, siano
10.		Skórzyn	450,00	tucznik, jałówki, cielęta, w gospodarstwie utrzymywane są żubry
11.			Gębice	10,84
12.	międzyrzecki	Marianowo	11,76	zbiór i przetwórstwo ziół, bób, dynia, fasola, jabłka, ocet winny
13.	międzyrzecki	Wojciechówek	136,24	proso, użytki zielone
14.		Jasieniec	20,00	świnie, bydło opasowe, zboża
15.	nowosolski	Solniki	1,10	marchew, burak ćwikłowy, kapusta, cebula, ziemniaki, kapusta kiszona
16.	słubicki	Białków	200,00	żyto, owies, proso, świnie wypiek chleba
17.		Kunowice	19,11	siano, żyto ozime
18.		Słubice	32,35	Daniele
19.		Stańsk	68,00	proso, konie do rekreacji, agroturysta
20.	sulęciński	Słońsk	200,00	młode bydło do 300 kg, krowy
21.		Słońsk	11,37	młode bydło do 300 kg
22.		Słońsk	12,66	cielęta do 300 kg
23.		Sulęcín	32,20	żywiec wieprzowy, proso, łubin
24.		Lemierzycy	13,83	krowy, jałówki opasy 600 kg
25.		Lemierzycy	14,58	młode bydło do 300 kg
26.		Jamno	36,00	żywiec wołowy

(dok.)

Lp.	Powiat	Położenie gospodarstwa	Powierzchnia uprawy	Rodzaj produkcji
-----	--------	------------------------	---------------------	------------------

		ekologicznego miejscowość	ekologicznej [ha]	
27.	sulęciński	Lemierzyczo	50,00	młode bydło do 300 kg krowy, opasy do 700 kg
28.		Krzeszyce	50,00	bydło opasowe Limousine
29.	strzelecko-drezdencki	Pławin	45,00	Siano
30.		Pławin	360,00	Jelenie, daniele, siano, sianokiszonka
31.	świebodziński	Pławin	45,00	siano
32.		Niekarzyn	62,94	pszenżyto ozime
33.		Owczary	95,40	siano, wełna, owce rasy wrzosówka, drzewka owocowe (certyfikat ekologiczny tylko na siano)
34.		Darnawa	60,00	łubin, żyto, topinambur
35.	wschowski	Krzepielów	29,45	sery krowie podpuszczkowe, masło, mleko, jaja, twarogi, śmietana, żywiec wieprzowy i wołowy, króliki, drób, zboża, gryka, mieszanka zbożowo-strączkowa
36.		Siedlnica	15,00	mleko
37.	zielonogórski	Łaz	20,84	śliwa węgierska, jaja, łubin żółty, pszenica, owies, owce, króliki
38.		Zielona Góra	49,50	łubin żółty nasienny
39.		Zielona Góra	23,37	kapusta, kalafior, dynia, fasola, ogórki, proso
40.		Zielona Góra	33,47	porzeczka czarna, sianokiszonka
41.		Radowice	12,00	kozy, bydło opasowe, gęsi
42.		Grabowiec	50,00	daniele
43.		Grabowiec	41,00	króliki, siano
44.	żagański	Czyżówek	161,68	bydło opasy
45.		Gościeszowice	1,90	porzeczka, maliny, truskawki, pszenica, jaja kurze, warzywa
46.	żarski	Nowa Rola	22,00	żywiec wołowy
47.		Czerna	4,02	żyto, ziemniaki, siano
48.		Grzędawa	15,60	żyto, pietruszka, zioła (hyzop, tymianek) agroturystyka
49.		Guzów	72,45	bydło
50.		Łazy	42,29	gryka, łubin słodki, owies, stawy rybackie, agroturystyka
51.		Tuplice	17,70	gryka, łubin słodki, żyto ozime, żywiec wieprzowy
52.		Bieniów	4,62	króliki, ziemniaki, owoce
53.		Piotrów	52,00	jęczmień, owies, pszenżyto

Gospodarstwa zajmujące się produkcją metodami ekologicznymi stanowią obecnie nie wielki odsetek gospodarstw rolnych ale wraz ze wzrostem świadomości konsumentów wzrastać będzie znaczenie rolnictwa ekologicznego i zapewne ilość takich gospodarstw. Polska mimo dobrych warunków wyraźnie odstaje od średniego w UE udziału gospodarstw i areału objętego produkcją ekologiczną.

Pożądanym kierunkiem zmian jest rozwój grup producentów rolnych zarówno skupiających producentów konwencjonalnych jak i ekologicznych. Wsparcie naukowo-badawcze z e strony uczelni wyższych może przyczynić się do rozwiązania wielu problemów dotyczących zarówno produkcji rolniczej jak i przetwórstwa rolno - spożywczego.

Region od dawna kojarzony jest z winiarstwem, w wielu regionach Polski - lubuskie- postrzegane jest jako kolebka winiarstwa. Do działań promocyjnych można zaliczyć powstanie i funkcjonowanie Lubuskiego Szlaku Wina i Miodu, organizowanie drzwi otwartych w winnicach.

Powierzchnia upraw winorośli - 85 ha (w tym 35 ha posiada największa w Polsce winnica – zlokalizowana w Lubuskim Centrum Winiarstwa w Zaborze - 10000 sadzonek i 21 odmian winorośli).

Lubuski Szlak Wina i Miodu pozwala na poznanie specyfiki i tradycji Regionu Lubuskiego poprzez tematyczną podróż związaną z winem i miodem, z których wytwarza się oryginalne produkty według miejscowych receptur. Wina deserowe, ocet, miód, soki, wosk pszczeli, napoje miodowo-owocowe – to tylko niektóre ze specjalistów oferowanych przez gospodarzy.

4. Wartość produkcji rolniczej

Opłacalność produkcji rolniczej oraz dochód rolniczy uzyskany przez gospodarstwa rolne uczestniczące w PL FADN – Region Pomorze i Mazury - w tym województwo lubuskie.

OPŁACALNOŚĆ PRODUKCJI ROLNICZEJ W REGIONIE

Bydło mleczne

Produkcja mleka w Polsce jest ważną gałęzią gospodarki rolnej. Polska z wielkością produkcji mleka w rankingu krajów Unii Europejskiej znajduje się na piątym miejscu po Niemczech, Francji, Włochach, Holandii. Niemniej liczba gospodarstw produkujących mleko systematycznie maleje. Natomiast wzrasta jeszcze wydajność. Populacja bydła w Polsce na koniec 2021 r. wynosiła 6371,5 tys. sztuk i była o 1;5 % tj o 92;6 tys. sztuk wyższa niż przed rokiem, ale o 0;5% niższa niż w czerwcu 2021 r. (o 29,4 tys. sztuk). Pogłowie krów zostało ograniczone o 4,3% w porównaniu z grudniem 2020 r., również w porównaniu do czerwca 2021 r. odnotowano spadek o 4;2% i wynosiło 2289,0 tys. szt. W strukturze pogłowia krowy stanowią 35;9%.

Jak się kształtuje pogłowie bydła w województwie lubuskim?

W porównaniu z wynikami spisu przeprowadzonego w 2010 r. w województwie lubuskim odnotowano wzrost pogłowia bydła o 26,6% w tym krów o 25;8%. W 2010 r. ogółem bydła było 69,8 tys. sztuk, natomiast w 2020 r. było 88,4 tys. sztuk. Przykro powiedzieć, ale w województwie Lubuskim mamy na koniec 2021 r. tylko 7208 szt. krów objętych kontrolą użytkowości mlecznej prowadzoną przez Polską Federację Hodowców Bydła i Producentów Mleka i jest prowadzona tylko w 62 stadach. Natomiast jako województwo mamy największą w Polsce wydajność od ocenianej sztuki wynoszącą 9898 kg. mleka od krowy. Rolnicy, którzy z różnych powodów rezygnują z utrzymania krów mlecznych, albo całkowicie wysprzedają całe stado, ale są też tacy, którzy przechodzą na produkcję bydła mięsnego poprzez krycie wypierające buhajem mięsnym. Dobrze by było, aby takich gospodarstw było jak najwięcej, ponieważ województwo Lubuskie ma bardzo dobre warunki do produkcji bydła mięsnego. Rodzi się pytanie co jest powodem, że pod względem hodowlanym województwo zajmuje wysokie miejsce, to ilość obór z produkcją mleka stała się kurczy. Odpowiedzi należy szukać w wielu przyczynach w tym:

- w dużych gospodarstwach występują wysokie koszty zatrudnienia, brak również pracowników chętnych do pracy przy krowach mlecznych co stwarza problemy z zatrudnieniem i rosnących kosztach pracy.
- budynki przejęte w dzierżawę z KOWR wykorzystywane w przeszłości do produkcji bydła nie nadawały się do wolno wybiegowej technologii utrzymania bydła, która pozwalała na zmniejszenie kosztów robocizny. Dokonanie modernizacji dzierżawionych obiektów i dostosowania tych obiektów do nowej technologii przekraczało możliwości finansowe dzierżawców.
- w byłych PGR-ach województwa lubuskiego stany bydła decydowały o ilości bydła w województwie. Po przemianach politycznych wystąpił kryzys i daleko idąca wyprzedaż inwentarza żywego na potrzeby wynagrodzenia załóg.
- funkcjonowanie niewielu obór po PGR-owskich zapewnił wyłącznie dzierżawcy, którzy pracowali w tych gospodarstwach i częściowo utrzymali stada krów mlecznych obciążając kosztami zakupu dzierżawy (część z tych obór dalej funkcjonuje).
- ustawa z dnia 16 września 2011 r. zgodnie z którą dzierżawcy zobowiązani zostali do przekazania KOWR 30% gruntów w zamian za obietnicę przedłużenia dzierżaw spowodowała w części dzierżaw likwidację bydła.

Dzierżawcy, którym zmniejszono areał zlikwidowało bydło i przeszli na produkcję roślinną. Natomiast dzierżawcy, którzy nie podporządkowali się ustawie i utrzymali obory mleczne narazili się na sankcje nie przedłużenia dzierżawy na kolejny okres co jest równoznaczne z likwidacją tych gospodarstw po okresie umownym.

Perspektywy wzrostu stanów bydła i produkcji mleka w regionach, gdzie produkcja została mocno ograniczona to odbudowa wymagać będzie wsparcia ze strony Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa skierowanej na potrzeby specyfiki regionalnej dotyczące rozwiązania następujących problemów:

1. Rozstrzygnięcia na rzecz dzierżawców gospodarstw mlecznych kwestii przedłużenia dalszej dzierżawy przez KOWR z utrzymaniem powierzchni gruntów pozwalających na dalszą produkcję roślinną i rozwój produkcji mleka. Dotyczy to zarówno gospodarstw, które oddały 30% areału jak i gospodarstw, które ze względu na niezbędny do utrzymania produkcji areał nie wywiązały się z ustawy. Należy mieć na uwadze, że produkcja mleka jest szczególnie powiązana z gruntami rolnymi co wynika z produkcji pasz objętościowych, pozyskania ściółki i utylizacji odchodów. Poza tym gospodarstwo powinno mieć areał na produkcję roślinną niezbędny dla zapewnienia zróżnicowanego źródła dochodu pozwalającego na przetrwanie występujących w rolnictwie kryzysów.
2. Wspierania działań inwestycyjnych, w tym wśród młodych rolników zachęających do produkcji bydła. Należy również rozważyć sens utrzymania ograniczenia w dostępie do inwestycji z PROW ukierunkowanych na produkcję bydła dla gospodarstw powyżej 300 ha.
3. Przesunięcie poziomu dopłat do krów z dotychczasowego 3-20 szt. na wyższy poziom.
4. Najważniejsze-musi być wola polityczna na uchwalenie Ustawy o Dzierżawie Rolnej(dziedzicznej). To dopiero może zapewnić możliwość podejmowania decyzji wielopokoleniowej.

Bydło mięsne

- Liczba bydła ogółem w Polsce - 6 429 380
- Liczba stad ogółem utrzymujących bydło w Polsce – 356 289
- Liczba bydła mięsnego ogółem (dla 15 wymienionych w zapytaniu ras)- 633 198
- Liczba stad ogółem utrzymujących bydło mięsne ogółem (dla 15 wymienionych w zapytaniu ras)-103 062

TABL. 44. Liczba bydła mięsnego (dla 15 wymienionych w zapytaniu ras) w podziale na rasę, płeć i wiek: 0-2 lata, 2-10 lat, 10-20 lat i pow. 20 lat.

rasa	płeć	wiek do 2 lat	wiek > 2 do 10 lat	wiek > 10 do 20 lat	wiek pow.20 lat
AN	XX	5 485	4 191	469	15
AN	XY	6 836	552	76	0
AR	XX	2 036	1 982	251	3
AR	XY	2 283	231	10	0
BB	XX	4 960	994	20	0
BB	XY	7 101	370	2	0
BD	XX	947	1 073	80	0
BD	XY	1 007	147	0	0
CH	XX	10 103	9 990	1 614	61
CH	XY	10 389	919	92	1
GA	XX	341	595	95	0
GA	XY	376	114	6	0
HH	XX	4 452	5 260	683	16
HH	XY	4 731	654	24	0
HI	XX	1 461	2 827	516	15
HI	XY	1 403	810	41	0
LM	XX	88 320	82 851	11 592	63
LM	XY	88 520	7 708	281	0
MR	XX	37	40	5	0
MR	XY	29	3	1	0
PI	XX	705	647	118	3
PI	XY	753	64	17	0
SL	XX	687	1 169	116	1

(dok.)

rasa	pleć	wiek do 2 lat	wiek > 2 do 10 lat	wiek > 10 do 20 lat	wiek pow.20 lat
SL	XY	678	126	2	0
SM	XX	66 778	83 041	7 518	181
SM	XY	85 946	4 718	375	0
UK	XX	159	268	7	0
UK	XY	154	19	0	0
WA	XX	38	97	11	0
WA	XY	41	56	1	0
WB	XX	100	245	58	11
WB	XY	113	15	1	1
suma		396 969	211 776	24 082	371

Dane sporządzono na podstawie zgłoszeń składanych przez posiadaczy zwierząt w biurach powiatowych ARiMR według stanu bazy danych na dzień 24.03.2020 roku.

TABL. 45. Grupowanie gospodarstw według działów rolniczych

Lp.	Zmienna	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawo-żerne	Trzoda chlewna	Drób	Mieszane	Średnio
1	Produkcja ogółem bez dopłat	219895	236177	brak danych	175966	46733	331067	1907012	142837	192964
2	Koszty ogółem	197147	146804		150063	60189	313748	1583886	144165	178327
3	Opłacalność - relacja produkcja ogółem/koszty ogółem	1,12	1,61		1,17	0,78	1,06	1,20	0,99	1,08
4	Dochód na gospodarstwo rolne w tym dopłaty	70458	102414		71998	22543	50588	352370	30267	53222
5	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną z rodziny	43616	65296		39561	16721	29024	128693	19553	31541

GRUPY PRODUCENCKIE

Zauważa się również postępujący proces zrzeszania się rolników w grupy producentów rolnych. Korzyści wynikające z uczestnictwa w grupie producenckiej stwierdziło już wielu producentów rolnych, którzy tworzą w województwie lubuskim 47 GPR (stan na styczeń 2012r.), z czego prawie połowę tworzą producenci związani z produkcją drobiarską.

Grupy producentów rolnych w 2017 roku:

Nazwa produktu	Liczba grup	Liczba członków grupy
„jaja ptasie”	2	10
„mleko krowie”	5	147
„nasiona roślin oleistych”	1	6
„świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone”	5	34
„ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych”	8	52
„ziarno zbóż”	1	6
drób żywy: Indyki	15	79
drób żywy: kurczaki	7	38
produkty rolnictwa ekologicznego	1	9
Suma końcowa	45	381

Wszystkie funkcjonujące od roku 2004-2017 (łącznie z wykreślonymi)

Nazwa produktu	Liczba grup	Liczba członków grup
„jaja ptasie”	3	20
„mleko krowie”	9	644
„nasiona roślin oleistych”	1	6
„rośliny w plonie głównym, całe lub rozdrobnione uprawiane z przeznaczeniem na cele energetyczne lub do wykorzystania technicznego”	1	6
„świnie żywe, prosięta, warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone”	8	106
„ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych”	19	145
„ziarno zbóż”	3	16
bydło żywe: zwierzęta rzeźne lub hodowlane. Mięso wołowe: świeże, chłodzone, mrożone	1	6
drób żywy: Indyki	24	127
drób żywy: kurczaki	11	53
produkty rolnictwa ekologicznego	1	9
Suma końcowa	81	1138

II. ANALIZY SWOT

1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

TABL. 46. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> warunki naturalne województwa (duża lesistość, tereny wodne) lokalizacja dogodna ze względu na dostępność rynków zbytu - bliskość granicy, dużych aglomeracji miejskich liczne przedsiębiorstwa o zróżnicowanym charakterze produkcji dobry układ drogowy w układzie tranzytowym i regionalnym Potencjał transportowy Odrzańskiej Drogi Wodnej i MDW E70 (Warta - Noteć), dogodne warunki naturalne do rozwoju energetyki opartej o OZE zachowanie naturalnych krajobrazów wzrost aktywności terenów wiejskich do budownictwa mieszkaniowego Możliwy i przyszłościowy rozwój gospodarstw opiekuńczych dla osób starszych. 	<ul style="list-style-type: none"> niekorzystne saldo migracji wysoki poziom bezrobocia na obszarach wiejskich, bezrobocie pokoleniowe niskie zasoby finansowe w rolnictwie (kredytowanie działań) niedostatecznie rozwinięta lub zdegradowana infrastruktura społeczna (szkoły, instytucje kulturalne) mało efektywny i niezaspokajający potrzeb system opieki nad osobami starszymi niewystarczająco rozwinięte systemy gospodarki wodą, ściekami i odpadami niewystarczająco rozwinięta infrastruktura komunalna (chodniki, drogi rowerowe, parkingi śródlęsne i wiejskie) degradacja znacznych obszarów wiejskich na terenach popegeerowskich niedostatecznie rozwinięta sieć telekomunikacyjna i informatyczna niedostatecznie rozwinięta infrastruktura przesyłu energii Zdegradowane drogi wodne (rzeka Odra, Warta, Noteć), brak żeglowności, Niezadawalający stan czystości rzek
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> realizacja zadań sektora rolniczego z finansowaniem ze WPR oraz unijnych i krajowych programów sektorowych rozwój pozarolniczej działalności na obszarach wiejskich, w tym opartej o pracę zdalną wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców wsi i w następstwie zmiany w koncepcji funkcjonowania obszarów wiejskich za sprawą ustanowienia programów stypendialnych i innych mechanizmów wsparcia powiększenie się rynku zbytu na żywność ekologiczną zapewnienie warunków godziwego wynagradzania producentów (wspieranie konkurencji w zakresie skupu produktów rolnych) wsparcie rozwoju turystyki klasycznej, agroturystyki, enoturystyki, turystyki militarnej i przemysłowej dalszy rozwój sektora pszczelarskiego, rozwój turystyki wędkarskiej, łowieckiej, survivalowej, rzecznej i innej opartej o walory przyrodnicze regionu wsparcie rozwoju energetyki z OZE przez programy krajowe i unijne spowolnienie negatywnych skutków zmian klimatycznych przez wspólne działania badawczo-rozwojowe jednostek regionu 	<ul style="list-style-type: none"> dalsza depopulacja regionu, w tym zwłaszcza terenów wiejskich zlokalizowanych z dala od dużych ośrodków miejskich brak źródeł finansowania przedsięwzięć modernizacyjnych, przy równoległym braku środków własnych przejście na model finansowania zadań bazujący na ich prefinansowaniu, co będzie oznaczało niemożliwość absorpcji środków brak zainteresowania działaniami na rzecz transformacji informatycznej obszarów wiejskich brak działań na rzecz przeciwdziałania negatywnym skutkom zmian klimatycznych dalsza degradacja sieci komunikacyjno-transportowej przy braku finansowania jej odbudowy i modernizacji brak zainteresowania stałym zwiększaniem poziomu wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich centralizacja szkolnictwa zawodowego i wyższego, co stworzy barierę w dostępie do usług edukacyjnych dla mieszkańców wsi starzejące się społeczeństwo, spadający poziom wód gruntowych, skutki niedrożnej melioracji spowoduje zagrożenie częstsze podtopienia bądź lokalne powodzie skutki niedrożnych urządzeń wodnych odwadniających i nawadniających spowoduje zagrożenie częstszych podtopień bądź lokalnych powodzi a w okresie okresowych susz brak możliwości nawodnień

W ramach rozwoju OZE przygotowywane są projekty budowy nowych biogazowni rolniczych w Lubuskiem, głównie w obrębie małych miasteczek i wsi. Pozwoli to na likwidację niektórych starych kotłowni komunalnych, zakładowych i indywidualnych oraz przyczyni się do wykorzystania lokalnych rozwoju gospodarczego przyległych obszarów.

Marką Lubuskiego jest mi. wino i miód. Mamy na południu regionu Lubuskie Centrum Winiarstwa w Zaborze i celowe jest, ażeby na północy regionu powstało Lubuskie Centrum Pszczelarstwa. Wnioskują o to lubuscy pszczelarze- Gorzowski Związek Pszczelarzy a popierają to gminy i część radnych Sejmiku.

Warto rozważyć zmianę ustawy i rozporządzeń dotyczących ochrony gruntów rolnych i leśnych w zakresie terenów przeznaczonych pod budownictwo. Pozwoli to na zwiększenie środków na FOGR i przeznaczenia większych środków na drogi rolnicze i infrastrukturę na terenach rolniczych.

Celowe jest zwiększenie środków na remonty dróg lokalnych do 2-3 mld rocznie. Drogi lokalne (gminne, powiatowe) są mocno zdegradowane i większe środki na ich remonty będą bardzo pozytywnie przyjęte przez mieszkańców wsi.

Wskazane jest, w porozumieniu z gminami, zmienić zasady podatków lokalnych, które w obecnych realiach i strukturze wsi są często krytykowane. Warto wysłać ankietę do gmin, jakich zmian oczekują w tym zakresie.

Warto rozważyć możliwość przejmowania nieodpłatnie przez gminy części gruntów rolnych i leśnych niezbędnych do budowy infrastruktury technicznej, komunikacyjnej i turystycznej. Sprzyjać to będzie szybszemu rozwojowi obszarów wiejskich.

2. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa

TABL. 47. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – niewykorzystany potencjał użytków zielonych (tuzy, trawy na gruntach ornych) – duża produkcja drobiarska i prowadzona na bardzo wysokim poziomie – występowanie dużych gospodarstw na terenie województwa sprzyja rozwojowi i propagowaniu najnowszych technologii stosowanych w rolnictwie (wielu rolników z zimniejszych gospodarstw „podpatruje” nowe rozwiązania i część wprowadza w swoich gospodarstwach) – z uwagi na duży rynek wewnętrzny i zewnętrzny „możliwość sprzedaży żywności ekologicznej – warunki klimatyczno-glebowe w województwie sprzyjają uprawie produkcji borówki i jagody kamiczackiej oraz winorośli – uprawa zbóż i rzepaku oraz kukurydzy – duże gospodarstwa prezentują wysoce zaawansowany poziom technologii produkcji – utrzymanie jednej z najwyższych wydajności od jednej krowy za laktacje w Polsce, – powstający projekt pilotażu w zwalczaniu ASF w woj. Lubuskim. 	<ul style="list-style-type: none"> – mała ilość dużych gospodarstw w strukturze województwa aspekcie kwalifikalności do dopłat – duże koszty związane z rozpoczęciem produkcji roślin jagodowych i winnic (od 50 do 100 tys. zł) – brak wystarczającej ilości zakładów przetwórczych roślinnych i zwierzęcych (brak ubojni) – duże zakwaszenie gleb – słaba jakość gleb – zła jakość melioracji odwadniająco-nawadniającej – brak spółek wodnych w każdym powiecie – zły rozkład opadów atmosferycznych (susze lub podtopienia) – niewielka ilość obiektów małej retencji, w stosunku do potrzeb, wynikających przede wszystkim z obserwowanych zmian klimatu i pojawiających się cyklicznie anomalii pogodowych (długotrwałe susze) – brak utwardzonych dróg śródpolnych oraz niedostosowanie szerokości przepustów do nowoczesnego sprzętu rolniczego – mała produkcja trzody chlewnej – właścicielami gruntów bądź dzierżawcami są osoby z poza regionu – brak ośrodków naukowo-badawczych w naszych województwie ściśle współpracujących z gospodarstwami rolnymi – bardzo duży spadek pogłowia trzody chlewnej, małe zainteresowanie inwestycjami w zwalczaniu ASF, brak integracji

--	--

(dok.)

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> – użytki zielone dają możliwości rozwoju produkcji zwierzęcej (bydło, owce, kozy; chów i hodowla zwierzyzny dzikiej – jelenie, daniele) – możliwości rozwoju produkcji żywności ekologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> – mimo jednej z najwyższych średnich wielkości powierzchni gospodarstwa, posiadamy bardzo duże rozdrobnienie – posiadamy małą ilość grup producenckich i rolników zrzeszonych w grupach producenckich – ograniczona możliwość zatrudnienia poza rolnictwem – brak zakładu ubojowego z możliwością eksportu mięsa na rynki zewnętrzne – brak stabilności w opłacalności produkcji zwierzęcej – brak wapnowania spowoduje dalszą degradację gleb – brak dobrze rozbudowanego rynku zbytu dla żywności ekologicznej

Województwo lubuskie przez okres bytności Polski w strukturach Unii Europejskiej pozyskało szeroki strumień funduszy unijnych, dzięki którym mogło się szybciej rozwijać na wielu płaszczyznach. Infrastruktura na obszarach wiejskich, dzięki dotacjom z UE, zanotowała pozytywny wzrost wartości i użyteczności. Dzięki temu zwiększa się atrakcyjność tych obszarów dla osadnictwa, jednak stan dróg gminnych na obszarach wiejskich w dalszym ciągu potrzebuje nakładów finansowych. Rolnictwo dla zwiększenia produkcji i wzrostu tempa produkcji wymaga sieci dróg dojazdowych do pól i łączących małe miejscowości w lepszym niż obecnie stanie. Wiąże się to bezpośrednio ze wzrostem udziału ciężkich maszyn i ciągników stosowanych w rolnictwie. Modernizacja powinna dotyczyć także mostów i przepustów drogowych, które coraz częściej stanowią barierę w dojazdach do pól dla nowoczesnego sprzętu rolniczego. Silną stroną lubuskiego przetwórstwa jest branża drobiowa, w szczególności przetwórstwo mięsa indyczego. Warto podnieść jej pozycję poprzez działania marketingowe promujące lubuskie mięso. Należy także wykorzystać doświadczenia podmiotów z tej branży, kontakty handlowe, do rozwoju innych gałęzi przetwórstwa. Uwzględniając rozwijającą się w społeczeństwie polskim tendencję do prowadzenia zdrowego stylu życia oraz sprzeciw wobec wprowadzania na rynek żywności zmodyfikowanej genetycznie (GMO), należy rozwijać produkcję ekologiczną w regionie. Istniejący producenci powinni być zachęceni do tworzenia własnych przetwórci - indywidualnie, bądź w ramach spółdzielni rolniczych. Zmieniające się nawyki żywieniowe otwierają również furtkę dla produktów regionalnych i tradycyjnych. Lista zarejestrowanych produktów tradycyjnych województwa lubuskiego nie jest długa, ale systematycznie powiększa się, również za sprawą działań informacyjnych i promocyjnych, które należy kontynuować. Dużą barierą, wpływającą na ilość produktów tradycyjnych i regionalnych, są uregulowania prawne odnoszące się między innymi do warunków ich produkcji i sprzedaży, zwłaszcza na poziomie gospodarstw rolnych. Zarówno rozporządzenie dotyczące sprzedaży bezpośredniej, jak i działalności marginalnej, lokalnej i ograniczonej są zbyt restrykcyjne i zniechęcają rolników do podejmowania takiej formy działalności. Zmiana prawodawstwa i złagodzenie przepisów, na wzór innych państw członkowskich UE, jak np. Niemcy, czy Francja, może odwrócić tę sytuację, wpływając przy tym na wizerunek regionu, gdyż wysokiej jakości produkty tradycyjne i regionalne są wizytówką każdego województwa.

Sektor winiarski jest stopniowo rozwijany od wstąpienia Polski do UE, szczególnie intensywny jego rozwój zaobserwowano w ostatnich latach. Wysiłki władz samorządowych oraz nakłady pieniężne poniesione na budowę Winnicy lubuskiej mogą przynieść korzyści dla regionu, płynące z rozwoju turystyki oraz produkcji wina. Należy obserwować zmiany w prawie polskim dotyczące rynku wina i podjąć dodatkowe działania na szczeblu władz samorządowych w celu zmian przepisów, aby umożliwić lokalnym winnicom rozwinięcie produkcji i sprzedaży win. Bazując na bogatej historii i tradycjach lubuskiego winiarstwa oraz wciąż pozytywnych skojarzeniach miasta Zielona Góra z winem, można odbudować markę, która będzie przynosić korzyści. Należałoby powrócić do tradycyjnej formy święta Winobrania, zwiększając liczbę stoisk handlowych oferujących lokalne wino, regionalną, tradycyjną żywność czy rękodzieło. Biorąc pod uwagę warunki naturalne, walory krajobrazowe i znaczącą ilość obiektów atrakcyjnych historycznie, pożądanym kierunkiem dalszego rozwoju regionu jest turystyka i agroturystyka. Istniejący Szlak Wina i Miodu jest przykładem pozytywnego zagregowania usług hotelarskich, enoturystycznych i gastronomicznych, należy jednak przeznaczyć dodatkowe środki na jego promocję, również w sąsiedniej Brandenburgii i innych niemieckich regionach. Ponadto brakuje różnych wersji językowych ulotek opisujących szlak, co jest istotne w regionie przygranicznym i może przynieść większe za-

interesowanie zagranicznych turystów. Należy ponadto podnosić standard oferowanych usług turystycznych i agroturystycznych. Walory krajobrazowe województwa lubuskiego niosą za sobą również zagrożenia dla produkcji rolniczej. W związku z siecią rzek i kanałów oraz niedostatecznym stanem urządzeń melioracji podstawowej i szczegółowej, praktycznie corocznie odnotowuje się straty w uprawach powodowane ich zalaniem bądź podtopieniami. Zmniejszenie tych strat będzie wiązało się ze zwiększeniem nakładów na modernizację lub odtworzenie urządzeń melioracyjnych. Pomocne w tych działaniach byłoby również przywrócenie spótek wodnych działających na terenie gmin. Sąsiedztwo pól i lasów to typowy krajobraz lubuskiej wsi. Taki układ przyczynia się coraz częściej do powstawania strat w płodach rolnych powodowanych przez zwierzynę łowną wychodzącą na pola uprawne. Jest to duży problem dla producentów rolnych, którzy uważają, że obecna ustawa Prawo łowieckie niewystarczająco chroni ich własność i zabezpiecza przed szkodami wyrządzonymi przez zwierzeta dziko żyjące. W tej materii konieczne jest wypracowanie mechanizmów mających na celu zminimalizowanie szkód łowieckich, a w przypadku ich wystąpienia, wypłacanie odszkodowań adekwatnych do poniesionych strat.

Od momentu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej zauważa się przemiany zachodzące w sektorze rolnym i obszarach wiejskich. Pierwotne obawy rolników, że polskie rolnictwo zostanie zdominowane przez wyspecjalizowane, intensywne rolnictwo zachodnioeuropejskie stopniowo ustąpiły, o czym świadczy systematyczny wzrost liczby podmiotów rejestrowanych w Ewidencji Producentów w ARiMR. Zniesienie barier celnych ułatwiło sprzedaż produktów rolnych poza granicami kraju i zostały one docenione na rynku europejskim. Rolnicy coraz chętniej wnioskowali o dotacje na poprawę warunków produkcji. Województwo lubuskie w skali kraju charakteryzuje się dużymi gospodarstwami, mimo to nadal występuje na jego terenie znaczne rozdrobnienie agrarne. Małe gospodarstwa, ze względu na brak lub niewystarczającą ilość środków własnych, nie uczestniczą w działaniach skierowanych na modernizację gospodarstw, tym samym inwestycje w tych podmiotach są niewielkie. Należałoby dla takich gospodarstw, które nadal chcą uczestniczyć w produkcji, stworzyć przyjazne mechanizmy finansowania, niezbędne do podniesienia konkurencyjności inwestycji. Większość gospodarstw w województwie wyspecjalizowana jest w produkcji roślinnej, bądź mieszanej. Brak stabilizacji cenowej na rynku żywca rzeźnego, zwłaszcza trzody chlewnej, spowodował wycofanie się znacznej grupy gospodarstw z hodowli tych zwierząt. Chcąc utrzymać obecną produkcję na pewno potrzebne będą mechanizmy utrzymujące ceny na pułapie opłacalności. Dobrym kierunkiem jest zrzeszanie się rolników w grupy producenckie, dzięki czemu mogą tworzyć jako całość silniejsze ekonomicznie i produkcyjnie podmioty. W województwie lubuskim obecnie są tylko 73 GPR. Stosunkowo niewielka ich liczba może świadczyć, że barierą w ich zawiązywaniu jest raczej mentalność ludzka, a nie brak produkcji na odpowiednim poziomie. Potrzebne w tej materii są przedsięwzięcia informacyjne, aby jak najszerzej zobrazować korzyści wynikające ze wspólnej pracy w grupie producenckiej. Wykorzystanie środków finansowych z budżetu unijnego ma duże znaczenie w restrukturyzacji i modernizacji gospodarstw rolnych. Dotychczasowe limity regionalne, w przypadku województwa lubuskiego są zdecydowanie za niskie, o czym świadczy zainteresowanie rolników wsparciem, w szczególności na działania dotyczące modernizacji gospodarstw. Liczba starających się o dotację jest o wiele większa od wysokości limitu przyznawanych środków. Rozwiązaniem w tej kwestii mogłaby być regionalizacja polityki rolnej, a ilość środków pomocowych przekazywana województwom, czy regionom, uzależniona byłaby od specyfiki gospodarstw na danym obszarze i prowadzonej w nich produkcji rolniczej.

3. Analiza SWOT wybranych obszarów funkcjonalnych terenów wiejskich

1. Województwo lubuskie posiada bardzo cenne przyrodniczo i kulturowo np. Łuk Mużakowa, Park Narodowy „Ujście Warty” itp.
2. Część gruntów rolnych zostaje przekształcana na tereny inwestycyjne (mieszaniowe, drogowe, strefy gospodarcze)
3. Spór związany z ingerencją w obszary wiejskie z inwestycjami uciążliwymi dla mieszkańców pobliskich miejscowości (np. kopalnia węgla brunatnego).

Zagospodarowanie przestrzenne realizowane jest w Polsce w ramach funkcjonowania systemu planowania przestrzennego opartego o zapisy Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2021 poz. 741). Obejmuje on szczebel krajowy, regionalny i lokalny, na których generowane są dokumenty regulujące opisywane zagadnienia. Na szczeblu krajowym powstaje Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (ostatnim opracowaniem tego rodzaju była KPZK 2030), z dnia 13 grudnia 2011 r., która została uchylona Ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. z dniem 13 listopada 2020 r. KPZK 2030 stała się dokumentem archiwalnym, przy braku nowego dokumentu tej rangi. Ma go zastąpić szersza w wymowie Koncepcja Rozwoju Kraju 2050 (KRK 2050), która jest przygotowywana w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej we współpracy z Instytutem Rozwoju Miast i Regionów oraz Instytutem Ochrony Środowiska.

KPZK 2030 opierała przyspieszenie rozwoju i modernizacji Polski na ośrodkach miejskich. Zakładała, że to właśnie w nich będzie następowała koncentracja ludności, z jednoczesnym dalszym odpływem ludności z pewnych

obszarów peryferyjnych – obejmujących niektóre tereny wiejskie i małe ośrodki miejskie. Rezultatem rozwoju kraju w tym kierunku miało być docelowo ukształtowanie policentrycznej metropolii sieciowej. Taki kształt, zdaniem KPZK 2030, zwiększa konkurencyjność Polski na arenie międzynarodowej, a także odgrywa ważną rolę w budowaniu spójności społeczno-gospodarczej i terytorialnej kraju, przyspieszając rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych. Jednocześnie zauważono zmianę w tradycyjnym podziale funkcjonalno-przestrzennym miasta i wsi. Obszary wiejskie, zwłaszcza w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich przejmują szereg funkcji produkcyjnych i usługowych, niezwiązanych z produkcją rolną. W dokumencie założono pierwszoplanową dla rozwoju kraju rangę rozwoju zaawansowanej technologicznie energetyki, transportu, energooszczędnych technologii, wiedzy i technologii informacyjnych, jednocześnie z poszanowaniem potrzeb ochrony, rozpoznania i rozwoju istniejących zasobów naturalnych, w tym przyrodniczych i krajobrazowych oraz restytucją zasobów związanych z dziedzictwem kulturowym. W KPZK 2030 zwrócono też uwagę na brak spójności planowania przestrzennego poszczególnych szczebli, w tym lokalnego z regionalnym. Zdaniem autorów tego dokumentu, będzie to znacząco wpływać na kształtowanie przestrzeni w następnych dziesięcioleciach.

W odniesieniu do województwa lubuskiego, w zapisach KPZK 2030 zauważono:

- regionalne znaczenie miast stołecznych – Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry, wraz z ich obszarami funkcjonalnymi – dla Gorzowa Wlkp. gminy: Kłodawa, Santok, Deszczno i Bogdaniec, a dla Zielonej Góry gminy: Zielona Góra, Sulechów, Trzebiechów, Zabór, Świdnica i Czerwieńsk;
- istnienie powiązań funkcjonalnych jako uzupełniających w sieci krajowej, odpowiednio: Gorzów Wlkp. – Szczecin, Poznań, Zielona Góra; Zielona Góra – Poznań, Wrocław, Gorzów Wlkp., Drezno, Berlin;
- uzupełniającą rolę w systemie komunikacyjnym Polski lotniska Zielona Góra-Babimost;
- przeciętne współczynniki rozwoju społeczno-gospodarczego w skali kraju, przy potencjale kreowania i rozprzestrzeniania procesów rozwojowych w tej części kraju, ograniczonej jednak przez niską jakość powiązań transportowych i funkcjonalnych z głównymi, bardziej dynamicznymi, węzłami sieci osadniczej kraju i ciągle niewystarczające wykorzystanie potencjału wynikającego z bliskości granicy z Niemcami przy jednocześnie dużym wpływie gospodarki niemieckiej na regiony Polski Zachodniej;
- potrzebę inwestycji w elektroenergetyczne sieci przesyłowe 400 kV;
- potrzebę wyznaczenia obszarów funkcjonalnych ośrodków regionalnych – Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry dla zwiększenia potencjału demograficznego, wzmocnienia funkcji metropolitalnych i wykorzystania wewnętrznego potencjału rozbudowy właściwych powiązań funkcjonalnych.

Na szczeblu regionalnym powstaje Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa. Obecnie obowiązującym dokumentem jest PZPWL uchwalony dnia 23 kwietnia 2018 r. uchwałą nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. z dnia 2 maja 2018 r. poz. 1163). Dokument ten rekomenduje szereg działań rzutujących bezpośrednio lub pośrednio na zadania planowania przestrzennego, m.in.:

w zakresie osadnictwa i ładu przestrzennego:

- uwzględnienie w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju MOF OW Gorzów Wlkp. i MOF OW Zielona Góra oraz wzmocnienie ich cech metropolitalnych;
- uwzględnienie ośrodków o znaczeniu subregionalnym wraz z ich obszarami funkcjonalnymi jako struktur uzupełniających krajowy układ osadniczy;
- wspieranie kształtowania spójnej, policentrycznej sieci osadniczej, opartej na ośrodkach wyższego i niższego rzędu oraz wzajemnych związkach funkcjonalno-przestrzennych;
- współpraca na rzecz rozwoju miast przygranicznych: Gubin – Guben, Słubice – Frankfurt nad Odrą, Kostrzyn nad Odrą – Küstrin Kietz;
- współpraca w ramach euroregionów Nysa, Sprewa-Nysa-Bóbr i Pro Europa Viadrina.

w zakresie komunikacji i transportu:

- włączenie województwa lubuskiego do systemu Kolei Dużych Prędkości;
- wzmocnienie regionalnych i lokalnych powiązań z Republiką Federalną Niemiec poprzez utworzenie nowych przepraw mostowych na Odrze i Nysie Łużyckiej;
- wspieranie rozwoju powiązań transportu publicznego, w tym kolejowego, między Gorzowem Wlkp. a Zieloną Górą oraz do ośrodków w innych województwach;

- rozwój funkcjonowania sieci transportu wodnego (MDW E30 i E70) wraz z infrastrukturą towarzyszącą;
- wspieranie rozwoju infrastruktury transportu intermodalnego;
- uwzględnienie transportu rowerowego jako znaczącego środka transportu na obszarach miejskich;
- uwzględnienie występujących powiązań transportowych (drogowych, kolejowych, wodnych, lotniczych) pomiędzy województwem lubuskim a regionami ościennymi;
- wzmocnienie regionalnych i lokalnych powiązań z Republiką Federalną Niemiec poprzez utworzenie nowych przepraw mostowych na Odrze i Nysie Łużyckiej;
- modernizacja Międzynarodowej Drogi Wodnej E30 i E70 oraz zwiększenie znaczenia przewozów towarowych transportem wodnym;
- rozwój sieci szlaków i dróg rowerowych, w tym EuroVelo;
- uwzględnienie certyfikowanego cywilnego lotniska użytku publicznego Zielona Góra/Babimost jako zapasowego portu lotniczego dla obiektów w Berlinie, Poznaniu.

w zakresie ochrony przyrody:

- uwzględnienie w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju ochrony zimowiska o wybitnym znaczeniu dla ochrony nietoperzy w Europie – obszar Natura 2000 Nietoperek PLH080003;
- zachowanie integralności obszarów węzłowych i zapewnienie drożności korytarzy wyznaczonych w ramach krajowej sieci ekologicznej, w tym korytarza o znaczeniu międzynarodowym – doliny Odry;
- wsparcie ochrony cennych siedlisk łąkowych i pastwiskowych, bioróżnorodności na gruntach ornych, poprzez dofinansowanie z programu rolnośrodowiskowo-klimatycznego;
- określenie zasad prowadzenia racjonalnej gospodarki zasobami złóż kopalin oraz kompleksowego wykorzystania kopalin, w tym kopalin towarzyszących;
- przyjęcie rozporządzeń ustanawiających obszary ochronne GZWP;
- opracowanie planów ochrony, planów zadań ochronnych dla najważniejszych obszarowych form ochrony przyrody, w tym dwóch parków narodowych i uwzględnienie wytycznych z nich wynikających w dokumentach planistycznych;
- zachowanie oraz odtworzenie drożności i ciągłości morfologicznej rzek szczególnie istotnych dla gatunków ichtiofauny;
- określenie krajowych wytycznych umożliwiających nadanie zielonej infrastrukturze rangi obligatoryjnego elementu planowania przestrzennego i rozwoju terytorialnego;
- skoordynowanie działań ochronnych i promocji zrównoważonej turystyki na obszarach chronionych położonych na pograniczu województw;
- skoordynowanie planów ochrony i planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000 położonych na pograniczu polsko-niemieckim;
- skoordynowanie działań ochronnych i promocji turystycznej transgranicznego geoparku „Łuk Mużakowa” wpisanego na listę UNESCO oraz Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Notecka;
- integracja działań na rzecz ochrony zasobów wodnych, wód podziemnych i powierzchniowych;
- prowadzenie racjonalnej gospodarki zasobami złóż kopalin oraz kompleksowego wykorzystania kopalin, w tym kopalin towarzyszących położonych na styku województw.

w zakresie infrastruktury technicznej:

- budowa konwencjonalnych źródeł wytwarzania energii – kompleks wydobywczo-energetyczny Gubin-Brody;
- rozbudowa sieci elektroenergetycznej najwyższych napięć, budowa linii elektroenergetycznych 400 kV oraz stacji elektroenergetycznej 400/220 kV;

- budowa stacji elektroenergetycznej w południowej części województwa (w rejonie Żary/Żagań o parametrach 220/110 kV lub w rejonie Zielonej Góry o parametrach 400/110 kV) wraz z linią najwyższych napięć włączającą tę stację w system elektroenergetyczny;
- rozbudowa przesyłowej i dystrybucyjnej sieci gazowej wysokiego ciśnienia.

Zgodnie z danymi Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN im. S. Leszczyckiego, na koniec 2017 r. w województwie lubuskim 48 gmin posiadały Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego. 34 gminy były w trakcie zmiany tego dokumentu. W Studium wyznaczono powierzchnię 125167 ha do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz 811 ha do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego na podstawie przepisów odrębnych. Wskazano na 8832 ha jako powierzchnię gruntów rolnych wymagających zmiany przeznaczenia na cele nierolnicze i 435 ha gruntów leśnych na cele nieleśne. W województwie było 1601 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, obejmujących powierzchnię 128581 ha. Pokrycie planistyczne w zakresie MPZP wynosiło 9,2% (14. pozycja na liście województw). Średnia powierzchnia planu wyniosła 80 ha, co sytuowało województwo na 11. pozycji w kraju. 23 gminy województwa wieloletni program sporządzania planów miejscowych, o którym mowa w art. 32 ust.1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a aż 59 gmin takiego programu nie posiadało. Wydano 1289 decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i 5322 decyzje o warunkach zabudowy (głównie mieszkaniowej jednorodzinnej – 3565). Nieliczne były w tym czasie decyzje odmowne, odpowiednio 16 i 97. Znaczący postęp odnotowano w formie MPZP, z których zdecydowana większość charakteryzowała się cyfrową postacią i nadaną georeferencją.

Główne problemy planistyczne województwa lubuskiego obejmują:

- niekorzystne ukształtowanie zjawisk demograficznych - odpływ mieszkańców regionu do dużych ośrodków Polski Zachodniej, głównie Poznania i Wrocławia oraz poza granice Polski;
- niekorzystną zmianę struktury demograficznej ludności - starzenie się społeczeństwa;
- brak strategicznej wizji pozyskania energii elektrycznej i ciepłej dla regionu, z założeniem dywersyfikacji ich źródeł i kierunków przesyłu;
- niedostatecznie rozbudowana sieć wojewódzkich i powiatowych dróg kołowych, zwłaszcza w układzie wschód-zachód;
- niedostatecznie rozbudowana sieć dróg kolejowych, w tym między stolicami województwa;
- niedostateczna koordynacja działań gospodarki przestrzennej gmin na terenie województwa;
- zmniejszająca się ranga Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jako dokumentu porządkującego gospodarkę przestrzenną gmin i miast;
- słabe pokrycie terenu województwa miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego; zbyt liczne realizacje inwestycji na podstawie decyzji o warunkach zabudowy; dodatkowo szereg planów dotyczy bardzo małych powierzchni, co wprowadza chaos w zagospodarowaniu szerszych przestrzeni;
- niekontrolowana urbanizacja przyczyniająca się do pogorszenia warunków życia i obniżenia jakości przestrzeni publicznej;
- duże fluktuacje demograficzne powodują częściową nietrafność decyzji w kwestiach przeznaczania terenów pod poszczególne formy ich zagospodarowania;
- zbyt mała dbałość o walory przyrodnicze, krajobrazowe i konserwatorskie wobec kreowanych inwestycji.

Rozwój kraju i poszczególnych jego regionów na szczeblu kraju ukazuje także Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego (obecne opracowanie tego rządu to KSRR 2030). Głównym założeniem dokumentu jest racjonalizacja wykorzystania endogenicznych potencjałów poszczególnych terytoriów i ich specjalizacja, co pozwoli osiągnąć efekty w postaci zrównoważonego rozwoju kraju, wzrostu dochodów ludności i spójności społecznej, gospodarczej, środowiskowej i przestrzennej kraju.

W odniesieniu do województwa lubuskiego, w zapisach KSRR 2030 zauważono:

- problem koncentracji bezrobocia rejestrowanego, przy jednak odnotowaniu spadku stopy bezrobocia w latach 2007-2018;
- problem skrajnie niskiego poziomu nakładów i zatrudnienia w sektorze B+R w latach 2015-2017 (najniższy poziom w kraju), przy jednocześnie największej zmianie in plus względem lat 2009-2011;

- średni wskaźnik liczby przedsiębiorstw niefinansowych prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców, 2017 r. – 49,2;
- zaklasyfikowania województwa w grupie tych o najmniejszej w kraju gęstości dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni (poniżej 50 km na 100 km²) i największej gęstości dróg gruntowych gminnych i powiatowych (powyżej 50%).

W aktualizacji delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (powiększających dystans rozwojowy) Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN im. S. Leszczyckiego, województwo lubuskie cechowało się liczbą miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (pogłębiających swój dystans rozwojowy względem innych miast) w grupie powyżej 15/20 tys. mieszkańców – 2004-2014+, 4 miasta; 2008-2018+, 4 miasta (na ogólną liczbę 6 miast w grupie i 43 miast ogółem w województwie). Aktualizacja tego dokumentu na 2018 r. ukazała obecność w województwie na 82 gminy ogółem, 15 uznanych za problemowe (18,3% gmin województwa). Zajmowały one wówczas powierzchnię 2714 km² (19,4% powierzchni województwa), były zamieszkałe przez 103,3 tys. mieszkańców (10,2% populacji województwa). Obszary problemowe sklasyfikowano jako społeczne (13) i społeczno-ekonomiczne (2). Ich status administracyjny to: gminy miejskie (1), gminy miejsko-wiejskie (5) i gminy wiejskie (9). Odnotowano przyrost liczby gmin problemowych w województwie lubuskim względem 2014 r., kiedy to było ich 6.

TABL. 48. Zmiany w przynależności gmin pomiędzy delimitacją według danych za 2014 i 2018 r., województwo lubuskie (dane IGiPZ PAN)

TERYT	Nazwa gminy	Suma rang				Zmiana sumy punktów (rang)	Rodzaj zmiany
		2014		2018			
		społeczne	ekonomiczne	społeczne	ekonomiczne		
080203	Bytnica	48	46	57	47	10	przyrost
080303	Przytoczna	43	40	50	42	9	przyrost
080305	Skwierzyna	41	40	50	44	13	przyrost
080403	Kolsko	46	39	50	40	5	przyrost
080802	Łągów	47	37	56	37	9	przyrost
081007	Szprotawa	48	38	51	37	2	przyrost
081008	Wymiarki	49	48	55	45	3	przyrost
081106	Lubsko	47	38	53	36	4	przyrost
081109	Tuplice	47	48	57	44	6	przyrost

Rozwój regionalny Polski – raport analityczny 2021 (GUS, 2022) wskazuje na obecność na terenie województwa lubuskiego:

- największej w kraju lesistości, wynoszącej w 2020 r. 50,5%, w gminach zmarginalizowanych 55,2%;
- najmniejszej powierzchni gruntów zdewastowanych i zdegradowanych – 1,7 tys. ha, przy powiększeniu takich terenów w latach 2015-2020 w miastach średnich – o 8,6%, do 13,9% (największy wzrost w kraju);
- dużego udziału obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem – ok. 38%;
- największej powierzchni parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w 2020 r. - ok. 27 m² na 1 mieszkańca;
- najmniejszej gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich – 24 osoby na 1 km²;
- dużej masy wytwarzanych odpadów komunalnych w 2020 r. – ok. 390 kg na 1 mieszkańca;
- jednego z mniejszych wskaźników masy wytwarzanych odpadów przemysłowych w 2020 r. - ok. 800 kg na 1 mieszkańca;
- jednego z mniejszych wskaźników zużycia energii elektrycznej – ok. 0,8 tys. GWh;
- jednego z największych wskaźników wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 2011-2020 – ok. 38%;
- 50% udział terenów komunikacyjnych w powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych;

- 5,4% udział terenów rekreacji i wypoczynku w powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych – jeden z większych wskaźników w kraju;
- najmniejszego udziału parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w dużych miastach w powierzchni ogółem w 2020 r. w Zielonej Górze – 0,8%;
- największego wzrostu udziału parków, zieleńców i terenów zieleni osiedlowej w małych miastach w stosunku do 2011 r. w Łęknicy (z 0,3 do 28,2% – włączenie Parku Mużakowskiego do ewidencji terenów zieleni) i Ośnie Lubuskim (z 3,6 do 8,1%);
- średnich w skali kraju wskaźników aktywności i zatrudnienia;
- największego spadku w porównaniu z 2011 r. wskaźnika nakładów inwestycyjnych – w 2020 r. wyniósł on 24,3%, tj. 1900 zł na 1 mieszkańca;
- jednych z mniejszych w kraju wydatków majątkowych budżetów gmin i miast na prawach powiatu na 1 mieszkańca w 2020 r. - poniżej 900 zł na 1 mieszkańca;
- najmniejszą emisję zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w Gorzowie Wielkopolskim;
- najmniejszych nakładów poniesionych na środki trwałe w ochronie środowiska w przeliczeniu na 1 mieszkańca w miastach średnich w okresie 2011-2020 w Żaganiu (23,70 zł na 1 mieszkańca);
- najmniejszej gęstości zaludnienia w miastach w 2020 r.;
- prognozowanego ubytku ludności w latach 2025-2050 rzędu 80 tys. mieszkańców;
- zmniejszenie liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 2025-2050 o ok. 20 tys.;
- dużego wskaźnika skanalizowania miast średnich - 95,1%, zgazyfikowania – 95,8%;
- wyższego niż średnia krajowa (71,5%) wskaźnika skanalizowania miast małych, mniejszego niż średnia krajowa (54,2%) wskaźnika zgazyfikowania;
- najmniejszego w 2020 r. udziału powierzchni objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w gminach miejskich średniej wielkości - 38,3% (średnia w Polsce 60,6%) oraz w gminach wiejskich – 4,7% (średnia w Polsce 31,4%).

W skali lokalnej konieczne jest wzmocnienie powiązań między miastami regionu, co przyniesie też pozytywny skutek całym obszarom funkcjonalno-przestrzennym, a więc także terenom wiejskim. Dla Zielonej Góry konieczne jest rozbudowanie powiązań w ramach tzw. Lubuskiego Trójmiasta (Sulechów - Zielona Góra - Nowa Sól), które tworzą teren o wysokim potencjale demograficzno-inwestycyjnym (wraz z rozwojem parków przemysłowo - technologicznych w Nowym Kisielinie i Nowej Soli). W otoczeniu Gorzowa Wlkp. powiązania funkcjonalne kształtują się w kierunku zachodnim przez Witnicę do Kostrzyna nad Odrą oraz w kierunku wschodnim przez Strzelce Krajeńskie do Drezdenka i południowym w kierunku Skwierzyny. Odległości do tych miejscowości są w odniesieniu do stopnia urbanizacji stosunkowo duże. W przyszłości powinny kształtować się również obszar przyspieszonego wzrostu inwestycyjnego pomiędzy oboma miastami wojewódzkimi, z wykorzystaniem ważnych ośrodków lokalnych, tj. Świebodzina i Międzyrzecza (dogodnie zlokalizowanych na przecięciu szlaków paneuropejskich, łączących Europę Zachodnią i Wschodnią oraz Północną i Południową), którego elementem jest droga ekspresowa S3. Gorzów Wlkp. i Zielona Góra, jako ośrodki o znaczeniu regionalnym i krajowym, stanowią dwubiegunowy układ przenoszenia wzrostu gospodarczego i społecznego na rozwój województwa lubuskiego. Mimo iż ich funkcje metropolitalne nie są w pełni rozwinięte dla województwa lubuskiego stanowią strefę koncentracji aktywności gospodarczej, funkcji naukowych, kulturalnych i społecznych. Są również ważnymi ośrodkami wzrostu dla Polski zachodniej i dla współpracy transgranicznej.

WNIOSKI:

1. Województwo lubuskie cechuje mnogość obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo, zwłaszcza leśnych, wodnych i nadwodnych.
2. Prowadzona w województwie gospodarka rolna współgra w dużej mierze z zasobami środowiskowymi, co daje dobrą podstawę do prowadzenia upraw ekologicznych i agroturystyki.
3. Województwo posiada istotne zasoby kulturowe, związane z obszarami wiejskimi, w tym zabytki materialne w postaci zabudowy dworskiej, pałacowej, folwarcznej, sakralnej, przemysłowej i mieszkaniowej.

4. Charakterystycznym zasobem krajobrazowym województwa są winnice, istotnie kształtujące regionalną propozycję turystyczną (agroturystyka, enoturystyka).

4. Analiza SWOT w obszarze zwalczania ASF na terenie województwa.

Mocne Strony	Słabe Strony
<ul style="list-style-type: none"> - szybkość zwalczania ognisk ASF u świń, - duże zaangażowanie rolników w celu poprawy bioasekuracji, - wysoka świadomość rolników, - zaangażowanie hodowców poprzez ich osobisty udział w obowiązkowych ubezpieczeniach trzody chlewnej; - przeszukiwania lasów w celu znalezienia i wyniesienia padłych dzików, które są rezerwuarem wirusa (z możliwością wykorzystania psów myśliwskich), - utrzymanie zamkniętych przejść dla zwierząt na drogach S3, A2 i DK 18, - stosowanie repelentów (odstraszanie dzików) wzdłuż dróg: S3, A2 i DK 18, - utrzymywanie ogrodzeń, - kontrole bioasekuracji ferm trzody chlewnej, - cykliczne kampanie informacyjne w mediach, ulotki, strony internetowe, telewizja, sms-y, szkolenia, konferencje, - regionalizacja i wyznaczanie stref z ograniczeniami, - intensywny odstrzał sanitarny i polowania w celu zredukowania populacji dzika, - pilotaż zamontowania fotopułapek na terenie Nadleśnictwa Cybinka w celu policzenia dzików, - inwentaryzacja dzików w Parku Krajobrazowym „Ujście Warty”, - dużo lasów – dziczyzna ze zdrowym mięsem. 	<ul style="list-style-type: none"> - bardzo duża lesistość (ponad 50%) naszego województwa sprzyja dużemu zagęszczeniu dzików, - gminy z obszarem objętym ograniczeniami III (kolor czerwony), - mała ilość rzeźni ubijających trzodę chlewną, przez co rolnicy muszą szukać w innych województwa możliwości zbycia świń, - niska świadomość pojedynczych hodowców, - opór społeczeństwa we wdrożeniu nowych regulacji unijnych, - dużo małych gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną, - brak ubojni – uboje z konieczności, - brak regionalizacji polityki rolnej.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wdrożenie pilotażu ASF opracowany wspólnie z LIR, Forum Rolniczym, myśliwymi i leśnikami, - oblot dronem w Parku Krajobrazowym „Ujście Warty” w 	<ul style="list-style-type: none"> - problem ekonomiczny dla gospodarstw utrzymujących małą ilość trzody chlewnej (problem ze sprzedażą),

<p>celu poszukiwania dzików,</p> <ul style="list-style-type: none"> - zamontowanie fotopułapek w celu wyliczenia ilości dzików znajdujących na terenie województwa lubuskiego, - wyjście ze stref obszarów z ograniczeniami , - wykorzystanie zwierzyny łownej po przetworzeniu w celu umożliwienia sprzedaży, - sprzedaż trzody chlewnej bezpośrednio jako produkcja ekologiczna żywności, - budowa większych chlewni w celu zabezpieczenia produkcji podczas zwalczania ASF, - wsparcie dla rolników chcących zaprzestać produkcji trzody chlewnej, - opracowanie i wdrożenie regionalnej produkcji rolnej. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak rzeźni do uboju dziczyzny, - częste zmiany stref ASF, - przywożone mięso do kraju destabilizuje rynek (promocje).
--	--

5. Analiza SWOT w obszarze zwalczania HPAI na terenie województwa.

Mocne Strony	Słabe Strony
<ul style="list-style-type: none"> - szybkość zwalczania ogniska HPAI u drobiu, - duże zaangażowanie rolników w celu poprawy bioasekuracji, - wysoka świadomość rolników, - kontrole bioasekuracji ferm drobiu. 	<ul style="list-style-type: none"> - duża liczba akwenów wodnych, - migracja dzikich ptaków z Parku Narodowego „Ujście Warty”, - duża liczba ferm drobiu na małym terenie (duże zagęszczenie ferm – jedna przy drugiej).
Szanse	Zagrożenia
	<ul style="list-style-type: none"> - brak laboratorium badającego próbki w kierunku HPAI, - nieprzestrzeganie zasad bioasekuracji przez niektórych rolników.

6. Analiza SWOT w obszarze zwalczania IBR/IPV, BVD, gorączka Q na terenie województwa.

Mocne Strony	Słabe Strony
<ul style="list-style-type: none"> - stały monitoring chorób zakaźnych, - gospodarstwa z dużą ilością bydła (większa świadomość rolników), - brak rozdrobnienia hodowli bydła. 	<ul style="list-style-type: none"> - brak rozwiązań systemowych, co powoduje, że każdy hodowca działa na własną rękę.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wdrożenie rozwiązań systemowych, - uwolnienie regionów od chorób: IBR/IPV, BVD, gorączka Q. 	<ul style="list-style-type: none"> - koszty i ekonomiczne problemy.

7. Zasoby dziedzictwa kultury na OW

Województwo lubuskie posiada bogate i unikatowe, choć niewypromowane w dostatecznym stopniu walory dziedzictwa kulturowego. Do najstarszych zabytków należą kościoły i bazyliki a także zamki, dwory obronne i pałace z towarzyszącymi im założeniami ogrodowymi. Zabytkowe obiekty budowlane są w różnym stanie technicznym. Również stan zachowania ogrodów dworskich i przypałacowych jest różny, najczęściej zły. Obecni właściciele i zarządcy w coraz większym stopniu inwestują w zabytkowe obiekty. Sprzyja też temu wsparcie ze środków rządowych i samorządowych różnych szczebli, które przeznaczane jest na zabytki w ostatnich latach. Wiele kościołów i wiejskich zespołów pałacowo-parkowych zostało wyremontowanych przy wsparciu ze środków UE, w ramach programów regionalnych.

Zasobem kulturowym obecnym zarówno na terenach miejskich, jak wiejskich są budynki mieszkalne, nierzadko o rodowodzie XIX-wiecznym. Ich stan techniczny jest różny, a na terenach wiejskich najczęściej pozostawiający wiele do życzenia. Najbardziej wartościowe zabudowania historyczne, maszyny i narzędzia uprawowe oraz maszyny a nawet całe warsztaty rzemieślnicze i przetwórcze są przejmowane, celem ich udostępnienia w skansenach i muzeach, m.in.: Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli, Skansen techniki wiejskiej w Wielisławicach, Zagroda Młyńska w Bogdańcu - filia Muzeum Lubuskiego im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim, Skansen Jemiołów, Gminny Skansen Maszyn i Urządzeń Rolniczych w Podmoklu Małym, Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski w Wolsztynie, Łużyckie Muzeum Etnograficzne w Buczynach, Pasięka - Leśny Skansen Pszczelarstwa w Jodłowie, Muzeum „Dom Szewca” w Pszczewie.

Wielką atrakcją województwa lubuskiego jest rozległy teren militaryjny Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego (MRU) - niem. Ostwall, Festungsfront im Oder-Warthe Bogen. Ten system umocnień zbudowany przez Niemców w latach 1934-1944 jest największą tego rodzaju konstrukcją na obecnych ziemiach polskich. Składa się z szeregu obiektów naziemnych oraz rozwiniętej sieci podziemnych tuneli, o łącznej długości 32-35 km. Część obiektów (w tym tuneli) jest udostępnionych do zwiedzania, stanowiąc wielką atrakcję turystyczną. Kompleks został opisany w folderach informacyjnych, a także na portalach samorządowych Gminy Skąpe, Miasta Międzyrzecz, organizatorów zwiedzania obiektów: bunkry.pl, bunkry24.pl oraz m.in. na portalach: polska.travel. Na terenie województwa istnieje szereg innych historycznych obiektów militaryjnych (zarówno tych XX-wiecznych, jak i wcześniejszych), które częściowo, w niektórych terminach, są udostępniane odwiedzającym - m.in. Skansen Fortyfikacyjny Czerwieńsk. Większość z nich nie jest wypromowana, w związku z czym większość odwiedzających może na nie trafić jedynie przypadkowo.

Obiekty przemysłowe w zdecydowanej większości przypadków nie są otoczone ochroną w sposób umożliwiający ich ukazanie w ramach działań ukierunkowanych na turystykę. Zdarzają się jednak też inne – zorganizowane w sposób wzorcowy. Przykładem pozytywnym jest zorganizowanie Geościeżki na terenach pokopalnianych węgla

brunatnego w okolicy Łęknicy. Jest to europejski unikat zaliczony do sieci Światowych Geoparków UNESCO. Został opisany w folderach informacyjnych, a także na portalach, m.in.: Nadleśnictwa Lipinki, zary.naszemiasto.pl, ZiemiaLubuska.pl, Polskieszlaki.pl. Powstało o nim też wiele opracowań naukowych i popularyzatorskich.

Tym niemniej, już pozostałości zabudowy elektrowni w Nowych Czaplach koło Łęknicy, wykorzystującej ten zasób są pozostawione bez opieki, są niezabezpieczone i zdewastowane. Podobny los dotyczy także wielkiego terenu przemysłowego i wojskowego zarazem w okolicy Nowogrodu Bobrzańskiego (dawnych Krzystkowic). Po prowadzonej tam w trakcie II Wojny Światowej przez DAG Alfred Nobel (DAG Fabrik Christianstadt) produkcji materiałów wybuchowych pozostały na powierzchni 35 km² liczne budynki i budowle o imponującej wielkości i zróżnicowaniu form. Teren powinien być jedną z większych atrakcji regionu, wymaga jednak w tym celu wykonania szeregu działań zabezpieczających, rekonstrukcyjnych i adaptacyjnych. Obecnie jest licznie odwiedzany przez ludzi w sposób nieorganizowany. Z racji mnogości obiektów, które wzbudzają wielką ciekawość, obiekt został uwidoczniiony na wielu portalach historycznych i turystycznych, m.in.: Wirtualnego Muzeum DAG Fabrik Christianstadt, bunkrowo.pl, ZiemiaLubuska.pl, wdroke.eu, opuszczone.net, Stowarzyszenia Grupa Poszukiwawcza Riese. Stosunkowo słabo atrakcja ta jest reklamowana przez portale samorządowe. Pojedyncze wpisy można znaleźć na portalu miejskim nowogrodoborz.pl. Również obiekty przemysłowe XIX-wieczne są w praktyce zachowywane tylko na terenach miejskich. Adaptuje się je tam do nowych funkcji (mieszkalnych, usługowych) lub pozostawia w formie zabezpieczonej ruiny. Na obszarach wiejskich są one dewastowane, po czym rozbierane z uwagi na stwarzanie zagrożenia dla ludzi je odwiedzających.

W regionie działa 14 muzeów, ponad 360 bibliotek i punktów bibliotecznych, z czego ponad 240 na wsiach. Funkcjonują też inne jednostki kultury, w tym: ośrodki i domy kultury na czele z Regionalnym Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze, dwa teatry, dwie filharmonie oraz inne organizacje i stowarzyszenia kulturalne. W środowiskach wiejskich działają aktywnie koła gospodyń wiejskich, zespoły ludowe, jednostki OSP - w których obiektach prowadzona jest także działalność kulturalna. Niektóre grupy odbiorców mogą liczyć na miejsca, które znakomicie uatrakcyjnią pobyt turystyczny, mogąc stanowić główny cel podróży. Wśród nich można wymienić, m.in.: Rzeczpospolita Ptasia na terenie ujścia Warty, Przystanek Woodstock, Festiwal Filmowy w Łagowie (Łagów – perełka Lubuskiego). Wśród miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze, na 1 placówkę biblioteczną w 2020 r. przypadało 5 372 osób, co było najmniejszym wskaźnikiem w tej grupie (GUS, 2022). W miastach średnich w tym roku funkcjonowało najmniej w kraju centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic - 5 placówek. W miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze były to 4 placówki. W miastach średnich województwa lubuskiego funkcjonowały zaledwie 3 kina.

Zasoby kulturalne województwa wymagają szybkich, zdecydowanych i stałych działań, zarówno ochronnych (zachowawczych), jak aktywnych działań rozwojowych, remontowych, rewitalizacyjnych i promocyjnych. Konieczne jest także włączenie tych działań w strategiczne programy i projekty, finansowane ze środków unijnych (zachowanie elementów kultury europejskiej), krajowych (wspomaganie rozwoju kultury polskiej), regionalnych i lokalnych. Wszystkie te działania powinny zakładać rozwój kultury jako dobra uniwersalnego, przełamującego granice administracyjne, światopoglądowe i inne - łączące społeczności. To także istotny element promocji regionu i rozwoju turystyki.

Zasoby dziedzictwa kultury na OW

Zasoby kulturowe województwa lubuskiego zapisane w rejestrze zabytków obejmują:

1. Ponad 3730 zabytków nieruchomych – obiekty architektoniczno-budowlane
2. 375 zespołów zabytkowych ruchomych
3. 19 cmentarzy
4. 548 stanowisk archeologicznych

Ponadto w ewidencji konserwatorskiej znajduje się:

1. Ponad 44 460 zabytków architektury i budownictwa
2. 1277 cmentarzy
3. 15300 stanowisk archeologicznych

Do najstarszych zabytków należą kościoły i bazyliki a także zamki, dwory obronne i pałace. Powyższe zabytki są w różnym stanie technicznym. Jednak właściciele i zarządcy w coraz większym stopniu inwestują w zabytkowe obiekty. Sprzyja też temu wsparcie ze środków rządowych i samorządowych różnych szczebli, które przeznaczane jest na zabytki w ostatnich latach. Wiele kościołów i wiejskich zespołów pałacowo-parkowych zostało wyremontowanych przy wsparciu ze środków UE, w ramach programów regionalnych.

W Lubuskiem działa też 14 muzeów. Z kulturą wiejską związane są między innymi:

1. Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim, w tym obiekty w Bogdańcu – kultura i technika wiejska oraz Santoku – historia Grodu Santok.
2. Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze z siedzibą w Ochli- architektura i rzemiosło.
3. Muzeum w Międzyrzeczu.
4. Muzeum Archeologiczne Środkowego Nadodrza z siedzibą w Świdnicy.

W regionie mamy także ponad 360 bibliotek i punktów bibliotecznych, z czego ponad 240 na wsiach. Działają też inne jednostki kultury, w tym: ośrodki i domy kultury na czele z Regionalnym Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze, dwa teatry, dwie filharmonie oraz inne organizacje i stowarzyszenia kulturalne. W środowiskach wiejskich działają aktywnie koła gospodyń wiejskich, zespoły ludowe, jednostki OSP - w których obiektach prowadzona jest także działalność kulturalna.

Opracowanie pod nazwą „Strategia rozwoju kultury dla Województwa Lubuskiego” zostało opracowane i przyjęte uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego w 2004 roku. Obecnie przystąpiono do aktualizacji strategii.

Istotnym czynnikiem wzrostu atrakcyjności województwa jest dążenie do zachowania i efektywnego wykorzystania zasobów kultury i dziedzictwa naturalnego, będącego świadectwem tożsamości regionalnej.

Zasoby przyrodnicze, historyczno – kulturowe oraz mało zanieczyszczone środowisko stanowią niewątpliwie o potencjale województwa lubuskiego. Obecna jakość infrastruktury związanej z kulturą i dziedzictwem naturalnym nie pozwala w pełni wykorzystać posiadanych zasobów. Stan techniczny wielu zabytków oraz innych obiektów kultury ulega stałemu pogorszeniu, co utrudnia ich właściwe wykorzystanie oraz promocję walorów historycznych i estetycznych.

Wsparcia wymagają działania mające na celu ochronę i zachowanie obiektów zabytkowych i zasobów kultury. Dofinansowania potrzebują inwestycje w zakresie poprawy stanu technicznego obiektów, zespołów zabytków i zasobów kultury. Inwestycje służące poprawie funkcjonowania instytucji kultury oraz polegające na dostosowaniu istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych i edukacyjnych. Szczególne znaczenie mają projekty polegające na ochronie posiadanego dziedzictwa i jego zachowaniu dla przyszłych pokoleń, jak również zabezpieczeniu obiektów przed dewastacją i zniszczeniem. Realizowane działania w sposób pośredni wpłyną na poprawę atrakcyjności turystycznej.

Istotne jest, aby realizowane projekty wynikały z regionalnych i lokalnych strategii rozwoju. Przedsięwzięcia mają przyczynić się do poprawy dostępu do kultury, wzmocnienia funkcji edukacyjnej i zwiększenia udziału obywateli w kulturze.

Odpowiednie wykorzystanie zasobów kultury i dziedzictwa naturalnego będą mieć pozytywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Ochrona i zachowanie obiektów zabytkowych i zasobów kultury polegające na:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, rewitalizacji, modernizacji, adaptacji historycznych i zabytkowych obiektów oraz zespołów obiektów wraz z ich otoczeniem,
- zabezpieczeniu obiektów i zespołów zabytkowych na wypadek zagrożeń zewnętrznych (w tym przed kradzieżą i zniszczeniem),
- konserwacji zabytków ruchomych,
- wyposażenie obiektów zabytkowych w sprzęt niezbędny do prawidłowej realizacji zadania (np. wystawienniczy, techniczny, multimedialny) – tylko jako element projektu.
- inwestycje w zakresie technologii informacyjno – komunikacyjnych dotyczące wykorzystania aplikacji, usług TIK i treści cyfrowych w obszarze kultury i turystyki, polegające m.in. na zakupie oprogramowania i sprzętu. Wykorzystanie dziedzictwa naturalnego do rozwoju turystyki. Ochrona i renowacja dziedzictwa naturalnego (w tym zabezpieczenie na wypadek zagrożeń zewnętrznych m.in. przed kradzieżą i zniszczeniem).

PARTNERSTWA MIĘDZYREGIONALNE I MIĘDZYNARODOWE

Polityka zagraniczna Województwa Lubuskiego bazuje na priorytetach współpracy zagranicznej, które zostały przyjęte przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą nr LII/525/2010 z dnia 14 czerwca 2010 r. (poprzednia uchwała została podjęta w 1999 r.). Samorząd Województwa Lubuskiego zadeklarował w niej wyraźnie wolę rozwoju współpracy z regionami Europy oraz innych części świata, a także podejmowania inicjatyw zmierzających do wsparcia rozwoju gospodarczego i społecznego regionów partnerskich na rzecz podnoszenia poziomu życia mieszkańców. Głównym celem współpracy zagranicznej jest zrównoważony rozwój regionu pogranicza z uwzględnieniem interesów państwa. Polsko - niemiecka współpraca regionalna i transgraniczna stała się jedną z ważnych obszarów współpracy między naszymi narodami, stwarzającymi nowe możliwości rozwoju oraz budowania współpracy i partnerstwa z innymi regionami Wspólnoty Europejskiej. W związku z przygranicznym położeniem województwa lubuskiego, jego naturalnymi partnerami w zakresie współpracy są sąsiednie landy niemieckie, a w szczególności Kraj Związkowy Brandenburgia oraz Kraj Związkowy Saksonia. Początki współpracy sięgają lat 90-tych, kiedy funkcjonowały jeszcze dwa województwa: gorzowskie i zielonogórskie, a podpisanie „Wspólnego oświadczenia o współpracy pomiędzy Województwem Lubuskim a Krajem Związkowym Brandenburgia” w dniu 12 stycznia 2000 r. było jej ukonstytuowaniem.

Mając na uwadze rozwój i pogłębianie dobrosąsiedzkich stosunków międzynarodowych w listopadzie 2008 r. podpisano kolejną umowę partnerską z regionem niemieckim - Krajem Związkowym Saksonia.

Liczne umowy partnerskie między miastami, gminami i innymi jednostkami terytorialnymi są dowodem tego, iż współpraca zagraniczna odgrywa istotną rolę w rozwoju województwa. Jej modelowymi przykładami są następujące porozumienia:

- umowy partnerskie pomiędzy miastami Zielona Góra i Cottbus, Kostrzyn nad Odrą i Küstrin -Kietz, Słubice i Frankfurt nad Odrą, Gubin i Guben, Łęknica i Bad Muskau. W okresie obowiązywania Traktatu zawarto łącznie 58 umów partnerskich miast lubuskich z niemieckimi,
- umowy o utworzeniu Euroregionów „Sprewa - Nysa - Bóbr” oraz „Pro Europa Viadrina”;
- miasta bliźniacze: Słubice - Frankfurt nad Odrą, Gubin - Guben, Kostrzyn nad Odrą - Küstrin-Kietz.

Na płaszczyźnie współpracy między powiatami zawarto 16 umów partnerskich, zaś w odniesieniu do współpracy między gminami zawarto 96 umów partnerskich. Łącznie zawarto ponad 170 lubusko – brandenburskich umów partnerskich. Ważne znaczenie odgrywają ponadgminne struktury współpracy międzynarodowej w postaci euroregionów, które prowadzą intensywną współpracę w zakresie rozwoju infrastruktury, ekologii, komunikacji i zagospodarowania przestrzennego. Działalność Euroregionu „Pro Europa Viadrina” jest również dobrym przykładem współpracy lubusko-brandenburskiej. Collegium Polonicum - wspólna placówka naukowa - badawcza w Słubicach, utworzona przez partnerskie uczelnie wyższe: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą jest symbolem integrującej się Europy na terenie Euroregionu. Placówka wspiera systematycznie współpracę naukową i kulturalną między Polską i Niemcami poprzez prowadzenie badań nad regionami przygranicznymi i promowanie wiedzy o Polsce i Europie. Prowadzona na terenie Euroregionu regionalna polityka ekonomiczna i informacyjna stwarza możliwości nawiązania kontaktów dla firm szukających kooperanta. Najlepszym tego przykładem jest Słubicko-Kostrzyńsko Specjalna Strefa Ekonomiczna. Widoczne i doceniane są również przykłady aktywności Euroregionu na polu współpracy młodzieży, wydarzeń i działań kulturalno-społecznych zbliżających do siebie ludzi żyjących po obu stronach granicy. W euroregionie organizowanych jest wiele imprez kulturalnych o charakterze transgranicznym. Gminy, szkoły i stowarzyszenia organizują co roku zawody sportowe, festyny i koncerty. Dzięki bezpośrednim i codziennym kontaktom relacje pomiędzy Lubuszanami a Brandenburczykami na pograniczu ulegają widocznej zmianie. Jednym z ważniejszych form współpracy między Województwem Lubuskim a Krajem Związkowym Brandenburgia są intensywne działania w ramach Programu Europejskiej Współpracy Terytorialnej: Polska (Województwo Lubuskie) – Kraj Związkowy Brandenburgia na lata 2007 - 2013. Uczestnictwo we współpracy transgranicznej jest szansą na przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego regionu oraz przyczynia się do większej integracji obszarów polsko-niemieckiego pogranicza. Działania podejmowane w ramach Komitetu ds. Współpracy Międzyregionalnej przyczyniają się do rozwoju bezpośrednich kontaktów oraz współpracy regionalnej i lokalnej, są sprawnym narzędziem realizacji obustronnie korzystnej współpracy, działającej skutecznie w nowych realiach stosunków dwustronnych i otoczenia unijnego. Istotną rolę odgrywa nawiązywanie i rozwój współpracy sieciowej między miastami i gminami w Europie. Polityka regionalna angażuje obywateli w projekty europejskie, zbliżając tym samym Europę obywatelom. Regiony stają się częścią sieci. Pomaga to zrozumieć, że przyszłość ich regionów zależy od nich samych. Jedną z kluczowych inicjatyw współpracy transgranicznej, w której województwo lubuskie uczestniczy jest „Partnerstwo Odry”, zapoczątkowane w Berlinie w kwietniu 2006 r. Celem tej platformy porozumienia jest podejmowanie wszelkich działań służących budowaniu wspólnego obszaru transgranicznego, szukaniu nowych rozwiązań sprzyjających jego rozwojowi oraz jego uatrakcyjnieniu. Współpraca obejmuje następujące dziedziny: gospodarkę, infrastrukturę komunikacyjną i transportową oraz turystykę. Partnerami są cztery wschodnie kraje związkowe Niemiec: Saksonia, Brandenburgia, Meklemburgia – Pomorze Przednie i Berlin oraz ze strony polskiej cztery województwa: lubuskie, dolnośląskie, zachodniopomorskie i wielkopolskie. We współpracę Województwa Lubuskiego z Krajem

Związkowym Brandenburgia zaangażowane są liczne Departamenty Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego oraz instytucje, stowarzyszenia i organizacje podległe Kancelarii Stanu po stronie niemieckiej i podległe jej jednostki. W ramach kompetencji i zadań realizowane są przedsięwzięcia o różnicowanej tematyce. Województwo Lubuskie i Land Brandenburgia organizują coroczne spotkania partnerskie, w których uczestniczą przedstawiciele brandenburskich ministerstw i poszczególnych departamentów Urzędu Marszałkowskiego. Na spotkaniach grup roboczych omawiane są bieżące tematy oraz podejmowane inicjatywy na przyszłość we wszystkich dziedzinach współpracy. Dwustronna współpraca Województwa Lubuskiego z Brandenburgią obejmuje dziedzinę infrastruktury, głównie kolejowej, drogowej i energetycznej. Ma ona celu rozwój kolejowych połączeń transgranicznych oraz modernizację komunikacji drogowej w pasie przygranicznym.

W zakresie transportu kolejowego prowadzona jest bezpośrednia współpraca ze Związkiem Komunikacyjnym Berlin - Brandenburg w kwestii uzgodnień kolejowych połączeń transgranicznych, w tym rozkładów jazdy i skomunikowań na stacjach granicznych. Główne tematy współpracy obejmują:

- uruchomienie połączenia kolejowego Zielona Góra – Guben – Cottbus,
- poprawa oraz zwiększenie połączenia pomiędzy Berlinem a Gorzowem Wielkopolskim
- poprawa połączenia kolejowego pomiędzy Berlinem a Zieloną Górą,
- rewitalizacja i rozbudowa infrastruktury na trasie Berlin - Cottbus - Żary – Legnica – Wrocław.
- elektryfikację linii Krzyż Wlkp.- Gorzów Wlkp.- Kostrzyn nad Odrą - Berlin

W obszarze komunikacji lotniczej podejmowane są kroki zmierzające do wznowienia współpracy lotniska Zielona Góra/Babimost (IEG) z lotniskiem w Dreźnie (DRS) w zakresie połączeń lotniczych Zielona Góra – Drezno – Warszawa (lub Gdańsk); Zielona Góra – Drezno – Bruksela lub Drezno – Zielona Góra – Moskwa oraz w zakresie połączeń sezonowych. Zamierza się też nawiązać współpracą Portu Lotniczego Zielona Góra/Babimost z lotniskiem BBI w zakresie przewozów pasażerskich i przewozów cargo (z możliwością operowania całą dobę przez cały rok).

Ważną kwestią współpracy jest modernizacja połączeń drogowych i kolejowych z mostem na rzece Odrze w rejonie Kostrzyn nad Odrą – Küstrin/Kietz oraz połączenie drogowe z mostem na rzece Odrze w rejonie Urad – Eisenhüttenstadt. Przedsięwzięcie to jest zaplanowane w niemieckim Planie Potrzeb Federacji w zakresie dróg federalnych i autostrad jako priorytetowe.

W celu wspierania współpracy transgranicznej, w województwie zachodniopomorskim, lubuskim i wielkopolskim powstała grupa projektowa ds. współpracy w obszarze ochrony środowiska, zdrowia i ochrony konsumenta. Partnerzy uzgodnili następujące obszary współpracy:

- Ochrona powietrza – przeprowadzenie narady specjalistów na temat programów ochrony powietrza
- Program Natura 2000/ korytarze migracji dzikich zwierząt i edukacji ekologicznej
- Ocena oddziaływania na środowisko
- Gospodarka odpadami / energia odnawialna – spotkania specjalistów w celu wymiany doświadczeń, wizytowanie obiektów utylizacji odpadów.

Województwo Lubuskie bierze aktywny udział w działaniach promocyjnych z partnerami z Brandenburgii, czego przykładem są wspólne wystąpienia na międzynarodowych targach turystycznych ITB w Berlinie czy Grüne Woche, organizacja wspólnych wystaw. Realizacja tych działań odbywa się często przy współpracy Wydziału Promocji, Handlu i Inwestycji Ambasady RP w Berlinie czy Centrum Obsługi Inwestora w Zielonej Górze.

Obraz ścisłej wieloletniej kooperacji obu regionów można również zauważyć na podstawie współpracy Wydziału Turystyki Regionalnej ze Stowarzyszeniem Turystyki we Frankfurcie nad Odrą. Stowarzyszenie to bierze udział na stoisku województwa lubuskiego podczas imprez turystycznych w kraju. Organizowane są polsko - niemieckie warsztaty dla przedstawicieli branży turystycznej.

Wartym podkreślenia jest fakt, iż województwo lubuskie reprezentowane jest na jednych z najważniejszych i największych targów turystycznych w Europie tj. Międzynarodowych Targów Turystycznych ITB w Berlinie, na targach „Reisen – Freizeit – Caravan - Boot” w Cottbus oraz na targach „Frühling 2011” we Frankfurcie nad Odrą.

WSPÓŁPRACA ZAGRANICZNA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO W RAMACH PARTNERSTWA WSCHODNIEGO

Województwo lubuskie aktywnie rozwija współpracę trans graniczną i międzynarodową. Głównymi, naturalnymi partnerami są sąsiadujące landy niemieckie: Brandenburgia i Saksonia, ale region nie zamyka się na inne kierunki współpracy międzynarodowej. Bezpośrednimi efektami podejmowanych działań są m.in. wymiana młodzieży, wspólna realizacja projektów kulturalnych i społecznych, inicjatywy gospodarcze itd.

Współpraca z krajami Europy Wschodniej realizowana jest w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa w formie Partnerstwa Wschodniego. Jednym z jej wymiarów jest wymiana doświadczeń w zakresie pozyskiwania funduszy unijnych, współpracy gospodarczej i kulturalnej. Podjęta współpraca opiera się na wykorzystaniu zewnętrznych środków przeznaczonych na rozwój kooperacji z partnerami wschodnimi.

Województwo Lubuskie ściśle współpracuje z członkami Partnerstwa Wschodniego, regionami ukraińskim, czyli Obwodem Iwano – Frankowskim i Sumskim, mołdawskim Municipium Kiszyniów, posiada pozytywne relacje również z białoruskim Obwodem Homelskim. Nie skupiamy się wyłącznie na regionach Partnerstwa Wschodniego, ale dynamicznie rozwijamy dwustronne kontakty z rosyjskim Obwodem Wołogodzkiem oraz utrzymujemy dialog z Obwodem Pskowskim.

Nie tylko urząd marszałkowski aktywnie współpracuje z partnerami za wschodniej granicy, również lubuskie gminy dostrzegają potencjał i możliwości współpracy na arenie międzynarodowej.

Lubuskie gminy współpracują z takim państwami jak: Ukraina - 10 umów; Mołdawia – 7 umów; Białoruś – 3 umowy; Rosja – 1 umowa.

W ramach inicjatywy pn. „małe projekty wspólne MSZ i samorządu” wspólnie z obwodem wołogodzkiem zrealizowaliśmy projekt pn. „Wymiana polsko-rosyjskiej myśli naukowej”, dzięki któremu na terenie województwa lubuskiego oraz obwodu wołogodzkiego (Rosja) odbyły się staże pracowników Wołogodzkiego Uniwersytetu Technicznego oraz spotkania informacyjno-merytoryczne przedstawicieli administracji samorządowej, odpowiedzialnych za koordynację współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinie edukacji. Projekt ten znacznie przyczynił się do wzmocnienia zaplecza merytorycznego lubusko-wołogodzkiej regionalnej współpracy międzynarodowej.

UMWL wspiera kontakty pomiędzy organizacjami kulturalnymi, turystycznymi, edukacyjnymi i klubami sportowymi w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć. Współpracuje z Lubuskim Oddziałem Związku Ukraińców w Polsce i Konsulem Honorowym Ukrainy w Zielonej Górze oraz wspiera finansowo działania Związku Ukraińców w ramach małych grantów w zakresie „Integracji Europejskiej”.

Lubuskie dołączyło również do trwających w Polsce akcji pn. „Razem dla dzieci Ukrainy”, organizowanych w ramach pomocy dzieciom przesiedleńców ze strefy działań wojennych na wschodzie Ukrainy.

Tab. 49. Współpraca Zagraniczna Samorządu Województwa Lubuskiego

Lp.	Partner Zagraniczny	Umowa/data podpisania	Adres do korespondencji
1.	Kraj Związkowy Brandenburgia (Niemcy)	Wspólne oświadczenie o współpracy – 12 stycznia 2000 r.	Ministerpräsident Dietmar Woidke Bürgerbüro des Ministerpräsidenten Heinrich-Mann-Allee 107 14473 Potsdam
2.	Wolny Kraj Związkowy Saksonia (Niemcy)	Wspólne oświadczenie o współpracy – 17 listopada 2008 r.	Ministerpräsident Stanislaw Tillich Freistaat Sachsen Sächsische Staatskanzlei 01095 Dresden
3.	Obwód Pskowski (Federacja Rosyjska)	Umowa o współpracy – 16 stycznia 2002 r.	Андрей Анатольевич Турчак Губернатор Псковской области ул. Некрасова, 23 Россия, 180001, г. Псков
4.	Obwód Wołogodzki (Federacja Rosyjska)	Umowa o współpracy – 2 czerwca 2011 r.	Олег Александрович Кувшинников Губернатор Вологодской области ул. Герцена, 2 Россия, 160000, г. Вологда
5.	Obwód Iwano–Frankowski (Ukraina)	Umowa o współpracy – 16 września 2002 r.	Олег Романович Гончарук Голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації ул. Грушевського, 21 Україна, 76004, м. Івано-Франківськ
6.	Obwód Sumski (Ukraina)	Umowa o współpracy – 7 grudnia 2007 r.	Микола Олексійович КЛОЧКО Голова Сумської обласної державної адміністрації пл. Незалежності, 2 Україна, 40030, м. Суми
7.	Municipium Kiszyniów (Republika Mołdowy)	Umowa o współpracy – 14 marca 2007 r.	Dorin CHIRTOACA Primar general al mun. Chişinău Republica Moldova

			MD-2012 mun. Chişinău, Bulevardul Ştefan cel Mare 83
8.	Obwód Homelski (Republika Białoruś)	Umowa o współpracy – 7 grudnia 2007 r.	Владимир Андреевич Дворник Председатель Гомельского облисполкома пр. Ленина, 2 Беларусь, 246050, г. Гомель
9.	Samorządowy Kraj Nitrzański (Republika Słowacja)	Umowa o współpracy – 21 sierpnia 2015 r.	Doc. Ing. Milan Belica, PhD. Úrad Nitrianskeho samosprávneho kraja Štefánikova tr. 69 949 01 Nitra
10.	Prowincja Hainan (Chińska Republika Ludowa)	Porozumienie o współpracy – 24 czerwca 2006 r.	Liu Cigui NO.9 Guo-Xing Road, 10th. floor, Haikou City Hainan, 570203, P.R.China
11.	Departament le Lot (Republika Francuska)	Porozumienie o współpracy – 17 października 2008 r.)	Monsieur le Président Serge Rigal Conseil général du Lot Avenue de l'Europe – Regourd BP 291 46005 Cahors cedex 9
12.	Region Abruzii (Republika Włoska)	2003 r. Porozumienie o współpracy – 2 lipca 2003 r.	Luciano D'Alfonso Il Presidente della Regione Abruzzo Via Leonardo da Vinci 6 67100 L'Aquila
13.	Region Kreta (Republika Grecka)	Umowa o współpracy - 13 marca 2015 r.	Stavros Arnaoutakis Post Code: 71201 Heraklion Regional Governor's of Crete secretary's office

Na obszarze województwa działa stosunkowo niewiele muzeów (15 jednostek) i kin. Lepszy natomiast jest dostęp do bibliotek. Atutem województwa jest kilka cyklicznych imprez kulturalnych, przyciągających widownię z całego kraju i z zagranicy.

Dodatkowo w województwie Lubuskim obserwuje się różnice w dostępie do różnego rodzaju usług pomiędzy obszarami wiejskimi a miastami. Na terenach wiejskich znacznie mniej osób ma dostęp np. do kanalizacji, Internetu, transportu publicznego. Stąd też konieczne są inwestycje w celu większego wyrównania dostępności i jakości usług na terenach wiejskich i miejskich.

W województwie lubuskim stalej poprawy wymagają wskaźniki jakości życia ludności przesądzające o atrakcyjności przestrzeni do zamieszkania. W świetle kształtowania konkurencyjności regionu jakość życia wydaje się szczególnie ważna. Największymi wyzwaniem dla regionu w tym zakresie będą:

- zmniejszanie bezrobocia i ubóstwa poprzez kształcenie ustawiczne i lepsze dostosowywanie zasobów rynku pracy do potrzeb gospodarki, w tym wyrównywanie szans edukacyjnych i aktywizację mieszkańców terenów wiejskich i zmniejszanie tzw. „bezrobocia ukrytego”,
- podniesienie jakości i różnorodności oferty kulturalnej i sportowej skierowanej zarówno do mieszkańców regionu jak i różnego rodzaju turystów, a także zwiększenie aktywności sportowej dzieci i młodzieży.

TURYSTYKA

Turystyka bazująca na zasobach województwa lubuskiego jest kluczowym obszarem budowania wizerunku regionu. Z tego powodu jednostki samorządu terytorialnego, wraz z branżą turystyczną, jednoczą wysiłki w celu wykreowania spójnego, zgodnego z wyróżnionymi produktami turystycznymi obrazu regionu w świadomości Polaków. Lubuskie posiada szereg rzeczywistych wyróżników na turystycznej mapie kraju. Region dysponuje ponadprzeciętnymi walorami w zakresie następujących form turystyki: enoturystyka, turystyka militarna, turystyka wodna, turystyka rowerowa. W województwie funkcjonuje sieć niezwyklej urody miast i miasteczek stanowiących centra rozwoju turystyki. Dostępność drogowa w połączeniu z zapleczem wód i lasów czynią z regionu lubuskiego idealny cel podróży. Wiele festiwali i wydarzeń kulturalnych, powiązanych z winiarstwem i sztuką kulinarną uatrakcyjnia pobyt w regionie, szczególnie w sezonie turystycznym. Nazwa województwa powoli wchodzi w świadomość Polaków, jednak ciągle nie na wystarczającym dobrym poziomie. Brak skojarzeń wynikać może z rozproszonej i mało skutecznej komunikacji marketingowej regionu w zakresie turystyki. Dodatkowo sytuację pogłębia niedostateczna prezentacja walorów i oferty turystycznej regionu w zasobach sieci Internet oraz w formie informacji bezpośredniej w przestrzeni fizycznej. W regionie nie funkcjonuje efektywna platforma współpracy branży turystycznej i samorządów, która zajmowałaby się koordynacją i ukierunkowaniem wysiłków podmiotów współtworzących gospodarkę turystyczną.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa uchwalony dnia 23 kwietnia 2018 r. uchwałą nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego (Dz. Urz. Woj. Lub. z dnia 2 maja 2018 r. poz. 1163) ten rekomenduje szereg działań w zakresie dziedzictwa kulturowego i turystyki, m.in.:

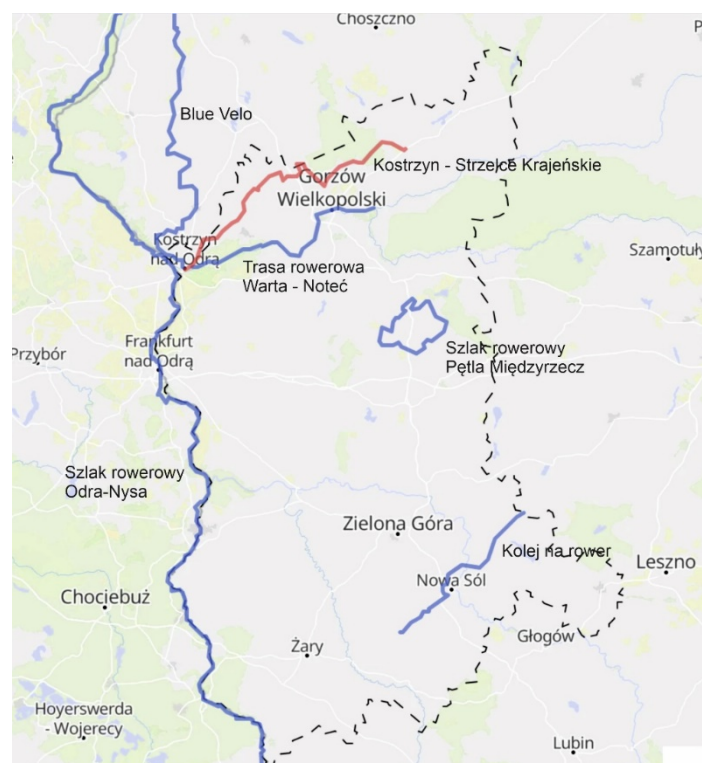
- wspieranie ustanawiania parków kulturowych, a także ustanawiania pomników historii i dążenia do wpisu najcenniejszych zabytków na listę UNESCO;
- uwzględnienie problematyki szlaków kulturowych, jako istotnego narzędzia turystycznego wykorzystania elementów dziedzictwa kulturowego;
- wspieranie działalności propagującej kształtowanie tożsamości kulturowej regionów;
- wspieranie działań w zakresie turystycznego wykorzystania dóbr kultury;
- współpraca w zakresie ochrony oraz turystycznego wykorzystania obiektów zabytkowych o zasięgu ponadregionalnym – Wały Śląskie (woj. dolnośląskie), Wał Pomorski (woj. zachodniopomorskie, woj. wielkopolskie), Linia (Pozycje) Środkowej Odry (woj. dolnośląskie) oraz transgranicznych – Parku Mużakowskiego oraz zespołu fortyfikacji twierdzy w Kostrzynie nad Odrą z fortem w Gorgast (Brandenburgia, Saksonia);
- koordynacja przebiegu i oznakowania ponadregionalnych szlaków turystycznych o znaczeniu kulturowym;
- utworzenie parku kulturowego o zasięgu ponadregionalnym – nadnoteckie osadnictwo olęderskie, kulturowy park cysterski;
- integrowanie instytucji i inicjatyw kulturowych oraz tworzenie płaszczyzn współpracy międzyregionalnej i transgranicznej w zakresie ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego.

Bolączką regionu jest słabo rozwinięta baza noclegowa. W miastach średnich województwa oferowano w 2020 r. zaledwie 950 miejsc noclegowych, to jest najmniej w kraju (GUS, 2022). W miastach tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w obiektach noclegowych oferowano w 2020 r. 517 miejsc. Rozwiązanie tego problemu jest przedmiotem propozycji różnych rozwiązań regionalnych. W 2022 r. powołano do życia Program inwestycyjny pn. „Lubuska Baza Turystyczna”. Jest to inicjatywa mająca na celu stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi regionalnej infrastruktury turystycznej poprzez wsparcie realizacji zadań inwestycyjnych, w ramach współdziałania jednostek samorządu terytorialnego. Program skierowany jest do Jednostek Samorządu Terytorialnego z terenu województwa lubuskiego.

Powstająca sieć tras rowerowych, stanowi niezbędny łącznik pomiędzy różnorodnymi regionami atrakcyjnymi turystycznie. Przez teren województwa przebiega europejski szlak pieszy E-11 oraz dalekobieżny europejski szlak rowerowy R-1. Budowane są odrębne systemy szlaków rowerowych i pieszych, zazwyczaj w bezpośrednim otoczeniu głównych miasta regionu. Większość konstruowanych elementów nie ma powiązań z już istniejącymi szlakami, zwłaszcza w większej skali – regionu, powiązań ponadregionalnych i transgranicznych. Obecnie najdłuższymi trasami rowerowymi na terenie województwa lubuskiego oraz przebiegającymi przez województwo lubuskie są (dane: velomapa.pl i roweronline.pl):

- Szlak rowerowy Odra-Nysa, o łącznej długości 658,9 km;
- Blue Velo, o łącznej długości 265,5 km;
- Szlak czerwony (PTTK ZG-3007), Bytom Odrzański - Miedzichowo, o długości 188,5 km;
- Szlak rowerowy Beeskow - Sulęcín, o długości 120 km;
- Kostrzyn - Strzelce Krajeńskie, o długości 93,0 km;
- Trasa rowerowa Żary - Gubin, o długości 76,5 km;
- Szlak turystyczny zielony Żary - Gubin, o długości 75,6 km;
- Szlak zielony Żary - Lubsco, o długości 73,5 km;
- Kliczków, Iłowa, o długości 70,25 km;
- Trasa nr 8, Nowa Sól, o długości 67 km;
- Szlak rowerowy Pętla Międzyrzecz, o długości 65,8 km;
- Trasa nr 5b, Wierzbnice – Nowa Sól, o długości 65,7 km;
- Trasa Rowerowa Warta Noteć, o długości 63,0 km;
- Prędocice (Toporów), o długości 60 km;
- Kolej na rower, o długości 55,8 km;
- Sobolice, Iłowa - Sobolice, o długości 53,4 km;
- Wokół gminy Iłowa, Iłowa, o długości 53,4 km;
- Szlak żółty, Sulęcín - Torzym, o długości 51,2 km;
- Trasa nr 7, Nowa Sól, o długości 50 km;
- Szlak turystyczno-krajoznawczy - "Szlak Północny", Szprotawa, o długości 50 km.

Mapa 32. Województwo lubuskie z naniesionymi głównymi trasami rowerowymi

Źródło: *Velomapa.pl*, 2022

Trasy te uzupełniają kilkadziesiąt innych o długości od kilku do ponad czterdziestu km. Ich zestawienie można znaleźć na stronie <https://roweronline.pl/trasy-rowerowe/trasy-w-polsce/lubuskie.html>.

Cele rozwoju turystyki:

- Stworzenie konkurencyjnego wizerunku turystycznego regionu – wizerunek jest wartością, który wpływa pośrednio na dokonywanie wyborów turystycznych. Należy zbudować pożądany wizerunek regionu, który będzie powiązany z jego unikatowymi ofertami.
- Stworzenie kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej oraz oznakowania turystycznego w regionie – dostarczenie wyczerpujących i atrakcyjnej informacji o ofercie lubuskiego. Informacja musi być dostępna za równo w zasobach sieci internet, podczas imprez targowych w punktach i centralach informacji turystycznej.
- Rozwój produktów turystycznych.
- Budowa regionalnych i transgranicznych ścieżek rowerowych- np. TRWN (Trasa Rowerowa Warta-Noteć)- Kostrzyn nad Odrą- Gorzów Wlkp- Drezdenko- Krzyż, trasa Gubin-Krosno Odrzańskie- Zielona Góra – Kargowa, Słubice- Ośno Lubuskie- Sulęcín
- Rozwój infrastruktury turystycznej – baza noclegowa oraz gastronomia. Polepszenie infrastruktury szlaków turystycznych w tym kluczowych w regionie szlaków wodnych i rowerowych, przystani wodniackich, pomostów i wież widokowych, wiat turystycznych.
- Wzmacnianie platform kooperacji i doskonalenie kadr dla turystyki w regionie – konieczne jest wzmacnianie stałej współpracy pomiędzy podmiotami branży turystycznej, jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami zajmującymi się rozwojem funkcji turystycznej regionu.
- Rozwój wiodących form turystyki – warto pracować nad rozwojem form szczególnie predysponowanych i wzmacniać ich potencjał m.in. Lubuski Szlak Miodu i Wina, Winobranie w Zielonej Górze, Muzeum Wina w Zielonej Górze, Zielonogórskie Bachusy, Międzyrzeczki Rejon Umocniony, Złot miłośników Fortyfikacji w Boryszynie, Łągow – jako perełka województwa Lubuskiego.
- Rozwój sportu powszechnego i rekreacji zdrowotnej.
- Działania promujące produkt regionalny na arenie ogólnopolskiej jak i europejskiej.
- Rozwój turystyki transgranicznej i wykorzystanie szans przygranicznego położenia.

WNIOSKI:

1. Duża ilość działań gospodarczych, społecznych podejmowanych z partnerami zagranicznymi wpłynęła na poprawę infrastruktury i więzi między mieszkańcami obu narodowości (szczególności z Niemiec)
2. Historyczne uwarunkowania geograficzne mogą wpłyną w znacznym stopniu na rozwoju turystyki i enoturystyki.
3. Województwo lubuskie posiada znaczące zasoby, nierzadko wyjątkowe w skali kraju, pozwalające rozwijać turystykę uniwersalną i kwalifikowaną.
4. Poprawy wymaga baza turystyczna, zarówno pozwalająca osiągać kolejne punkty (drogi, ścieżki rowerowe, szlaki piesze), jak umożliwiająca przenocowanie, spędzenie dłuższego czasu w określonych miejscach, spożycie posiłków z elementem zapoznania się z kuchnią regionalną.
5. Konieczne jest powołanie do życia systemu organizacji turystyki, łączącego w sobie elementy turystyki klasycznej (z uwzględnieniem zwiedzania zabytków), enoturystyki, turystyki militarnej, turystyki przemysłowej, turystyki wodnej. System musi założyć turystykę realizowaną z udziałem komunikacji publicznej, samochodów prywatnych, rowerów, łodzi i kajaków oraz w formie wędrówki pieszej.
6. Głębokiej zmiany wymaga polityka informacyjna, z wyraźnym ukierunkowaniem na turystykę jako element prorozwojowy i wzmacniający tożsamość kulturową regionu.

III. ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH

1. Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich

DOMINUJĄCE TYPY OBSZARÓW WIEJSKICH W UKŁADZIE POWIATOWYM

Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wynikające z głównych funkcji gospodarczych np. obszary typowo rolnicze, obszary usług publicznych, obszary turystyczne - jeśli można je wyodrębnić

Powiat Strzelecko - Drezdenecki:

Teren powiatu można podzielić na dwie części. Gminy Dobiegniew i Strzelce Kraj gdzie dominują gospodarstwa towarowe z produkcją roślinną (zboża, kukurydza na ziarno, rzepak ziemniaki przemysłowe i jadalne oraz w niewielkim zakresie produkcja sadownicza) bez produkcji zwierzęcej. Gminy Drezdenko, Zwierzyn, Stare Kurowo gdzie dominują gospodarstwa łąkarskie z produkcją mleczną i żywca wołowego i w minimalnych ilościach uprawa zbóż paszowych.

W powiecie działają gospodarstwa wychodzące poza zasięg gminy. Są to duże gospodarstwa rolne mające grunty w kilku gminach i zajmujące się tylko produkcją roślinną (rzepak, zboża, ziemniaki).

Tereny Przyrodnicze to Drawieński Park Narodowy, Park Narodowy Ujście Warty, Dolina Dolnej Noteci, Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy.

Turystyka regionu rozwija się na bazie posiadanych zasobów krajobrazowych lasów rzek i jezior. Szczególny rozwój zauważa się na bazie Zespołu Jezior Długie w Strzelcach Kraj, tak zwanych Dobiegniewskich Mazur, jezior Gościmia i Lubiata, Dankowa, Chrapowa. Również Rzeka Drawa i jej spływy kajakowe na całej długości sprzyjają rozwojowi turystyki. Duży wpływ na zainteresowanie turystyczne regionem ma położenie w obszarze Drawieńskiego Parku Narodowego, Parku Narodowego Ujście Warty, Doliny Dolnej Noteci, Barlinecko-Gorzowski Parku Krajobrazowego. Duże obszary leśne przyciągają turystów. Agroturystyka rozwija się bardzo powoli na obrzeżach powiatu w miejscowościach Danków, Głusko, Przysieka, Drawiny, Przeborowo, Sarbinowo. Nie ma ona większego znaczenia w zakresie obsługi turystów i rozwoju regionu.

Powiat Żarski:

Powiat zajmując 1394 km², zamieszkiwany jest przez około 100 200 osób, skupia 10 gmin. Na wsi żyje około 37,8% mieszkańców. Pod względem ukształtowania powierzchni teren powiatu jest mało zróżnicowany. Jedną z największych atrakcji przyrodniczych jest największa na świecie morena czołowa, na bazie której utworzony został park krajobrazowy „Łuk Mużakowa”. Jest 7 obszarów Natura 2000 – obszary siedliskowe, na części powiatu jest 1 obszar Natura 2000 – obszary ptasie, oraz Ośrodek Edukacji Przyrodniczo – Leśnej w Jeziorach Wysokich w gminie Brody. .

Na terenie powiatu przeważają ziemie o słabej i średniej bonitacji gleb. Słabą żyzność gleb potwierdza klasyfikacja jakości gruntów według klas bonitacyjnych. I klasa nie występuje, II klasa to zaledwie 0,5%, III klasa – 12,1%, IV klasa 39,6%, V i VI klasa 47,8%. W powiecie żarskim najwięcej gospodarstw agroturystycznych jest w gminie Brody – 9, w gminie Żary – 3, w gminach Tuplice, Lubsko, Przewóz i Trzebiel po 2, w gminie Łęknica- 1.

Powiat słubicki:

W powiecie słubickim pod względem zajmowanego obszaru przeważają duże gospodarstwa rolne powyżej 300 ha- dzierżawcy po byłych PGR-ach. Przeważają gleby ciężkie – mady.

Choć w powiecie słubickim dużą powierzchnię zajmują lasy i jeziora to gospodarstw agroturystycznych w rejonie niewiele. Najbardziej znane są:

- „Ranczo” w Drzecinie w gminie Słubice,
- Gospodarstwo z Ośna Lubuskiego,
- Gospodarstwo agroturystyczne z Białkowa.

Powiat międzyrzecki:

Powiat międzyrzecki zajmuje powierzchnię 1388 km². Powiat obejmuje gminy: Międzyrzecz, Skwierzyna, Trzciel, Przytoczna, Pszczew i Bledzew. Grunty rolnicze są mocno zróżnicowane pod względem klas od bardzo dobrych i dobrych na gminach Międzyrzecz i Bledzew po bardzo słabe na gminach Pszczew i Trzciel. Dominują gospodarstwa

o wielkości małej (do 10 ha) i średniej od 10 do 30 ha. Przeważa produkcja roślinna mieszana (głównie zboża, a gospodarstwach z lepszymi gruntami kukurydza i rzepak). Są również stada bydła mięsnego (w ostatnich latach rozwijające się) i mlecznego (w niewielkiej ilości), przemysłowy odchow trzody chlewnej, produkcja drobiu (kury i indyki). W rolnictwie zatrudnienie znajduje poniżej 15% ludności powiatu. Gospodarstwa swoją produkcję traktują głównie jako lokalną ale produkcja mleka jest zbywana poza teren województwa podobnie produkcja bydła opasowego i tuczników (głównie pochodzących z odchowu przemysłowego). Jeziora mają pochodzenie polodowcowe więc są ułożone w rynny, częściowo połączone ze sobą co umożliwia tworzenie szlaków na spływy kajakowe. Pod tym względem atrakcyjna jest również rzeka Odra, która na terenie gminy Trzciel przepływa przez jeziora np. Wielkie uatrakcyjniając szlak spływu.

Atrakcyjność terenów pod względem turystycznym zarówno w okresie letnim (wypoczynek nad wodami jezior) jak i jesiennym (grzybobrania) powoduje możliwość rozwoju agroturystyki. Niestety właściciele gospodarstw agroturystycznych nie posiadają środków na rozwój i uatrakcyjnianie swojej oferty oraz bazy noclegowej, a klienci są coraz bardziej wymagający. W agroturystyce można się dopatrywać szansy na rozwój szczególnie na terenie gmin Pszczew, Trzciel, Bledzew i Międzyrzecz.

Jedną z największych atrakcji turystycznych naszego powiatu jest Międzyrzecki Rejon Umocniony, który co roku odwiedza wielu gości. Te poniemieckie fortyfikacje podziemne stały się zimowiskiem dla wielu gatunków nietoperzy i dlatego zostały one objęte ochroną – Rezerwat Nietoperek.

Powiat gorzowski:

W powiecie gorzowskim pod względem zajmowanej powierzchni dominują gospodarstwa rolne od 5 ha do 20 ha. Przeważającą strukturę zasiewów stanowią zboża oraz rzepak. Wśród pogłównia zwierząt dominuje bydło.

Na terenie powiatu mocno rozwinięta jest także produkcja drobiarska oraz działają dwie ubojnie drobiu. Istotne znaczenie odgrywa też produkcja warzyw w gruncie i pod osłonami. Działa tu jedno z największych w kraju gospodarstwo ogrodnicze produkujące pomidory szklarniowe – ZO "MULARSKI". Atrakcją przyrodniczo-turystyczną jest Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy.

Duży potencjał turystyczny jest w międzynarodowym szlaku wodnym E-70 – Odra-Warta- Noteć-Wisła oraz w rozwoju transgranicznych połączeń kolejowych: Berlin- Kostrzyn- Gorzów- Dresdenko- Krzyż.

Aktywnie działa Gorzowski Związek Pszczelarzy – miód jako marka promocyjna regionu.

Agroturystyka regionu jest dość dobrze rozwinięta. W powiecie znajduje się dziewięć prężnie działających gospodarstw prowadzących tego typu działalność.

Powiat zielonogórski:

Gospodarstwa w powiecie: wokół Zielonej Góry dominują gospodarstwa ogrodnicze, gmina Sulechów - 2 fermy mleczne na ponad 1000 krów dojnych każda oraz 1 ferma tuczu z produkcją ponad 10 000 tuczników rocznie. W powiecie 8 ferm drobiu z produkcją ponad 15 000 szt. rocznie każda. Dominują jednak roślinne gospodarstwa towarowe.

Projekt Lubuski Szlak Wina i Miodu ma na celu promocję wpływającą na pozytywny wizerunek województwa lubuskiego i Polski w zakresie kultury sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego oraz udostępnienie szerokiej grupie turystów polskich oraz zagranicznych informacji na temat sztandarowego produktu turystycznego województwa lubuskiego, jedyne tego rodzaju w Polsce. W województwie lubuskim a w szczególności w powiecie zielonogórskim rozwija się enoturystyka i enologia, która ma na celu powrót do tradycji winiarskich jakie miały miejsce przed II wojną światową na środkowym nadodrzu.

Na terenie powiatu zielonogórskiego znajduje się Skansen w Ochli, w którym prezentowane są różne typy architektury ludowej czterech sąsiadujących ze sobą regionów etnograficznych: Zachodniej Wielkopolski, Dolnego Śląska, Wschodnich Łużyc, obszaru środkowo - lubuskiego oraz historycznej Bukowiny.

Powiat żagański:

Położony w południowo-wschodniej części województwa lubuskiego i graniczy na zachodzie z powiatem żarskim, na wschodzie i południu z województwem dolnośląskim (powiat zgorzelecki, powiat polkowicki, powiat bolesławiecki), na północnym wschodzie z powiatem nowosolskim oraz na północy – z powiatem zielonogórskim. Odległość do Zielonej Góry wynosi ok. 46 km, a do Gorzowa Wielkopolskiego ponad 160 km. Przez powiat żagański przebiega m.in. autostrada A18 o międzynarodowym znaczeniu (z Niemiec na wschód) oraz droga krajowa nr 12 o przebiegu Łęknica – Żary – Żagań – Szprotawa – Dorohusk – Berdyszcze.

Liczący blisko 82 tysiące mieszkańców powiat żagański zajmuje powierzchnię 1132 km². Złożony jest z dziewięciu jednostek: miasta Gozdnicza, miasta Żagań, gminy Żagań, gminy Brzeźnica, miasta i gminy Iłowa, miasta i gminy Małomice, gminy Niegosławice, miasta i gminy Szprotawa, gminy Wymiarki.

Na terenie powiatu żagańskiego występują gleby o różnym stopniu przydatności rolniczej. Wśród gruntów ornych znaczną część zajmują gleby kompleksu żytniego, który zaliczany jest do typu gleb brunatnych i pseudobielicowych. Rolniczy charakter mają gminy Brzeźnica i Niegosławice. Gleby tej ostatniej charakteryzują się najlepszym wskaźnikiem bonitacji w województwie lubuskim. Poszczególne typy gleb w powiecie żagańskim to przede wszystkim:

- gleby bielicowe i pseudobielicowe – pokrywają największy obszar. Pod względem bonitacyjnym wartość tych gleb mieści się w V i VI klasie. Dla rolnictwa gleby te nie mają większego znaczenia, pokryte są głównie lasami.
- gleby brunatne – większe ich skupienie występuje na terenie gminy Żagań. Należą one do najlepszych gleb województwa, a ich wartość bonitacyjna odpowiada II, III i IV klasie.

Wśród gruntów ornych powiatu wydzielono cztery kompleksy przydatności rolniczej gruntów ornych:

Gleby kompleksu pszennego dobrego obejmują gleby klasy IIIa i IIIb, występują głównie w gminach: Brzeźnica, Niegosławice, Szprotawa i Żagań. Na glebach tego kompleksu wzrastają wszystkie rośliny uprawne.

Kompleks żytni bardzo dobry – największe powierzchnie występują w gminach: Szprotawa i Żagań. Przy gospodarce ekstensywnej najlepsze plony uzyskuje się na tych glebach z produkcji ziemniaków i żyta.

Kompleks żytni dobry obejmuje gleby o wszechstronnej przydatności rolniczej. Większe obszary tego kompleksu występują w gminach: Szprotawa i Żagań.

Kompleks żytni słaby – są słabo przepuszczalne i mało przydatne rolniczo. Największe powierzchnie można spotkać w gminach: Szprotawa i Żagań.

Największa grupa mieszkańców powiatu żagańskiego pracuje w sektorze przemysłu i budownictwa oraz usługach. Znaczna część osób trudni się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem lub rybactwem bądź pracuje w sektorze handlu, naprawy pojazdów, transporcie i gastronomii. Niewielki odsetek osób pracujących w powiecie zajmuje się działalnością finansową i ubezpieczeniową oraz obsługą rynku nieruchomości. Powiat żagański posiada korzystne warunki naturalne do produkcji rolnej. Zaznacza się to przede wszystkim w jakości gleb. Gleby w północno-wschodniej części powiatu należą do najlepszych w województwie. Dogodne warunki do produkcji rolnej posiadają: gmina wiejska Szprotawa, gmina Brzeźnica oraz gmina Niegosławice, w których występują gospodarstwa wielkoobszarowe. Dodatkowo powierzchnia sadów w powiecie wynosi 215 ha.

Większość gospodarstw w powiecie należy do kategorii małych, których powierzchnia nie przekracza 1 ha – aż 41%. Drugą grupą są gospodarstwa o powierzchni od 1 do 5 ha. Natomiast 14% wszystkich gospodarstw stanowią te, których powierzchnia przekracza 15 ha. Najmniej w powiecie jest gospodarstw rolnych o powierzchni 10–15 ha.

Powiat krośnieński:

Dominują gospodarstwa małe. Najwięcej jest gospodarstw do 5 ha.- około 2000 gospodarstw.

Na terenie powiatu znajdują się liczne gospodarstwa rybackie m. in. gospodarstwo "KARP" w Osiecznicy, Hodowla pstrąga w Pliszcze oraz inne mniejsze łowiska. Znaczącym partnerem dla przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa drzewnego są nadleśnictwa: - Nadleśnictwo Krosno Odrzańskie z siedzibą w Osiecznicy, Nadleśnictwo w Bytnicy, Nadleśnictwo w Gubinie oraz nadleśnictwo Brzózka z siedzibą w Dychowie. Gospodarka oparta jest na mikroprzedsiębiorstwach prowadzących małe rodzinne firmy.

Powiat nowosolski:

W powiatach nowosolskim i wschowskim dominują gospodarstwa z produkcją roślinną. Na glebach klasy bonitacyjnej od I do IIIb w gminach: Bytom Odrzański, Kożuchów, Nowe Miasteczko, Siedlisko, Wschowa, Szlichtyngowa uprawiane są rośliny towarowe: buraki cukrowe, pszenica ozima, rzepak ozimy.

W gminach: Kolsko, Nowa Sól, Sława przeważają gleby IVb-VI klasy. W uprawach dominują zboża paszowe, kukurydza, ziemniak skrobiowy. W produkcji zwierzęcej przeważają gospodarstwa z chowem bydła opasowego. W gminach Bytom Odrzański, Kożuchów, Nowa Sól, Otyń, Wschowa są duże fermy drobiowe produkujące jaja kurze. W gminie Siedlisko jest duże gospodarstwo produkujące żywiec wieprzowy.

W gminie Nowe Miasteczko jest Firma Frankiewicz, która zajmuje się uprawą zbóż, kukurydzy, rzepaku i skupem tychże.

Na terenie gminy Sława znajdują się następujące zakłady:

- Balcerzak i Spółka we Wróblewie
- Ubojnia indyków „BIODAMA”
- Zakład Uboju i Rozbioru ” TG Nowa”
- Firma DOMIA-ROL gorzelnia Stare Strącze
- Firma HAJDUK gorzelnia Lipinki
- Zakład Utylizacji PROMAROL PLUS w Ciepiałówku
- Wytwórnia Podłoża do pieczarek HAJDUK w Ciepiałówku

W gminie Wschowa KOWR HZZ Osowa Sień-hodowla bydła mlecznego, rozmnażanie nowych odmian zbóż, uprawa buraka cukrowego, roślin pastewnych na własne potrzeby.

Powiat świebodziński:

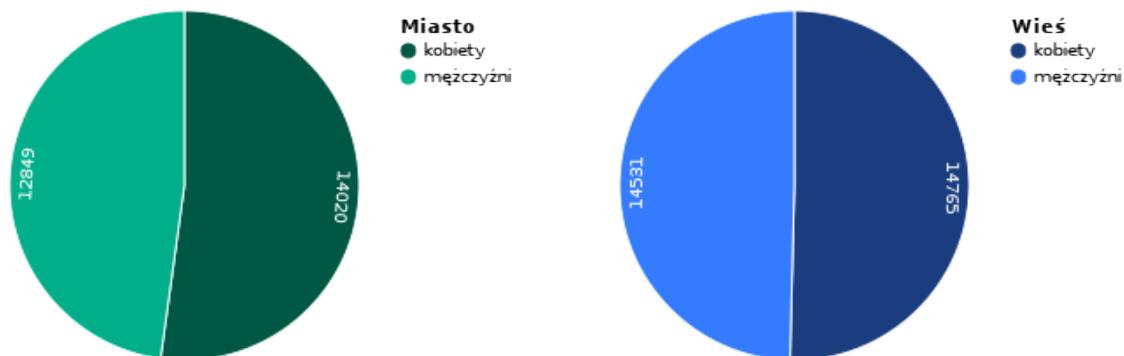
Położenie - w części centralnej województwa lubuskiego.

Mapa 33. Powiat świebodziński

Wykres 34. Liczba ludności - około 58 tys. mieszkańców.

Powierzchnia - 937 km².

Rzeźba terenu ma charakter równiny co jest cechą korzystną dla rolnictwa. (tylko na terenie łągowa liczne wzgórza morenowe osiągające wysokość ok. 130 m) Klimat jest stosunkowo łagodny, roczne amplitudy temperatur należą do najmniejszych w Polsce i wahają się od 19,9 do 20,5 stopnia. Średnia temperatura miesiąca

stycznia - 1,3 °C, a temperatura lipca 17,7 °C. Pokrywa śnieżna zalega ok. 50 dni, a okres wegetacji wynosi 220 – 250 dni. Warunki wodne są mało korzystne, ilość opadów kształtuje się na poziomie 530 – 590 mm rocznie / w skali punktowej 3,3 do 4,0 /, przy czym najkorzystniej w gminie Szczaniec / 6,1 punktów/.

Warunki klimatyczne są mniej korzystne niż dla pozostałej części województwa, nieco krótszy okres wegetacyjny, mniej opadów, częste susze, zbyt suche gleby (szczególnie w gminie Świebodzin)

Na znacznej części obszaru subregionu należy liczyć się z koniecznością ograniczeń w zakresie intensyfikacji produkcji rolnej (obszary chronionego obszaru wzdłuż rzeki Obry, kanałów Obrzańskich i na terenach przyległych do jezior)

Powiat leży w strefie przejściowej, objętej wpływami Atlantyku jak i Eurazji. Ze względu na położenia przy zachodnim skraju Polski uwydatniają się tu także wpływy oceaniczne. W konsekwencji występują tu mniejsze amplitudy temperatury, krótsze i łagodniejsze zimy a okres wegetacyjny rozpoczyna się wcześniej i trwa dłużej niż w centralnej i wschodniej Polsce.

Warunki klimatyczne są mniej korzystne niż w pozostałej części województwa –krótszy okres wegetacyjny, mniejsza ilość opadów, częste występowanie okresów bezopadowych, zbyt suche gleby. Ponadto występuje podwyższone zagrożenie szkodami gradowymi.

Region Świebodziński jest drugim co do jakości gleb w b. województwie zielonogórskim, stąd też możliwa jest dalsza intensyfikacja produkcji rolnej poprzez zwiększenie upraw pszenicy, jęczmienia i buraków cukrowych. Możliwe jest tu zwiększenie plantacji upraw gatunków jagodowych i sadów. Co jest ważne bo w woj. Zielona Góra jest 0,3% pow. sadów w porównaniu do średniej krajowej 0,8%.

TABL. 50. Jakość gruntów w powiecie świebodzińskim

Lp.	Gminy	% udziału poszczególnych klas bonitacyjnych użytki rolne			
		I-II	III	IV	V-VI
1	Powiat Świebodzin	0,8	25,4	40,1	33,7
2	Gm. Lubrza	*	9,3	32,6	58,1
3	Gm. Łagów	0,3	4,7	33,0	62,0
4	Gm. Skąpe	*	15,9	42,7	41,4
5	Gm. Szczaniec	1,2	47,5	36,0	15,4
6	Gm. Świebodzin	*	40,4	40,9	18,7
7	Gm. Zbąszynek	1,5	26,1	42,8	29,6

Analiza strategiczna SWOT obszaru rolnictwo powiatu świebodzińskiego

Szanse

- możliwość powiększania powierzchni gospodarstw
- rozwój rolnictwa w oparciu o duże, konkurencyjne gospodarstwa
- dogodne połączenia komunikacyjne wsi i gmin z powiatem i województwem
- łagodny klimat i długi okres wegetacyjny
- korzystna struktura wiekowa rolników
- atrakcyjne tereny – jeziora, lasy – dające możliwość dodatkowego dochód
- rozwój agroturystyki
- bliskość granicy –możliwość pozyskania rynku zbytu

Zagrożenia

- duży udział gleb słabych, mała ilość opadów, wiosenne susze
- brak zakładów przetwórczych i przechowalni
- mała aktywność rolników i społeczności wiejskiej
- brak kapitału własnego

- trudny dostęp do kredytów
- brak rozwiązań systemowych zachęcających do inwestowania w produkcję rolną

Silne strony

- korzystne położenie powiatu
- zasoby ziemi rolniczej
- dobra baza doradztwa rolniczego
- duże zasoby siły roboczej na wsi

Słabe strony

- duża ilość drobnych gospodarstw
- niski poziom wykształcenia
- mała produktywność gospodarstw
- niechęć rolników do podejmowania ryzyka
- niska bonitacja gleb

Powiat sulęciński:

Powiat sulęciński usytuowany jest w północno-zachodniej części województwa lubuskiego.

Sąsiaduje z pięcioma powiatami:

- od południa z krośnieńskim,
- od południowego wschodu ze świebodzińskim,
- od zachodu ze słubickim,
- od północy z gorzowskim,
- od wschodu z międzyrzeckim.

Powiat sulęciński jest żywo rozwijającym się regionem w północno-zachodniej części woj. lubuskiego. W skład powiatu wchodzi gminy: Sulęcín, Lubniewice, Słońsk, Krzeszyce, Torzym. Bardzo dobra infrastruktura drogowa, strategiczne położenie przy granicy niemieckiej, rozwinięta telekomunikacja, bliskość międzynarodowych tras nr 2 i nr 22, duży stopień zalesienia czy urodzajna gleba to kombinacja sprzyjająca rozwojowi wielu różnych sektorów gospodarki: handlu, turystyki, produkcji, przetwórstwa czy obróbki drewna. Dynamiczny rozwój powiatu jest owocem umiejętnego wykorzystania istniejących zasobów, ciągłego stwarzania nowych szans oraz konsekwentnie realizowanej strategii inwestycyjnej. Samorząd lokalny regularnie podejmuje inicjatywy, które skutecznie stymulują klimat gospodarczy i przyciągają przedsiębiorców krajowych i zagranicznych.

Miasto i Gmina Lubniewice

Miasto i gmina położone są w powiecie sulęcińskim na obszarze Pojezierza Łagowskiego. Miasto Lubniewice położone jest między jeziorami: Krajnik i Lubiąż.

Powierzchnia gminy wynosi 12.976 ha. Ogółem gminę zamieszkuje 3.050 mieszkańców. W mieście Lubniewice natomiast mieszka 1.950 osób.

Położenie gminy wśród jezior i lasów, z dala od dużych ośrodków miejskich, na dziewiczym terenie Pojezierza Łagowskiego sprawia, że przed gminą, a szczególnie przed Lubniewicami, rysują się perspektywy rozwoju jako największego ośrodka wczasowego zachodniej Polski. Obecnie jest już kilkanaście ośrodków wypoczynkowych o łącznej liczbie miejsc - 1400. Ponadto występują kempingi i pola namiotowe.

Przez gminę przebiega droga wojewódzka nr 136. Zlokalizowane są tu niewielkie zakłady takie jak: Zakład RBM w Świerczowie, Zakład Przemysłu Drzewnego „Lubdrew” w Lubniewicach, Nadleśnictwo, Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, piekarnia CAN i kilka mniejszych firm usługowych. Turystyka i wypoczynek stanowią podstawowe źródło zatrudnienia dla miejscowej ludności.

Gmina Krzeszyce - zlokalizowana jest w północnej części województwa lubuskiego, na południowy zachód od Gorzowa, wchodzi w skład powiatu sulęcińskiego. Graniczy od północy z gminami : Bogdaniec i Deszczno,

od północnego wschodu z gminą Skwierzyna, od północnego zachodu z gminą Lubniewice, od południa z gminą Ośno i Sulęcín i od zachodu z gminą Słońsk. Gmina obejmuje obszar 19.422 ha, zamieszkuje ją 4.505 osób. Na terenie gminy znajduje się 18 sołectw skupiających 23 miejscowości. Gmina położona jest w stosunkowo niewielkiej odległości od granicy z Niemcami (ok. 20 km). Geomorfologicznie północna i środkowa część gminy położona jest w obrębie pradoliny Toruńsko-Erbswaldzkiej, część południowo-wschodnia leży na obszarze pasa wysoczyzn tzw. Pagórków Sulęcínsko-Świebodzińskich. Teren gminy jest zróżnicowany pod względem wysokościowym i wyraźnie opada z południowego wschodu na północny zachód. Najwyższy położony punkt (56 m n.p.m.) znajduje się w okolicach miejscowości Rudna. Najniższy punkt znajduje się w okolicach miejscowości Studzionka (dolina Warty) i wynosi 16,1 m n.p.m. Podłoże geologiczne terenu stanowią osady czwartorzędowe w postaci piasków, żwirów, glin, mułków i pospółki, lokalnie w dnach cieków wodnych zalegają namuły. Gliny na terenie gminy Krzeszyce położone są stosunkowo głęboko, ich strop zalega na głębokości poniżej 20 m p.p.t. W części północnej i południowo-zachodniej, w dolinie Warty i Postomi wykształciły się torfowiska i złoża kredy łąkowej. Podstawową sieć hydrograficzną gminy Krzeszyce stanowią rzeki, kanały oraz przeważnie zatorfione podmokłe obniżenia terenowe. Przez teren gminy przepływają rzeki Postomia, Rudzianka i Lubna oraz kanały: Bema i Krępina. Koryto Warty stanowi północną granicę gminy. Na terenie gminy występują też jeziora: Brzozowa, Czajcze, Rudna.

Podstawowymi typami gleb występującymi na terenie gminy Krzeszyce są gleby brunatne wylugowane, bielcowe, torfowe i mady. W dolinie Warty w obniżeniach terenowych występują przede wszystkim gleby typu bagiennego, na tarasach - mady.

Na terenie gminy znajdują się następujące drogi o znaczeniu krajowym: nr 11 - łącząca Kostrzyn z Poznaniem, nr 131 - łącząca Nowiny Wielkie z Gorzowem, nr 134 - w kierunku Ośna Lubuskiego, nr 135 - w kierunku Sulęcína.

Na terenie gminy Krzeszyce funkcjonuje kilka zakładów przemysłowych i usługowych. Największe z nich zlokalizowane są w Krzeszycach. Należą do nich : Masarnia, Drewno sp. z oo. Krzeszyce - obróbka drewna, „SURMET”: Krzeszyce - usługi mechanizacyjne dla rolnictwa, CPN, dwie firmy zajmujące się produkcją materiałów budowlanych, cegielnia w Muszkowie.

Gmina Słońsk - jest położona w zachodniej części województwa lubuskiego, 15 km od przejścia granicznego w Kostrzynie n. Odrą. Powierzchnia gminy wynosi 159 km² i zamieszkuje w niej 4902 mieszkańców w 11 wsiach. Gmina jest typowo rolnicza, posiada ogromne walory przyrodnicze. 1/3 powierzchni gminy zajmuje unikalny w skali Europy Rezerwat Ptactwa Wodnego „Słońsk” z malowniczymi obszarami wodnymi, kanałami i rozlewiskami - znane w Europie miejsce gniazdowania, żerowania, pierzenia i odpoczynku ponad 200 gatunków ptaków wodno-błotnych, w tym ponad 100 to gatunki chronione, m.in. orzeł bielik, wiele gatunków kaczek, gęsi, łabędzie, czaple, kormorany, perkozy, ochary, bataliony. Żyją tu także wydry, bobry, norka kanadyjska oraz wiele rzadkich zwierząt występujących w środowisku wodno-błotnym. Wybudowane w 1997 roku Centrum Edukacji Ekologicznej w Chyrzynie jest siedzibą administracji Parku Narodowego „Ujście Warty”, którego teren stanowi naturalną otulinę rezerwatu, z salami dydaktycznymi do prowadzenia zajęć związanych z ochroną przyrody i środowiska oraz zapleczem restauracyjno- hotelowym na około 20 miejsc i schroniskiem młodzieżowym na około 100 miejsc.

Położone na terenie gminy Jezioro Radachowskie jest ogromnym potencjałem rozwoju turystyki. Jest ono otoczone lasami zasobnymi w grzyby i jagody, zaś wieś Ownice posiada doskonałe warunki do przekształcenia się w wieś letniskową. 1/5 powierzchni gminy zajmują lasy, znaczące źródło surowca tartaczno- meblarskiego. Spore powierzchnie terenów podmokłych porośnięte trzciną mogą stanowić źródło materiału dla przemysłu meblarskiego. Na terenie gminy istnieją doskonałe warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Nieskażone, oddalone od wielkiego przemysłu tereny rolnicze są idealne do uprawy wszelkiego rodzaju warzyw, ziemniaków, zbóż. Nadają się również do założenia plantacji wikliny. Są nieprzebranym źródłem paszy zielonej.

Słońsk - wieś gminna licząca 3000 mieszkańców ma długą i bardzo ciekawą historię. Godnymi uwagi i polecenia są : XVI wieczny kościół z odrestaurowanym barokowym, alabastrowym ołtarzem, ruiny zamku joannitów, pozostałości po obozie koncentracyjnym „Sonnenburg”, cmentarz poobozowy oraz muzeum martyrologii.

Gmina Słońsk z myślą o potencjalnych inwestorach przygotowała infrastrukturę niezbędną do lokalizacji obiektów nie tylko przemysłowych: w 1998 r. oddano do użytku oczyszczalnię ścieków i sieć kanalizacyjną w Przyborowie, w trakcie jest budowa kanalizacji w Słońsku. Wszystkie miejscowości gminy posiadają wodociągi i energię elektryczną.

Miasto i Gmina Sulęcín - położona jest w północno-zachodniej części województwa lubuskiego. Zajmuje powierzchnię ok. 320 km² i zamieszkiwana jest przez 16 984 mieszkańców. Na terenie gminy istnieje dobrze rozwinięta sieć dróg w niezłym stanie technicznym. Nieskażone środowisko oraz ostatnio podjęte inwestycje proekologiczne stwarzają szansę dla rozwoju rolnictwa i produkcji żywności o wysokiej wartości odżywczej. Malownicze ukształtowanie terenu oraz duża powierzchnia lasów i jezior sprzyja tworzeniu bazy turystycznej oraz rozwojowi myślistwa i wędkarstwa. Ważnym źródłem utrzymania mieszkańców gminy jest rolnictwo, w którym

zatrudniona jest znaczna część mieszkańców wsi oraz część mieszkańców Sulęcina. Znacząca część użytków rolnych leżących na terenie gminy jest własnością Agencji Nieruchomości Rolnych.

Ziemie te użytkowane są przez dzierżawców reprezentujących różnorodne formy prawne przedsiębiorstw. Na dzień dzisiejszy na terenie gminy znajduje się 5 dużych gospodarstw gospodarujących na gruntach ANR. Z uwagi na zapaść ekonomiczną, w której od kilku lat znajduje się polskie rolnictwo średni poziom gospodarstw rolnych znacznie odbiega od standardów europejskich. Niebagatelny wpływ na taką właśnie sytuację ma fakt iż gleby na terenie gminy nie należą do urodzajnych. Przeważają gleby w IV i V klasie bonitacji, co dodatkowo utrudnia utrzymanie przyzwoitego poziomu ekonomicznego gospodarstw. Z powodu wyraźnej przewagi gruntów ornych rozwinęła się ostatnio uprawa zbóż i rzepaku oraz w mniejszym stopniu produkcja trzody chlewnej. Obsada była w ostatnich latach gwałtownie spadła i utrzymuje się obecnie na poziomie szczątkowym. Biorąc pod uwagę uwarunkowania terenowe - lasy, jeziora i urozmaicony krajobraz należałoby położyć nacisk na rozwój turystyki kwalifikowanej i agroturystyki, tym bardziej że poczyniono już w tym kierunku wyraźne kroki przygotowując szereg tras pieszych i rowerowych oraz miejsca noclegowe. Należy również dodać, że wspomniane wcześniej walory wyraźnie korespondują z proekologiczną produkcją żywności, która może stać się szansą rozwoju regionu. Szansa ta jest tym bardziej realna, że gmina znajduje się w niewielkiej odległości od granicy z Niemcami, a więc również od granic aglomeracji berlińskiej, która jest potencjalnym potężnym odbiorcą produktów rolnych.

Miasto i Gmina Torzym - leży wzdłuż trasy A-2 (Warszawa - Berlin), około 30 km od granicy z Niemcami. Siedzibą władz gminnych jest miasto Torzym, którego historia sięga roku 1375.

Niemiecka nazwa Torzymia - Sternberg wiąże się z nazwiskiem dawnego właściciela - arcybiskupa magdeburskiego Konrada von Sternberga, który w XIII wieku zbudował tutaj swój zamek. W 1945 roku z powodu olbrzymich zniszczeń wojennych Torzym utracił prawa miejskie. Dzięki staraniom władz gminnych odzyskał je ponownie w 1994 roku. Obecnie jest jednym z najmniejszych miast w województwie lubuskim. Gmina składa się z 21 sołectw, z których wiele posiada liczne walory turystyczno-klimatyczne. Przygraniczne położenie Torzymia, na szlakach komunikacji drogowej i kolejowej o znaczeniu międzynarodowym oraz zalety środowiska naturalnego mają wpływ na rozwój miasta Torzymia i całej gminy. W turystyce widzi się szansę dalszego rozwoju, bowiem już od roku 1990 notuje się stały wzrost gospodarczy w kierunku polepszenia i rozszerzenia bazy turystyczno-usługowej.

Obszar gminy wynosi ok. 375 km², z czego 235 km² zajmują lasy, a 60 km² wody jezior I i II klasy czystości. Liczba stałych mieszkańców gminy wynosi 7154 osób, z czego 3941 to ludzie w wieku produkcyjnym. Gmina ma charakter rolniczy z dużymi możliwościami zagospodarowania turystycznego. Znaczna powierzchnia lasów sosnowych i sosnowo - dębowych bogatych w różnorodną szatę roślinną, obfitującą w runo leśne i zwierzyinę łowną, pomniki przyrody, torfowiska z roślinnością wodną decydują o przyrodniczych walorach Ziemi Torzyskiej. Obecnie gmina ponosi olbrzymie wydatki na inwestycje proekologiczne, aby nie dopuścić do degradacji środowiska naturalnego. Na terenie gminy działa 7 hoteli - moteli z 201 miejscami noclegowymi. W Torzymiu i na terenie gminy funkcjonuje wiele zakładów usługowych i drobnej wytwórczości, między innymi: - stacje benzynowe - 6; - stacje motoryzacyjne - 6; firmy budowlane - 11; - zakłady stolarskie - 5. Na terenie Torzymia funkcjonuje szpital, nadleśnictwo i inne instytucje użyteczności publicznej o gminnym charakterze.

ZRÓŻNICOWANIE OBSZARÓW WIEJSKICH

Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji np. obszary osadnictwa wiejskiego, obszary osadnictwa podmiejskiego - wokół małych i średnich miast, obszary osadnictwa metropolitalnego - wchodzące w skład metropolii, aglomeracji miejskich.

Powiat strzelecko-drezdenecki:

To tereny typowo rolnicze wspomagane przez lokalny handel. Przemysł jest słabo rozwinięty. Bardzo słabo rozwinięte jest również przetwórstwo rolno-spożywcze.

Powiat żarski:

Obszar powiatu żarskiego leży w dorzeczu dwóch rzek sudeckich – Nysy Łużyckiej i Bobru. Tereny zalewowe to międzywala tych rzek. Na terenie powiatu biorą początek rzeki Lubsza i Skróda. Wody stojące reprezentowane są przez polodowcowe jeziora Brodzkie, Suchodolskie, Głębokie, Płytkie, Pruszkowskie i zespół 110 zbiorników wodnych o łącznej powierzchni 150 ha, stanowiące antropogeniczne pojezierze Łuk Mużakowa. Na terenie powiatu występują duże kompleksy leśne, zajmują one obszar 705,4 km² co stanowi 51% ogólnej powierzchni powiatu.

W powiecie żarskim dominują gospodarstwa w produkcji roślinnej (pszenica ozima, rzepak, kukurydza i żyto) w produkcji zwierzęcej to było mięsne oraz produkcja drobiu- indyk.

W zależności od gmin w gminie Żary i Jasień dominuje przemysł w gminie Łęknica handel w pozostałych gminach rolnictwo.

Powiat słuwicki:

Gospodarstwa zajmują się głównie produkcją zbóż i rzepaku. Choć powiat leży w dorzeczu Odry i Warty, gdzie dominują trwałe użytki zielone – w niewielkim stopniu wykorzystuje się paszę z łąk w hodowli bydła, a są one źródłem biomasy w produkcji energii odnawialnej.

Powiat Świebodziński:

Analiza strategiczna SWOT powiatu Świebodzińskiego - Komunikacja kolejowa i drogowa

Silne strony

- wyjątkowo korzystny układ transportowy,
- przebieg najbardziej istotnych dróg krajowych tj. drogi Nr 2 (E30) i drogi Nr 3 (E65),
- szlak kolejowy E-20 Warszawa Zachodnia – Kunowice – granica państwa,
- dogodny dostęp do portu lotniczego w Babimoście oraz do portów rzecznych w Cybince i w Krośnie Odrz.

Słabe strony

- nieodpowiedni stan nawierzchni drogowych, szczególnie niektórych dróg powiatowych i większości dróg gminnych,
- zły stan nawierzchni drogi wojewódzkiej Nr 303, relacji Świebodziń – Babimost oraz drogi Nr 277 Sulechów – Skąpe,
- brak obejść drogowych niektórych miejscowości i brak pełnej obwodnicy miasta Świebodzina w ciągu drogi krajowej Nr 3.

Szanse

- budowa autostrady A-2, wraz z infrastrukturą drogową,
- zaliczenie drogi krajowej Nr 3 do dróg ekspresowych,
- rezerwy terenów na inwestycje komunikacyjne, szczególnie w gminie Świebodziń.

Zagrożenia

- wariantowe trasy autostrady A-2 w rejonie Łagowa i drogi Nr 3 na północ od Świebodzina,
- zbyt małe środki na inwestycje komunikacyjne w zakresie dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych,
- postępująca degradacja techniczna dróg,
- przedłużający się brak polityki restrukturyzacji kolei.

2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

SPÓJNOŚĆ ŚRODOWISKOWA OBSZARÓW WIEJSKICH W WYMIARZE PRZESTRZENNYM

Powiat Strzelecko - Drezdenecki:

Na terenie powiatu dominują lasy i jeziora. Występują dwie większe lokalne rzeki Noteć i Drawa. Teren gmin Strzelce Kraj. Dobiegniew i część Drezdenka to lasy i jeziora oraz ciekii Noteć i Drawa. Zwierzyn i Stare Kurowo i część Drezdenka to tereny leżące w Dolinie Noteci, równinne z niewielką ilością lasów i w 90% łąki i pastwiska podzielone rowami melioracyjnymi.

Występują dwa ciekii wodne: Noteć przepływająca przez sąsiednie powiaty międzychodzki, gorzowski i czarnkowsko-trzcianecki oraz Drawa przepływająca przez powiat czarnkowsko-trzcianecki oraz choszczeński.

W Dolinie Dolnej Noteci występują tereny zalewowe w gminach Stare Kurowo i Drezenko. Tereny Przyrodnicze to Drawieński Park Narodowy, Park Narodowy Ujście Warty, Dolina Dolnej Noteci, Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy.

Powiat żarski:

W powiecie około 6% gospodarstw wychodzi poza zasięg gmin to gospodarstw w produkcji roślinnej

Powiat słubicki:

Powiat słubicki zajmuje powierzchnię niespełna 100 tys. ha z czego 49% stanowią lasy (Puszcza Rzepińska). W granicach powiatu istnieją obszary Natura 2000- Park Narodowy Ujście Warty, Krzesiński Park Krajobrazowy i Dolina Środkowej Odry z łęgami Słubickimi. Obszary te są okresowo zalewane. Są to miejsca chronione - tereny łęgowe wielu gatunków ptactwa wodnego.

Rzeki Odra i Warta obecnie nie są już żeglowne, wykorzystywane są jedynie turystycznie. Znaczenia gospodarczego nie mają.

Powiat międzyrzecki:

Większą część tego obszaru pokrywają lasy niecałe 53%. Pozostała część to tereny rolnicze oraz zurbanizowane, a także liczne jeziora, których na terenie powiatu jest ponad 100 (o pow. powyżej 1ha). Dwie większe rzeki na naszym terenie to Warta i Obrą. Wzdłuż nich znajdują się tereny narażone na okresowe zalewanie. Obszary chronione to przede wszystkim NATURA 2000: Jeziora Pszczewskie, Dolina Leniwej Obry, Nietoperek, a także Pszczewski Park Krajobrazowy oraz wiele lokalnych rezerwatów przyrody.

Powiat gorzowski:

Obszar powiatu gorzowskiego przekracza 1,2 tys. km kwadratowych, z czego 43 % stanowią lasy i około tyle samo znajduje się tutaj użytków rolniczych. W terenie dominuje rolnictwo.

Rzeka Warta stanowi główny element sieci. Ziemie położone wzdłuż ujścia Warty i międzywała stanowią tereny zalewowe. Powiat gorzowski jest zróżnicowany pod względem przyrodniczym. Znajdują się tutaj malowniczo położone jeziora, zwarte kompleksy leśne (Barlinecko-Gorzowski Park Krajobrazowy rezerwat leśny w gminie Kłodawa, Barlinek i Santok), wzgórza morenowe. Park Narodowy „Ujście Warty” stanowi środowisko życia ponad 279 gatunków ptaków.

Powiat zielonogórski:

Dominują lasy, przez teren powiatu przepływają dwie duże rzeki: Odra i Bóbr. Tereny zalewowe występują w gminach: Zabór, Bojadła, Zielona Góra, Trzebiechów, Sulechów, Czerwieńsk, Nowogród Bobrzański.

Tereny przyrodnicze:

- na terenie gminy Czerwieńsk położona jest część Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego
- wzdłuż rzeki Odry znajduje się Obszar Natura 2000

Powiat żagański:

Powiat położony na części Nizin Środkowopolskich i Sasko-Łużyckich przez co posiada interesujące walory przyrodnicze. Krajobraz tworzą doliny: Bobru, Kwisy i Czernej Wielkiej, wysoczyzny i morenowe wzgórza zachodniej części Wzgórz Dalkowskich i południowej części Wzgórz Żarskich, stożek Bobru, Kwisy i Czernej Wielkiej (Bory Dolnośląskie), Pradolina Wrocławsko-Magdeburgska (dolina Szprotawy) oraz Równina Szprotawska.

Umiarkowany klimat powiatu żagańskiego cechuje łagodna zima o krótkim czasie zalegania pokrywy śnieżnej (około 40 dni) z przewagą wiatrów zachodnich i południowo-zachodnich. W skali roku średnia liczba dni przymrozkowych wynosi ok. 86, dni mroźnych z ujemną temperaturą powietrza w ciągu całej doby jest ok. 29. Natomiast dni ciepłych z temperaturą minimalną powyżej 0°C jest ok. 250. Klimat panujący na tym terenie jest korzystny – szczególnie do rozwoju rolnictwa, sportu i rekreacji.

Przez teren powiatu żagańskiego przepływa rzeka Bóbr, która na około 60 kilometrowym odcinku w granicach powiatu obejmuje wody lewostronnych dopływów: rzeki Kwisy i rzeki Czernej Wielkiej (z rzeką Czarną Małą) oraz prawostronnego dopływu – rzeki Szprotawy. W północnej części powiatu płynie Brzeznica, która jest prawym dopływem Bobru. Na obszarze powiatu żagańskiego rzeki Bóbr i Kwisa administrowane są przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej we Wrocławiu, natomiast pozostałe cieki znajdują się w administracji Lubuskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Zielonej Górze. Ponadto przez południowe krańce gmin Szprotawa,

Żagań, Iłowa oraz wschodnią część gminy Gozdnicza przebiega północna granica Głównego Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP) nr 315, objętego wysoką ochroną wód. Rezerwat „Buczyna Szprotawska” – w całości położony na terenie gminy Szprotawa (o pow. 152,32 ha). Celem ochrony jest zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu mieszkalnego pochodzenia naturalnego o typie buczyn karpackich, z charakterystycznym bogatym runem.

„Dąbrowa Brzeźnicka” – w całości położony na terenie gminy Brzeźnica (o pow. 5,88 ha). Rezerwat leży w dorzeczu Odry i jej lewego dopływu – Bobru, w bezpośrednim sąsiedztwie rzeczki Brzeźniczanki.

Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy „Park Słowiński” położony jest na terenie miasta i gminy Szprotawa (pow. 85,74 ha). Celem ochrony jest zachowanie krajobrazu pradoliny Bobru o wyjątkowych wartościach przyrodniczo-widokowych, reprezentatywnych dla zalesionej strefy nadrzecznej z dawnymi rozlewiskami i starymi korytami rzecznyymi, zachowanie naturalnych i zbliżonych do naturalnych zbiorowisk roślinnych pradoliny oraz stworzenie warunków dla restytucji zbiorowisk przekształconych lub zniszczonych dla potrzeb naukowych, dydaktycznych i ogólnopoznawczych.

Na terenie powiatu występują fragmenty obszarów chronionego krajobrazu:

- Dolina Bobru – obszar o powierzchni 13 131 ha położony m.in. w gminach powiatu żagańskiego: Żagań 2753 ha, Małomice 715 ha, Szprotawa 1890 ha, miasto Żagań 150 ha;
- Wzgórza Dalkowskie – obszar o powierzchni 982 ha położony m.in. w gminie Niegosławice 338 ha;
- Dolina Brzeźnicy – obszar o powierzchni 2542 ha położony m.in. w gminie Brzeźnica 1040 ha;
- Dolina Szprotawki – obszar o powierzchni 5570 ha położony w gminach: Niegosławice 5070 ha, Szprotawa 500 ha;
- Bory Dolnośląskie – obszar o powierzchni 26 223 ha położony m.in. w gminach: Żagań 5737ha, Gozdnicza 1517 ha, Iłowa 7721 ha, Małomice 44 ha, Wymiarki 1571 ha.

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 jest systemem ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej kontynentu europejskiego, wdrażanym od 1992 roku w sposób spójny pod względem metodycznym i organizacyjnym na terytorium wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie zarówno zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych, jak i gatunków roślin i zwierząt w skali Europy, ale też typowych, wciąż jeszcze powszechnie występujących siedlisk przyrodniczych, charakterystycznych dla dziewięciu regionów biogeograficznych.

Obszary Natura 2000 położone na terenie powiatu żagańskiego:

- Borowina – to obszar o pow. 512,22 ha położony w gminie Szprotawa i Nadleśnictwie Szprotawa, obejmujący kompleks dobrze zachowanych grądów i łąk w „mozaikowym” krajobrazie między Szprotawą a Kożuchowem. Granice obszaru, otaczającego od północy i zachodu miejscowość Borowina, zawierają się pomiędzy miejscowościami Siecieborzyce – Długie – Międzyzlesie – Dzikowice – Borowina. Przez obszar przepływa prawy dopływ Szprotawy – Sucha (Woda).
- Wilki nad Nysą – zwarty kompleks leśny o pow. 12 230,34 ha, będący fragmentem Borów Dolnośląskich, położony na prawym brzegu Nysy Łużyckiej, na południe od miejscowości Łęknica i Wymiarki, na północ od miejscowości Pieńsk. Na lewym brzegu Nysy, na terenie Niemiec, pomiędzy miejscowościami Skerbersdorf a Steinbach, leży obszar Natura 2000 Truppenübungsplatz Oberlausitz, o pow. 11 712 ha. Przepływa tu wiele większych i mniejszych cieków wodnych, m.in.: Żółta Woda, Pienia, Przełęk, Czernica i Skróda. Przeważają gleby bielicoziemne, a na siedliskach żyzniejszych występują gleby brunatne.
- Dolina Dolnego Bobru – obszar o pow. 1 730,1 ha, obejmuje biegnącą z południa na północ dolinę dolnego biegu Bobru na odcinku od Żagania do Dychowa w okolicy Krosna Odrzańskiego, z przerwą w okolicy Nowogrodu Bobrzańskiego.
- Bory Dolnośląskie – pow. 172 093,4 ha, częściowo położony w gminach: Małomice, Żagań, Iłowa, Wymiarki, Szprotawa, Niegosławice, Gozdnicza. Bory Dolnośląskie obejmują jeden z największych w Polsce zwartych kompleksów leśnych. Obszar położony jest głównie na Nizinie Śląsko-Łużyckiej, południowa jego część wkracza w niewielkim stopniu na teren Pogórza Izerskiego. Bory leżą w dorzeczu Odry, a główną rzeką regionu jest Bóbr, do którego uchodzą Kwisza, Czarna Wielka i Czarna Mała.
- Buczyna Szprotawsko-Piotrowicka – obszar o pow. 1423,3 ha, częściowo położony jest na terenie gminy Szprotawa. Obejmuje kompleks lasów liściastych z dużym udziałem starodrzewi, stanowiący wyspę pośród krajobrazu Borów Dolnośląskich, z płatami kwaśnych dąbrów, wilgotnych borów, łąk oraz łąk trzęślicowych, wilgotnych łąk ze stanowiskami pełnika, wawrzynka wilczetyko, widłaka jałowcowatego.

Obszar ten jest kresowym stanowiskiem żywej buczyny sudeckiej. Jeden z nielicznych w Polsce fragmentów buczyny, gdzie starodrzew ma powyżej 160 lat i zachowane są naturalne mechanizmy funkcjonowania ekosystemu

- Dolina Dolnej Kwisy – jego pow. wynosi 5972,2 ha, częściowo położony na terenie gminy Żagań i Małomice, obejmuje obszar doliny rzeki Kwisa na odcinku od Zebrzydowej aż po ujście do Bobru. Rzeka ta charakteryzuje się bardzo czystymi wodami (należącymi do I i II klasy czystości), a koryto rzeczne na wielu odcinkach jest naturalnie uformowane. Szczególną wartość przyrodniczą ostoi stanowi fakt, że stanowi ona jedną z ważniejszych na Dolnym Śląsku ostoi pachnicy dębowej.
- Małomickie Łęgi – pow. 993 ha, w całości położony na terenie powiatu żagańskiego w gminach: Żagań, Małomice i Szprotawa. Obszar obejmuje dolinę środkowego biegu Bobru, na odcinku od miasta Szprotawy do południowo-wschodnich granic miasta Żagania. Dolina Bobru ma charakter naturalny z meandrami i starorzeczami i stosunkowo głęboko wciętym korytem oraz tarasami zalewowymi i naturalnymi stromymi skarpami, szczególnie na prawym brzegu, w części północnej. Dolina rzeki jest ograniczona wałami przeciwpowodziowymi. Obszar ma duże znaczenie dla zachowania ciągłości korytarza ekologicznego doliny rzeki wraz z występującymi tu licznymi biocenozami grądu środkowoeuropejskiego.
- Przygiełkowiska koło Gozdnicy – pow. 1767,7 ha, częściowo na terenie gminy Gozdnica. Obszar położony jest w granicach mezoregionu Bory Dolnośląskie. Szata roślinna zdominowana jest przez bory sosnowe, występują tu też rzadkie w skali kraju zbiorowiska roślinne, związane z ekosystemami wodno-błotnymi i torfowiskowymi.
- Stawy Przemkowskie – pow. wynosi 4605,4 ha, częściowo na terenie gminy Niegosławice. Ostoja obejmuje dwa kompleksy stawów o łącznej powierzchni 948 ha. Otaczają je łągi jesionowo- olszowe oraz wilgotne łąki ze skupiskami wierzbowych zarośli. Brzegi stawów porastają szuwary, zajmujące 6% ich powierzchni. Stawy, bagna oraz otaczające je lasy w dolinie rzeki Szprotawy, stanowią cenną ostoję licznych gatunków ptaków.
- Łęgi koło Wymiarek – proponowany obszar jest częścią większego, zatwierdzonego Obszaru „Uroczyska Borów Dolnośląskich”. W granicach proponowanego obszaru stwierdzono występowanie trzech siedlisk przyrodniczych. Do priorytetowych siedlisk leśnych należą łągi olszowe i olszowo-jesionowe, które są głównym przedmiotem ochrony w obszarze.
- Żagańskie Wrzosowiska – teren w całości znajduje się w gminie Żagań. Obszar obejmuje płaski teren wrzosowisk na poligonie wojskowym NATO na południe od Żagania. Całość terenu poprzecinana jest regularną siecią dróg gruntowych, wykorzystywanych przez pojazdy wojskowe. Działalność poligonu wojskowego sprzyja zachowaniu wrzosowisk i muraw.
- Leszniąńska Dolina Bobru – obszar proponowany przez organizacje pozarządowe w ramach Shadow List, powierzchnia 1110,9 ha, w całości położony na terenie powiatu żagańskiego w gminach Szprotawa i Małomice. Obszar obejmuje fragment doliny Bobru.

Powiat krośnieński:

Powiat krośnieński jest najbardziej zalesionym powiatem regionu województwa - ok. 86 369 ha - co stanowi 62 % powierzchni powiatu.

Przez powiat przepływają rzeki - Odra, Bóbr, Nysa Łużycka i ich dopływy - rzeki :Lubsza, Kolna, Łomianka, Biała, Gryżynka, Młynówka. Funkcjonują 2 duże sztuczne zbiorniki wodne: Raduszec i Dychowski oraz kilkadziesiąt jezior - największe to Jańsko, Głębokie, Borek, Bytnickie, Błeszno.

W powiecie występują tereny zalewowe i są to dolina Odry, Nysy Łużyckiej i Bobru. Ponad połowa terenu powiatu (56 %) zajmują obszary prawnie chronione. Na terenie powiatu występuje Gryżyński Park Krajobrazowy, Krzesiński Park Krajobrazowy, obszary chronionego krajobrazu i Obszary Natura 2000, 93 pomniki przyrody, użytki przyrodnicze, rezerваты przyrody.(Rezerwat "Dębiec", "Uroczysko Węglińskie", "Gubińskie Mokradła".

Powiat nowosolski:

W zachodniej części powiatu wschowskiego w gminie Sława jest duży kompleks lasów- Puszcza Tarnowska. Tereny zalesione są w północnej części gminy Kożuchów, w gminie Kolsko, Nowa Sól i wzdłuż granicy gmin Sława i Wschowa. Największym i najważniejszym ciekim wodnym jest rzeka Odra. Z lewego brzegu do rzeki wpływają: Biała Woda, Czarna Struga, Śląska Ochla. Z prawego brzegu wpływa: Barycz, Krzycki Rów, Kanał Kopanica. Największym zbiornikiem wodnym jest jezioro sławskie. Mniejsze jeziora to Tarnowskie Duże, Tarnowskie Małe, Błotne oraz Lgiń Mały i Lgińsko. Wokół tych jezior znajdują się liczne ośrodki wypoczynkowe.

Tereny zalewowe są po obu brzegach Odry tzw. Międzywala. Dolina środkowej Odry jest objęta obszarem Natura 2000- łągi nadodrzańskie. Na północy gminy Wschowa jest południowa część Przemęckiego Parku Krajobrazowego.

Powiat Świebodziński:

Środowisko przyrodnicze - obejmuje środkowo-wschodnią część Wysoczyzny Lubuskiej, zwanej Pojezierzem Lubuskim. Stanowi ona lokalne wyniesienie ponad otaczającymi dolinami rzek Odry na południu i zachodzie, Obrzy na wschodzie i Warty na północy. Przez powiat przebiega wododział między głównymi rzekami regionu: Odry i Wartą. Powiat Świebodziński przecinają liczne rynny polodowcowe, w których rozmieszczone są głębokie jeziora rynnowe, torfowiska i rzeki z kompleksami łąk. Czynniki geologiczne i klimat oddziałujące na tutejsze tereny przez ostatnie tysiąclecia doprowadziły do wykształcenia się zróżnicowanej szaty roślinnej. Jej najbardziej charakterystycznymi elementami są rozległe bory i zachowane w wielu miejscach lasy bukowe. Urozmaicona rzeźba terenu, interesujące tereny leśne o bogatym świecie zwierzęcym oraz atrakcyjne jeziora o czystej wodzie i bogatej roślinności składają się na specyficzny krajobraz powiatu. Lasy obejmują 41,85% całkowitej jego powierzchni. Na terenie powiatu znajdują się dwa parki krajobrazowe: łągowski Park Krajobrazowy, na terenie którego znajdują się piękne jeziora rynnowe i kompleks lasów bukowych w rejonie łągowa oraz Gryżyński Park Krajobrazowy obejmujący ochroną rynnę rzeki Gryżynki, niezwykle malowniczą i cenną pod względem przyrodniczym. Najcenniejsze kompleksy przyrodniczo-krajobrazowe powiatu chronione są w licznych rezerwach: leśnych (Grodziszczce, Kręcki łąg, Buczyzna łągowska, Dębowy Ostrów), leśno-krajobrazowych (Nad Jeziorem Trześniowskim) oraz torfowiskowych (Pawski łąg i Pniewski łąg). Najbardziej znanym rezerwatem jest rezerwat "Nietoperek", obejmujący ochroną systemy podziemnych korytarzy i bunkrów tzw. Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Jest to największe w Środkowej Europie zimowisko nietoperzy. Corocznie zimuje tu do 30 tysięcy tych ssaków. Występują tu także liczne użytki ekologiczne. Najbardziej znane z nich to Jezioro Książno w pobliżu Wilkowa oraz Torfowisko Barcikowo przy łągowie. Liczne jeziora dają okazję do wypoczynku, wędkowania i uprawiania sportów wodnych. Do największych jezior na terenie powiatu należą: Jezioro Ciecz (Trześniowskie), Jezioro łągowskie, Jezioro Niesłysz (j. Niesulickie), Jezioro Paklicko Wielkie (Jezioro Paklica) oraz Jezioro Goszcza. Wśród 98 pomników przyrody wyróżniają się 700-letnie dęby w Przełazach, Toporowie i łągowie oraz 400-letnie w Lubrzy i Szczañcu. Reliktem przyrody jest tulipanowiec amerykański (o obwodzie 384 cm i wysokości 28m) rosnący na Jeziorze łągowskim.

Obszary chronionej przyrody:

1. Użytek Ekologiczny - "W dolinie Jabłonnej"
Obszar o pow. na terenie powiatu 0,80 ha (całość 15,4 ha), położony w oddz. 61 a,f. Leśnictwo Mazów, Nadleśnictwa Sulechów, gmina Skąpe i Sulechów.
2. Użytek ekologiczny "Bagno w olszynach"
Obszar o pow. 6,12 ha - położony w oddz. 55 f, 56 d. Leśnictwa Mazów, Nadleśnictwa Sulechów, gm. Skąpe.
3. Użytek ekologiczny "Szlak Wydry"
Obszar o pow. 5,67 ha - położony 197 c, 198 d,g. Leśnictwa Brody, Nadleśnictwa Sulechów, gm. Skąpe
4. Użytek Ekologiczny "Kijewo"
Obszar o pow. na terenie powiatu 9,70 ha, położony w oddziale 47 a i 48 b w leśnictwie Kosobudki, Nadleśnictwo Bytnica, gm. łągów
5. Użytek Ekologiczny "Torfowisko Barcikowo"
Obszar o pow. 3,62 na terenie łągowskiego Parku Krajobrazowego, Gmina łągów, Nadleśnictwo Świebodziń, oddział 185 j.

Pomniki przyrody:

1. Dąb Szypułkowy
Gmina łągów, miejscowość Toporów, nr działki 267/4. Wiek ok. 650 lat, wysokość 20 m, obwód w pierścienicy - 770 cm.
2. Dąb Szypułkowy
Gmina Szczaniec, miejscowość - Dąbrówka Mała, nr działki 209, wiek ok. 400 lat, wysokość 22 m, obwód w pierścienicy - 500 cm.
3. Dąb Szypułkowy
Gmina Lubrza, miejscowość Zagaje, nr działki 88/2, wiek ok. 400 lat, wysokość 22 m, obwód w pierścienicy - 675 cm.
4. Lipa Drobnolistna
Gmina Lubrza, miejscowość - Przełazy, nr działki 204/4, wiek 700 lat, wysokość - 15 m, Obwód w pierścienicy 750 cm.
5. Dąb Szypułkowy
Gmina Lubrza, Nadleśnictwo Świebodziń, Leśnictwo Bucze, obręb leśny łągów, oddział 336f. Wiek ok. 600 lat, wys. 22 m, obwód w pierścienicy - 750 cm.

Największe akweny wodne:

1. Jezioro Ciecz (Trześniowskie)

Łowisko Specjalne położone w Gminie Łagów. Obszar bardzo pięknego Łagowskiego Parku Krajobrazowego. Powierzchnia - 183 ha, Głębokość max - 58,8m.

2. Jezioro Łagowskie

Łowisko ogólnodostępne, położone w Gminie Łagów. Obszar bardzo pięknego Łagowskiego Parku Krajobrazowego. Powierzchnia - 84,4 ha, głębokość max. - 13,5m.

3. Jezioro Niesłysz (j. Niesulickie)

Łowisko ogólnodostępne, położone w gminie Lubrza. Należy do najpiękniejszych, największych i najczystszych jezior Pojezierza Lubuskiego. Powierzchnia - 486,2 ha, głębokość max - 34,7 m.

4. Jezioro Paklicko Wielkie (Jezioro Paklica)

Położone w Gminie Świebodzin. W pobliżu jeziora występują rezerваты "Dębowy Ostrów" oraz "Nietoperek". Powierzchnia 209 ha, Głębokość max - 22,5m.

5. Jezioro Goszcza

Łowisko ogólnodostępne, położone w Gminie Lubrza. Położone jest na trasie szlaku kajakowego, można nim rzeką Paklicą dopłynąć do Warty lub kanałem Ołoboku do Odry. Pow. 62,2 ha, głębokość max. - 20,2 m.

Powiat sulęciński:

Nieskażone środowisko naturalne stwarza szansę rozwoju rolnictwa i produkcji zdrowej żywności oraz przemysłu przetwórczego, szczególnie w gminach Krzeszyce i Sulęcín. Malownicze ukształtowanie terenu (lasy i jeziora) sprzyja tworzeniu bazy turystycznej, a ponad 60 % lasów oraz duża ilość nieużytków i rozległe łąki nadwarciańskie to atrakcyjny obszar dla rozwoju myślistwa i łowiectwa. Walory turystyczne i klimatyczne to bogactwo gmin: Lubniewice i Torzym. Piękne krajobrazowo tereny obejmujące obszar dwóch gmin Sulęcín i Lubniewice – stanowią „Uroczysko -Lubniewsko”.

SPÓJNOŚĆ GOSPODARZA OBSZARÓW WIEJSKICH W WYMIARZE PRZESTRZENNYM

Powiat słubicki:

Przygraniczne położenie sprawia, że główną gałęzią gospodarki powiatu stanowi handel i usługi. Ogromną szansą rozwoju dla inwestorów krajowych jak i zagranicznych jest Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna. Zajmuje ona obszar 142 ha, na którym funkcjonuje kilkanaście podmiotów gospodarczych. Pracę znalazło w nich kilkaset osób.

Na terenie powiatu znajdują się 3 przedsiębiorstwa- gospodarstwa, których działalność wychodzi poza obszar gminy czy nawet województwa a są to:

- AGRO-Bieganów Sp. z o.o. – przemysł paszowy i ferma trzody chlewnej
- RSP Golice – hodowla bydła mlecznego, przetwórstwo mleka i handel
- PRP Smogóry – przemysł spirytusowy, hodowla bydła mlecznego

W naszym rejonie znanych jest kilka zespołów śpiewających o charakterze ludowym i tak :

- Lubuszanek z Cybinki
- Kryniczenka z Białkowa
- Kaziuki z Rzepina
- Łęczanie z Ośna Lubuskiego

W powiecie słubickim istnieje jedna grupa ludzi przesiedlonych, którzy kultywują swoją tradycję i obyczaje – są to Poleszuki z Białkowa. Co roku organizują: „Dni Polesia i Białkowa” , „Jak to z chlebem było” i „Dzień Baby Ziemiaczanej”. Grupa ta pielęgnuje swoją odmienność – zorganizowała Izbę Pamięci Polesia w miejscowym pałacyku oraz prowadzi Muzeum Polesia im. Ludwika Weryszko, w którym miejsce znalazło wiele eksponatów i pamiątek przywiezionych ze sobą po wojnie do Białkowa.

Powiat międzyrzecki:

Większe zakłady produkcyjne i usługowe znajdują się w pobliżu miast Międzyrzecz i Skwierzyna. Większość zatrudnionych pracuje w firmach handlowo usługowych oraz w zakładach produkcyjnych. Trasa szybkiego ruchu S3 ułatwia komunikację, a bezpośrednio jej połączenie z autostradą A2 pozwala na szybki transport produktów

z naszego terenu na zachód i wschód. W Międzyrzeczu powstał Międzyrzecki Park Przemysłowy o pow. 50 ha. Na jego terenie cały czas powstają nowe firmy zatrudniające pracowników z terenu powiatu.

Powiat zielonogórski:

Największym zakładem w powiecie jest fabryka wełny mineralnej w Cigacicach. Z uwagi na położenie (miasto Zielona Góra) w powiecie dominuje przemysł, w tym przetwórczy (NORDIS, BOMADEK).

Powiat krośnieński:

W Dychowie zlokalizowana jest największa elektrownia wodna w województwie lubuskim. Na terenie powiatu znajduje się Gubińska Podstrefa Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz strefa przemysłowa w Krośnie Odrzańskim.

SPÓJNOŚĆ SPOŁECZNA I KULTUROWA OBSZARÓW WIEJSKICH W WYMIARZE PRZESTRZENNYM

Powiat Strzelecko - Drezdenecki:

W Powiecie działa zespół o charakterze ludowym – Zespół KRAJNA ze Strzelc Krajeńskich zajmujący się tańcem i śpiewem ludowym. Dodatkowo występują niewielki zespoły śpiewacze ludowe przy kołach gospodyń wiejskich np. Górkowianki, Gościmczanki, które organizują się z okazji imprez okolicznościowych np. Dożynki.

W powiecie występują grupa Polaków wysiedlonych z terenów Ukrainy, Białorusi i Łemkowszczyzny. Są to trzy duże skupiska w Strzelcach Kraj., Brzozie i Ługach. Grupy te kultywują tradycje ukraińskie, białoruskie i łemkowskie. Posiadają własną kulturę, tradycje i religie. Organizują spotkania i zjazdy związane z ich kulturą np. WATRA w Ługach.

Powiat żarski:

W powiecie istnieją zespoły śpiewacze w gminie Żary jest takich zespołów – 13, a w gminach Lubsko, Tuplice, Lipinki Łużyckie i Jasień po 1. Z okresu wojny ludzi przesiedlonych z terenów Ukrainy, Czech nie ma kultywacji obyczajów i tradycji. Jedyną grupą kultywującą tradycje są Górale Czadeccy we wsi Złotnik w gminie Żary.

Powiat słubicki:

W naszym rejonie znanych jest kilka zespołów śpiewaczych o charakterze ludowym i tak :

- Lubuszanek z Cybinki
- Kryniczenka z Białkowa
- Kaziuki z Rzepina
- Łęczanie z Ośna Lubuskiego

W powiecie słubickim istnieje jedna grupa ludzi przesiedlonych, którzy kultywują swoją tradycję i obyczaje – są to Poleszki z Białkowa. Co roku organizują: „Dni Polesia i Białkowa”, „Jak to z chlebem było” i „Dzień Baby Ziemiaczanej”. Grupa ta pielęgnuje swoją odmienność – zorganizowała Izbę Pamięci Polesia w miejscowym pałacyku oraz prowadzi Muzeum Polesia im. Ludwika Weryszko, w którym miejsce znalazło wiele eksponatów i pamiątek przywiezionych ze sobą po wojnie do Białkowa.

Powiat międzyrzecki:

Tak jak w całym województwie lubuskim tak i w powiecie międzyrzeckim po wojnie w miejsce wysiedlonej ludności niemieckiej przesiedlono tu ludność z terenów Polski centralnej i wschodniej, a także z wielkopolski. Z tą ludnością znalazła się również ludność ukraińska i łemkowska, która ma w Międzyrzeczu swoją Cerkiew Grekokatolicką. Ludność ta jednak nie kultywuje jakości szczególnie widocznie swoich tradycji poza obrzędami religijnymi.

Ludowe zespoły śpiewacze z terenu powiatu:

- Obrzanie – Trzciel,
- Nietoperzanie – Nietoperek;
- Echo – Międzyrzecz;

- Kęszyczanki – Kęszyca Leśna,
- Ale Babki – Pieski,
- Pod Gruszą – Kursko,

Powiat gorzowski:

W regionie funkcjonują liczne zespoły śpiewacze o charakterze ludowym:

- Mali Gorzowiacy. Stowarzyszenie Przyjaciół Dziecięcego Zespołu Tańca Ludowego” (Gorzów Wlkp.)
- Gorzowiacy. Stowarzyszenie Folklorystyczne Zespołu Tańca Ludowego (Gorzów Wlkp),
- „Jagienki” (Bogdaniec),
- „Śpiewaj mi” (Bogdaniec),
- „Brzezinki” (Kłodawa),
- „Kłodawianki” (Kłodawa),
- „Rózy kwiat” (Kłodawa),
- „Tarnowianki” (Lubiszyn),
- „Janczewianki” (Santok),
- „Santoccy Grodzianie” (Santok),
- „Cantores” (Witnica),
- „Nowinianki” (Witnica),
- „Canto” (Witnica),
- „Drzewiczanie” (Kostrzyn Nad Odrą).

W Gorzowie Wlkp. żyje około 300 osób narodowości Romskiej. Jest tutaj organizowany międzynarodowy festiwal kultury romskiej - „Romane Dyvesa”. Głównym założeniem imprezy jest ochrona oraz utrwalenie tradycji kulturowych ludności romskiej.

Powiat krośnieński:

Zespoły śpiewacze - "Szli do wsi " - Budachów. Osoby przesiedlone ze Wschodu nie kultywują tradycji.

Turystyka - Szlaki kajakowe, rejsy na Odrze, szlaki nordic walking, ośrodki wypoczynkowe -Dąbie, Kołatka, Bronków, Gryżyna, Kosażyn. Stadniny koni : Tarnawa, Gryżyna, Wałowice, Gostchorze, Rzeczyca. Na terenie powiatu rozwija się agroturystyka - gospodarstw jest około 30.

Powiat nowosolski:

Zespoły śpiewacze- istnieje zespół „Wierzbniczanki” z Wierzbnicy gmina Bytom Odrzański. Turystyka wiejska (agroturystyka) zlokalizowana jest głównie nad jeziorami i blisko obszarów leśnych. Letni wypoczynek oraz pozyskanie runa leśnego.

IV. PROGNOZA TRENDÓW ROZWOJOWYCH DLA WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Zmiany struktury demograficznej wg biologicznych grup wieku w założonym horyzoncie czasowym do roku 2020 prognozuje się stabilny charakter ogólnej liczby ludności województwa. Szacowana wartość w roku 2020 na poziomie prawie 1 008 tys. mieszkańców jest niższa od liczby ludności w roku 2010 o zaledwie 0,33% (dla Polski prognozowany spadek wynosi 0,97%). Jednocześnie zaobserwować można dość istotne zmiany w strukturze wiekowej mieszkańców województwa lubuskiego. Liczba ludności w wieku poniżej 15 lat powinna charakteryzować się mniej więcej stałym poziomem i wynosić w prognozowanym przedziale czasowym około 160 tys. mieszkańców. Szacuje się natomiast istotny spadek ludności w przedziale wieku 15-24 lata (czyli głównie młodzieży uczącej się) na poziomie ponad 30% (z ponad 142 tys. osób w roku 2010 do około 99 tys. w roku 2020). Taki stan rzeczy skutkować może koniecznością ponoszenia co najmniej na relatywnie podobnym jak obecnie poziomie kosztów utrzymania infrastruktury szczególnie edukacyjnej, ale i sportowej oraz kulturalnej, podczas gdy znacznie spadnie liczba osób z niej korzystających. Lekko spadkową tendencją charakteryzują się dwie kolejne grupy wiekowe (tj. 25-54 oraz 55-64) na poziomach odpowiednio 3,6% i 7,1%. Oznaczać to będzie stopniowy spadek podaży siły roboczej, co może korzystnie wpłynąć na poziom bezrobocia w regionie, jednocześnie niekorzystnym efektem takich zmian mogą być rosnące koszty pracy i spadek konkurencyjności gospodarki (szczególnie w sytuacji utrzymywania się na dotychczasowym poziomie wydajności pracy i braku daleko idących reform w zakresie zabezpieczenia emerytalnego). Najbardziej widoczną zmianą w strukturze wieku regionu będzie przyrost ludności w grupie 65 i więcej lat, szacowany na poziomie ponad 50% (z ponad 119 tys. osób w roku 2010 do prawie 180 tys. w roku 2020). W tym przypadku istotnemu zwiększeniu będą musiały ulec wydatki związane opieką społeczną nad osobami starszymi oraz koszty opieki zdrowotnej.

Porównując zmiany struktury demograficznej w układzie miasto/wieś ze zmianami na poziomie całego województwa zauważyć można istotną różnicę w przypadku grup wiekowych 25-54 oraz 55-64. W miastach szacuje się spadek ludności w tych grupach odpowiednio na poziomie 6,7% i 14,6%, podczas gdy na obszarach wiejskich prognozowany jest wzrost liczby ludności na poziomie odpowiednio 1,7% oraz 8,3%. Jak wcześniej wspomniano, omawiane grupy składają się głównie z osób aktywnych na rynku pracy, w związku z tym istotnym wyzwaniem rozwojowym wydaje się zapewnienie dostępności komunikacyjnej, w tym infrastruktury i organizacji transportu publicznego, pozwalającej osobom mieszkającym na obszarach wiejskich sprawnie dojeżdżać do pracy w miastach. Inną widoczną różnicą jest skala przyrostu ludności w grupie wiekowej powyżej 65 lat. Wśród ludności wiejskiej przyrost w tej grupie szacowany jest na poziomie około 43%, podczas gdy w miastach wynosi on prawie 55%. Pozostałe grupy wiekowe nie wykazywały istotnych różnic w prognozowanym okresie.

Województwo lubuskie cechuje się wysoką aktywnością społeczną mieszkańców. Na jego obszarze funkcjonuje 10 Lokalnych Grupa Działania i 4 Lokalne Grupy Rybackie.

Obszary wiejskie, pomimo niedostatecznego jeszcze, aczkolwiek ciągle poprawiającego się poziomu infrastruktury i dostępności do wybranych usług, stanowią atrakcyjne miejsce do osiedlenia się i pracy, o czym może świadczyć odsetek 35,1% ludności zamieszkującej te tereny w województwie lubuskim (dane za rok 2016). Ludność wiejska od 2005 roku systematycznie rośnie. Atrakcyjność obszarów wiejskich wzrasta wraz z ilością inwestycji w nich przeprowadzanych, jednak ludność miejska decydująca się na przeprowadzenie na wieś, musi mieć na uwadze fakt, iż jest to miejsce pracy rolników, które ze względu na swoją specyfikę może emitować przede wszystkim hałas podczas prac polowych oraz zapachy związane z prowadzeniem produkcji zwierzęcej. Natomiast sam rozwój gospodarstw rolnych w dużej mierze uzależniony jest od inwestycji poprawiających systemy produkcji oraz powiększania gospodarstw poprzez zakup gruntów rolnych. Jednakże zasób ziemi, zwłaszcza tej dobrej jakościowo, systematycznie się kurczy, co z kolei powoduje coraz większe zainteresowanie jej kupnem, przyczyniając się do wzrostu cen sprzedaży, które zauważalne są zwłaszcza w przetargach na grunty będące w zasobach własności rolnej Skarbu Państwa.

W województwie lubuskim zauważyć można zmiany wielkości populacji produkcyjnej i poprodukcyjnej, choć w dłuższym horyzoncie prognoz liczba ludności w wieku produkcyjnym zdecydowanie maleje. Natomiast stałą tendencją wzrostową wykazują wskaźniki liczby ludności w wieku poprodukcyjnym. Zmiany struktury w województwie lubuskim nie odbiegają od tendencji ogólnopolskiej. W najbliższym dziesięcioleciu szacowany jest przyrost liczby emerytów w tempie ponad 30% wyższym niż wskazuje na to dynamika ostatnich lat. Wyhamowanie trendu wzrostowego w tej grupie przewiduje się dopiero po roku 2021. Na terenach zurbanizowanych jak i na obszarach wiejskich wielkość populacji w wieku poprodukcyjnym w roku 2020 prognozowana jest na poziomie o ponad 40% wyższym niż zaobserwowana w roku 2010.

W celu pogłębienia analizy dokonano również rozbicia prognoz w układzie mieszkańców miast i wsi województwa lubuskiego. Istotną różnicą wynikającą z miejsca zamieszkania jest skala ubytku ludności w wieku produkcyjnym. O ile na wsi grupa ta ma charakter w miarę stabilny (w najbliższych latach nawet z lekką tendencją rosnącą), o tyle na terenach zurbanizowanych zaobserwować można postępujący spadek ludności w wieku produkcyjnym, co jest wynikiem innej struktury mieszkańców miast (wzrost udziału osób starszych szybszy niż przyrost udziału

osób młodych). W perspektywie najbliższych dziesięciu lat opisane procesy doprowadzą do spadku liczby ludności w omawianej grupie wiekowej o około 10% w stosunku do roku 2010. W miastach spadek ten szacuje się na około 13,6%, podczas gdy na terenach wiejskich wynieść ma jedynie 3,6%. Przyglądając się względnym zmianom liczby ludności województwa lubuskiego w wieku produkcyjnym w odniesieniu do struktury całej populacji należy stwierdzić, że udział tej grupy w strukturze ludności zmniejszy się o około 6,4 pkt. proc., przy czym w miastach spadek ten wyniesie 7,9 pkt. proc., a na terenach wiejskich - 3,8 pkt. proc. Tym samym opisywane tu zjawisko w województwie lubuskim nie będzie odbiegać od tendencji ogólnopolskich, gdzie szacuje się obniżenie odsetka populacji w wieku produkcyjnym o 9 pkt. proc. w miastach oraz o 3,4 pkt. proc. na obszarach wiejskich.

Analizując prognozy pod kątem sytuacji na rynku pracy należy stwierdzić, że zarówno w województwie lubuskim, jak i w skali całego kraju oczekiwać można istotnej poprawy wskaźników zatrudnienia. Prognozuje się, że w roku 2020 wskaźnik zatrudnionych w wieku 15-64 lata w województwie lubuskim wzrośnie o 5 pkt. proc. w stosunku do roku 2016 gdzie wyniósł 64 pkt. proc. W przypadku Polski wskaźniki te kształtują się odpowiednio na poziomach 62 pkt. proc. w roku 2016 i 65 pkt. proc. prognozowane w roku 2020, czyli niższych niż założenia zapisane w Traktacie Lizbońskim i dokumencie strategicznym Komisji Europejskiej Europa 2020.

Z uwagi na coraz mniejszą liczbę ludzi zatrudnionych bezpośrednio w rolnictwie, na obszarach wiejskich tworzą się małe zakłady pracy (warsztaty samochodowo-mechaniczne, ślusarstwo, kowalstwo artystyczne, budowlane itp.)

Opisane w poprzedniej części prognozowane zmiany demograficzne mogą w istotny sposób przełożyć się na gospodarkę województwa lubuskiego. Ze względu na stopniowe odchodzenie na emeryturę roczników powojennego wyżu demograficznego, niższe wskaźniki płodności oraz wydłużanie się przeciętnej długości życia, przewiduje się znaczne obciążenie finansów publicznych w województwie lubuskim, co będzie zjawiskiem charakterystycznym w skali całego kraju. W analizie wskaźników gospodarczych wykorzystane zostały prognozy systematycznie przygotowywane na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego przez Instytut Badań Strukturalnych oraz Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Ośrodki te dokonują ewaluacji polityki spójności UE poprzez badanie wpływu funduszy strukturalnych na kształtowanie najistotniejszych kategorii makroekonomicznych (m.in. wielkości PKB, wskaźników zatrudnienia, stopy bezrobocia), przy wykorzystaniu odpowiednio wyspecyfikowanych modeli ekonometrycznych. Modele te, obok swojego podstawowego celu, dostarczają wiarygodnych prognoz wymienionych kluczowych wskaźników gospodarczych w ujęciu regionalnym, stąd decyzja o ich wykorzystaniu na potrzeby niniejszego opracowania. Przedstawione wyniki prognoz opisują wariant pełnego wykorzystania środków unijnych, w wielkościach na podstawie danych dostarczonych przez MRR. Jednocześnie założono utrzymanie dotychczasowych trendów rozwojowych poszczególnych województw względem kraju oraz brak istotnych zmian strukturalnych w zakresie polityki fiskalnej, monetarnej czy rynku pracy.

Najmniejszą rolę w wytwarzaniu PKB województwa lubuskiego odgrywa rolnictwo (podobnie jak w całym kraju). W 2015 roku udział rolnictwa w ogólnej wartości dodanej brutto województwa lubuskiego wyniósł 3,3% przy przeciętnej w kraju 2,4% (7 lokata wśród województw). Wartość dodana brutto na 1 pracującego w województwie lubuskim wyniosła 33718 zł (przy przeciętnej w kraju 17660 zł., tj. o 90,9% więcej niż w kraju). Liczba osób pracujących w rolnictwie w woj. Lubuskim wyniosła 38 tys. (dane za rok 2016).

Rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich zachodzący od wejścia Polski do UE, jest wspomagany funduszami Unii Europejskiej co ma pozytywny wpływ na populację i gospodarkę. Wg danych statystycznych corocznie następuje rozrost sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, sprzyjający osadnictwu i rozwojowi przedsiębiorczości na tych terenach. W województwie funkcjonuje gęsta sieć dróg, obejmująca również drogi transportu rolniczego. W przeważającej części są one w stanie złym lub zadowalającym, ograniczając możliwości rolnictwa, zwłaszcza w okresie zbiorów. Stan tych dróg będzie systematycznie poprawiany dążąc do utwardzenia dróg gruntowych, aby zmniejszyć wpływ warunków atmosferycznych na funkcjonowanie rolnictwa.

Do roku 2030 całe województwo lubuskie powinno być objęte szybkim szerokopasmowym Internetem. W 100% z wodociągowanie i z kanalizowane obszary wiejskie, a przy tym racjonalne gospodarowanie zasobami wody (budowa małej retencji) – to również priorytety do wykonania na koniec dekady 2030 roku. Wykorzystanie infrastruktury kolejowej w celu polepszenia komunikacji wewnątrz województwa, wybudowanie ścieżek rowerowych, które powinny być połączone w jedną sieć z ościennymi regionami województwa i z Niemcami. Udrożnienie szlaków wodnych w celu przywrócenia komunikacji rzecznej i transportu towarów. Gminy w województwie lubuskim powinny dysponować planami zagospodarowania przestrzennego, które ułatwią powstawanie wielu inwestycji (budowa obiektów inwentarskich, spalarni ekologicznych itp.). To tylko niektóre podstawowe zadania jakie są do zrealizowania na Ziemi Lubuskiej.

Niewątpliwą szansą dla rozwoju obszarów wiejskich województwa lubuskiego jest rozwój sektora turystycznego. Region ten cechuje się najwyższym zalesieniem w Polsce, a jego środowisko naturalne jest stosunkowo mało przekształcone przez człowieka. Ponadto, region posiada bogatą kulturę i historię. Występowanie długiego

w skali kraju okresu wegetacyjnego przyczyniło się m.in. do powstania inicjatywy oddolnej przedsiębiorców branży turystycznej i przetwórstwa spożywczego, jakim jest klaster Lubuski Szlak Wina i Miodu. Powołanie tej inicjatywy to nawiązanie do 800-letniej tradycji regionu, a także sposób promowania lokalnych produktów oraz ekoturystyki. Powstawanie podobnych produktów turystycznych aktywizuje rozwój obszarów wiejskich województwa i prowadzić będzie w dalszej perspektywie do rozpoznawalnej marki jaką jest *Ziemia Lubuska*.

Województwo lubuskie ma do zaoferowania turystom wiele atrakcji, z których jednak tylko część jest należycie wypromowana. Z uwagi na różnorodność oferty turystycznej odnoszącej się do jednostkowych obiektów i form aktywności można odnieść wrażenie, że poszczególne jej części są niszowe – dedykowane małym grupom osób zainteresowanych ściśle określonymi zagadnieniami. Współczesna turystyka musi natomiast ułożyć opowieść dedykowaną tak specjalistom, jak laikom. O ile ci pierwsi poszukują zaawansowanej informacji w niszowych obszarach, co wzbogaca ich wiedzę, o tyle drudzy chcą się dobrze bawić przy okazji poznając coś nowego, ciekawego, nierzadko działającego na wyobraźnię. W regionie lubuskim nie brakuje oferty dla obu grup, nie ma jednak systemu, który by zapewniał: organizację wypoczynku, uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych, zwiedzanie ciekawych miejsc, a wszystko to w anturazie wspaniałej przyrody, dobrego wyżywienia i zakwaterowania w godziwych warunkach.

Atutami województwa lubuskiego w zakresie turystyki są:

- duże obszary niezakłóconych krajobrazów opartych o lasy, tereny wodne, malowniczo usytuowane wśród pól uprawnych wsie i miasteczka;
- obecność licznych winnic prowadzących obok uprawy winorośli i produkcji wina działania z zakresu enoturystyki;
- klimat historycznego pogranicza Nowej Marchii, Dolnych Łużyc, Śląska i Wielkopolski, co zaowocowało mnogością odmiennych form architektonicznych i rozwiązań przestrzennych;
- liczne pałace i dworki, które w przeszłości służyły głównie jako rezydencje letnie, nierzadko z ciekawymi założeniami ogrodowymi;
- liczne obiekty militarne pochodzące z różnych epok historycznych – od Średniowiecza (Wały Śląskie w Nadleśnictwie Szprotawa, Strzelce Krajeńskie, Międzyrzecz, Kożuchów), przez Renesans i Barok (Twierdza Kostrzyn,), aż po czasy współczesne (umocnienia Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, fabryka materiałów wybuchowych DAG w Nowogrodzie Bobrzańskim, bunkier atomowy w Szprotawie, Twierdza Kostrzyn z Fortem Sarbinowo, część Wału Pomorskiego);
- malownicze miasteczka z zachowanym historycznym układem części śródmiejskich.

Na terenach obecnie położonych w granicach Polski historia uprawy winorośli (*Vitis vinifera* L.) sięga Średniowiecza. Predystynowane do jej prowadzenia były obszary zachodnie (Dolny Śląsk, Lubuskie, Pomorze Zachodnie), południowe i wschodnie (Małopolska, Podkarpacie). W okolicach Zielonej Góry udokumentowano początki winiarstwa sięgające 1314 r. Średniowieczne i renesansowe opisy ukazują też Wzgórza Gubińskie, Wzniesienia Żarskie i inne części regionu jako związane z winiarstwem. Tak długa tradycja jest istotnym elementem zarówno kultywowania uprawy jako takiej, jak też przekonania turystów do odwiedzania regionu lubuskiego. Prognozy gospodarcze wskazują na wzrost konsumpcji wina na Świecie, co oznacza konieczność stałego podnoszenia produkcji tego produktu. Równoległe globalna dostępność wyrobów z całego Świata wzmogła zainteresowanie miejscami ich powstawania. Turystyka winiarska generuje przepływ tylko w Europie około 500 mln osób rocznie. Jest ona ukierunkowana na zwiedzanie winnic i miejsc produkcji wina, piwnic winnych, uczestnictwo w festiwalach i pokazach winiarskich, degustację win w miejscach ich powstawania oraz poznawanie regionów winiarskich. Poza kultywowaniem uprawy i produkcji w starych i dobrze rozpoznawalnych regionach winiarskich, pojawił się silny trend kreacji nowych regionów winiarskich oraz (w odniesieniu do regionów znanych historycznie, w których zarzucono produkcję) odbudowy ich winiarskich tradycji. Krajobrazy winiarskie ukazujące historię i specyficzną, współczesną charakterystykę regionów uznaje się za cenne przyrodniczo - wspierające zachowanie bioróżnorodności i kulturowo - zachowujące tradycyjne komponenty krajobrazowe o dużej wartości. Na fali popularności enoturystyki, również w Polsce pojawiła się wizja uczynienia z winogradnictwa i winiarstwa wizytówki niektórych polskich regionów, m.in. lubuskiego.

Obecnie w Polsce istnieją 2 winnice o jednostkowej powierzchni ponad 30 ha, 1 – ponad 20 ha, 5 – ponad 10 ha oraz 7 – ponad 6 ha. Wskazuje to na chęć winiarzy zaistnienia na rynku wielkotowarowej produkcji winiarskiej. Uprawa i produkcja na tą skalę jest w tych gospodarstwach sposobem na specjalizację. Dobre wyniki takich praktyk mogą posłużyć jako przykład dla winiarzy gospodarujących obecnie na mniejszych arealach. Szereg małych, ale niezwykle urokliwych miejsc w Polsce, zdobywa nazwy nawiązujące do uznanych, starych regionów winiarskich, np. wzniesienia Wału Zielonogórskiego i Pradoliny Odry nazywane są „małą Toskanią”. Na terenie województwa lubuskiego wyznaczony został Lubuski Szlak Wina i Miodu, organizowane są festyny i wydarzenia kulturalne, a wysokiej jakości wino jest coraz bardziej rozpoznawalne. Wino zielonogórskie gronowe wpisano

12 lutego 2016 r. na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jest to także doskonałe uzupełnienie agroturystyki i innych jej form, chociażby przez wzbogacenie krajobrazu oraz uzupełnienie oferty turystycznej o wydarzenia kulturalne związane z winiarstwem i winogradnictwem. Obserwowany jest ciągły, dalszy rozwój winiarstwa i winogradnictwa w Polsce, a niektóre regiony - jak lubuski, sporządziły Programy Rozwoju Winiarstwa jako element Strategii Rozwoju Województwa (Uchwała Zarządu Województwa Lubuskiego z 21 czerwca 2012 r.). W dokumencie tym pozytywnie odniesiono się do intensywnej budowy w regionie bazy naukowej i dydaktycznej dedykowanej winiarstwu.

Wina z lubuskich winnic cieszą się rosnącym uznaniem nie tylko wśród lokalnych odbiorców, ale także na systematycznie rosnącym rynku zewnętrznym. Doskonałym przykładem, a zarazem potwierdzeniem tej tezy jest olbrzymie zainteresowanie coroczną imprezą organizowaną na terenie miasta Zielona Góra pod nazwą „Winobranie”. W produkcji winiarskiej, jak w każdej sztuce, nie wszystkie parametry jakościowe produktu gotowego podlegają ścisłej korelacji z parametrami fizyczno-chemicznymi moszczu. Dużą rolę odgrywa tu również subiektywna ocena organoleptyczna. Na smak wina wpływ mają liczne czynniki, spośród których część ma na pewno wymiar lokalny, niepowtarzalny w poszczególnych regionach winiarskich. Uzyskiwanie dobrego, powtarzalnego plonu winogron jest kluczem do sukcesu branży. Jest to możliwe przez prowadzenie precyzyjnych, zaawansowanych i zlokalizowanych badań, które powinny być wspierane finansowo i organizacyjnie. Na ich podstawie można wyciągać wnioski w kwestii tworzenia produktów mogących być regionalną marką.

Cele rozwoju turystyki:

- Stworzenie wizerunku turystycznego regionu konkurencyjnego wobec innych kierunków turystyki – wizerunek jest wartością, który wpływa pośrednio na dokonywanie wyborów turystycznych. Należy zbudować wizerunek regionu jako bezpiecznego, przyjaznego, dostępnego i czystego, który będzie przy tym powiązany z jego unikatowymi ofertami.
- Stworzenie kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej oraz oznakowania turystycznego w regionie – dostarczenie wyczerpujących i atrakcyjnej informacji o ofercie lubuskiego. Informacja w formie opisowej i kartograficznej musi być dostępna zarówno w zasobach sieci Internet, jak w wersji drukowanej, udostępnianej podczas imprez targowych i stale, w punktach informacji turystycznej.
- Budowa regionalnych i transgranicznych ścieżek rowerowych, np.: TRWN (Trasa Rowerowa Warta-Noteć), o przebiegu: Kostrzyn nad Odrą-Gorzów Wlkp-Drezdenko- Krzyż, trasa Gubin-Krosno Odrzańskie-Zielona Góra-Kargowa, Słubice-Ośno Lubuskie- Sulęcín
- Rozwój infrastruktury turystycznej – bazy noclegowej oraz gastronomii. Poprawa infrastruktury szlaków turystycznych, w tym kluczowych w regionie szlaków wodnych i rowerowych, przystani wodniackich, pomostów, wież widokowych, wiat turystycznych, zaplecza sanitarnego.
- Wzmacnianie platform kooperacji i doskonalenie kadr dla turystyki w regionie – konieczne jest wzmacnianie stałej współpracy pomiędzy podmiotami branży turystycznej, jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami zajmującymi się rozwojem funkcji turystycznej regionu.
- Rozwój wiodących form turystyki – działania poprawiające funkcjonowanie i wzmacniające potencjał kluczowych produktów turystycznych regionu, m.in.: Lubuski Szlak Miodu i Wina, Winobranie w Zielonej Górze, Muzeum Wina w Zielonej Górze, Zielonogórskie Bachusy, Międzyrzecki Rejon Umocniony, Złot miłośników Fortyfikacji w Boryszynie, Łągów – jako perełka województwa Lubuskiego.
- Rozwój sportu powszechnego i rekreacji zdrowotnej w oparciu o szlaki turystyczno-rekreacyjne.
- Działania promujące lubuskie produkty regionalne na arenie ogólnopolskiej i europejskiej.
- Rozwój turystyki transgranicznej i wykorzystanie szans przygranicznego położenia.

Turystyka na terenie województwa lubuskiego jest ciągle formą działalności gospodarczej wymagającą szerokiego jej przedstawienia potencjalnym odbiorcom. O ile znane w skali kraju, a nawet poza jego granicami są poszczególne imprezy masowe, jak: Winobranie w Zielonej Górze, Lubuskie Lato Filmowe w Łagowie, Święto Lubuskiego Młodego Wina, Lubuski Festiwal Otwartych Piwnic i Winnic, Piknik Militaryny z okazji Święta Wojska Polskiego w Drzonowie, Noc Nenufarów w Lubrzy, Święto Bzów w Siedlisku, Święto Parku Mużakowskiego w Łęknicy i Bad Muskau, Święto Światowego Geoparku UNESCO Łuk Mużakowa w Łęknicy, o tyle prezentacja samego regionu lubuskiego jako celu odwiedzania i zwiedzania wymaga dalszych starań.

Samorząd wojewódzki w ramach swojego portalu internetowego prowadzi zakładkę „Turystyka”. Obejmuje ona przedstawienie: aktualności, bieżącego stanu bazy turystycznej, informacji o enoturystyce, organizatorów turystyki, ewidencję obiektów hotelarskich oraz informacji o przewodnikach górskich, turystycznych i pilotów wycieczek. W ramach aktualności prowadzone są cykliczne prezentacje pod zbiorczą nazwą „Lubuskie na wakacje”. Do lipca 2022 r. powstało w tym cyklu 9 opracowań opisujących różne elementy godne wzięcia pod

uwagę przy planowaniu swojego wypoczynku. Swoje strony internetowe prowadzą także miasta, powiaty i gminy, obiekty zabytkowe i organizatorzy ich zwiedzania, organizacje turystyczne, hotele, pensjonaty, winnice i gospodarstwa agroturystyczne.

Analizując zasoby Internetu można znaleźć ciekawe informacje na stronach (w układzie alfabetycznym):

- Atrakcje Lubuskie – Pozytywne emocje
- fb - Lubuski Region Turystyczny
- Kochaj Lubuskie – Magazyn Turystyczny
- Lubuskie Stowarzyszenie Przewodników Turystycznych – Przewodnik Lubuski 2022
- Lubuska Regionalna Organizacja Turystyczna „LOTUR” - Lubuskie, Turystyka Weekendowa Bez Barier
- Lubuskie Travel – Witamy w Lubuskim
- National Geographic - Lubuskie – atrakcje turystyczne, które musisz zobaczyć. Oto 10 najpiękniejszych miejsc na zachodzie Polski
- Nocowanie.pl – Lubuskie dla turystów. Gdzie warto się wybrać?
- Perły Polski – Turystyczne regiony Polski – Ziemia Lubuska
- Polska Organizacja Turystyczna – Regiony – Lubuskie
- Polska po Godzinach – Lubuskie

Brakuje przekazów w mediach ogólnokrajowych (pojawiają się zazwyczaj w czasie Winobrania) oraz koordynacji działań promocyjnych obecnych w innych kanałach.

Z uwagi na relatywnie długi okres wegetacyjny (ponad 220 dni) i łagodne zimy, województwo lubuskie posiada korzystne warunki do rozwoju pewnych gałęzi sektora rolnego, które nie mogłyby się rozwinąć w innych częściach Polski, jak uprawa winorośli. Biorąc jednak pod uwagę inne czynniki środowiskowe, województwo lubuskie cechuje się niekorzystnymi warunkami dla rozwoju rolnictwa. Przeważają ubogie w składniki mineralne gleby bielicowe i pseudobielicowe, wykształcone na piaskach (V i VI klasa bonitacyjna); są to nieprzydatne dla uprawy tereny leśne z powszechną monokulturą sosnową. Utwory najłżejsze zajmują aż 44,1% powierzchni gruntów ornych. Najlepszymi glebami w województwie są brunatne, zajmujące niewielkie obszary w okolicach Wschowy, Nowego Miasteczka, Sieniawy i Żagania, łącznie stanowiąc 18,3% gruntów ornych. W województwie lubuskim gleby I klasy bonitacyjnej nie występują. W uprawach przeważają zboża oraz rzepak. Hodowla zwierząt opiera się na produkcji drobiu (w tym dużego udziału hodowli indyków). Niższy od średniej krajowej jest natomiast poziom hodowli trzody chlewnej i bydła.

Natura i jej działania mają ogromny wpływ na rolnictwo, nie tylko lubuskie. Plony i zyski są ściśle związane z warunkami atmosferycznymi. Zmiany temperatury, gwałtowne opady, huragany i dzikie zwierzęta, są przyczyną ogromnych szkód w poszczególnych gospodarstwach. W ostatnich latach najdotkliwsze straty, liczone w milionach złotych, rolnicy ponieśli na skutek suszy i deszczy nawalnych. Przyroda ujawnia swą niszczycielską siłę, a jedyne co człowiek może zrobić to łagodzić jej skutki. Istnieje wiele form pomocy oraz dotacji, które pomagają poszkodowanym gospodarzom odzyskać pełnię mocy produkcyjnych. Wspólne działania instytucji rządowych oraz Unii Europejskiej pozwalają i pozwolą lubuskim rolnikom łagodzić skutki działań natury oraz wracać na rynek.

Jeśli chodzi o użycie nawozów mineralnych – to w województwie lubuskim prognozuje się w najbliższych latach wzrost ich zastosowania w produkcji roślinnej, lecz pod koniec roku 2030 ze względu na wymiar środowiskowy i zaostreń krajowych i Unii Europejskiej, przeznaczenie środków produkcji będzie spadać.

Przeprowadzone rozważania w zakresie zmian zachodzących wśród gospodarstw ekologicznych w województwie lubuskim pozwalają na sformułowanie kilku wniosków. Rynek ten przechodzić będzie dynamiczne przekształcenia. Wzrastała bowiem szybko ich liczba (do roku 2013, w tempie 25-30%). Od 2014 roku notuje się spadek liczby gospodarstw ekologicznych w województwie lubuski. Proces ten jednak wykazuje stopniową stabilizację i w dalszej perspektywie można oczekiwać, iż zmiany w zakresie wielkości produkcji będą generowane coraz bardziej przez zwiększanie wielkości obszaru tych podmiotów. W obecnych warunkach ten segment rolnictwa będzie stanowił ważne uzupełnienie produkcji konwencjonalnej, choć ta również podlega zwiększeniu znacznie czynników prośrodowiskowych i prospołecznych. Jest to efektem zmian zachodzących w finansowym wsparciu rolnictwa w ramach europejskiego modelu rolnictwa. Ponadto wzrost liczby gospodarstw w województwie lubuskim do roku 2013 był szybszy od wartości średnich dla całego kraju, co było wynikiem zaskakującym z uwagi na relatywnie gorsze uwarunkowania agroprzyrodnicze. Efekt ten należy łączyć

z korzystnymi zmianami w zakresie uwarunkowań makroekonomicznych, w tym wzrostem dochodów per capita, a także traktować jako skutek oddziaływania rynków transgranicznych. Rozwojowi sprzyja również stabilizacja otoczenia makroekonomicznego, wyrażona za pośrednictwem stóp procentowych (ich niższego poziomu) i stóp inflacji. Bliskość rynków zagranicznych w połączeniu ze zmianami świadomości społecznych i poprawą warunków ekonomicznych pozwoliły na uzyskanie szybkiego wzrostu liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych. Pozwoliło to zniwelować ograniczenia wynikające z warunków naturalnych. Natomiast nie udało się wykazać bezpośredniej zależności pomiędzy wielkością finansowego wsparcia a liczbą ekologicznych gospodarstw rolnych, choć taki związek wydaje się być prawdopodobny. Występował bowiem wyraźny trend wzrostowy w ich liczbie od momentu wejścia Polski do UE i objęcia polskiego rolnictwa wspólną polityką rolną.

W zakresie struktury przestrzennej rolnictwa badane cechy z wyjątkiem udziału użytków rolnych (których udział w powierzchni ogólnej jest najniższy w skali kraju, co wskazuje na pozarolniczy charakter województwa) charakteryzują wartości powyżej przeciętnej krajowej, co pokazuje: korzystną strukturę agrarną oraz wysoką towarowość i produktywność rolnictwa.

Niewątpliwą szansą dla obszarów wiejskich województwa lubuskiego, z powodu dość słabych gleb, jest dalszy rozwój produkcji odnawialnych źródeł energii (OZE). Region cechuje się sprzyjającymi warunkami środowiskowymi do powstawania elektrowni wiatrowych i produkcji biomasy. Rekomendacją co do przyszłej perspektywy finansowej (2021-2027) jest dostosowanie poziomu wsparcia finansowego do nowych źródeł energii wykorzystujących paliwa odnawialne.

Corocznie obserwowano stabilny wzrost liczby producentów ekologicznych. Największe zainteresowanie dopłatami wykazali producenci ekologiczni zajmujący się kategorią „uprawy rolnicze” – prawie 38,5 mln zł, zaraz po nich plasują się „uprawy sadownicze i jagodowe” oraz „pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe -22,8 mln zł, „trwałe użytki zielone” – 13,9 mln zł, „uprawy warzywne” - 3,8 mln zł. Najmniejsze dofinansowanie uzyskały „uprawy zielarskie”, wprowadzone w 2009 roku – 55,5 tys. zł. Te statystyki pokazują lubuskie rolnictwo ekologiczne jako nienastawione na przetwórstwo i sprzedaż produktów gotowych, które generują większe dochody. Niewątpliwie rolnicy, nie tylko z województwa lubuskiego, dostrzegli możliwości zwiększenia swoich finansów poprzez uzyskanie dopłat do produkcji ekologicznej, mało popularnej w naszym regionie przed akcesją. Ponadto, w społeczeństwie polskim wraz ze wzrostem świadomości na temat wpływu odżywiania się na zdrowie fizyczne i psychiczne, wzrosło zapotrzebowanie na żywność ekologiczną. Wykształciło się zjawisko mody na zdrowe odżywianie się i styl życia. Pojawiło się także wiele publikacji i reportaży na temat żywności modyfikowanej genetycznie (GM), której sprzeciwia się większość (65%) Polaków. Te czynniki niewątpliwie przełożą się na świadomość konsumentów i zapotrzebowanie na ekologiczną żywność, nakierunkowanie na jej produkcję i mogącą stać się jednym z czynników warunkujących rozwój województwa lubuskiego.

Produkcja zwierzęca, tak jak produkcja roślinna, uzależniona jest od opłacalności. Rosnące ceny środków do produkcji, przy jednoczesnym obniżeniu cen skupu żywca, bezpośrednio wpływają na stan pogłowia zwierząt gospodarskich. Najdotkliwiej odczuli to producenci trzody chlewnej, choć tak naprawdę dotyczy to wszystkich grup zwierząt. Brak mechanizmów ograniczających import mięsa konkurencyjnego cenowo i wsparcia dla rodzimych hodowców świń, spowodował ograniczenie lub całkowite zaniechanie tej produkcji. Na stan pogłowia zwierząt niewątpliwie mają wpływ świadomość i nawyki żywieniowe konsumentów oraz pośrednio ich zamówność. Coraz częściej wybierane jest przez nich mięso drobiowe, zastępujące wieprzowinę i wołowinę. Dużą rolę w zrównoważeniu spożycia mięsa pochodzącego od różnych zwierząt odgrywają poszczególne fundusze promocji. Również działania unijne mają za zadanie wspierać gospodarstwa hodujące zwierzęta, jednak nie są one skierowane na wszystkie grupy zwierząt jednakowo, jak również uzależnione są od ilości posiadanych zwierząt.

W województwie lubuskim znacząca większość kierujących gospodarstwami indywidualnymi (96%) to użytkownicy tych gospodarstw. Rządziej osoby z rodziny (2,4%). Odsetek osób obcych wśród kierujących jest niski i wynosi 0,3%. Ponad połowa kierujących (65%) jest w wieku od 40 do 64 lat oraz posiada wykształcenie rolnicze (47%).

Niewątpliwie dużym stymulatorem zakupu ciągników, maszyn i urządzeń rolniczych są dotacje pochodzące z programów unijnych. Wiele gospodarstw, zwłaszcza te przejęte po Państwowych Gospodarstwach Rolnych, wymagało sporych nakładów finansowych, również na wymianę parków maszynowych. Dzięki działaniom unijnym z możliwością dofinansowania zakupu, stało się to łatwiejsze. Jednakże ilość i rodzaj pozyskiwanego w ten sposób sprzętu uzależniona jest od potrzeb poszczególnych gospodarstw oraz przede wszystkim od ilości środków pieniężnych przeznaczanych na działania modernizacyjne dla poszczególnych województw. Lubuscy rolnicy w działaniach inwestycyjnych i modernizacyjnych z udziałem środków pochodzących z UE wykazują się niezwykle dużą aktywnością, dlatego śmiało można stwierdzić, że przyznawane limity finansowe są zdecydowanie za niskie i pokrywają ok. 30% zapotrzebowania.

Po przystąpieniu Polski do UE i wejściu do systemu płatności bezpośrednich, można zauważyć wzrost zainteresowania produkcją rolną w gospodarstwach. Płatności dodatkowe jakie można uzyskać, zwłaszcza do

konkretnych upraw roślin, spowodowały przywrócenie do produkcji gruntów wcześniej nieużytkowanych. Nie przełożyło się to niestety w większym stopniu na wzrost udziału sektora rolnego w tworzeniu PKB, w przeciwieństwie do innych sektorów gospodarki. Nadal część gospodarstw, zwłaszcza tych mniejszych, wytwarza produkty na potrzeby własne. Ponadto charakter produkcji rolniczej obarczony jest ryzykiem, częstokroć większym niż w innych branżach, spowodowanym wieloma czynnikami, co powoduje destabilizację cen i zmienny rozmiar produkcji w poszczególnych latach. Nie należy jednak marginalizować znaczenia rolnictwa w województwie lubuskim, który ze względu na uwarunkowania klimatyczne, jak również małą skalę przemysłu, można zakwalifikować jako region rolniczy.

Struktura zasiewów w poszczególnych latach zmienia się, gdyż uzależniona jest od wielu czynników. Ze względu na przewagę gleb lekkich lepiej udają się w województwie lubuskim oziminy, stąd przewaga tych upraw nad jarymi. Podstawowym czynnikiem wpływającym na strukturę zasiewów jest cena skupu płodu rolnego. Przykładem tego może być wzrost zainteresowania uprawą pszenicy i rzepaku. Znaczącym bodźcem decydującym o uprawie konkretnych roślin jest prowadzenie produkcji zwierzęcej w gospodarstwach, co niejako obliguje je do uprawy roślin paszowych, głównie takich jak kukurydza oraz pszenżyto, przy których również zauważa się wzrost powierzchni zasiewów. Na strukturę zasiewów wpływa także odległość do punktów skupu. Brak cukrowni i gorzelnii, niewątpliwie wpłynął na zmniejszenie upraw buraków cukrowych i ziemniaków. Dodatkowym stymulatorem w strukturze zasiewów stały się dopłaty do upraw. Zachęcające stawki płatności, spowodowały m. in. wzrost udziału roślin strączkowych w zasiewach.

W województwie lubuskim prognozuje się spadek liczby gospodarstw rolnych użytkujących poniżej 30 ha UR, natomiast największy wzrost notują się w użytkowaniu UR mających od 30 do 100 ha. Liczba gospodarstw rolnych mających powyżej 100 ha będzie utrzymywała się na dotychczasowym poziomie, z niewielką przewagą na wzrost.

Rolnictwo przebyło długą drogę od gospodarki naturalnej do gospodarki rynkowej. Proces ten objął wszystkie kraje, ale tempo zaawansowania tego procesu jest zróżnicowane. W swojej ewolucji rolnictwo przeszło trzy stadia: gospodarki samowystarczalnej, rolnictwa zróżnicowanego oraz gospodarstw wyspecjalizowanych. Im większe obszarowo gospodarstwo, tym bardziej wyspecjalizowane, im poziom wiedzy rolniczej i ogólnej wyższy, tym proces przejścia do gospodarki rynkowej jest bardziej zaawansowany. Dalszy rozwój rolnictwa wiąże się z kolejnymi etapami uprzemysłowienia – cyberfarmy i w kierunku agrobiznesu. Przedstawiony model rozwoju rolnictwa zmierzający w kierunku dalszego nasilenia rolnictwa przemysłowego, w warunkach europejskich traci na znaczeniu. Troska o zdrowie ludzkie, ochronę i czystość środowiska, a także zachowanie krajobrazu i kultury rolniczej sugerują nieco odmienny kierunek większości gospodarstw rolnych. Odłączenie dopłat dla rolnictwa od produkcji, preferowanie zrównoważonego rozwoju, stawia w nowym świetle kwestię opłacalności produkcji. Odłączając dopłaty rolników od produkcji, a wiążąc je z obszarem, charakterem użytków i statycznie dopłacając do powierzchni uprawy wybranych roślin, zmierzamy do zmiany dotychczasowego konwencjonalnego rolnictwa. Wydaje się, że w Polsce znaczna część gospodarstw ograniczy produkcję w ogóle bądź uprości ją do tych roślin, które będą dotowane. Dopłaty będą finansowane ze środków przeznaczonych przez Unię na rozwój wsi. Ewentualne dalsze podwyższenie dopłat bezpośrednich do limitów 55%, 60% i 65% będzie sfinansowane ze środków budżetu krajowego. Zagadnienie, które wyłania się w świetle odłączenia dopłat bezpośrednich od wysokości produkcji na rzecz powierzchni może przybrać różne scenariusze. Część rolników będzie nadal gospodarowała jak dotychczas, uzyskując dochód nie tylko z produkcji, ale i z dopłat bezpośrednich. Należy się spodziewać, że część starszych rolników skorzysta z rent strukturalnych. Dotyczyć będą one rolników, którzy ukończyli 55 lat, prowadzili gospodarstwa rolne co najmniej przez 10 lat oraz zobowiążą się do zakończenia towarowej produkcji rolnej i przekazania gospodarstwa – poprzez sprzedaż bądź dzierżawę – osobom trzecim. Pozostanie część rolników-przedsiębiorców, którzy korzystając z dopłat bezpośrednich będą nadal prowadzić intensywną produkcję rolną. Wiele wskazuje, że odłączenie dopłat dla rolników od wielkości produkcji zmniejszy zainteresowanie intensywną produkcją rolniczą, kierując zainteresowania rolników w obszar rolnictwa zrównoważonego. Dodać należy, że rolnicy będą mogli skorzystać z różnych form pomocy, oprócz dopłat bezpośrednich będzie możliwość wsparcia finansowego z tytułu: wcześniejszych emerytur, programów rolno-środowiskowych, zalesienia gruntów, programów wspierających rozwój obszarów wiejskich, np. wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych, dopłaty dla LFA (trudne warunki gospodarowania), możliwa będzie pomoc dla młodych rolników, scalanie gruntów, gospodarowanie rolniczymi stawkami dopłat obszarowych do UR w produkcji zwierzęcej wspieranej w UE dopłatami bezpośrednimi. Bardziej precyzyjne ustalenie form wsparcia finansowego i pomocy będzie możliwe po uchwaleniu stosownego aktu prawnego. Wieś jest zróżnicowana pod każdym względem, oprócz jednostek bardzo prężnych, które w nowych warunkach łatwo sobie poradzą, są ludzie starsi i schorowani, a także bezradni, którym należy pomóc. Wydaje się, że szkolnictwo zawodowe średnie i wyższe jest nadal mało aktywne i nie wypełnia misji propagowania postępu na drodze wyczerpującej informacji. Jak wcześniej podnoszono, oprócz dopłat bezpośrednich wieś będzie mogła skorzystać z pomocy finansowej, przeznaczonej na rozwój obszarów wiejskich. Na wsi, oprócz bezrobocia, występuje inne groźne zjawisko – wyludnianie się terenów wiejskich. Może to zagrozić ciągłości przedsięwzięć związanych z zachowaniem krajobrazu, ochroną ginących roślin i zwierząt, degradacją gleb itp.

Mimo obserwowanych pozytywnych przeobrażeń, skuteczne konkurowanie z pozostałymi państwami Wspólnoty utrudnia nadal stosunkowo niski poziom koncentracji produkcji rolniczej i przetwórstwa żywności, niska wydajność pracy w przemyśle spożywczym oraz mało aktywny marketing i promocja polskich produktów rolno-spożywczych.

Jednym z ważniejszych czynników wpływających na poprawę konkurencyjności rolnictwa, zwłaszcza o ograniczonej strukturze obszarowej gospodarstw, jest organizowanie się rolników w grupy producenckie (GP). Dzięki temu mogą oni wzmacniać swoją pozycję rynkową i zwiększać dochodowość produkcji. Proces zrzeszania się rolników w GP jest stosunkowo wolny, choć w ostatnich latach obserwujemy wzrost zainteresowania tą formą gospodarowania i zwiększeniem ich liczby. Trudno w sposób jednoznaczny określić dlaczego podejmowanie tego typu inicjatyw napotyka na opór ze strony rolników, tym bardziej, że GP otrzymują wsparcie na utworzenie i funkcjonowanie, które również można przeznaczyć na inwestycje wewnątrz grupy.

Działania promujące polską żywność oraz produkty tradycyjne i regionalne jako produkty wysokiej jakości o bogatym smaku, wywarły wpływ na świadomość Polaków. W województwie lubuskim promocja ta odbywa się przy okazji świąt i imprez o regionalnym zasięgu. Lubuska Izba Rolnicza podczas wydarzeń finansowanych z Funduszy Promocji Żywności (mięsa wieprzowego, wołowego, ziarna zbóż i jego przetworów itp.) zapewnia bezpłatne degustacje tych produktów. Podczas uroczystości odbywających się na terenie Muzeum Etnograficznego w Ochli wytwórcy produktów tradycyjnych także mają okazję zaprezentować się szerszemu gronu potencjalnych nabywców. Instytucją promującą produkty regionalne jest także Lubuski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Kalsku. W ciągu roku współorganizowane są konkursy kulinarne, wśród nich: cyklicznie organizowany konkurs Agencji Rynku Rolnego „Zdrowe, smaczne, oryginalne nasze dania regionalne” – dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, „Czas na praśne kasze”, „Kolorowe, warzywne i owocowe dania nie tylko do podziwiania”. Ośrodek jest także inicjatorem Targów Rolniczych w Kalsku i Gliśnie, podczas których promowane są lokalne produkty żywnościowe. LODR propaguje także konkurs „Nasze Kulinarne Dziedzictwo - Smaki Regionów”, którego organizatorem jest Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego oraz Związek Województw RP. Ponadto Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego organizuje imprezy promujące polską, lokalną żywność. Wśród takich inicjatyw szczególną popularnością cieszą się Lubuskie Dni Żywności, współorganizowane z Zielonogórskim Rynkiem Rolno-Towarowym S.A., przyciągając wielu odwiedzających. Podczas wydarzenia można kupić produkty lokalnych wytwórców, miody, tradycyjny chleb na zakwasie, wędliny z regionalnych masarni, warzywa, owoce, przetwory produkowane przez koła gospodyń wiejskich i inne. Do wydarzeń promujących lokalnych producentów należą także Dni Województwa Lubuskiego, jarmarki przedświąteczne. Ponadto województwo reprezentowane jest na Targach Grüne Woche w Berlinie. Te i inne inicjatywy są przejawem dobrych praktyk zmierzających do rozpowszechnienia i zakorzenienia pozytywnego wizerunku produktów regionalnych i tradycyjnych w świadomości konsumenta. Mimo to, w regionie będącym swoistym zpleciem różnych kultur, którego mieszkańcy są przesiedleńcami z różnych stron, liczba 34 produktów na ministerialnej Liście Produktów Tradycyjnych, liczącej 1319 pozycji, nie jest imponująca. Proponuje się przeprowadzenie kampanii informacyjnych, skierowanych przede wszystkim do ludzi starszych, znających od wielu lat przepisy na oryginalne, polskie potrawy. Ponadto należy zachęcać sektor hotelarstwa (włączając agroturystykę) i gastronomii, do wprowadzania w swojej ofercie potraw i napojów figurujących już na liście, aby zwiększyć na nie popyt oraz zróżnicować ofertę.

Środki, które otrzymali rolnicy w ramach PROW wpływają przede wszystkim na gospodarstwa. Dotyczy to głównie płatności bezpośrednich, ale również udziału w poszczególnych działaniach. Uzyskiwane dofinansowanie producenci przeznaczali m.in. na modernizację parku maszynowego, budowę, bądź modernizację budynków inwentarskich i magazynowych. Zakup ciągników i maszyn niezbędnych do prowadzenia działalności rolniczej oraz poprawa stanu budynków inwentarskich, zakup silosów itp., oprócz poprawy konkurencyjności gospodarstw, wpływają również na stopień bezpieczeństwa osób w nich pracujących, a także minimalizują negatywne oddziaływanie na środowisko naturalne. Działania typu Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw oraz Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej dodatkowo wpływają na tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich, które stają się coraz bardziej preferowane do osiedlania się. Ponadto atrakcyjność obszarów wiejskich podnoszą inwestycje z takich działań jak Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej oraz Odnowa i rozwój wsi. Pieniądze inwestowane w budowę sieci wodno-kanalizacyjnej, infrastrukturę drogową, gospodarke odpadami, ponadto remonty i modernizacja, a także budowa obiektów użyteczności publicznej, jak kościoły, świetlice wiejskie, boiska sportowe, place zabaw, poprawiają wizerunek obszarów wiejskich, jak również wpływają na integrację społeczną ich mieszkańców. Obszary wiejskie w województwie lubuskim, oprócz funkcji podstawowej, jaką jest produkcja żywności, mają również charakter pozarolniczy, dlatego takie działania są niezmiernie ważne.

Potwierdzam zgodność kopii wydruku z dokumentem elektronicznym:

Identyfikator dokumentu	1951168.6519255.6539574
Nazwa dokumentu	STRATEGIA ROZWOJU OW 2022 (2).docx
Tytuł dokumentu	STRATEGIA ROZWOJU OW 2022 (2)
Sygnatura dokumentu	GN-III.041.1.2022
Data dokumentu	27.10.2022
Skrót dokumentu	0B41BFAF78CFF4E3C94685C6435E15194FEED981
Wersja dokumentu	1.1
Data podpisu	27.10.2022 08:22:31
Podpisane przez	Władysław Dajczak Wojewoda Lubuski
Rodzaj certyfikatu	Certyfikat kwalifikowany podpisu elektronicznego karta

EZD 3.108.84.84.

Data wydruku: 28.10.2022

Autor wydruku: Milczarczyk Daniela (Kierownik Oddziału)